

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์

โครงการสร้างการสื่อสารสู่การรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีพ
และระบอบอาหารของชุมชนชาติพันธุ์ลุ่มน้ำโขง

โดย

นายสายนันท์ ข้ามหนึ่ง และคณะผู้วิจัย

ธันวาคม 2562

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์

โครงการสร้างการสื่อสารสู่การรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีพ
และระบอบอาหารของชุมชนชาติพันธุ์ลุ่มน้ำโขง

คณะผู้วิจัย

1. นางสาวจันทร์นภา กีนดี
2. นายชาญณรงค์ วงศ์ลา
3. นายสายนันท์ ชำมหนึ่ง

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ชุดโครงการ การสังเคราะห์การเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีพ และระบอบอาหาร
ของชุมชนชาติพันธุ์ลุ่มน้ำโขงสู่ทางเลือกในการพัฒนา

คำนำ

รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการ โครงการสร้างการสื่อสารสู่การรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีพและระบอบอาหารของชุมชนชาติพันธุ์ลุ่มน้ำโขง มีวัตถุประสงค์ 1.เพื่อค้นหาวิธีการสื่อสารที่เหมาะสมกับชุมชนชาติพันธุ์ลุ่มน้ำโขง 2.เพื่อสร้างกระบวนการสื่อสารที่เหมาะสมกับชุมชนลุ่มน้ำโขงสู่การรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีพและระบอบอาหารของชุมชนชาติพันธุ์ลุ่มน้ำโขง 3.เพื่อให้ “สื่อ” ที่เหมาะสมกับการสื่อสารข้อมูล ความรู้ และความเคลื่อนไหวภายในชุมชนและสาธารณะต่อการรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีพและระบอบอาหารของชุมชนชาติพันธุ์ลุ่มน้ำโขง

รายงานฉบับนี้เป็นการวิจัยเฉพาะพื้นที่อาจไม่สามารถนำไปอ้างอิงได้ทุกพื้นที่ แต่หากนำไปปรับปรุงหรือประยุกต์ใช้ก็จะเกิดประโยชน์ไม่มากนักน้อยเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนางานด้านการสื่อสารและวิธีการสื่อสารที่เหมาะสมกับชุมชน ให้มีกระบวนการสื่อสารข้อมูล ความรู้ และความเคลื่อนไหวภายในชุมชนและสาธารณะของแต่ละพื้นที่ได้ ซึ่งในการนี้ทางทีมงานวิจัยขอขอบพระคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย(สกว.) ที่ให้การสนับสนุนด้วยดีตลอดมา หากมีข้อผิดพลาดประการใด ต้องขออภัยมา ณ โอกาสนี้ และพร้อมรับข้อเสนอแนะเพื่อแก้ไขปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้นต่อไป

บทสรุปผู้บริหาร

งานวิจัยนี้เกิดจากชุดโครงการวิจัยการสังเคราะห์การเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีพ และระบอบอาหารของชุมชนชาติพันธุ์ลุ่มน้ำโขงสู่ทางเลือกในการพัฒนา มีพื้นที่ดำเนินงาน 4 พื้นที่คือ 1.โครงการวิจัย ไก : วิถีชีวิตและมิติทางเศรษฐกิจของชาวบ้านหาดไคร้ 2.โครงการวิจัย ทางรอดและทางออกของประมงบ้านห้วยลึก 3.โครงการวิจัย การสร้างการบริหารจัดการร่วมประตุน้ำศรีสองรักเพื่อวิถีชีวิตและการเกษตรอย่างยั่งยืนของชาวไทพวน 4.โครงการวิจัย ชุมชนบ้านม่วงกับการสร้างแผนเชิงรุกในการปรับตัวให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงแม่น้ำโขงสู่การเพิ่มขีดความสามารถความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืน และ 5.โครงการ สร้างการสื่อสารสู่การรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีพและระบอบอาหารของชุมชนชาติพันธุ์ลุ่มน้ำโขง”

งานวิจัยโครงการ สร้างการสื่อสารสู่การรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีพและระบอบอาหารของชุมชนชาติพันธุ์ลุ่มน้ำโขง ดำเนินการมาตั้งแต่เดือนตุลาคม 2561 ถึงเดือนกันยายน 2562 โดยได้มีการขอขยายเวลาการดำเนินงานเพิ่มเติม โดยนักวิจัย 4 คน เข้าไปร่วมงานวิจัยกับทีมนักวิจัยท้องถิ่นตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น โดยมีคำถามที่สำคัญคือจะทำอย่างไรให้นำผลของงานที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานโครงการวิจัยของ 4 พื้นที่ ถูกสื่อสารออกไปอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้เกิดผลการเปลี่ยนแปลงตามเป้าหมายโครงการที่ตั้งไว้ รวมทั้งปัจจัยที่จะทำให้ชุมชนที่ร่วมวิจัยมีศักยภาพที่ครอบคลุมด้านเพื่อความยั่งยืนของชุมชนในระยะยาว เพื่อให้เกิดผลลัพธ์สำคัญ 2 ประการคือ 1. เกิดการพัฒนาศักยภาพด้านการสื่อสารแก่นักวิจัยและชุมชนท้องถิ่นที่ร่วมโครงการวิจัยนี้ รวมไปถึงศักยภาพของเครือข่ายชุมชนภายใต้โครงการวิจัยนี้ 2. เกิดการสื่อสารทั้งภายในเครือข่ายชุมชนภายใต้โครงการวิจัยนี้ และสื่อสารกับสังคมภายนอกเกี่ยวกับข้อมูล ความรู้ และความเคลื่อนไหวที่เกี่ยวกับโครงการวิจัย ผ่านการสื่อสารรูปแบบต่างๆทั้งวิธีออนไลน์ สื่อสังคมออนไลน์ สิ่งพิมพ์ต่างๆ การประชุม แลกเปลี่ยนความคิดเห็น รวมถึงการไปนำเสนอข้อมูลความรู้ในเวทีต่างๆ

งานวิจัยของทีมสื่อได้ใช้วิธีการวิจัยผสมผสานกัน ทั้งการประชุมกลุ่มนักวิจัย การลงพื้นที่ภาคสนาม การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม โดยเริ่มต้นจากการประชุมหารือ การแบ่งงานกันทำในทีมวิจัย หลังจากนั้นมีการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบไปด้วยนักวิจัย ผู้นำและกลุ่มชาวบ้านที่เกี่ยวข้องใน 4 พื้นที่

ผลการศึกษาพบว่า การสื่อสารที่เกิดขึ้นจากงานวิจัย มี 2 ลักษณะ คือ 1.การสื่อสารภายในชุมชน และ 2.การสื่อสารสาธารณะ ในงานวิจัยในครั้งนี้ได้มุ่งเน้นการสื่อสารภายในชุมชนเป็นหลัก เพื่อให้เกิดสื่อที่เหมาะสมกับการสื่อสารข้อมูล ความรู้ และความเคลื่อนไหวภายในชุมชนต่อการรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีพและระบอบอาหารของชุมชน ส่วนการสื่อสารสาธารณะจะเป็นการผลิตรายการที่ได้จากงานวิจัย

นำเสนอผ่านการสื่อสารสังคมออนไลน์ การสื่อสารภายในชุมชนมีการสื่อสารในรูปแบบของสื่อท้องถิ่นผ่าน เรื่องเล่า ตำนาน นิทาน โดยมีเนื้อหาที่เกี่ยวกับบริบทชุมชนและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร เป็นสื่อที่สามารถสร้างจิตสำนึก สร้างการปกป้องชุมชน ดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมและดำรงไว้ในด้านมิติจิตวิญญาณ เกิดการตื่นตัว และเกิดความต่อเนื่องทั้งการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรม และด้านจิตใจ ทำให้เห็นมิติการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่สร้างพลังของชุมชน ความหลากหลายของรูปแบบเกี่ยวกับสังคมวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่ที่มีความเป็นเอกลักษณ์ มีการถ่ายทอดเรื่องราวผ่านงานประเพณีของชุมชน เช่น นิทานพื้นบ้าน, ภาษากัน, สุภาษิต, เพลงชาวบ้าน ในพื้นที่ที่ศึกษาได้แก่ ชุมชนบ้านห้วยลึกใช้การละเล่นขับทูนหลวงพระบาง ชุมชนหาดไคร้ใช้การละเล่นคำว จ้อย ซอ ชุมชนบ้านกลางใช้ หมอลำพื้นบ้าน เพลงแปง และชุมชนในตำบลบ้านม่วง ใช้การละเล่นหมอลำ คำผญา โดยทั้งหมดเป็นการใช้ภาษาและประเพณีท้องถิ่นของตนเองในการนำเสนอ จึงเห็นได้ว่าบริบทและพฤติกรรมของผู้รับสารของแต่ละชุมชน ยังคงยึดถือการสื่อสารตามวัฒนธรรมและภาษาท้องถิ่นสืบทอดกันมา

ชุมชนได้สร้างการสื่อสารภายในชุมชนด้วยการจัดกิจกรรมรณรงค์และการให้ข้อมูล ด้วยการปรับจากฐานงานวัฒนธรรม เพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนได้เกิดการตื่นตัวและรับรู้สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขง กิจกรรมเหล่านี้ได้มีการประยุกต์ใช้สื่อพื้นบ้านและสื่อสมัยใหม่ นำเสนอความรู้สื่อพื้นบ้าน ความรู้สื่อสมัยใหม่สู่สาธารณะสะท้อนความเป็นจริงของวิถีชาวบ้านที่เกิดการเปลี่ยนแปลง

ผลสำรวจบริบทและพฤติกรรมของผู้รับสารในชุมชนแสดงให้เห็นว่าชาวบ้านรับข้อมูลข่าวสารจากช่องทางหลักตามลำดับ ดังนี้ 1.สถานีโทรทัศน์ 2.สื่อออนไลน์ ได้แก่ เฟสบุ๊ก ยูทูบ ไลน์ 3.หนังสือพิมพ์/หนังสือ/ใบปลิวโฆษณา และ 4.วิทยุ เอเอ็ม/เอฟเอ็ม ด้านการผลิตสื่อที่เกี่ยวกับข้อมูลในหมู่บ้าน สื่อที่จะเหมาะสมและสามารถสื่อสารกับชาวบ้านได้มากที่สุด คือ 1.คลิปวิดีโอ 2.เสียงตามสายของหมู่บ้าน 3.แผ่นพับรูปภาพ/แผ่นนิทรรศการ/โปสเตอร์และ 4.สารคดี/หนังสือ

ด้านช่องทางการเผยแพร่เพื่อสื่อสารผลงานที่เกี่ยวกับชุมชน คือ 1.เฟสบุ๊ก ยูทูบ ไลน์ 2.หอกระจายเสียงตามสายหมู่บ้าน/ข่าววิทยุ เอเอ็ม/เอฟเอ็ม 3.ผลิตสื่อสิ่งพิมพ์/หนังสือ/ใบปลิวโฆษณา และ 4.จัดขุมนิทรรศการในชุมชน

ด้านการรับทราบข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมและการจัดงานของชุมชน ส่วนใหญ่รู้และเข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งเห็นด้วยและเห็นด้วยอย่างยิ่งที่จะมีการเผยแพร่ข้อมูลผลการศึกษาในครั้งนี้ของชุมชนให้คนในชุมชนและสาธารณะได้รับทราบ

การสื่อสารภายในเป็นสื่อและกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากชุมชนทำได้เอง เช่น การจัดกิจกรรมเฝ้าจับปลาลา บวงสรวงพญานาค บวงสรวงเจ้าพ่อปลาบึก พิธีสืบชะตาแม่น้ำและเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลา

ผลที่เกิดขึ้น คือ 1.เกิดความเข้มแข็งมากขึ้นในชุมชนและมีทิศทางเดียวกันทั้งชุมชน 2.ชาวบ้านได้ค้นหาปัญหา วิเคราะห์สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแม่น้ำโขงรวมถึงตระหนักถึงผลกระทบที่ชุมชนได้รับและช่วยกันหาทางออกด้วยตัวของชุมชนเอง นอกจากนั้นกระบวนการวิจัยยังช่วยให้ชุมชนอื่นทั้งในภาคเหนือและภาคอีสานที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงในแม่น้ำโขงได้เรียนรู้เกี่ยวกับปัญหาของแต่ละพื้นที่ผ่านการสื่อสารในรูปแบบต่างๆ ที่ชุมชนได้คิดค้นสื่อสารร่วมกัน 3.สร้างกระบวนการเรียนรู้ด้านการสื่อสารได้เพิ่มศักยภาพและสร้างความมั่นใจในการใช้ข้อมูลท้องถิ่น จากงานวิจัยในการสื่อสารภายในชุมชนและสาธารณะช่วยให้กระบวนการทำงานและวิธีการสื่อสารได้เป็นระบบ สอดคล้องและตอบสนองกับปัญหา 4.ทำให้นักวิจัยใน 4 พื้นที่ได้คิดค้นวิธีการสื่อสารให้มีประสิทธิภาพ เพื่อให้เกิดการยอมรับและมีพื้นที่ในการสื่อสารปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยตัวเอง การหนุนเสริมการสื่อสารของทีมสื่อ คือ การผลิตสื่อนิทรรศการแผนที่ชุมชน แผนที่ทรัพยากร

การสื่อสารเรื่องราวของชุมชนทั้ง 4 แห่ง เกิดการรวบรวมข้อมูลของชุมชนไว้อย่างเป็นระบบ เกิดเครื่องมือสื่อสารภายในชุมชน เช่น ชุดนิทรรศการแผนที่ชุมชน แผนที่ทรัพยากรชุมชน ที่สามารถอธิบายโดยชุมชนด้วยความรู้ท้องถิ่น และเกิดสารคดีน้ำเปลี่ยน ปลาเปลี่ยน คนเปลี่ยน นำเสนอปัญหาของพื้นที่สื่อสารต่อสาธารณะ รวมถึงการจัดเวทีเสวนาและการเข้าร่วมเวทีต่างๆ ในช่วงการทำวิจัย มีทั้งชาวบ้านบ้าน นักวิชาการ กลุ่มองค์กรเครือข่าย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าร่วม ทำให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถใช้ข้อมูลนี้ได้ ข้อมูลบางส่วนทำให้เกิดความภาคภูมิใจของชุมชนต่อการเสนอทบทวนโครงการพัฒนา ทำให้โครงการเหล่านั้นหยุดชะงัก ชะลอโครงการ หรือมีกลไกทำให้เกิดหน่วยงานเข้ามาแก้ไขปัญหาช่วยชาวบ้านเพิ่มขึ้น

จากการดำเนินงานได้มีการจัดตั้งเพจ 2 เพจ คือ เพจ กลุ่มฮักแม่น้ำเลย เพจ Mekong Voice เสียงจากลำน้ำโขง ทั้ง 2 เพจ เป็นช่องทางของการนำเสนอข่าวสาร ข้อมูล สถานการณ์ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ บ้านกลางและบ้านม่วง มีชาวบ้านเป็นผู้ดูแลและคอยอัปเดตข้อมูลของพื้นที่อย่างต่อเนื่อง

บทคัดย่อ

โครงการสร้างการสื่อสารสู่การรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีพและระบอบอาหารของชุมชนชาติพันธุ์ลุ่มน้ำโขง มีวัตถุประสงค์ คือ 1. เพื่อค้นหาวิธีการสื่อสารที่เหมาะสมกับชุมชนชาติพันธุ์ลุ่มน้ำโขง 2. เพื่อสร้างกระบวนการสื่อสารที่เหมาะสมกับชุมชนลุ่มน้ำโขง สู่การรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีพและระบอบอาหารของชุมชนชาติพันธุ์ลุ่มน้ำโขง 3. เพื่อได้ “สื่อ” ที่เหมาะสมกับการสื่อสารข้อมูล ความรู้ และความเคลื่อนไหวภายในชุมชนและสาธารณะต่อการรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีพและระบอบอาหารของชุมชนชาติพันธุ์ลุ่มน้ำโขง โดยงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น รูปแบบวิธีการใช้รูปแบบการสนทนากลุ่มย่อย สัมภาษณ์เชิงลึกรายบุคคล กลุ่มเป้าหมาย และการสังเกตการอย่างมีส่วนร่วม โดยทำงานร่วมกับชุดโครงการจำนวน 4 พื้นที่ คือ บ้านหาดไคร้ ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ บ้านห้วยลึก ตำบลม่วงยาย อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย บ้านกลาง ตำบลปากตม อำเภอเชียงคาย จังหวัดเลย และบ้านม่วง บ้านภูเขทอง บ้านหนอง ตำบลบ้านม่วง อำเภอดงคำ จังหวัดหนองคาย ประมวลผลดังนี้

1. ปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จ คือ ในพื้นที่วิจัยทั้ง 4 พื้นที่พบว่านักวิจัย และผู้นำชุมชน มีบทบาทสำคัญในการสร้างการสื่อสารภายในชุมชนและสาธารณะ ผ่านกิจกรรมงานวิจัยท้องถิ่นด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน อันเห็นได้จากการจัดกิจกรรมในชุมชน การใช้สื่อพื้นถิ่นที่สอดคล้องกับงานด้านวัฒนธรรม นำมาประยุกต์เพื่อสื่อสารสถานการณ์ที่เกิดขึ้นกับชุมชน โดยเฉพาะเหตุการณ์ความเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขง ซึ่งทั้ง 4 พื้นที่ที่มีสถานการณ์ที่สอดคล้องกัน คือ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาแม่น้ำโขงทางตอนบนจากประเทศจีน 2 พื้นที่ในจังหวัดเชียงราย จากการพัฒนาแม่น้ำโขงทางตอนล่าง 1 พื้นที่ในจังหวัดหนองคาย และสถานการณ์ข้อกั่วงดต่อโครงการประจักษ์บายน้ำศรีสองรัก บริเวณปากแม่น้ำเลย 1 พื้นที่ ข้อค้นพบจากการวิจัย

1.1 ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาแม่น้ำโขงทางตอนบนจากประเทศจีน ชุมชนบ้านหาดไคร้ และบ้านห้วยลึก เป็นชุมชนที่ได้รับผลด้านลบ จากการพัฒนาแม่น้ำโขงตอนบนมากกว่า 20 ปี ทำให้ชุมชนอยากจะสื่อสารเรื่องของตนเองผ่านการรวบรวมอย่างเป็นขั้นตอน โดยอาศัยการเก็บข้อมูลเชิงวิจัย เพื่อนำเสนอและสื่อสารการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศ วิถีวัฒนธรรมที่ทำให้ชุมชนไม่สามารถจะพึ่งพาแม่น้ำโขงได้อย่างเช่นในอดีตก่อนมีการพัฒนา เพื่อให้คนในชุมชนรับรู้ตระหนัก และร่วมกันเสนอแนวทาง ข้อเสนอการจัดการน้ำข้ามพรมแดนที่จะสามารถรักษาให้สภาพนิเวศของแม่น้ำ เอื้อต่อการเก็บไถและหาปลาของชุมชน โดยให้มีการจัดการน้ำในช่วงฤดูแล้งให้ใกล้เคียงกับธรรมชาติให้มากที่สุดเพื่อชาวบ้านได้พึ่งพาระบบนิเวศในการดำรงชีวิต รวมถึงให้มีการเฝ้าระวังการแจ้งเตือนหรือแจ้งล่วงหน้าการจัดการน้ำในแต่ละช่วงอย่างต่อเนื่อง เพื่อการปรับตัวของชาวบ้าน รวมถึงมีการเฝ้าระวังการแจ้งเตือนหรือแจ้งล่วงหน้าการจัดการน้ำร่วมกัน

1.2 ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาแม่น้ำโขงทางตอนล่าง ชุมชนตำบลบ้านม่วง เป็นพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบอย่างเห็นได้ชัดหลังมีการเปิดใช้เขื่อนบนแม่น้ำโขงตอนล่างในประเทศลาวอย่างเป็นทางการในช่วงปลายปี 2562 เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ได้ทำให้เกิดการสื่อสารอย่างกว้างขวาง ทั้งในระดับชุมชนและสื่อต่างๆ

ได้เผยแพร่รายงานข่าวอย่างต่อเนื่องและเป็นประเด็นสำคัญที่ทำให้พื้นที่บ้านม่วง ได้มีการสื่อสารเรื่องราวโดยได้นำข้อมูลจากงานวิจัยสื่อสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์ เพจ Mekong Voice (เสียงจากลำน้ำโขง) ทั้งระดับท้องถิ่นและสาธารณะได้รับรู้สถานการณ์ของพื้นที่ โดยได้นำเสนอเรื่องของระบบนิเวศ ที่ชาวบ้านเรียกว่า พันโขดแสนไคร้ ที่มีระบบนิเวศตามความรู้ท้องถิ่น ที่เกิดความเสียหายและส่งผลโดยตรงต่อการดำเนินชีวิตของชาวบ้านที่ต้องพึ่งพาแม่น้ำโขงในการหาอยู่หากิน การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นไม่มีกลไกการแจ้งเตือนล่วงหน้าถึงการขึ้นลงของระบบน้ำในแม่น้ำโขง ทำให้ชาวบ้านปรับตัวไม่ทันการขึ้นลงของระดับน้ำที่ไม่ปกติ ทำให้อาชีพหาปลาได้รับผลกระทบอย่างชัดเจนเป็นอันดับแรก เนื่องจากจับปลาไม่ได้ นอกจากนั้นยังสูญเสียเครื่องมือปลาที่ใช้เงินลงทุนเป็นจำนวนมากต่อเครื่องมือหาปลา 1 ชิ้น จากการพัฒนาดังกล่าวข้อมูลจากงานวิจัยได้ทำให้เห็นถึงความสูญเสียและโอกาสการพึ่งพาแม่น้ำและทรัพยากร ทำให้ชุมชนต้องแบกรับความเสี่ยงจากความมั่นคงทางอาหารที่ได้จากแม่น้ำโขงเริ่มหายไปเรื่อยๆ การปรับตัวในระยะสั้นที่ชาวบ้านทำได้คือการจัดทำเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลา เพิ่มพื้นที่ปลอดภัยให้ปลา เป็นแหล่งแพร่ขยายพันธุ์ของลูกปลา เมื่อมีปลาจำนวนมากขึ้นปลาเหล่านั้นก็จะออกนอกเขตอนุรักษ์ ชาวบ้านสามารถจับปลาได้ ปัจจุบันปลา ทรัพยากรอื่นๆ ในแม่น้ำโขงลดลงอันเนื่องจากระบบนิเวศที่ถูกเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากการพัฒนามนแม่น้ำโขง

1.3 ข้อกังวลต่อโครงการประจักษ์บายน้ำศรีสองรัก บริเวณปากแม่น้ำเลยลำน้ำสาขาของแม่น้ำโขง ชุมชนบ้านกลาง เป็นพื้นที่หลักที่มีข้อกังวลต่อโครงการที่จะได้รับผลกระทบ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้ทำให้เกิดการสื่อสารอย่างกว้างขวางทั้งในระดับชุมชนและสื่อต่างๆ อย่างต่อเนื่อง เป็นประเด็นสำคัญที่ทำให้ชาวบ้านกลางได้มีการสื่อสารโดยได้นำข้อมูลจากงานวิจัย สื่อสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์ เพจกลุ่มฮักแม่น้ำเลย นอกจากนั้นแล้วยังมีกระบวนการสื่อสารภายในชุมชนผ่านการจัดอบรมเติมความรู้ด้านต่างๆ และการไปพบปะแลกเปลี่ยนสถานการณ์กับชุมชนใกล้เคียงเพื่อให้มีกลไกการมีส่วนร่วมและเพิ่มกลุ่มพันธมิตรในการต่อสู้เพิ่มขึ้น นอกจากนั้นแล้วชุมชนได้ใช้กระบวนการขั้นตอนทางกฎหมายและกลไกของรัฐในการยื่นเรื่องและการขอเอกสารต่างๆ ของโครงการรวมถึงการเชิญหน่วยงานที่เกี่ยวข้องลงพื้นที่ชี้แจงโครงการ เพื่อให้ชาวบ้านได้มีข้อมูลที่เท่าทันกันกับหน่วยงานเจ้าของโครงการ กระบวนการงานวิจัยได้เสริมให้ชุมชนมีข้อมูลและมั่นใจในการใช้ข้อมูล ในการชี้แจงอย่างเป็นวิชาการและมีขั้นตอน เป็นเครื่องมือในการสร้างความเข้มแข็งภายในชุมชน และเผยแพร่ทรัพยากรที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์และมีข้อห่วงกังวลที่จะเกิดการสูญเสียหากเกิดโครงการ ข้อมูลจากงานวิจัยทำให้การสื่อสารของชุมชนมีพลังและเกิดบุคลากรด้านการสื่อสารของชุมชนเพิ่มมากขึ้น

2.การสร้างกระบวนการสื่อสารที่เหมาะสมกับชุมชนลุ่มน้ำโขง การจัดกิจกรรมเติมความรู้เรื่องสื่อและการผลิตสื่อโดยชุมชน เช่น แผนที่ชุมชน แผนที่การใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศตามความรู้ท้องถิ่น โดยเน้นอธิบายความรู้โดยใช้ชื่อตามภาษาท้องถิ่นพื้นบ้าน การอบรมผลิตสื่อที่มุ่งเน้นการผลิตสื่อผสมผสานระหว่างสื่อสมัยใหม่และแบบดั้งเดิม การจัดเวทีอบรมเชิงเทคนิคด้านความรู้กฎหมาย การเจรจาและการต่อรองกับกลุ่มเป้าหมายโดยตรงที่เป็นกลุ่มเยาวชน นักวิจัย และชาวบ้าน สามารถนำผลความรู้ที่ได้ไปใช้โดยตรงโดยเป็นคู่มือแบบฉบับชาวบ้านเพื่อให้สามารถอธิบายถึงวิธีการปฏิบัติได้ชัดเจน

3. สื่อ ที่เหมาะกับการสื่อสารข้อมูล ความรู้ และความเคลื่อนไหวภายในชุมชนและสาธารณะ การขยายผลได้มีการจัดรวบรวมข้อมูลชุดความรู้ออกมาในรูปแบบสื่อนิทรรศการ แผนที่ชุมชน แผนที่การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของชุมชน และสื่อสารคดีเผยแพร่ผ่านสื่อนิทรรศการและสื่อสังคมออนไลน์

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
คำนำ	ก
บทสรุปผู้บริหาร	ข
บทคัดย่อ	จ
สารบัญ	ซ
บทที่ 1 บทนำ	
1.1. หลักการและเหตุผล	1
1.2. วัตถุประสงค์	2
1.3. ขอบเขตการศึกษา	2
1.4. วิธีการดำเนินงานวิจัย	3
1.5. ขั้นตอนดำเนินงาน	5
1.6. ตารางดำเนินงานปีที่ 1	6
1.7. ผลที่คาดว่าจะได้รับ	9
บทที่ 2 กระบวนการวิจัย	
2.1. โจทย์และคำถามวิจัย	10
2.2. นักวิจัย	10
2.3. กระบวนการทำงาน	11
2.4. กระบวนการทำงานในแต่ละพื้นที่	13
2.5. เครื่องมือการทำงาน	23
บทที่ 3 บริบทชุมชนและการสื่อสาร	
3.1. บริบทชุมชนของ 4 พื้นที่	28
3.2. การสื่อสาร	38
บทที่ 4 ผลที่เกิดขึ้นจากการใช้เครื่องมือ	
4.1. ผลสำรวจบริบทและพฤติกรรมของผู้รับสาร	70
4.2. การอบรมการผลิตสื่อ	70
4.3. การวิเคราะห์จุดเด่น / จุดด้อย / โอกาส / ข้อจำกัด ของสื่อ	72
4.4. แผนที่ชุมชน	75

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
4.5. การดำเนินการระยะที่ 1	79
4.6. การดำเนินการระยะที่ 2	82
บทที่ 5 การทดลองการสื่อสาร	
5.1. เวทีสาธารณะ	114
5.2. การเผยแพร่สื่อสังคมออนไลน์	129
บทที่ 6 สรุปผลการวิจัย ข้อเสนอแนะ	
6.1. ข้อเสนอแนะเชิงพัฒนา	137
6.2. ข้อเสนอแนะด้านวิจัย	139
ภาคผนวก	
รูปกิจกรรม	140

บทที่ 1

บทนำ

1.1. หลักการและเหตุผล

ชุมชนท้องถิ่นจำนวนมากกำลังตกอยู่ในสภาวะการสูญเสียฐานทรัพยากรอาหาร เกิดระบบผูกขาดการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติโดยทุนและรัฐภายใต้นิยามการพัฒนา สาเหตุประการหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงแม่น้ำโขงเริ่มต้นจากโครงการพัฒนาอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง (GMS- Greater Mekong Sub region) ในปี พ.ศ.2535 เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ การค้า อุตสาหกรรม การเกษตร การบริการใน 6 ประเทศ ได้แก่ จีนตอนใต้ พม่า ไทย ลาว เวียดนาม และกัมพูชา ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมาชุมชนบริเวณลุ่มแม่น้ำโขงทางตอนใต้ต่างได้รับผลจากนโยบายการพัฒนาของประเทศต่างๆ อย่างเข้มข้น รวมถึงจีนที่มีนโยบายและแผนงานขยายการค้าและการพัฒนามาติศตะวันตกเฉียงใต้ผ่านแม่น้ำโขงที่เป็นคลังสายเลือดที่หล่อเลี้ยงชีวิตผู้คนจำนวนกว่า 60 ล้านคน

ในกลุ่มน้ำโขงตอนบนจีนมีแผนการพัฒนาโครงการเขื่อนไฟฟ้า การเดินทางและขนส่ง และการเกษตรแปลงใหญ่ จีนได้สร้างเขื่อนบริเวณแม่น้ำโขงตอนบนและมีแผนสร้างเขื่อนบริเวณแม่น้ำโขงตอนล่าง รวมแล้วกว่า 20 เขื่อน โดยเขื่อนเหล่านี้จะเป็นแหล่งผลิตพลังงานไฟฟ้าให้แก่ประเทศจีนตอนล่าง และประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง นอกจากนี้ จีนวางแผนยุทธศาสตร์ยูนนานเป็นเมืองห้วสะพานที่เชื่อมโยงจีนกับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีการสร้างสะพาน R3A R3B การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน และการใช้เส้นทางน้ำลำเลียงสินค้าผ่านแม่น้ำโขง โดยการระเบิดแก่งเพื่อการเดินเรือพาณิชย์ให้เรือสินค้าขนาดใหญ่สามารถเดินทางในแม่น้ำโขงได้ตลอดทั้งปี การเปลี่ยนแม่น้ำโขงให้เป็นเส้นทางขนถ่ายสินค้าและผลิตกระแสไฟฟ้า ทำให้ระดับน้ำแม่น้ำโขงผันผวนไม่เป็นไปตามธรรมชาติที่ประชาชนสองฝั่งแม่น้ำโขงได้สะสมประสบการณ์และความรู้ร่วมกับระบบนิเวศแม่น้ำโขงมาหลายชั่วอายุคน

ในขณะที่มีการพัฒนาหลายอย่างในกลุ่มน้ำโขงตอนล่างที่กระทบต่อชุมชนท้องถิ่น ทั้งการสร้างเขื่อนบนแม่น้ำโขงสายหลักและแม่น้ำสาขา หรือการทำการเกษตรขนาดใหญ่อย่างกล้วยหอมหรือยางพารา การเติบโตของชุมชนเมืองที่ก่อเกิดมลภาวะ

กว่า 20 ปีที่ผ่านมา การนำเสนอภูมิปัญญาความรู้ที่สอดคล้องของชาวบ้านที่พึ่งพิงกับทรัพยากรแม่น้ำโขง ข้อคิดเห็น ข้อกังวล และผลกระทบที่เกิดขึ้นจากโครงการพัฒนา เสียงของประชาชนผู้ได้รับผลกระทบแทบไม่ได้ยินและถูกละเลยมาโดยตลอด ข้อมูลและความรู้จากท้องถิ่นไม่ได้ถูกนำไปเป็นเครื่องมือในการตัดสินใจกำหนดนโยบายและการดำเนินการ เมื่อเสียงและข้อมูลไม่ได้รับความสนใจจากผู้วางแผนและดำเนินการพัฒนา ความสูญเสียที่เกิดขึ้นในด้านต่างๆ ชาวบ้านต้องเผชิญและรับภาระ ชุมชนชาติพันธุ์บริเวณแม่น้ำโขงมีความรู้และวิถีชีวิตที่พึ่งพิงทรัพยากรแม่น้ำโขง ก่อเกิดความรู้มากมายที่นำมาใช้ในการดำรงชีพของชาวบ้านที่ต้องอาศัยฤดูกาลทางธรรมชาติที่แม่น้ำจะค่อยๆปรับตามช่วงเวลาตลอดทั้งปี เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขง จึงส่งผลโดยตรงต่อวิถีชีวิตของชุมชนชาติพันธุ์ต่างๆ ในกลุ่มน้ำ

เพื่อให้เกิดการสะท้อนเสียงและข้อเท็จจริงจากท้องถิ่นไปยังการพัฒนาต่างๆ ที่เกิดขึ้น จึงได้เกิดโครงการ “สร้างการสื่อสารสู่การรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีพและระบอบอาหารของชุมชนชาติพันธุ์ลุ่มน้ำโขง” ขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม การวิจัยภายใต้โครงการดังกล่าวนี้ยังขาดงานด้านการสื่อสารซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้ข้อมูลและความรู้ที่ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลง

คำถามที่สำคัญคือจะทำอย่างไรให้เกิดการดำเนินงานโครงการวิจัยนี้ถูกสื่อสารออกไปอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้เกิดผลการเปลี่ยนแปลงตามเป้าหมายโครงการที่ตั้งไว้ รวมทั้งปัจจัยที่จะทำให้ชุมชนที่ร่วมวิจัยมีศักยภาพที่ครบรอบด้านเพื่อความยั่งยืนของชุมชนในระยะยาว

ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีโครงการสื่อสารนี้เพื่อให้เกิดผลลัพธ์สำคัญ 2 ประการคือ 1) เกิดการพัฒนาศักยภาพด้านการสื่อสารแก่นักวิจัยและชุมชนท้องถิ่นที่ร่วมโครงการวิจัยนี้ รวมไปถึงศักยภาพของเครือข่ายชุมชนภายใต้โครงการวิจัยนี้ 2) เกิดการสื่อสารทั้งภายในเครือข่ายชุมชนภายใต้โครงการวิจัยนี้ และสื่อสารกับสังคมภายนอกเกี่ยวกับข้อมูล ความรู้ และความเคลื่อนไหวที่เกี่ยวกับโครงการวิจัยนี้ ผ่านการสื่อสารรูปแบบต่างๆ ทั้งวีดิโอผ่านสื่อสังคมออนไลน์ สิ่งพิมพ์ต่างๆ การประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น รวมถึงการนำเสนอข้อมูลความรู้ในเวทีต่างๆ

1.2 วัตถุประสงค์

1.2.1. เพื่อค้นหาวิธีการสื่อสารที่เหมาะสมกับชุมชนชาติพันธุ์ลุ่มน้ำโขง

1.2.2. เพื่อสร้างกระบวนการสื่อสารที่เหมาะสมกับชุมชนลุ่มน้ำโขงสู่การรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีพและระบอบอาหารของชุมชนชาติพันธุ์ลุ่มน้ำโขง

1.2.3. เพื่อได้ “สื่อ” ที่เหมาะสมกับการสื่อสารข้อมูล ความรู้ และความเคลื่อนไหว ภายในชุมชนและสาธารณะต่อการรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีพและระบอบอาหารของชุมชนชาติพันธุ์ลุ่มน้ำโขง

1.3. ขอบเขตการศึกษา

1.3.1. ระยะเวลา 1 ปี (ภายใต้กรอบการดำเนินงานชุดลุ่มน้ำโขง 5 ปี: 2561- 2566)

1.3.2. พื้นที่ดำเนินการ

หมู่บ้านหาดไคร้ หมู่ 7 ต.เวียง อ.เชียงของ จ.เชียงราย (ไทยวน), หมู่บ้านห้วยลึก หมู่ 4 ต.ม่วงยาย อ.เวียงแก่น จ.เชียงราย (ลาว หลวงพระบาง), หมู่บ้านกลาง ต.ปากตม อ.เชียงคาน จ.เลย (กลุ่มชาติพันธุ์ไทพวน), บ้านม่วง ตำบลบ้านม่วง อ.สังคม จ.หนองคาย และ โครงการสังเคราะห์การเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีพ และระบอบอาหารของชุมชนชาติพันธุ์ลุ่มน้ำโขงและทางเลือกในการพัฒนา

1.3.3. ประเด็นศึกษา

1. การศึกษาบริบทและพฤติกรรมของผู้รับสารในพื้นที่ลุ่มน้ำโขง (4 ชุมชน ของพื้นที่การดำเนินงานวิจัย)

2. การศึกษาเรื่อง “สื่อ” ประกอบด้วย

- 2.1 สื่อพื้นบ้าน เช่น นิทานพื้นบ้าน, ภาษาถิ่น, สุภาษิต, เพลงชาวบ้าน, ประเพณี พื้นบ้าน, งานมหกรรมพื้นบ้าน, การละเล่น หรือ กีฬาพื้นเมือง, เสียงตามสาย, เวทีสาธารณะ เป็นต้น
- 2.2 สื่อสิ่งพิมพ์ เช่น แผ่นพับ, วารสาร, หนังสือพิมพ์ เป็นต้น
- 2.3 สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ที่ผ่านการใช้เครื่องมือทางอิเล็กทรอนิกส์ ได้แก่ โทรทัศน์ เช่น หนังสือ, สารคดี, ข่าว หรือ วิทยุ เป็นต้น
- 2.4 สื่อออนไลน์ เช่น เฟสบุ๊ก, ไลน์, คลิปหนังสือ เป็นต้น
- 2.5 สื่อภาพ เช่น อินโฟกราฟฟิก, ภาพถ่าย, คิวอาร์โค้ด เป็นต้น
3. การวิเคราะห์ จุดเด่น / จุดด้อย / โอกาส / ข้อจำกัด ของสื่อแต่ละประเภท และปัจจัยที่เกี่ยวข้อง
4. กระบวนการสร้างทีมการสื่อสารที่เหมาะสมกับกลุ่มผู้รับสาร ภายใต้องค์ประกอบของทีม คน 3 วัย ได้แก่ เด็ก-เยาวชน, ผู้ใหญ่ (วัยแรงงาน) และผู้สูงอายุ
5. การนำเสนอสรุปประมวลเนื้อหาจากโครงการวิจัย 4 ชุมชนและโครงการสังเคราะห์ลุ่มน้ำโขง มาออกแบบกับ “สื่อ และผู้รับสารที่เหมาะสม”

1.4. วิธีการดำเนินงานวิจัย

1.4.1 การบริหารงานวิจัย

การดำเนินโครงการจะแบ่งออกเป็น 5 ปี โดยในปีที่ 1 (1 กันยายน 2561 ถึง 31 สิงหาคม 2562)

จะเน้นการพัฒนาศักยภาพของชุมชนและสร้าง/ทดลองการสื่อสารภายในเครือข่ายชุมชนและเครือข่ายสาธารณะที่เข้าร่วมการวิจัย ปีที่ 2 และปีถัดไปจะเพิ่มการสื่อสารกับสังคมภายนอก โดยนำผลการสรุปข้อมูลการวิจัยชุดลุ่มน้ำโขงมานำเสนอผ่าน “สื่อ” ที่เหมาะสมกับกลุ่มผู้รับสาร ทั้งในส่วนของชุมชน ชาวบ้านในเครือข่ายการวิจัยและเครือข่ายสาธารณะ

ในปีที่ 1 จะมีแผนการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ดังนี้ วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 คือ เติบโตความรู้เรื่อง “สื่อ” ได้แก่ สื่อชาวบ้าน, สื่อท้องถิ่น, สื่อสิ่งพิมพ์, สื่ออิเล็กทรอนิกส์, สื่อออนไลน์ ให้กับนักวิจัย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 คือ สร้างทีมการสื่อสาร ซึ่งประกอบด้วยคน 3 วัย ได้แก่ เด็ก-เยาวชน, วัยผู้ใหญ่ และวัยสูงอายุ เพื่อเรียนรู้และทดลองปฏิบัติการสร้าง “สื่อ” ที่เหมาะสมในแต่ละช่วงวัย ได้แก่ สื่อชาวบ้าน เช่น หมอลำ, วงพุดคุย, เสียงตามสาย, ประเพณี-วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับลุ่มน้ำโขง / สื่อสิ่งพิมพ์, สื่อออนไลน์, สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น แผ่นพับ, ไลน์, เฟสบุ๊ก, คลิป

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 คือ ได้ “สื่อ” ที่เหมาะสมกับกลุ่มผู้รับสาร 2 กลุ่ม ได้แก่ ชาวบ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำโขง และเครือข่ายสาธารณะที่สนใจต่อประเด็นลุ่มน้ำโขง

1.4.2 ระเบียบวิธีการวิจัย

การดำเนินงานระยะที่ 1

-เวทีชี้แจงโครงการวิจัยในพื้นที่ 4 ชุมชน ได้แก่ หมู่บ้านหาดไคร้, หมู่บ้านห้วยลึก, หมู่บ้านกลาง, บ้านม่วงและโครงการสังเคราะห์ลุ่มน้ำโขง

- การอบรม/เดิมความรู้เรื่อง กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น, การบริหารงบประมาณตามหลักของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)การอบรมเครื่องมือการเก็บข้อมูลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
 - การเก็บข้อมูลบริบทและพฤติกรรมของผู้รับสารในพื้นที่ลุ่มน้ำโขง (4 ชุมชนของพื้นที่การดำเนินงานวิจัย)
 - การเดิมความรู้เรื่อง “สื่อ” ให้กับชุมชนพื้นที่วิจัย 4 ชุมชนและ โครงการสังเคราะห์ลุ่มน้ำโขง
 - การเดิม/อบรม การสรุปประเด็นเนื้อหา (ข้อมูลที่จะนำไปสร้างการสื่อสาร) ที่เหมาะสมกับสื่อแต่ละชนิดและกลุ่มผู้รับสาร
 - การสร้างทีมสื่อสารของ 4 ชุมชน และโครงการสังเคราะห์ลุ่มน้ำโขง
 - การเก็บข้อมูลและวิเคราะห์จุดเด่น/จุดด้อย/โอกาส/ข้อจำกัด ของสื่อแต่ละประเภท และปัจจัยที่เกี่ยวข้อง
 - การออกแบบแผนการสร้างสื่อที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย (ผู้รับสาร)
 - การจัดทำรายงานความก้าวหน้าและสรุปเอกสารการเงิน
- การดำเนินงานระยะที่ 2
- การนำผลการดำเนินงานวิจัยจาก 4 ชุมชนและ โครงการสังเคราะห์มาออกแบบสื่อที่เหมาะสมกับกลุ่มผู้รับสารแต่ละกลุ่ม
 - ทีมวิจัยและชาวบ้านทั้ง 4 ชุมชนและ โครงการสังเคราะห์ร่วมผลิตสื่อจากชุมชนเพื่อการเผยแพร่ข้อมูลความรู้และสร้างความเข้าใจในพื้นที่ 4 ครั้ง
 - การทดลองสื่อสารและประเมินผลการสื่อสาร
 - การวิเคราะห์เลือก “สื่อ” (ที่ผ่านการทดลอง) ที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ คนในชุมชนทั้ง 4 ชุมชนวิจัยและโครงการสังเคราะห์ รวมถึงเครือข่ายลุ่มน้ำโขง
 - การสรุปผลการทดลอง
 - การคืนข้อมูลสู่ชุมชนทั้ง 4 ชุมชนวิจัยและ โครงการสังเคราะห์
 - การเขียนรายงานฉบับสมบูรณ์

1.5. ขั้นตอนดำเนินงาน

1.5.1 เวทีชี้แจงโครงการวิจัยในพื้นที่ 4 ชุมชน ได้แก่ หมู่บ้านหาดไคร้, หมู่บ้านห้วยลึก, หมู่บ้านกลาง, บ้านม่วงและโครงการสังเคราะห์ลุ่มน้ำโขง และการประชุมวางแผนงานและที่ปรึกษา 2 ครั้ง

1.5.2 การอบรม/เดิมความรู้เรื่อง กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น, การบริหารงบประมาณตามหลักของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) การอบรมเครื่องมือการเก็บข้อมูลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้กับนักวิจัยทั้ง 4 ชุมชนและโครงการสังเคราะห์ลุ่มน้ำโขง

1.5.3 การเก็บข้อมูลบริบทและพฤติกรรมของผู้รับสารในพื้นที่ลุ่มน้ำโขง (4 ชุมชน ของพื้นที่การดำเนินงานวิจัย)

- 1.5.4 การเติมความรู้เรื่อง “สื่อ” ให้กับชุมชนพื้นที่วิจัย 4 ชุมชนและ โครงการสังเคราะห์ลุ่มน้ำโขง
- 1.5.5 การสร้างทีมสื่อสารของ 4 ชุมชน และโครงการสังเคราะห์ลุ่มน้ำโขง ในการคัดเลือกผู้ที่จะผลิต “สื่อ” ทั้ง 4 ชุมชนและโครงการสังเคราะห์ลุ่มน้ำโขง
- 1.5.6 การเก็บข้อมูลและวิเคราะห์จุดเด่น/จุดด้อย/โอกาส/ข้อจำกัด ของสื่อแต่ละประเภท และปัจจัยที่เกี่ยวข้อง
- 1.5.7 การออกแบบแผนการสร้างสื่อ ที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย (ผู้รับสาร)
- 1.5.8 การนำผลการดำเนินงานวิจัยจาก 4 ชุมชนและโครงการสังเคราะห์ลุ่มน้ำโขง มาออกแบบสื่อที่เหมาะสมกับกลุ่มผู้รับสารแต่ละกลุ่ม
- 1.5.9 ทีมวิจัยและชาวบ้านทั้ง 4 ชุมชนและโครงการสังเคราะห์ลุ่มน้ำโขงร่วมผลิตสื่อจากชุมชนเพื่อการเผยแพร่ข้อมูลความรู้และสร้างความเข้าใจในพื้นที่ 4 ครั้ง
- 1.5.10 ทดลองสื่อสารและประเมินผลการสื่อสาร
- 1.5.11 การวิเคราะห์เลือก “สื่อ” (ที่ผ่านการทดลอง) ที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ คนในชุมชนทั้ง 4 ชุมชนวิจัยและโครงการสังเคราะห์ รวมถึงเครือข่ายลุ่มน้ำโขง
- 1.5.12 การสรุปผลการทดลอง
- 1.5.13 การคืนข้อมูลสู่ชุมชนทั้ง 4 ชุมชนวิจัยและโครงการสังเคราะห์ลุ่มน้ำโขง
- 1.5.14 การเขียนรายงานความก้าวหน้าและรายงานฉบับสมบูรณ์
- 1.5.15 การเผยแพร่ภายในพื้นที่ 4 พื้นที่
- 1.5.16 การเผยแพร่สื่อสังคมออนไลน์ ผ่านเฟซบุ๊ก เพจ

1.6. ตารางดำเนินงานปีที่ 1

กิจกรรม/วิธีการดำเนินงาน	เดือน											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1. เวทีชี้แจงโครงการวิจัยในพื้นที่ 4 ชุมชน ได้แก่ หมู่บ้านหาดไคร้, หมู่บ้านห้วยลึก, หมู่บ้านกลาง, บ้านม่วงและโครงการสังเคราะห์กลุ่มน้ำโขง และการประชุมวางแผนงานและที่ปรึกษา 2 ครั้ง	×	×					×					
2. การอบรม/เติมความรู้เรื่อง กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น, การบริหารงบประมาณตามหลักของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) การอบรมเครื่องมือการเก็บข้อมูลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้กับนักวิจัยทั้ง 4 ชุมชนและโครงการสังเคราะห์กลุ่มน้ำโขง	×	×	×									
3. การเก็บข้อมูลบริบทและพฤติกรรมของผู้รับสารในพื้นที่กลุ่มน้ำโขง (4 ชุมชน ของพื้นที่การดำเนินงานวิจัย)		×	×	×								
4. การเติมความรู้เรื่อง “สื่อ” ให้กับชุมชนพื้นที่วิจัย 4 ชุมชนและ โครงการสังเคราะห์กลุ่มน้ำโขง			×	×								

5. การสร้างทีมสื่อสารของ 4 ชุมชน และโครงการ สังเคราะห์กลุ่มน้ำโขง ในการคัดเลือกผู้ที่จะผลิต “สื่อ” ทั้ง 4 ชุมชนและโครงการสังเคราะห์			×	×								
6. การเก็บข้อมูลและวิเคราะห์จุดเด่น/จุดด้อย /โอกาส/ ข้อจำกัด ของสื่อแต่ละประเภท และปัจจัยที่เกี่ยวข้อง				×	×							
7. การออกแบบแผนการสร้างสื่อ ที่เหมาะสมกับ กลุ่มเป้าหมาย (ผู้รับสาร)					×	×						
8. การนำผลการดำเนินงานวิจัยจาก 4 ชุมชนและโครงการ สังเคราะห์กลุ่มน้ำโขงมาออกแบบสื่อที่เหมาะสมกับกลุ่ม ผู้รับสารแต่ละกลุ่ม						×	×					
9. ทีมวิจัยและชาวบ้านทั้ง 4 ชุมชนและโครงการ สังเคราะห์กลุ่มน้ำโขง ร่วมผลิตสื่อจากชุมชนเพื่อการ เผยแพร่ข้อมูลความรู้และสร้างความเข้าใจในพื้นที่ 4 ครั้ง							×	×				
10. ทดลองสื่อสารและประเมินผลการสื่อสาร								×	×	×		

11. การวิเคราะห์เลือก “สื่อ” (ที่ผ่านการทดลอง) ที่ เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ คนในชุมชนทั้ง 4 ชุมชนวิจัยและโครงการสังเคราะห์ลุ่มน้ำโขง รวมถึง เครือข่ายลุ่มน้ำโขง								×	×	×		
12. การสรุปผลการทดลอง										×		
13. การคืนข้อมูลสู่ชุมชนทั้ง 4 ชุมชนวิจัยและโครงการ สังเคราะห์ลุ่มน้ำโขง										×	×	
14. การเขียนรายงานความก้าวหน้าและรายงานฉบับ สมบูรณ์						×						×
15.การเผยแพร่ภายในพื้นที่ 4 พื้นที่												
16.การเผยแพร่สื่อสังคมออนไลน์ ผ่านเฟสบุ๊ก เพจ												
17.การประชุมประจำเดือนทีมสื่อ (ออนไลน์)												
18.ลงพื้นที่ทำงานร่วมกับนักวิจัยชาวบ้านแต่ละพื้นที่ 4 พื้นที่												

1.7. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

มิติเชิงวิจัย

1. ได้องค์ความรู้เรื่องวิธีการสื่อสารที่เหมาะสมกับชุมชนชาติพันธุ์ลุ่มน้ำโขง
2. ได้องค์ความรู้เรื่องการสร้างกระบวนการสื่อสารที่เหมาะสมกับชุมชนลุ่มน้ำโขงสู่การรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีพและระบอบอาหารของชุมชนชาติพันธุ์ลุ่มน้ำโขง

มิติเชิงพัฒนา

1. ได้ “สื่อ” ที่เหมาะสมกับการสื่อสารข้อมูล ความรู้ และความเคลื่อนไหวภายในชุมชนและสาธารณะต่อการรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีพและระบอบอาหารของชุมชนชาติพันธุ์ลุ่มน้ำโขง

บทที่ 2

กระบวนการวิจัย

กว่า 20 ปีที่ผ่านมา การนำเสนอภูมิปัญญา ความรู้ที่สอดคล้องของชาวบ้านที่พึ่งพิงกับทรัพยากรแม่น้ำโขง ข้อคิดเห็น ข้อกังวล และผลกระทบที่เกิดขึ้นจากโครงการพัฒนา เสียงของประชาชนผู้ได้รับผลกระทบแทบไม่ได้ยินและถูกละเลยมาโดยตลอด ข้อมูลและความรู้จากท้องถิ่นไม่ได้รับการนำไปเป็นเครื่องมือในการตัดสินใจกำหนดนโยบายและดำเนินการ เมื่อเสียงและข้อมูลไม่ได้รับความสนใจจากผู้วางแผนและดำเนินการพัฒนา ความสูญเสียที่เกิดขึ้นในด้านต่างๆ ชาวบ้านต้องเผชิญและรับภาระ ชุมชนชาติพันธุ์บริเวณแม่น้ำโขงมีความรู้และวิถีชีวิตที่พึ่งพิงทรัพยากรแม่น้ำโขง ก่อเกิดความรู้มากมายที่นำมาใช้ในการดำรงชีพของชาวบ้านที่ต้องอาศัยฤดูกาลทางธรรมชาติที่แม่น้ำจะค่อยๆปรับเปลี่ยนตามช่วงเวลาตลอดทั้งปี เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขง จึงส่งผลโดยตรงต่อวิถีชีวิตของชุมชนชาติพันธุ์ต่างๆ ในลุ่มน้ำโขง

เพื่อให้เกิดการสะท้อนเสียงและข้อเท็จจริงจากท้องถิ่นไปยังการพัฒนาต่างๆ ที่เกิดขึ้นจึงได้มีการพัฒนาโครงการด้านการสื่อสารเพื่อทำงานร่วมกับทีมวิจัยทั้ง 4 แห่ง โครงการวิจัยนี้จะสื่อสารออกไปอย่างไรให้มีประสิทธิภาพเพื่อให้เกิดผลการเปลี่ยนแปลงตามเป้าหมายโครงการ รวมทั้งปัจจัยที่จะทำให้ชุมชนที่ร่วมวิจัยมีศักยภาพที่ครบรอบด้านเพื่อความยั่งยืนของชุมชนในระยะยาว

2.1 โจทย์และคำถามวิจัย

โครงการสร้างการสื่อสารสู่การรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีพและระบบอาหารของชุมชนชาติพันธุ์ลุ่มน้ำโขง มีวัตถุประสงค์ คือ 1. เพื่อค้นหาวิธีการสื่อสารที่เหมาะสมกับชุมชนชาติพันธุ์ลุ่มน้ำโขง 2. เพื่อสร้างกระบวนการสื่อสารที่เหมาะสมกับชุมชนลุ่มน้ำโขงสู่การรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีพและระบบอาหารของชุมชนชาติพันธุ์ลุ่มน้ำโขง 3. เพื่อได้ “สื่อ” ที่เหมาะสมกับการสื่อสารข้อมูล ความรู้ และความเคลื่อนไหวภายในชุมชนและสาธารณะต่อการรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีพและระบบอาหารของชุมชนชาติพันธุ์ลุ่มน้ำโขง

2.2 นักวิจัย

ช่วงก่อนเริ่มพัฒนาโครงการวิจัย เจ้าหน้าที่ในโครงการทั้งหมดได้เคยทำงานร่วมกับชุมชนทั้ง 4 แห่ง มาก่อนหน้านั้นแล้ว ซึ่งเป็นที่รู้จักและร่วมงานกับชุมชนมาอย่างต่อเนื่อง โดยนายสาธิตน์ ขำมหนึ่ง และนายพิศณุกรณ์ ดีแก้ว ทำงานร่วมกับชุมชนบ้านหาดไคร้และบ้านห้วยลึก จังหวัดเชียงราย นางสาวอ้อมบุญ ทิพย์สุนาทำงานร่วมกับชุมชนบ้านม่วง และนายชาญณรงค์ วงศ์ลา ทำงานร่วมกับชุมชนบ้านกลาง

ช่วงเริ่มพัฒนาโครงการวิจัยของทีมคณาจารย์จากศูนย์ศึกษาชาติพันธุ์และการพัฒนา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้พัฒนาโครงการวิจัยท้องถิ่นเพื่อศึกษาให้เห็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาแม่น้ำโขงซึ่งชุมชนริมฝั่งโขงใน 8 จังหวัดแม่น้ำโขงได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาของจีน ทั้งจากการสร้างเขื่อน การระเบิดเกาะแก่ง ล้วนแล้วแต่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรในแม่น้ำโขงทั้งสิ้น จากปัญหาดังกล่าว จึงพัฒนาเป็นโจทย์การวิจัยเพื่อศึกษาผลที่เกิดขึ้นและได้เลือกพื้นที่วิจัย 4 ชุมชน จาก 3 จังหวัด ริมแม่น้ำโขงเพื่อเป็นพื้นที่ในการทำงานวิจัย

เดือนมิถุนายน 2561 ทีมสังเคราะห์ฯ ได้นำเสนอโจทย์ชุดโครงการวิจัย ร่วมกับ 4 โครงการย่อย คือ ทีมวิจัยท้องถิ่นบ้านหาดไคร้ อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ทีมวิจัยท้องถิ่นบ้านห้วยลึก อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย ทีมวิจัยท้องถิ่นบ้านกลาง อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย และทีมวิจัยท้องถิ่นตำบลบ้านม่วง อำเภอสังคม จังหวัดหนองคาย การนำเสนอในครั้งนั้นได้มีข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิให้มีทีมสื่อสาร เพื่อเป็นทีมที่จะช่วยงานด้านการสื่อสารของชุดโครงการทั้งหมดในการสื่อสารทั้งภายในและภายนอก ให้ชุดงานวิจัยนี้เกิดการสะท้อนเสียงและข้อเท็จจริงจากท้องถิ่น ไปยังการพัฒนาต่างๆ ที่เกิดขึ้น และเกิดการดำเนินงาน โครงการวิจัยนี้ถูกสื่อสารออกไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดผลลัพธ์สำคัญในการพัฒนาศักยภาพด้านการสื่อสารแก่นักวิจัย และชุมชนท้องถิ่น ผู้การสื่อสารทั้งภายในเครือข่ายชุมชนภายใต้โครงการวิจัย และสื่อสารกับสังคมภายนอก เกี่ยวกับข้อมูล ความรู้ และความเคลื่อนไหวที่เกี่ยวกับโครงการ

จากนั้นในช่วงเดือนกรกฎาคม 2561 จึงได้มีการพัฒนาโครงการสร้างการสื่อสารสู่การรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีพและระบอบอาหารของชุมชนชาติพันธุ์ลุ่มน้ำโขง และได้ตั้งทีม 3 คนที่ทำงานร่วมกับพื้นที่ ทั้ง 4 พื้นที่ เป็นทีมวิจัย ได้นำเสนอโครงการ ปรับแก้โครงการต่อสำนักงานสนับสนุนการวิจัยฝ่ายท้องถิ่น นำไปสู่การได้รับอนุมัติโครงการ โดยผนวกรวมอยู่ภายใต้ชุดโครงการวิจัย การสังเคราะห์การเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีพ และระบอบอาหารของชุมชนชาติพันธุ์ลุ่มน้ำโขงสู่ทางเลือกในการพัฒนา

2.3 กระบวนการทำงาน

2.3.1. ประชุมทีมวิจัยเพื่อสร้างความเข้าใจและวางแผนในการดำเนินโครงการร่วมกัน และช่วงต้นเดือนพฤศจิกายน 2561 ได้เพิ่มนักวิจัยอีก 2 คน รวมเป็นทั้งหมด 5 คน การเพิ่มนักวิจัยใหม่ เนื่องจากทีมวิจัยมองเห็นว่าจะสามารถช่วยงานพื้นที่ได้โดยให้นักวิจัยที่มีภูมิลำเนาอยู่ในพื้นที่อำเภอเชียงของเข้ามาทำงานในพื้นที่บ้านหาดไคร้และบ้านห้วยลึก และอีกหนึ่งคนเข้ามาช่วยงานด้านการบัญชีให้กับโครงการ

ในช่วงแรกของการทำงานประสบปัญหาเรื่องการเดินทาง เพราะเป็นช่วงที่ต้องลงพื้นที่ทำงานกับชุมชนอย่างต่อเนื่องและบ่อยครั้ง เพื่อสร้างความเข้าใจและนัดหมายการวางแผนในการทำงานร่วมกับทีมวิจัยชาวบ้านในพื้นที่ จึงมีการเพิ่มนักวิจัยเข้ามาช่วยงานเพื่อลดปัญหาเรื่องการเดินทางและงบประมาณ เนื่องจากพื้นที่ทั้ง 4 แห่งอยู่ห่างกัน นอกจากนั้นยังใช้วิธีการประชุมแบบออนไลน์ประจำเดือน

2.3.2. เข้าร่วมการอบรมการเก็บข้อมูลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และการบริหารงบประมาณตามระเบียบ ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)

วันที่ 11-12 พฤศจิกายน 2561 ทีมวิจัยเข้าร่วมการอบรมการเก็บข้อมูลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และการบริหารงบประมาณตามระเบียบของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) ที่ห้องประชุมศูนย์พัฒนาข้าราชการครู อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ซึ่งจัดโดยทีมสังเคราะห์ฯ เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับการเก็บข้อมูลวิจัยและการบริหารงบประมาณตามระเบียบของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) เพื่อนำไปปฏิบัติจริงเกี่ยวกับการเบิกจ่ายงบประมาณทั้งหมดตลอดช่วงระยะเวลาของการดำเนินโครงการวิจัย

2.3.3. หลังจากการอบรมการเก็บข้อมูลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และการบริหารงบประมาณตามระเบียบของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)

แบ่งทีมทำงาน

1.พื้นที่บ้านหาดไคร้และบ้านห้วยลึก จังหวัดเชียงราย มีนักวิจัย 2 คน คือ 1.นายสาธิตน์ ขำหนึ่งและนายพิศณุกรณ์ ดีแก้ว เป็นตัวหลักในการดำเนินกิจกรรมร่วมกับนักวิจัยของทั้ง 2 ชุมชน บทบาทหน้าที่ 1. ประสานกับทีมนักวิจัย 2 ชุมชน 2.อำนวยความสะดวกประชุม 3.เชื่อมประสานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 4.ให้คำปรึกษาหารืองานด้านการสื่อสาร

2.พื้นที่บ้านกลาง จังหวัดเลย มีนักวิจัย 1 คน คือ 1. นายชาญณรงค์ วงศ์ลา เป็นตัวหลักในการดำเนินกิจกรรมร่วมกับนักวิจัยของชุมชน บทบาทหน้าที่ 1.ประสานกับทีมนักวิจัยชุมชน 2.อำนวยความสะดวกประชุม 3.เชื่อมประสานกับหน่วยงานภาครัฐ

3.พื้นที่บ้านม่วง จังหวัดหนองคาย มีนักวิจัย 1 คน คือ 1. นางอัมมบุญ ทิพย์สุนา เป็นตัวหลัก โดยมีนักศึกษาฝึกงานจากมหาวิทยาลัยมหาสารคามเป็นผู้ช่วยในการดำเนินกิจกรรมร่วมกับนักวิจัยของชุมชน

บทบาทหน้าที่ 1.ประสานกับทีมนักวิจัยชุมชน 2.อำนวยความสะดวกประชุม 3.เชื่อมประสานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 4.ให้คำปรึกษาหารืองานด้านการสื่อสาร 5.เชื่อมประสานทีมนักศึกษา และสื่อต่างๆ ลงทำงานช่วยพื้นที่

2.4. กระบวนการทำงานในแต่ละพื้นที่

พื้นที่บ้านหาดไคร้และบ้านห้วยลึก จังหวัดเชียงราย มีนักวิจัย 2 คน คือ 1. นายสาธิตน์ ขำหนึ่งและนายพิศณุกรณ์ ดีแก้ว เป็นตัวหลักในการดำเนินกิจกรรมร่วมกับนักวิจัยของทั้ง 2 ชุมชน บทบาทหน้าที่ 1.ประสานกับทีมนักวิจัย 2 ชุมชน 2.อำนวยความสะดวกประชุม 3.เชื่อมประสานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 4.ให้คำปรึกษาหารืองานด้านการสื่อสาร

การทำงานในพื้นที่ดำเนินตามกรอบของโครงการ โดยใช้กระบวนการทำงาน

บ้านห้วยลึก

1.กระบวนการ การจัดประชุมและปรึกษาหารือกลุ่มย่อย

กระบวนการนี้ใช้กับกิจกรรมการจัดประชุมร่วมกับชุมชน 4 พื้นที่ ในกิจกรรม 1.ประชุมชี้แจงโครงการ สื่อฯ 2.การประชุมกระบวนการ การออกแบบแผนการสร้างสื่อ นำข้อมูลจากงานวิจัยของพื้นที่มาออกแบบ และ 3.การประชุมการเติม/อบรม การสรุปประเด็นเนื้อหา (ข้อมูลที่จะนำไปสร้างการสื่อสาร) ที่เหมาะสมกับสื่อแต่ละชนิดและกลุ่มผู้รับสาร เนื่องจากกิจกรรมแบบนี้ต้องมีการประชุมเพื่อปรึกษาหารือ และมีมติความเห็นจากนักวิจัยในพื้นที่ด้วยจึงใช้กระบวนการประชุมปรึกษาหารือกลุ่ม ซึ่งเป็นเครื่องมือและกระบวนการหลักในการทำกิจกรรม

2.กระบวนการ การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ

การประชุมเชิงปฏิบัติการเป็นการฝึกอบรมที่ช่วยให้ผู้เข้าร่วมรับการอบรมเกิดการเรียนรู้ ตามวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะการฝึกอบรมแบบนี้เน้นด้านวิชาการหรือทฤษฎี และด้านปฏิบัติโดยคำนึงถึงการเสริมสร้างให้ผู้เข้ารับการอบรมได้นำสิ่งที่ได้ไปปฏิบัติในสถานการณ์ทำงานได้ และเกิดการเรียนรู้ 2 ด้านพร้อมกันได้ จึงทำให้ให้นักวิจัยได้เข้าใจมากขึ้นกว่าการฟังบรรยายสรุป ใช้กระบวนการนี้ ในกิจกรรมการอบรม/เติมความรู้เรื่อง กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น, การบริหารงบประมาณตามหลักของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) การอบรมเครื่องมือการเก็บข้อมูลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและการเติมความรู้เรื่อง “สื่อ” ให้กับชุมชนพื้นที่วิจัย 4 ชุมชนและโครงการสังเคราะห์ลุ่มน้ำโขง ซึ่งเป็นกระบวนการที่เหมาะสมกับรูปแบบการเรียนรู้ร่วมกัน

3.กระบวนการ การเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม และการประเมินความพึงพอใจในการจัดกิจกรรม

ใช้กระบวนการนี้ในการเก็บข้อมูล เรื่องการเก็บข้อมูลบริบทและพฤติกรรมของผู้รับสารในพื้นที่ลุ่มน้ำโขง และการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์จุดเด่น/จุดด้อย/โอกาส/ข้อจำกัด ของสื่อแต่ละประเภท และปัจจัยที่เกี่ยวข้อง และการจัดเวทีเสวนา

3.1 การออกแบบ แบบสอบถาม โดยใช้วิธีการประชุมหารือคณะทำงานและที่ปรึกษา พิจารณาคำถาม และคำตอบจากสื่อที่ชาวบ้านมีและเคยใช้ในชีวิตประจำวันในปัจจุบันของชาวบ้าน และออกแบบให้ง่ายและใช้เวลาไม่มากกับการเก็บข้อมูลต่อผู้ให้สัมภาษณ์

3.2 การลงพื้นที่เก็บข้อมูล โดยแบ่งกลุ่มเป้าหมายเป็นสามกลุ่ม กลุ่มละเท่ากัน คือ เด็กเยาวชน อายุต่ำกว่า 20 ปี วัยแรงงาน อายุ 21-50 ปี และกลุ่มผู้สูงอายุ อายุมากกว่า 50 ปี เพื่อง่ายต่อการวิเคราะห์และการออกแบบสื่อของแต่ละช่วงวัย

3.3 การกรออกแบบสอบถาม เจ้าหน้าที่โครงการลงพื้นที่ทำแบบสอบถามกับกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่โดยแบ่งแบบสอบถามเป็น 3 ชุดตามช่วงอายุวัย กลุ่มอย่างละ 20 ชุด เลือกใช้กระบวนการนี้ เนื่องจากจะมีการวิเคราะห์ที่ต้องใช้ตัวเลขในการอ้างอิง เพื่อให้เห็นลำดับและจำแนกกลุ่มเป้าหมาย การนำผลข้อมูลไปใช้ที่จะต้องอ้างผลลัพธ์ในเชิงสถิติคะแนน และสร้างสถิติกับกลุ่มผลคะแนนแต่ละกลุ่ม เพื่อช่วยในการวิเคราะห์ผล เช่น การประเมินความพึงพอใจในการจัดกิจกรรมเวทีเสวนา เพื่อประเมินความรู้ความเข้าใจก่อนและหลังการเข้าร่วมงานเสวนา เป็นต้น

4. กระบวนการ การประเมินข้อมูลแบบสอบถามเพื่อวิเคราะห์ (ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป)

ใช้ในกิจกรรมวิเคราะห์จุดเด่น/จุดด้อย/โอกาส/ข้อจำกัด ของสื่อแต่ละประเภท และปัจจัยที่เกี่ยวข้อง การเลือกใช้กระบวนการนี้เนื่องจากมีโปรแกรมสำเร็จรูปที่ช่วยในการวิเคราะห์ผลการทำแบบสอบถามและเป็นที่น่าเชื่อถือสามารถนำมาอ้างอิงเชิงสถิติได้

5. กระบวนการ การทำงานเชิงนโยบายร่วมกับเจ้าหน้าที่รัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ใช้กระบวนการนี้ในการเชื่อมงานวิจัยเชิงพื้นที่ของชุมชนสู่การรับรู้และการดำเนินการมีส่วนร่วมของ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารหรือและการจัดกิจกรรม เพื่อเป็นการแสวงหาความร่วมมือเพื่อบรรลุการทำงานเป็นข้อเสนอเชิงนโยบายจากพื้นที่สู่นโยบายในระยะต่อไป ที่ผ่านมาได้ทำงานร่วมกับ ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านห้วยลึก นายกเทศมนตรีเทศบาล และประธานสภาตำบลม่วงยาย

6. การนำเสนอและแลกเปลี่ยน กลุ่มศึกษาฐาน

ตัวแทนนักวิจัยนำเสนอข้อมูลงานวิจัยในเวทีประชุมวิชาการระดับชาติด้านชายแดนศึกษาและการ พัฒนาระหว่างประเทศครั้งที่ 2 asean กับความ (ไม่) เชื่อมโยง ความเสี่ยง การเปลี่ยนรูป และการอยู่ร่วมกัน มี ตัวแทนจากชุมชนบ้านห้วยลึก ได้นำเสนอข้อมูลการศึกษางานวิจัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) ให้กับผู้เข้าร่วมได้รับฟัง

นายทองสุข อินทวงษ์ และคณะนักวิจัย 3 คน เพื่อมาแลกเปลี่ยนให้ข้อมูล พบว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแม่น้ำโขงมีสาเหตุมาจากหลากหลายปัจจัย เช่น การสร้างเขื่อนกั้นแม่น้ำโขงในประเทศจีน การใช้ สารเคมีที่เข้มข้นจากการปลูกกล้วยในฝั่งลาว สิ่งเหล่านี้คือสาเหตุของการเปลี่ยนแปลง ในอดีตลงหาปลาใน แม่น้ำโขงได้ทุกวัน เพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือน และขายสร้างรายได้ แต่ปัจจุบันสภาพแวดล้อมที่ เปลี่ยนไปจากการสร้างเขื่อนในจีน ระดับน้ำขึ้นลงผันผวนผิดปกติ ทำให้สันดอนทรายเกิดขึ้นใหม่ในการจุดใน พื้นที่หาปลา ทำให้จำนวนปลาลดลงจับปลาได้น้อยลงเรื่อยๆ ต้นทุนเพิ่มขึ้น เช่น ต้องซื้อน้ำมันเติมเครื่องยนต์เรือ วันละ 200 บาท แต่ไม่สามารถจับได้ทำให้อาชีพประมงของชุมชนลดจำนวนลงไปเรื่อยๆ จากการแบกรับ ต้นทุนที่เพิ่มขึ้น ในอดีตหมู่บ้านมีเรือหาปลา 40 ลำ ปัจจุบันเหลือไม่ถึง 10 ลำ ชาวบ้านหันไปประกอบอาชีพอื่น เพราะไม่มีปลาให้จับเหมือนเช่นเดิม

นอกจากนั้นปัญหาสำคัญของชาวบ้านห้วยลึกอีกประการคือ การใช้สารเคมีจากการปลูกกล้วยหอมใน ฝั่งประเทศลาวที่อยู่ตรงข้ามกับหมู่บ้าน พื้นที่ตรงข้ามบ้านห้วยลึกได้มีนายทุนปลูกกล้วยหอมเป็นจำนวนมากมี จำนวนพื้นที่ปลูกหลายพันไร่ ด้วยวิธีการปลูกกล้วยในแปลงใหญ่นั้นต้องใช้สารเคมีเป็นจำนวนมาก จึงทำให้ สารเคมีเหล่านั้นไหลลงพื้นดินและไหลลงสู่แม่น้ำโขงทำให้น้ำปนเปื้อนสารเคมี ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อชนิด พันธุ์ปลาในแม่น้ำโขง และส่งผลกระทบต่อชาวบ้านที่บริโภคด้วย สิ่งที่เกิดขึ้นได้หลังมีการปลูกกล้วยและมีการ สูบน้ำจากแม่น้ำโขงไปใช้ในพื้นที่สวนกล้วย และการใช้สารเคมีในสวนกล้วย พื้นที่หาปลาริมตลิ่งบริเวณนั้น ชาวบ้านไม่กล้าเข้าไปหาปลาเก็บผักริมน้ำเนื่องจากกลัวเรื่องสารเคมี

กลุ่มศึกษาดูงาน ช่วงการศึกษาข้อมูลงานวิจัย ได้มีกลุ่ม ศึกษาดูงาน จาก 3 แห่ง ได้เข้ามาศึกษาดูงานในพื้นที่บ้านห้วยลึก ซึ่งขณะนักวิจัยได้นำเสนอผลการศึกษาข้อมูลงานวิจัยแก่คณะศึกษาดูงาน อันได้แก่ 1.สถาบันพระปกเกล้า 2.กลุ่มภาคประชาสังคม มหาวิทยาลัยแห่งชาติประเทศฟิลิปปินส์ และ 3. มูลนิธิส่งเสริมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นอกจากนั้นแล้วทีมนักวิจัยบ้านห้วยลึกยังได้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การต่อสู้การดูแลรักษาป่าสักทองของพื้นที่แก่งเสือเต้น ตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่

7. กระบวนการ การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์

การลงพื้นที่เพื่อเรียนรู้และร่วมกิจกรรมของชุมชนในพื้นที่วิจัย ทำให้เกิดการยอมรับและสนิทสนมกับนักวิจัยมากขึ้น ทำให้การทำงานเป็นไปตามธรรมชาติ และเข้าถึงข้อมูลได้ง่าย และสามารถตรวจสอบข้อมูลได้ง่ายขึ้น และประเมินสถานการณ์การทำงานร่วมกันได้ดี

การร่วมกิจกรรม งานบุญข้าวจี วันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2562 เจ้าหน้าที่โครงการสื่อฯ เข้าร่วมงานบุญข้าวจีบ้านห้วยลึก โดยร่วมงานตั้งแต่เช้ามืด เริ่มต้นด้วยการจี้ข้าว บริเวณวัดบ้านห้วยลึกมีชาวบ้านในหมู่บ้านร่วมกันก่อไฟ จี้ข้าว โดยข้าวเหนียวหนึ่งชาวบ้านแต่ละคนนำมาจากบ้านของตนเอง การจี้ข้าวมีทั้งเด็ก วัยรุ่น ผู้สูงอายุ ร่วมกันจี้ข้าว รวบรวมใส่ลงบาตร จำนวน 3 บาตร เพื่อใช้ในการถวายพระในช่วงตอนเช้า

วัตถุดิบ คือ ข้าวเหนียวหนึ่ง ไร่ น้ำปลาร้า ส่วนอุปกรณ์ที่ใช้ได้แก่ ไม้สำหรับเสียบจี้ข้าว ไม้พินสำหรับก่อกองไฟ โดยชาวบ้านจะร่วมกันก่อกองไฟตั้งแต่ประมาณตีสาม เพื่อให้ได้ถ่านที่แดงไม่มีเปลวไฟ หลังจากนั้นก็จะทยอยนำข้าวเหนียวเสียบกับไม้แล้วนำมาจี้ การทำข้าวจีก็จะปั้นเป็นรูปกลม ๆ แบน ๆ ชุบด้วยไข่ทาด้วยน้ำปลาร้า นำไปย่างไฟจากถ่าน โดยใช้ไฟอ่อนๆ เพื่อให้ข้าวจีสุกทั่วกัน เมื่อข้าวจีสุกได้ที่ก็จะมีสีเหลือง กรอบนอกนุ่มในได้กลิ่นของไข่และน้ำปลาร้า หลังจากนั้นนำไปใส่ลงในบาตรที่เตรียมไว้ ก่อนใส่ข้าวจีลงไปทุกคนก็จะยกขึ้น กล่าวคำอธิษฐานของตนเองและใส่ข้าวจีลงไปในบาตร เมื่อช่วยกันจี้ข้าวใส่ลงไปในบาตรจนเต็มแล้ว เมื่อแสงอาทิตย์สว่างไสวทุกคนก็จะกลับบ้านอาบน้ำแต่งตัว เตรียมของใส่บาตร

เวลา 7.00 น. เจ้าอาวาสก็นำพระสงฆ์ลงมาบิณฑบาตรรับสิ่งของจากชาวบ้าน เมื่อเสร็จการตักบาตรแล้วก็เข้าสู่พิธีการรับบาตรข้าวจี ในโบสถ์ ชาวบ้านทั้งหมดก็จะนำข้าวจีทั้ง 3 บาตรที่ชาวบ้านช่วยกันจี้ไปถวายแก่พระเป็นอันเสร็จพิธี

ประเพณีงานบุญข้าวจี เป็นการสืบทอดประเพณีของคนลาวเชื้อสายหลวงพระบาง ในจังหวัดเชียงราย มี 2 ชุมชนที่จัดกิจกรรมและสืบทอดประเพณีบุญข้าวจี คือ บ้านห้วยลึก อำเภอเวียงแก่น และบ้านปากอิง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ซึ่งการจัดงานในปัจจุบันได้ลดขั้นตอนลงจำนวนมาก ต่างจากอดีตที่ประเพณีบุญข้าวจีจะมีการเตรียมงานและเตรียมอุปกรณ์ วัสดุต่างๆ รวมถึงการละเล่นการแสดงทางวัฒนธรรมการขับท่อม ดึกลอง โดยมีรายละเอียด คือ 1.ก่อนวันจี้ข้าวทุกคนในหมู่บ้านจะแห่ขบวน ดึกลอง เข้าป่าเพื่อเข้าไปช่วยกันเอาไม้พินใช้เวลารวบรวมพิน 1-2 วัน (ไม้ที่ใช้ทำพินต้องเป็นไม้เนื้อแข็งเท่านั้น) แล้วช่วยกันขนกลับมาที่วัด ช่วงการเตรียมหาพินก็จะมีการเฉลิมฉลองดึกลอง ขับท่อม 2.เมื่อขนพินกลับมาที่วัดเสร็จ ค็นที่จะทำการจี้ข้าว ทุกคนในหมู่บ้านจะมานอนที่วัดตั้งแต่หัวค่ำ นำข้าวสารและอุปกรณ์การแช่ข้าวมาแช่ข้าวที่วัด หลังจากนั้น ตอนเที่ยงคืน

เริ่มก่อไฟนั่งข้าวเหนียว เมื่อข้าวหนึ่งเสร็จก็จะนำไปจี ในช่วงเวลาของการรอถึงเที่ยงคืนก็จะมีการจับทุ่ม สลับกับการละเล่นไปเรื่อยๆ ตลอดทั้งคืน ด้านคนหนุ่มสาวก็ถือเอาช่วงประเพณีนี้ที่จะได้มีโอกาสนั่งพูดคุยกัน และร่วมกันจีข้าวในงานบุญเพื่อพัฒนาความสัมพันธ์ต่อกัน งานจึงคึกคักตลอดทั้งคืน

งานบุญข้าวจีในอดีตจึงใช้เวลาหลายวันในการจัดกิจกรรม และทุกคนในหมู่บ้านมาร่วมกันอย่างพร้อมหน้าทุกช่วงวัย ปัจจุบันการเอาฟืนในป่า การละเล่น การจับทุ่ม และการมานอนที่วัดเพื่อเตรียมข้าวจี ไม่มีให้เห็น เปลี่ยนรูปแบบ และลดพิธีลงเหลือแต่เพียงเอาข้าวเหนียวหนึ่งสุกจากบ้านมาจีที่วัด ส่วนฟืนก็เป็นหน้าที่ของกรรมการหมู่บ้านและพระเป็นผู้จัดหา การละเล่นต่างๆ จิงหายไป

ในช่วงของการร่วมในพิธีงานบุญข้าวจี ได้มีการแนะนำตัวและแจ้งต่อชาวบ้าน ในส่วนของโครงการสื่อฯ และได้มีการจัดทำคลิปวิดีโอ งานบุญข้าวจี ของชาวบ้านห้วยลึกเผยแพร่บนสื่อออนไลน์ โดยมีทีมสื่อของบ้านห้วยลึกร่วมทำข้อมูลและให้ความเห็น ต่อการผลิตคลิปในครั้งนี้ นอกจากนั้นทีมสื่อของบ้านห้วยลึกยังได้ทำการเผยแพร่ภาพและแชร์คลิปที่ผลิตของทีมสื่อ เผยแพร่บนช่องทางสื่อออนไลน์ของตนเอง เช่น เฟสบุ๊ก และไลน์

บ้านหาดไคร้

1.กระบวนการ การจัดประชุมและปรึกษาหารือกลุ่มย่อย

กระบวนการนี้ใช้กับกิจกรรม การจัดประชุมร่วมกับชุมชน 4 พื้นที่ ในกิจกรรม 1.ประชุมชี้แจงโครงการสื่อฯ 2.การประชุมกระบวนการ การออกแบบแผนการสร้างสื่อ นำข้อมูลจากงานวิจัยของพื้นที่มาออกแบบ และ 3.การประชุมการเติม/อบรม การสรุปประเด็นเนื้อหา (ข้อมูลที่จะนำไปสร้างการสื่อสาร) ที่เหมาะสมกับสื่อแต่ละชนิดและกลุ่มผู้รับสาร เนื่องจากกิจกรรมแบบนี้ต้องมีการประชุมหารือ และมีมติความเห็นจากนักวิจัยในพื้นที่ด้วยจึงใช้กระบวนการประชุมปรึกษาหารือกลุ่ม ซึ่งเป็นเครื่องมือและกระบวนการหลักในการทำกิจกรรม

2.กระบวนการ การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ

การประชุมเชิงปฏิบัติการ เป็นการฝึกอบรมที่ช่วยให้ผู้เข้าร่วมรับการอบรมเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะการฝึกอบรมแบบนี้เน้นด้านวิชาการหรือทฤษฎี และด้านปฏิบัติโดยคำนึงถึงการเสริมสร้างให้ผู้เข้ารับการอบรมได้นำสิ่งที่ได้ไปปฏิบัติในสถานการณ์ทำงานได้ และเกิดการเรียนรู้ 2 ด้านพร้อมกันได้ จึงทำให้ นักวิจัยได้เข้าใจมากขึ้นกว่าการฟังบรรยายสรุป ใช้กระบวนการนี้ ในกิจกรรมการอบรม/เติมความรู้เรื่อง กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น, การบริหารงบประมาณตามหลักของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) การอบรมเครื่องมือการเก็บข้อมูลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นและการเติมความรู้เรื่อง “สื่อ” ให้กับชุมชนพื้นที่วิจัย 4 ชุมชนและ โครงการสังเคราะห์ลุ่มน้ำโขง ซึ่งเป็นกระบวนการที่เหมาะสมกับรูปแบบการเรียนรู้ร่วมกัน

3.กระบวนการ การเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม และการประเมินความพึงพอใจในการจัดกิจกรรม

ใช้กระบวนการนี้ในการเก็บข้อมูล เรื่องการเก็บข้อมูลบริบทและพฤติกรรมของผู้รับสารในพื้นที่ลุ่มน้ำโขง และการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์จุดเด่น/จุดด้อย/โอกาส/ข้อจำกัด ของสื่อแต่ละประเภท และปัจจัยที่เกี่ยวข้อง และการจัดเวทีเสวนา

3.1 การออกแบบ แบบสอบถาม โดยใช้วิธีการประชุมหารือคณะทำงานและที่ปรึกษา พิจารณาคำถาม และคำตอบจากสื่อที่ชาวบ้านมีและเคยใช้ในชีวิตประจำวันในปัจจุบันของชาวบ้าน และออกแบบให้ง่ายและใช้เวลาไม่มากกับการเก็บข้อมูลต่อผู้ให้สัมภาษณ์

3.2 การลงพื้นที่เก็บข้อมูล โดยแบ่งกลุ่มเป้าหมายเป็นสามกลุ่มอย่างละเท่ากัน คือ เด็กเยาวชน อายุต่ำกว่า 20 ปี วัยแรงงาน อายุ 21-50 ปี และกลุ่มผู้สูงอายุ อายุมากกว่า 50 ปี เพื่อง่ายต่อการวิเคราะห์และการออกแบบสื่อของแต่ละช่วงวัย

3.3 การออกแบบสอบถาม เจ้าหน้าที่โครงการลงพื้นที่ทำแบบสอบถามกับกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ โดยแบ่งแบบสอบถามเป็น 3 ชุดตามช่วงอายุวัย กลุ่มอย่างละ 20 ชุด เลือกใช้กระบวนการนี้ เนื่องจากจะมีการวิเคราะห์ที่ต้องใช้ตัวเลขในการอ้างอิง เพื่อให้เห็นลำดับและจำแนกกลุ่มเป้าหมาย การนำผลข้อมูลไปใช้ที่จะต้องอ้างผลลัพธ์ในเชิงสถิติคะแนน และสร้างสถิติกับกลุ่มผลคะแนนแต่ละกลุ่ม เพื่อช่วยในการวิเคราะห์ผล เช่น การประเมินความพึงพอใจในการจัดกิจกรรมเวทีเสวนา เพื่อประเมินความรู้ความเข้าใจก่อนและหลังการเข้าร่วมงานเสวนา เป็นต้น

4.กระบวนการ การประเมินข้อมูลแบบสอบถามเพื่อวิเคราะห์

ใช้ในกิจกรรมวิเคราะห์จุดเด่น/จุดด้อย/โอกาส/ข้อจำกัด ของสื่อแต่ละประเภท และปัจจัยที่เกี่ยวข้อง การเลือกใช้กระบวนการนี้เนื่องจากมีโปรแกรมสำเร็จรูปที่ช่วยในการวิเคราะห์ผลการทำแบบสอบถามและเป็นที่น่าเชื่อถือสามารถนำมาอ้างอิงเชิงสถิติได้

5.กระบวนการ การทำงานเชิงนโยบายร่วมกับเจ้าหน้าที่รัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ใช้กระบวนการนี้ในการเชื่อมงานวิจัยเชิงพื้นที่ของชุมชนสู่การรับรู้และการดำเนินการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการปรึกษาหารือและการจัดกิจกรรม เป็นการแสวงหาความร่วมมือเพื่อยกระดับการทำงานให้เป็นข้อเสนอเชิงนโยบายจากพื้นที่สู่นโยบายในระยะต่อไป ที่ผ่านมามีการทำงานร่วมกับอำเภอเชียงของ และเทศบาลตำบลเวียงเชียงของในความร่วมมือการปรับปรุงพิพิธภัณฑ์และการจัดนิทรรศการไกและปลาบึก ในพื้นที่ส่วนจัดแสดงพิพิธภัณฑ์ปลาบึก อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย เพื่อนำเสนอนิทรรศการผลการศึกษาของชาวบ้านหาคไคร้

6.การนำเสนอและแลกเปลี่ยน

ตัวแทนนักวิจัยบ้านหาคไคร้และคณะนักวิจัย 5 คนได้เข้าร่วมงานและนำเสนอข้อมูลงานวิจัยในเวทีประชุมวิชาการระดับชาติด้านชายแดนศึกษาและการพัฒนาระหว่างประเทศ ครั้งที่ 2 asean กับความ(ไม่)เชื่อมโยง ความเสี่ยง การเปลี่ยนรูป และการอยู่ร่วมกัน มีตัวแทนจากชุมชนบ้านหาคไคร้ ได้นำเสนอข้อมูลผลการศึกษาของงานวิจัยของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) ให้กับผู้เข้าร่วมงาน

นายพุ่ม บุญหนัก ตัวแทนจากชุมชนเล่าว่า ผมเติบโตมากับแม่น้ำโขงตั้งแต่เล็กจนโต วิถีชีวิตที่ผูกพันกับสายน้ำ ได้ดื่ม ได้ใช้แม่น้ำโขง แต่ปัจจุบันสภาพแวดล้อมวิถีชีวิตเปลี่ยนไปจากแต่ก่อนมาก การหาอยู่หากินก็ลำบากมากยิ่งขึ้น ยกตัวอย่างการหาโกในแม่น้ำโขง เมื่อก่อนตอนเช้าๆ กลุ่มผู้หญิงก็จะลงไปจอก (เก็บ) โก ที่ริมแม่น้ำโขงบริเวณที่มีโขดหินหรือหาดหิน ระดับน้ำประมาณ 80 เซนติเมตรบริเวณตามแนวฝั่งบ้านหาดไคร้ แต่ปัจจุบันแทบจะไม่มีที่จอกโกได้เลย เนื่องจากการทำแนวกันตลิ่งพัง ซึ่งทำลายแหล่งจอกโกของชุมชนหายไปเกือบทั้งหมด ทำให้แหล่งกำเนิดโกลดน้อยลง ชาวบ้านก็หาโกได้ยากขึ้น ประกอบระดับแม่น้ำโขงที่ผันผวนจากการสร้างเขื่อนในประเทศจีนได้ส่งผลกระทบต่อการทำงานและการหาปลาของชาวบ้านหาดไคร้ ฤดูกาลของน้ำโขงเปลี่ยนแปลงผิดปกติ ไม่เป็นไปตามธรรมชาติ มีการขึ้นลงของระดับน้ำในแต่ละวันที่ผันผวน ซึ่งบางสัปดาห์ระดับน้ำแตกต่างกันมากกว่า 2-3 เมตร ซึ่งทำให้เรือหาปลา อุปกรณ์หาปลาได้รับความเสียหายอยู่เป็นประจำ คนหาปลาบางคนถึงกับเลิกอาชีพหาปลาไปทำไร่นาเพราะจับปลาไม่ได้ แบกรับต้นทุนที่เพิ่มขึ้นไม่ไหว รวมถึงความเสียหายที่เกิดขึ้นกับเครื่องมือหาปลาที่จมน้ำสูญหายหลังการปล่อยน้ำจากเขื่อนตอนบน โดยไม่มีการแจ้งล่วงหน้าทำให้เครื่องมือหาปลาสูญหายไปหลายครั้ง ซึ่งเราได้พยายามส่งเสียงเรียกร้องไปยังหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องแต่ก็ยังไม่ได้รับการแก้ไข และขณะนี้ได้ข่าวว่าจะมีการสร้างเขื่อนในแม่น้ำโขงตอนล่างอีกนั้นยิ่งทำให้แม่น้ำโขงเปลี่ยนไปแน่ๆ สิ่งที่เป็นห่วงอีกอย่างหนึ่งก็คือเยาวชนคนรุ่นใหม่ สมัยนี้แทบจะไม่มีใครผูกพันกับแม่น้ำโขงเลย ทั้งที่พ่อแม่ก็อาศัยแม่น้ำโขงหาอยู่หากินกับแม่น้ำโขงเพื่อมาส่งเสียลูกหลานจนเติบโต การเปลี่ยนแปลงจากการพัฒนาแม่น้ำโขงคงต้องมีการปรึกษาหารือในการแก้ไขปัญหา เนื่องจากชาวบ้านริมแม่น้ำโขงได้รับผลกระทบมากขึ้นเรื่อยๆ ตัวอย่างที่ชัดเจนจากการศึกษาข้อมูลของชาวบ้านหาดไคร้ยืนยันได้ถึงผลที่เกิดขึ้นได้อย่างชัดเจน

7. กระบวนการ การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์

การลงพื้นที่เพื่อเรียนรู้และร่วมกิจกรรมของชุมชนในพื้นที่วิจัย ทำให้เกิดการยอมรับและสนิทสนมกับนักวิจัยมากขึ้น ทำให้การทำงานเป็นไปตามธรรมชาติ และเข้าถึงข้อมูลได้ง่าย และสามารถตรวจสอบข้อมูลได้ง่ายขึ้นรวมถึงสามารถประเมินสถานการณ์การทำงานร่วมกันได้ดี

งานบวสรวงเจ้าพ่อปลาบึก วันที่ 18 เมษายน 2562 เจ้าหน้าที่โครงการสื่อฯ ได้เข้าร่วมงานบวสรวงเจ้าพ่อปลาบึก ณ บ้านหาดไคร้ อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ในการร่วมงานในครั้งนี้โครงการสื่อฯ ได้มีการจัดนิทรรศการเรื่องปลาและโก สำหรับแม่น้ำโขง โดยได้แจกโปสเตอร์โก พันธุ์ปลาในแม่น้ำโขง และนกในแม่น้ำโขง งานบวสรวงเจ้าพ่อปลาบึกเป็นกิจกรรมที่ชาวบ้านหาดไคร้ทำเป็นประจำทุกปี ในวันที่ 18 เมษายน เพื่อบวสรวงเจ้าพ่อปลาบึก เนื่องจากพื้นที่บ้านหาดไคร้เป็นจุดจับปลาบึก ในอดีตชาวบ้านหาดไคร้เป็นพรานจับปลาบึกที่ชำนาญและสืบทอดกันมาหลายรุ่น มีความรู้และเครื่องมือในการจับปลาบึกนอกจากนั้นการจับปลาบึกยังเกี่ยวเนื่องกับความเชื่อของชาวบ้านหาดไคร้ หากใครจะลงจับปลาบึกต้องเลี้ยงผีเจ้าที่เจ้าทาง ผีลวง ผีโพง ผีเรือ ตามริมป่าริมแม่น้ำอย่างไม่เปิดเผย ทำตามความเชื่อและตามความสะดวกของคนจับปลาเพื่อขอจับปลาบึกก่อนเสมอหลังจากปลาบึกได้ก็จะทำพิธีเลี้ยงอีกรอบตามที่ได้ออกกล่าวต่อเจ้าที่เจ้าทางเจ้าลวงเจ้าโพงไว้จึงเป็น

ที่มาของการบวสรวงเจ้าพ่อปลาบึก ซึ่งได้ประยุกต์พิธีกรรมมาจัดบริเวณหน้าวัดบ้านหาดไคร้และให้เป็นไปตามการส่งเสริมการท่องเที่ยวของอำเภอเชียงของ จึงจัดกำหนดวันที่ 18 เมษายนของทุกปี

ชาวบ้านบ้านหาดไคร้ได้มีมติหยุดจับปลาบึก และระดมทุนซดเซยค่าใช้จ่ายให้แก่ผู้มีอุปการณจับปลาบึก 68 ราย รายละ 20,000 บาท

การร่วมงานในครั้งนี้ของทีมสื่อฯ ได้มีการผลิตคลิปวิดีโองานพิธีบวสรวงเจ้าพ่อปลาบึก เผยแพร่บนสื่อออนไลน์ นอกจากนั้นยังมีการหารือร่วมกับนายกเทศบาลเวียงเชียงของ นายอำเภอเชียงของ ถึงแนวทางการสื่อสารเรื่อง ไก่ (สำหรับแม่ น้ำโจง) และปลาบึก เพื่อสื่อความหมายของความสำเร็จของทรัพยากรที่ชาวบ้านหาดไคร้ใช้พึ่งพิงจากทรัพยากรแม่ น้ำโจง โดยเบื้องต้นจะมีการจัดนิทรรศการเรื่องไก่และปลาบึก ในพื้นที่พิพิธภัณฑ์ปลาบึกเชียงของ โดยเทศบาลเวียงเชียงของจะให้พื้นที่จัดแสดงนิทรรศการ ชาวบ้านหาดไคร้และทีมสื่อจะเป็นผู้ออกแบบนิทรรศการที่จะนำเสนอเรื่องไก่และปลาบึก โดยจะเอาปลาบึกที่สดๆ 1 ตัวของชุมชนมาจัดแสดงเพื่อให้สื่อถึงไก่ (สำหรับแม่ น้ำโจง) อาหารของปลาบึก อาหารของชาวบ้านและรายได้ของชุมชนหาดไคร้ ใช้ข้อมูลจากงานวิจัยของชาวบ้านบ้านหาดไคร้ นำเสนอภาพความอุดมสมบูรณ์ของแม่ น้ำโจง ไก่ และปลาบึก ในอดีตและเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

บ้านกลาง

มีนักวิจัย 1 คน คือ 1. นายชาญณรงค์ วงศ์ลา เป็นตัวหลักในการดำเนินกิจกรรมร่วมกับนักวิจัยของชุมชน บทบาทหน้าที่ 1.ประสานกับทีมนักวิจัยชุมชน 2.อำนวยความสะดวกประชุม 3.เชื่อมประสานกับหน่วยงานภาครัฐ 4.ให้คำปรึกษาหารืองานด้านการสื่อสาร 5.จัดทำเอกสารข้อมูลให้กับชุมชน การทำงานในพื้นที่ดำเนินการตามกรอบของโครงการโดยใช้กระบวนการทำงาน คือ

1. ประชุมกลุ่มย่อยในชุมชน กระบวนการนี้ใช้กับกิจกรรม การจัดประชุมร่วมกับชุมชน 4 พื้นที่

ในกิจกรรม 1.ประชุมชี้แจงโครงการสื่อฯ 2.การประชุมกระบวนการ การออกแบบแผนการสร้างสื่อ นำข้อมูลจากงานวิจัยของพื้นที่มาออกแบบ 3.การประชุมการเติม/อบรม การสรุปประเด็นเนื้อหา (ข้อมูลที่จะนำไปสร้างการสื่อสาร) ที่เหมาะสมกับสื่อแต่ละชนิดและกลุ่มผู้รับสาร 4.การสร้างทีมการสื่อสารในพื้นที่ 5.การชี้แจงและติดตามโครงการประจวบตามน้ำศรีสองรัก เนื่องจากกิจกรรมแบบนี้ต้องมีการประชุม หรือ และมีมติความเห็นจากนักวิจัยในพื้นที่ด้วย จึงใช้กระบวนการประชุมปรึกษาหารือกลุ่ม ซึ่งเป็นเครื่องมือและกระบวนการหลักในการทำกิจกรรม

2. กระบวนการกลไกคณะกรรมการบริหารจัดการร่วมโครงการประจวบตามน้ำศรีสองรัก ใช้กลไกการเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการ เพื่อติดตามงานในพื้นที่และเป็นช่องทางการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐ อำเภอ จังหวัด ชลประทาน ในการทำงานร่วมกัน

3. กระบวนการจัดตั้งกลุ่ม และสร้างกลไกการจัดการภายในกลุ่มของชุมชน (กลุ่มอัครแม่ น้ำเลย) เป็นกลไกที่จะเสริมสร้างให้เกิดการพัฒนาศักยภาพด้านการสื่อสารแก่นักวิจัยและชุมชนท้องถิ่นเพื่อการทำงานอย่างมีระบบ และเกิดผลในระยะยาวเพื่อความยั่งยืนของกลุ่มชุมชน
4. กระบวนการเชื่อมเครือข่ายภายในชุมชนและภาคภายนอก มีการเชื่อมประสานกับภาคภายนอกในการช่วยเสริมสร้างกระบวนการและสร้างกำลังใจ และเห็นรูปแบบการทำงานที่มีความสำเร็จของภาคี เพื่อปรับใช้กับกลุ่มของชุมชนที่เหมาะสม โดยการเชื่อมกับกลุ่มประชาสังคมเลย เครือข่ายเหมือง เครือข่ายของคณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชน ภาคอีสาน (กป อพช. อีสาน) เพื่อยกระดับพื้นที่ให้เป็นที่ยอมรับในสาธารณะมากขึ้น
5. กระบวนการ การทำงานเชิงนโยบายร่วมกับเจ้าหน้าที่รัฐ กรมชลประทาน ใช้กระบวนการนี้ในการเชื่อมงานวิจัยเชิงพื้นที่ของชุมชนสู่การรับรู้และการดำเนินการมีส่วนร่วมของชลประทาน หน่วยงานรัฐ ในการปรึกษาหารือและการมีส่วนร่วมในกิจกรรม เพื่อแสวงหาความร่วมมือเพื่อยกระดับการทำงานเป็นข้อเสนอเชิงนโยบายจากพื้นที่ ที่ผ่านมามีได้ทำงานอำเภอ จังหวัด ชลประทาน ภายใต้กลไกคณะกรรมการบริหารจัดการร่วมโครงการประจวบฯ น้ำศรีสองรัก
6. กระบวนการ การจัดเวทีเสวนา ใช้ในกิจกรรม การทดลองสื่อสารและประเมินผลการสื่อสาร เป็นกระบวนการกลุ่มที่เปิดโอกาสให้บุคคลหรือกลุ่มต่างๆ ที่มีความคิด ความเชื่อ จุดยืนต่างกัน มีโอกาสพบปะพูดคุย เปิดโอกาสให้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจสถานการณ์ร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การคลี่คลายปัญหาข้อขัดแย้งได้ โดยจัดในและนอกชุมชน พื้นที่ที่เป็นกลาง

ตำบลบ้านม่วง

มีนักวิจัย 1 คน คือ 1. นางสาวจันทร์นภา คินดี เป็นเจ้าหน้าที่หลัก มีนักศึกษาฝึกงานจากมหาวิทยาลัยมหาสารคามเป็นผู้ช่วยในการดำเนินกิจกรรมร่วมกับนักวิจัยของชุมชน บทบาทหน้าที่ 1.ประสานกับทีมนักวิจัยชุมชน 2.อำนวยความสะดวกประชุม 3.เชื่อมประสานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 4.ให้คำปรึกษาหารืองานด้านการสื่อสาร 5.เชื่อมประสานทีมนักศึกษาลงทำงานช่วยพื้นที่

การทำงานในพื้นที่ดำเนินตามกรอบของโครงการโดยใช้กระบวนการทำงาน คือ

- 1.กระบวนการประชุมทีมวิจัยกลุ่มย่อยทีมวิจัยและนักศึกษาฝึกงาน และที่ปรึกษาทีมวิจัย ทำแผน ปฏิบัติการและเครื่องมือในการทำงาน
- 2.กระบวนการสร้างเครื่องมือ แบบสอบถาม สัมภาษณ์ ออกแบบเครื่องมือการเก็บข้อมูล เช่น แบบสอบถาม แนวคำถาม ประเด็นสัมภาษณ์ การจัดทำสื่อ สำนวนการสื่อสาร ในประเด็น 1.บริบทชุมชน /ประวัติศาสตร์ชุมชน 2.ระบบนิเวศท้องถิ่น 3.ความมั่นคงทางอาหาร 4.การเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขงและผลกระทบ 5.การสร้าง

เครือข่ายระหว่างชุมชนกับหน่วยงานหรือองค์กรภายนอก 6.สำรวจสภาพการสื่อสาร และช่องทางการสื่อสาร 7. การศึกษาดูงาน 8.การจัดทำแผนงาน งานเชิงรุก เพื่อการปรับตัว

3.การอบรมเชิงปฏิบัติการ workshop ทีมวิจัยทดสอบการใช้แบบสอบถาม แนวคำถาม แบบสัมภาษณ์ แผนที่เดินดิน ประวัติชีวิต ผังเครือญาติ ปฏิทินกิจกรรม สำรวจการสื่อสารเชิงประเด็น

4.การอบรมระหว่างการทำงานเดิมความรู้เรื่องสื่อและสำรวจข้อมูลเตรียมสร้างทีมสื่อสาร 3 หมู่บ้าน เยาวชน ทีมวิจัยและนักศึกษา มหาวิทยาลัยสารคาม เก็บข้อมูล แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การทำคลิปวิดีโอ ได้ข้อมูลดิบจากชุมชนและทีมวิจัยได้ฝึกการใช้เครื่องมือ เพื่อเตรียมผลิตสื่อการสนับสนุนนักศึกษา และทีมเยาวชนในการสำรวจข้อมูลและอบรมระหว่างการทำงาน เพื่อเตรียมข้อมูลจัดทำหนังสือประวัติชีวิต พรวนปลา และสื่อคลิปวิดีโอ

5.กระบวนการ การทำงานเชิงนโยบายร่วมกับเจ้าหน้าที่รัฐองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และโรงเรียน มีการใช้กระบวนการนี้ในการเชื่อมงานวิจัยเชิงพื้นที่ของชุมชนสู่การรับรู้และการดึงการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการปรึกษาหารือและการจัดกิจกรรมในการแสวงหาความร่วมมือเพื่อยกระดับการทำงานเป็นข้อเสนอเชิงนโยบายจากพื้นที่สู่นโยบายในระยะต่อไป ที่ผ่านมามีการประสานความร่วมมือและร่วมงานในกิจกรรมต่างๆ กับองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านม่วง ซึ่งเป็นองค์กรระดับท้องถิ่นที่ให้ความสำคัญกับชุมชนเป็นอย่างมาก

กระบวนการทำงาน ในพื้นที่วิจัยภายใต้สร้างการสื่อสารสู่การรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีพ และระบอบอาหารของชุมชนชาติพันธุ์ลุ่มน้ำโขง ได้แบ่งพื้นที่การทำงาน เป็น 3 พื้นที่หลักตามพื้นที่ทำงาน 3 จังหวัด คือ เชียงราย เลย และหนองคาย โดยมีทีมวิจัยประจำพื้นที่พื้นที่ละ 1 คน เพื่อดำเนินงาน โดยมีหัวหน้าโครงการคอยอำนวยความสะดวกและติดตามการทำงาน เพื่อให้เป็นไปตามแผนงานวิจัยที่วางไว้ โดยสรุปกระบวนการทำงานวิจัยได้ใช้กระบวนการและเครื่องมือที่มีความเหมือนและมีความต่างกันเป็นไปตามพื้นที่ปฏิบัติงานและเป็นไปตามสถานการณ์ของพื้นที่ ซึ่งโดยภาพรวมของการทำงาน มี 9 หัวข้อ คือ

1. ประชุมกลุ่มย่อยในชุมชน เพื่อให้เกิดการกระตุ้นการทำงานภายในของชุมชนและทีมสื่อสาร
2. กระบวนการสร้างเครื่องมือ แบบสอบถาม สำรวจข้อมูล ออกแบบเครื่องมือการเก็บข้อมูล
3. การอบรมเชิงปฏิบัติการ workshop ทีมวิจัยทดสอบการใช้งานในเชิงภาคปฏิบัติร่วมกับชุมชน
4. กระบวนการ การทำงานเชิงนโยบายร่วมกับเจ้าหน้าที่รัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการเชื่อม

งานวิจัยเชิงพื้นที่ของชุมชนสู่การรับรู้และการดึงการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการปรึกษาหารือและการจัดกิจกรรมในการแสวงหาความร่วมมือเพื่อยกระดับการทำงานเป็นข้อเสนอเชิงนโยบายจากพื้นที่

5. กระบวนการกลไกคณะกรรมการ ใช้เป็นกลไกเพื่อติดตามงานในพื้นที่และเป็นช่องทางการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐ

6. กระบวนการจัดตั้งกลุ่มและทีมสื่อสาร เพื่อสร้างกลไกการจัดการภายในกลุ่มของชุมชน เป็นกลไกที่จะเสริมสร้างให้เกิดการพัฒนาศักยภาพด้านการสื่อสารแก่นักวิจัยและชุมชนท้องถิ่นเพื่อการทำงานอย่างมีระบบ และเกิดผลในระยะยาวเพื่อความยั่งยืนของกลุ่มชุมชน

7. กระบวนการเชื่อมเครือข่ายภายในชุมชนและภาคภายนอก มีการเชื่อมประสานกับภาคภายนอกในการช่วยเสริมสร้างกระบวนการและสร้างกำลังใจ และเห็นรูปแบบการทำงานที่มีความสำเร็จของภาคี เพื่อปรับใช้กับกลุ่มของชุมชนที่เหมาะสม

8. กระบวนการ การจัดเวทีเสวนา ใช้ในกิจกรรมการทดลองสื่อสารและประเมินผลการสื่อสารเป็นกระบวนการกลุ่มที่เปิดโอกาสให้บุคคลหรือกลุ่มต่างๆ ที่มีความคิด ความเชื่อ จุดยืนต่างกัน มีโอกาสพบปะพูดคุย เปิดโอกาสให้เกิดการเรียนรู้ และเข้าใจสถานการณ์ร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การคลี่คลายปัญหาข้อขัดแย้งเชิงพื้นที่

9. กระบวนการ ทำแผนที่ชุมชนและระบบนิเวศ ใช้ในกิจกรรมการสร้างสื่อนิทรรศการของชุมชน เพื่อเป็นหลักฐานการตั้งชุมชนและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า ของชุมชน ด้วยการอธิบายตามหลักความรู้ท้องถิ่นตามชื่อเรียกภาษาท้องถิ่น

2.5 เครื่องมือการทำงาน

2.5.1. การเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม

ใช้ในการเก็บข้อมูลบริบทและพฤติกรรมของผู้รับสารในพื้นที่ลุ่มน้ำโจง 4 ชุมชน นำผลข้อมูลมาวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาส ข้อจำกัด ของสื่อแต่ละประเภท และปัจจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นฐานข้อมูลในการออกแบบสร้างสื่อที่เหมาะสมกับกลุ่มผู้รับสาร 3 กลุ่ม คือ เด็กเยาวชน วัยแรงงาน และกลุ่มผู้สูงอายุ การเลือกใช้เครื่องมือนี้ เนื่องจากมีโปรแกรมสำเร็จรูปที่ช่วยในการวิเคราะห์ผลการทำแบบสอบถามซึ่งเป็นที่น่าเชื่อถือสามารถใช้อ้างอิงเชิงสถิติได้ ซึ่งแบบสอบถามที่ใช้มีเป้าหมายในการประเมิน 1.ช่องทางการรับข้อมูลข่าวสารของคนในชุมชนจากสื่อชนิดใดบ้าง 2.หากมีการผลิตสื่อที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลในหมู่บ้านสื่อแบบไหนที่จะเหมาะสมและสามารถสื่อสารกับคนในชุมชนได้ 3.การผลิตสื่องานที่เกี่ยวข้องกับชุมชนควรจะนำไปสื่อสารผ่านช่องทางใดบ้าง

นอกจากการประเมินช่องทางการสื่อสารและเผยแพร่แล้วยังมีการประเมินการรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมหรือการจัดงานของชุมชนที่ผ่านมาเพื่อให้เห็นบริบทของชุมชน และการให้ความเห็นในการเผยแพร่ข้อมูลหรือผลการศึกษาในครั้งนี้ของชุมชนต่อสาธารณะได้รับทราบหรือไม่

2.5.2. การอบรมการผลิตสื่อ การถ่ายภาพและตัดต่อวิดีโอด้วยมือถือ

ปัจจุบันการสื่อสารได้เกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งนิเวศของสื่อในปัจจุบันการเข้าถึงค่อนข้างง่ายและรวดเร็วต่อการรับรู้ด้วยมือถือรุ่นใหม่แบบสมาร์ทโฟน จัดเป็นสื่อที่ประชาชนสามารถเข้าถึงมากที่สุด ด้วยระบบเทคโนโลยีที่ออกแบบมาให้เชื่อมต่อสื่อสาร เป็นได้ทั้งเครื่องรับ เครื่องส่ง เครื่องผลิตภาพ เสียง ตัวอักษร การ

เรียบเรียง ตัดต่อ และการนำเสนอ ทำให้การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารความรู้ สามารถกระจายไปได้อย่างรวดเร็ว และส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง

ผลจากการประเมินบริบทและพฤติกรรมของผู้รับสาร ทำให้เห็นว่าชุมชนส่วนใหญ่รับข้อมูลข่าวสารจากช่องทางจากมือถือค่อนข้างสูง จึงได้มีการจัดอบรมการถ่ายภาพและตัดต่อวิดีโอด้วยมือถือให้กับชุมชนในพื้นที่โดยมุ่งเน้น

1. หลักการสื่อสารเบื้องต้น ข้อความและเนื้อหาหลักในการสื่อสารตามหลัก 5 W: 1) ใคร 2) ทำอะไร 3) ที่ไหน 4) เมื่อไหร่ 5) อย่างไร

2. หลักการถ่ายภาพนิ่ง การวางตำแหน่งภาพ กับกฎ 9 ช่อง การจัดองค์ประกอบภาพ

3. หลักการถ่ายวิดีโอ หลัก 3 มส.: ไม่ส่าย ไม่สั่น ไม่สั่น และเทคนิคการสัมภาษณ์

เพื่อเป็นพื้นฐานของการผลิตและนำเสนอผลของงานวิจัยในแต่ละพื้นที่

นอกการอบรมเรื่องหลักการต่างๆแล้ว กิจกรรมนี้ยังเป็นส่วนหนึ่งที่จะนำไปสู่การสร้างทีมสื่อสารของชุมชนตามวัตถุประสงค์ที่ได้วางไว้ในโครงการ เพื่อให้เกิดทีมสื่อของชุมชนเพื่อผลิตและนำเสนอผลงานวิจัยของแต่ละชุมชน

2.5.3. การสร้างทีมสื่อสารของชุมชน

สร้างทีมสื่อสาร ซึ่งประกอบด้วยคน 3 วัย ได้แก่ เด็ก-เยาวชน วัยผู้ใหญ่ และวัยสูงอายุ เพื่อเรียนรู้และทดลองปฏิบัติการสร้าง “สื่อ” ที่เหมาะสมในแต่ละช่วงวัย ได้มีการจัดตั้งทีมสื่อสารของชุมชนในพื้นที่โดยทีมสื่อเป็นตัวแทนจากนักวิจัยและเยาวชนในพื้นที่และได้มีการทำงานเชื่อมประสานกับทางโรงเรียน 2 แห่ง ที่มีโรงเรียนอยู่ในชุมชน นอกจากนั้นแล้วยังมีการเชื่อมประสานกับบุคคลภายนอกทีมวิจัย เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตำบลบ้านม่วง และฝ่ายประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวชุมชนตำบลบ้านม่วง เพื่อผลักดันให้เกิดทีมสื่อสารของชุมชน

จากการทำงานที่ผ่านมาได้เกิดทีมสื่อสารของชุมชนทั้ง 4 แห่ง คือ

1. ทีมสื่อสารบ้านห้วยลึก ประกอบด้วยตัวแทนนักวิจัยบ้านห้วยลึกและเด็กนักเรียนบ้านห้วยลึก จำนวน 9 คน ประกอบด้วย ตัวแทนนักวิจัย 2 คน เด็กนักเรียน 7 คน โดยทีมสื่อที่เกิดขึ้นได้ทำความร่วมมือกับโรงเรียนบ้านห้วยลึกในการสร้างทีมสื่อจาก เด็กนักเรียนของโรงเรียนโดยมีผู้อำนวยการช่วยในการประสานงานในฐานะนักวิจัยของชุมชน และมีข้อเสนอเพิ่มเติมในการจัดกิจกรรมร่วมกับเด็กนักเรียนระดับชั้นมัธยมปีที่ 1-3 ของโรงเรียน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และเป็นส่วนหนึ่งในกิจกรรมของนักเรียน

2. ทีมสื่อสารบ้านหาดไคร้ ประกอบด้วยตัวแทนนักวิจัยบ้านหาดไคร้ และตัวแทนเจ้าหน้าที่เทศบาลเวียงเชียงของ จำนวน 3 คน ทั้งนี้ทีมสื่อสารของบ้านหาดไคร้มีข้อเสนอการทำงานในระยะต่อไปในการเชื่อมความร่วมมือกับคนรุ่นใหม่ เด็กเยาวชนในพื้นที่หรือโรงเรียนใกล้เคียง ในการดึงเข้าร่วมเป็นทีมสื่อของบ้านหาดไคร้ โดยกลไกความร่วมมือกับเทศบาลเวียงเชียงของ

ในด้านช่องทางการเผยแพร่ข้อมูลของชุมชนบ้านหาดไคร้ มีโอกาสและมีสถานที่ที่อำนวยความสะดวกสื่อสาร โดยชุมชนมีพื้นที่การจัดกิจกรรมถนนคนเดิน ถนนกาเดกองเก่าทุกวันศุกร์ สามารถจัดชุมนุมกิจกรรมแบบถาวรหรือชั่วคราวได้ตลอดทั้งปี ซึ่งมีกลุ่มเป้าหมายหรือผู้เข้าร่วมกิจกรรมทั้งที่เป็นคนในชุมชนและบุคคลทั่วไปเข้ามาในพื้นที่ตลอดเวลากิจกรรม ดังนั้นจึงเป็นช่องทางที่จะนำเอาผลงานวิจัยนำเสนอในพื้นที่แห่งนี้ รวมถึงการจัดกิจกรรมนำเสนอและการสาธิตเรื่องใด หรือการจัดเสวนาหรือกิจกรรมใดก็ได้

3. ทีมสื่อสารบ้านกลาง ประกอบด้วย 1.ธนุศิลป์ อินคา 2.มยุรี ศรีประเสริฐ 3.นิภาพร จันทะสี 4.บุษราคัม พรหมด้วง และได้มีการเสนอและคัดเลือกทีมสื่อเพิ่มเติม ที่มีสัดส่วนจากผู้นำชุมชน คนวัยทำงาน วัยรุ่น และเยาวชน ในช่วงหลังจึงมีทีมสื่อสารจากเยาวชนตั้งแต่ระดับประถมถึงระดับมัธยมเพิ่มมากขึ้นอีกไม่น้อยกว่า10คน

4.ทีมสื่อสารบ้านม่วง ประกอบด้วยตัวแทนนักวิจัยบ้านม่วง และเด็กนักเรียน จำนวน 14 คน ตัวแทนนักวิจัย 2 คน เด็กนักเรียน 12 คน และอาจารย์เป็นที่เลี้ยงช่วยเหลือ 2 คน การสร้างทีมสื่อของชุมชนบ้านม่วงได้มีการประสานงานนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านม่วง และนักเรียนในโรงเรียน เข้าร่วมทีมสื่อเพื่อให้เกิดการเรียนรู้และต่อยอดงานการประชาสัมพันธ์ที่เคยมีการนำเสนอจากเนื่องงานการท่องเที่ยวชุมชน เพื่อเชื่อมงานวิจัยสู่การเผยแพร่ โดยมีการจัดอบรมและออกแบบการผลิตสื่อ ร่วมกับนักศึกษาและทีมเยาวชนในการสำรวจข้อมูลและอบรมระหว่างการทำงาน เพื่อเตรียมข้อมูลจัดทำหนังสือประวัติชีวิตพรานปลา และสื่อคลิปวิดีโอ

ในด้านช่องทางการเผยแพร่ข้อมูลของชุมชนบ้านม่วง มีการเปิดเพจของชุมชนชื่อ “Mekong Voice เสียงจากลำน้ำโขง” ขึ้นในเดือนตุลาคม 2562 เพื่อเป็นสื่อกลางในการให้ข้อมูลข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสถานการณ์ในแม่น้ำโขงโดยเฉพาะในเขต บ้านม่วง บ้านห้วยค้อ บ้านภูเขาทองและบ้านหนอง คู่อสาธารณะในวงกว้างขึ้น นอกจากนี้ การใช้เฟสบุ๊คสะท้อนปัญหาที่เกิดขึ้นกับระบบนิเวศและวิถีของคน 4 หมู่บ้านก็มีขึ้นอย่างกว้างขวาง การให้ข้อมูลผ่านสื่อมวลชนที่เดินทางลงพื้นที่เพื่อนำเสนอข่าว รวมถึงการใช้ช่องทางการไปร่วมเวทีเสวนา เวทีวิชาการต่างๆ วิธีการเหล่านี้ได้ทำให้ข้อมูลของบ้านม่วงถูกเผยแพร่ออกไปได้อย่างกว้างขวาง รวมถึงใช้การประชาสัมพันธ์สาธารณะควบคู่ไปกับกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวของชุมชน

2.5.4. การจัดเวทีประชุมในชุมชน

พื้นที่บ้านกลาง เป็นพื้นที่ที่มีการจัดประชุมกลุ่มย่อยหลายครั้ง เพื่อให้เกิดการสื่อสารทั้งภายในชุมชนและสาธารณะ เนื่องจากพื้นที่นี้มีสถานการณ์เรื่องโครงการประตูระบายน้ำศรีสองรักที่ชาวบ้านและนักวิจัยในพื้นที่มีข้อกังวลต่อโครงการที่จะก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชน ดังนั้นการใช้เครื่องมือการจัดประชุมปรึกษาหารือเพื่อนำเสนอ แลกเปลี่ยนข้อมูลโครงการและข้อมูลชุมชน สิ่งที่ชุมชนได้เรียนรู้มากขึ้นก็จากการแลกเปลี่ยนระหว่างเครือข่าย ทั้งเครือข่ายชาวบ้านที่มีปัญหากับโครงการทั้งจากภาครัฐและจากภาคอุตสาหกรรม การได้รับความรู้จากสถาบันการศึกษา ที่ทางสถาบันได้นำนักศึกษามาลงพื้นที่ในการเรียนรู้ของนักศึกษาเอง จึง

จำเป็นต่อการสื่อสารเพื่อให้เกิดความชัดเจนของข้อมูลและเป็นกลไกหลักที่จะสามารถประสานหน่วยงานรัฐ ภาวภาคีเครือข่าย ร่วมแชร์ข้อมูลของโครงการเพื่อนำไปสู่การมีส่วนร่วมและลดข้อขัดแย้งในเบื้องต้น เกิดการ แสวงหาแนวทางความร่วมมือ ที่ใช้งานวิชาการเป็นฐานในการตัดสินใจโครงการ โดยใช้ช่องทางกลไก ของ คณะกรรมการร่วมบริหารจัดการ โครงการประจวบฯ น้ำศรีสองรัก

จึงทำให้เกิดการเวทีการสื่อสารที่มีหน่วยงาน และภาคีอื่นๆ เข้าร่วม ทำให้มีการเปิดประเด็นเป็นเรื่อง สาธารณะซึ่งโครงการประจวบฯ น้ำศรีสองรักมีความเชื่อมโยงกับโครงการผันน้ำโขง เลย ชี มูล ที่เป็น โครงการขนาดใหญ่ของภาคอีสาน ชาวบ้านในชุมชนได้รับทราบข้อมูลและเข้าใจข้อมูลที่เพิ่มมากขึ้นและมี ทิศทาง มีขวัญกำลังใจ มั่นใจในการทำงานวิจัย เรียบเรียงข้อมูลเพื่อใช้ในการต่อสู้ชี้แจงต่อโครงการถึงข้อมูลใน พื้นที่บ้านกลาง อย่างเป็นระบบ และที่สำคัญก็นำไปสู่การจัดตั้งกลุ่ม อักแม่น้ำเลย เพื่อให้เกิดการจัดการภายใน มีรูปแบบโครงสร้างระบบการทำงานภายในเพื่อการทำงานในระยะยาวและเชื่อมกับเครือข่ายภายนอก

2.6 การเปลี่ยนแปลงในชุมชนและทีม

1. ช่วงแรกก่อนการจัดกิจกรรมสร้างความเข้าใจกับชุมชน พบว่าความร่วมมือของคนในชุมชนค่อนข้าง จะมีน้อย อาจเป็นเพราะยังไม่เข้าใจในความสำคัญ วัตถุประสงค์ และประโยชน์จากการจัดทำโครงการวิจัย ดังกล่าว แต่ภายหลังการจัดกิจกรรมสร้างความเข้าใจกับชุมชน ได้สร้างความเข้าใจให้แก่ชุมชนเกี่ยวกับการ ดำเนินโครงการวิจัยแล้ว ทำให้ชาวบ้านและทีมนักวิจัยแต่ละชุมชนทราบถึงสถานการณ์ปัญหาของแม่น้ำโขงที่มี การเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง และจะส่งผลกระทบต่อชาวบ้านอย่างไร ทำให้ชาวบ้านได้ตระหนักถึง สถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น รวมทั้งกระบวนการดังกล่าวยังเน้นให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ทำให้เกิดการสื่อสาร ภายในชุมชนในทางที่ดี และเกิดการสื่อสารภายนอกทำให้ความร่วมมือดีขึ้น

2. หลังจากทีมวิจัยได้ลงทำงานในแต่ละพื้นที่และได้ทำงานด้านการสื่อสารภายในชุมชน ทำให้เกิดช่อง ทางการสื่อสาร สามารถสื่อสารกันได้โดยตรง โดยผู้ส่งและผู้รับอยู่ในสถานการณ์เดียวกัน เช่น การเข้าร่วม ประชุม สัมมนา หรือร่วมในเวทีวิชาการต่างๆ ทั้งภายในชุมชนเองและภายนอกชุมชน การจัดกิจกรรมในชุมชน โดยจะเป็นกิจกรรมตามประเพณี หรือกิจกรรมที่ร่วมกันกำหนดขึ้นเอง เช่น งานเ็นขวัญปลาถิ่นมาโขง นับได้ ว่าเป็นช่องทางในการสื่อสารถึงคนภายในและภายนอกชุมชน โดยใช้การสื่อสารผ่านสื่อออนไลน์เป็นช่อง ทางการสื่อสารที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน ด้วยความรวดเร็ว ทันต่อสถานการณ์ มากกว่าวิธีการอื่นๆ สามารถกระจายข้อมูลข่าวสารได้ทั้งข้อมูล เอกสาร รูปภาพ รวมถึงภาพเคลื่อนไหวได้ และการสื่อสารผ่าน สื่อมวลชน เป็นอีกวิธีการหนึ่งที่สื่อได้อย่างมีประสิทธิภาพ สร้างความเข้าใจและความน่าเชื่อถือให้กับสาธารณะ สะท้อนความเปลี่ยนแปลง และผลที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับการพึ่งพาแม่น้ำโขง ได้อย่างรอบด้าน ผู้ให้ข้อมูลและให้ สัมภาษณ์ผ่านสื่อมวลชนคือผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น คนหาปลาในชุมชน นักวิจัยแต่ละพื้นที่ เป็นต้น

นอกจากนั้นยังมีการสื่อสารกับฝ่ายรัฐหรือฝ่ายนโยบายเพื่อให้ได้รับรู้ข้อมูลข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นกับประชาชนที่อาศัยอยู่ริมแม่น้ำโขง ซึ่งใช้วิธีผ่านช่องทางการยื่นหนังสือ รวมถึงการประชุมร่วมกับฝ่ายรัฐเพื่อนำไปสู่การหาแนวทางในการแก้ไข เช่น การประชุมร่วมกับตัวแทนกรมประมง ในการหาทางออกเกี่ยวกับการลดลงของปลาในแม่น้ำโขง และทางออกที่เห็นร่วมกันคือ การทำเขตรักษาพันธุ์ปลา และการปล่อยพันธุ์ปลาลงในแม่น้ำ หรือการประชุมร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและเจ้าของโครงการประตุน้ำศรีสองรัก ของชาวบ้านบ้านกลาง ในการนำเสนอข้อคิดเห็นและข้อกังวลของชุมชน เพื่อให้มีการระงับโครงการเพื่อการศึกษาผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกันใหม่

ด้านบุคลากรการสื่อสารของชุมชนในแต่ละพื้นที่มีบุคลากรด้านการสื่อสารของชุมชนอยู่แล้วและนอกจากนั้นช่วงการทำงานวิจัยได้เกิดบุคลากรด้านการสื่อสารเพิ่มขึ้นจากตัวนักวิจัย เยาวชนและชาวบ้าน โดยเฉพาะในประเด็นผลกระทบ จากความเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขง เป็นบุคคลที่สามารถสื่อสารข้อมูลออกไปได้ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การพูดเพื่อให้สัมภาษณ์กับสื่อมวลชนที่จะนำเรื่องราวของชุมชนออกเผยแพร่ต่อสาธารณะผ่านสื่อประเภทต่างๆ ทั้งโทรทัศน์ เว็บไซต์ หรือสื่อออนไลน์ประเภทอื่น ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ของชุมชน คือ คนหาปลา ตัวแทนชุมชนที่ไม่เป็นทางการ หรือนักวิจัยแต่ละหมู่บ้าน ซึ่งมีทั้งผู้หญิงและผู้ชายสลับกันไปตามแต่ประเด็นที่สื่อสัมภาษณ์ การพูดในเวทีวิชาการต่างๆ นักวิจัยใช้วิธีการมอบหมายให้ตัวแทนที่เห็นว่าสื่อสารข้อมูลได้อย่างชัดเจน กระชับ และมีเวลาสำหรับการเดินทางไปร่วมเวทีที่จัดนอกชุมชนได้ ทั้งนี้รวมถึงการพูดในเวทีเสวนาหรือพูดในสถานการณ์อื่นๆ อีกด้วย หากเป็นการสื่อสารภายในชุมชน เช่น การประชุมชาวบ้าน การชี้แจงข้อมูลจากฝ่ายราชการ อำเภอ ท้องถิ่น ผู้สื่อสารหลักคือตัวแทนนักวิจัยหรือหัวหน้าโครงการ

ความมั่นใจของชุมชนต่อการทำงานวิจัยท้องถิ่น และการสื่อสาร การทำวิจัยโดยคนในชุมชน ทำให้นักวิจัยสามารถรู้ข้อเท็จจริงจากการลงเก็บข้อมูลจากพื้นที่จริง เช่น เห็นว่าแม่น้ำโขงมีระดับการขึ้นลงแต่ละวันที่ไม่ปกติ วันละกี่เซนติเมตร คนหาปลาเห็นความเปลี่ยนแปลงอย่างไรกับปลาที่หา และระบบนิเวศที่เป็นอยู่ เมื่อได้ข้อเท็จจริง มีข้อมูลเพียงพอก็สามารถนำออกมาสื่อสารได้อย่างเป็นระบบ และมีความแม่นยำ เนื่องจากได้ผ่านกระบวนการทำวิจัยตั้งแต่เริ่มต้น ที่มีการรวบรวมข้อเท็จจริงไว้อย่างเป็นระบบ เป็นขั้นเป็นตอน การสื่อสารที่เกิดขึ้นในชุมชนมีตัวอย่างเช่น เมื่อมีกลุ่มศึกษาหรือสื่อมวลชนเดินทางเข้ามาในชุมชน นักวิจัยสามารถนำเสนอข้อมูลได้อย่างชัดเจน ครบถ้วน และนำพากลุ่มไปเห็นสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นได้ตามข้อมูลที่มีการนำเสนอได้ นอกจากนี้การเก็บข้อมูลและทำการวิจัย ยังทำให้นักวิจัยบางคนมีความมั่นใจในการนำเสนอข้อมูลผ่านเวทีสาธารณะต่างๆ ได้ รวมถึงการตอบคำถามหรือข้อสงสัยต่างๆ ได้อย่างชัดเจนอีกด้วย ซึ่งเมื่อเทียบกับช่วงก่อนการทำงานวิจัย บุคลากรหลายคนไม่มีความมั่นใจและไม่กล้าที่จะให้สัมภาษณ์หรือการพูดในวงเสวนาและงานเสวนาได้

3. ทีมวิจัยเริ่มมีความเข้าใจในกระบวนการทำโครงการวิจัยด้านการสื่อสาร มอบหมายงาน แบ่งงาน โดยแบ่งเป็น 4 พื้นที่ พื้นที่ละ 1 คนในการทำงานร่วมกับทีมนักวิจัยในแต่ละพื้นที่ และสื่อสารกันภายในทีมมากขึ้น

4.ทีมวิจัยได้ประสานและทำงานร่วมกับสื่อหรือผู้ผลิตสื่อจากภายนอกเพื่อร่วมกันสนับสนุนงานด้านการสื่อสารของชุมชนเพื่อให้สาธารณะทั่วไปได้รับทราบเรื่องราวของชุมชน ผ่านการผลิตสื่อแผนที่นิเวศชุมชน การผลิตรายการสารคดี ข่าว และสื่ूपข่าว

บทที่ 3

บริบทชุมชนและการสื่อสาร

3.1.บริบทชุมชนของ 4 พื้นที่

3.1.1 บริบทชุมชนบ้านหาดไคร้

บ้านหาดไคร้ หมู่ 7 ต.เวียง อ.เชียงของ จ.เชียงราย (ไทยวน)

ทิศเหนือ ติดกับบ้านสบสม

ทิศใต้ ติดกับบ้านใจไก่

ทิศตะวันออก ติดกับแม่น้ำโขง

ทิศตะวันตก ติดกับบ้านทุ่งดุก

พื้นที่โดยส่วนใหญ่ขนาบตามแนวยาวเรียบฝั่งแม่น้ำโขงและมีลำห้วยไหลลงแม่น้ำโขงติดกับหมู่บ้าน โดยพื้นที่ตรงกันข้ามกับเมืองห้วยทราย แขวงบ่อแก้ว สปป.ลาว ใช้พื้นที่ตอนกลางแม่น้ำโขงในการเป็นพื้นที่หาปลาและเก็บไกร่วมกัน

ในอดีตชุมชนบ้านหาดไคร้ เป็นชุมชนดั้งเดิมที่อาศัยทรัพยากรจากแม่น้ำโขง ใช้ที่ดินริมแม่น้ำในการปลูกพืชผัก และมีที่ดินใช้ทำการเกษตรอยู่นอกชุมชน ซึ่งอยู่ในบริเวณพื้นที่ของหมู่บ้านใจไก่ หมู่บ้านดอนมหาวัน หมู่บ้านทุ่งดุกหมู่บ้านในตำบลสถาน อำเภอเชียงของ จะเป็นพื้นที่สำหรับทำนา ทำสวนผัก ปลูกข้าวโพด ซึ่งในอดีตมีการปลูกใบยาสูบ ปัจจุบันไม่มีการปลูกแล้ว บ้านหาดไคร้เป็นที่รู้จักของคนทั่วไปคือเป็นแหล่งจับปลาบึกแห่งเดียวของประเทศไทยที่มีชื่อเสียงในอดีต

ประชากรส่วนใหญ่ของบ้านหาดไคร้สืบเชื้อสายมาจากจังหวัดน่าน คนกลุ่มแรกที่เข้ามาคือ ตระกูลแสงเพชร ขัติยะ และจินะราช เป็นคนเมืองหรือไทยวน มีขนบธรรมเนียม ประเพณี เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง และอีกส่วนหนึ่งอพยพมาจากจังหวัดใกล้เคียง อาชีพของชาวบ้านในปัจจุบันประกอบอาชีพเกษตรมีจำนวนไม่ถึง 10 ราย จากคนทำการเกษตร ก็เปลี่ยนไปเป็นผู้ให้เช่าที่ดิน ประมาณ 20-30 ราย ผลตอบแทนที่ได้คือเงินค่าเช่าที่หรือการแบ่งผลผลิตตามที่ตกลงกัน ส่วนใหญ่คนในหมู่บ้านหันมาประกอบอาชีพอื่น เช่น ค้าขาย รับจ้างทั่วไป พนักงานบริษัท/ห้างร้าน รับราชการ ให้เช่า-ขายอาคารพาณิชย์/อพาร์ทเมนต์/ห้องแถว

ชุมชนบ้านหาดไคร้ ถือว่าเป็นชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท เนื่องจากเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ของชุมชน จนปัจจุบันชุมชนอยู่ติดกับเมืองผสมผสานกันระหว่างความเป็นเมืองกับชนบท ชุมชนเกิดเป็น 2 ลักษณะ คือ ชุมชนดั้งเดิมที่ยังคงวิถีชนบทไว้ กับชุมชนใหม่ที่มีวิถีแบบสังคมเมือง ซึ่งกลุ่มที่ยังคงวิถีชนบทไว้คือกลุ่มวัยแรงงานและกลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ที่ยังคงความเป็นญาติพี่น้อง ระบบเครือญาติตั้งบ้านเรือนอยู่ในละแวกเดียวกัน อยู่รวมในครัวเรือนเดียวกัน โดยมีวัดเป็นสถานที่สำคัญในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ทางศาสนา ดำรงความเชื่อทางศาสนาและยึดมั่นในประเพณีดั้งเดิม พึ่งพาทรัพยากรทางธรรมชาติจากแม่น้ำโขง

เข้าร่วมพิธีกรรมต่างๆ อย่างพร้อมเพรียงกัน เช่น งานบุญประเพณีต่างๆ ของชุมชน ส่วนกลุ่มเด็กเยาวชน วัยทำงาน คนทำงานรุ่นใหม่ ครอบครัวยุคใหม่ที่ย้ายเข้ามาอยู่ในบริเวณชุมชน ได้ดำเนินตามวิถีสังคมแบบเมือง ไม่ได้มีความสัมพันธ์กับการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติจากแม่น้ำโขงโดยตรง หรือไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนหรือน้อยครั้งที่เข้าร่วมกิจกรรม วัดเป็นเพียงพื้นที่ทำบุญตามช่วงจังหวะว่างของตนเอง ไม่ได้เป็นพื้นที่สำคัญทางจิตใจเหมือนเดิม ทำให้กลุ่มคนเหล่านี้ไม่ได้เข้าใจและซึมซับกิจกรรม หรือการใช้และห่วงแหนทรัพยากรรอบๆ ชุมชน ชุมชนบ้านหาดไคร้จึงมีความเป็นชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท ที่มีแนวโน้มเป็นชุมชนเมืองมากขึ้นเรื่อย ๆ เนื่องด้วยชาวบ้านประกอบอาชีพหลากหลาย ความสัมพันธ์ของคนในสังคมเมืองเป็นไปอย่างมีระเบียบแบบแผน มีลักษณะเป็นครอบครัวขนาดเล็ก (ครอบครัวเดี่ยว) สมาชิกในครอบครัวมักจะประกอบอาชีพแตกต่างกัน เริ่มจะมีความยุ่งยากมากขึ้นในการประสานงาน การทำงานในด้านต่างๆ ของชุมชน เนื่องจากมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ลักษณะชีวิตความเป็นอยู่ที่เปลี่ยนไป ไม่ได้ยึดโยงกับทรัพยากรจากแม่น้ำโขง ปลา พืชผัก หรือไก่ อย่างเช่นในอดีต

สภาพปัญหา

1. ปัญหาผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขงจากเขื่อนตอนบนในประเทศจีน ทำให้ระดับน้ำในแม่น้ำโขง ขึ้น-ลงไม่เป็นปกติ ส่งผลต่อวิถีชีวิตและรายได้ของชาวบ้านหาดไคร้ในการเก็บหาไก่ (สำหรับแม่น้ำโขง) ซึ่งเป็นรายได้หลักของชุมชนในช่วงฤดูน้ำลด ตั้งแต่เดือนธันวาคมถึงเดือนเมษายน เป็นช่วงที่ไถ่เจริญเติบโตตามสันดอนที่มีก้อนหิน ในพื้นที่ที่น้ำใสกระแสน้ำไหลเอื่อยๆ และมีแสงอาทิตย์ส่องถึง ในอดีตชาวบ้านจะลงไปจกไถ่ไปทำอาหาร หรือขายเป็นไกสดและไกตากแห้ง หลังการสร้างเขื่อนตอนบนในจีน ตั้งแต่ปี 2540 เป็นต้นมา จนถึงปัจจุบันได้ทำให้ระดับการขึ้นลงของแม่น้ำโขงไม่เป็นปกติ ตามธรรมชาติเหมือนเช่นในอดีต ทำให้ไถ่ไม่สามารถเจริญเติบโตได้ เนื่องจากระดับน้ำไม่คงที่ แม่น้ำขุ่นขึ้นจากการควบคุมของเขื่อนทางตอนบน การขึ้นลงของระดับน้ำเปลี่ยนแปลงทุกวันไม่เป็นฤดูกาล ไถ่จึงหายไปจากแม่น้ำโขงบริเวณทำบ้านหาดไคร้

2. โครงการระเบิดแก่งเพื่อการเดินเรือพาณิชย์ในแม่น้ำโขง เป็นโครงการที่ได้ดำเนินการไปแล้วในระยะที่ 1 บนพรมแดนพม่า-ลาว ตั้งแต่ปี 2547 เป็นต้นมา และได้หยุดชะงักโครงการไประยะหนึ่งและมีการฟื้นฟูโครงการอีกครั้งในปี 2558 เป็นต้นมา โครงการดังกล่าวนี้ได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนคือ การสร้างท่าเรือและเขื่อนกันคลื่น ซึ่งพื้นที่ที่ตั้งบ้านหาดไคร้ทั้งหมดถูกสร้างเขื่อนกันคลื่นไปทั้งหมดแล้ว ได้ทำลายแหล่งเก็บไถ่ในพื้นที่หาปลาของชาวบ้านไปเป็นจำนวนมากตลอดแนวตลิ่งที่ติดกับหมู่บ้าน พื้นที่เก็บไถ่บางจุดริมตลิ่งหายไปอย่างถาวรไม่สามารถฟื้นฟูให้กลับมาได้ หากโครงการเกิดขึ้นอีกพื้นที่เก็บไถ่ของชาวบ้านในจุดที่เหลืออยู่บริเวณอื่นจะหายไป เนื่องจากการขุดร่องน้ำและการเดินเรือขนาดใหญ่ที่จะทำลายระบบนิเวศและพื้นที่หาไถ่ของชาวบ้าน

3. ข้อกังวลของชุมชนกับการพัฒนาในแม่น้ำโขง

ชาวบ้านหาดไคร้และชุมชนใกล้เคียงในพื้นที่อำเภอเชียงของได้รับผลกระทบและเห็นเป็นเชิงประจักษ์กับตัวเองแล้ว ข้อกังวลเหล่านี้ถูกสื่อสารและรับรู้ค่อนข้างมากในวงสาธารณะ เนื่องจากปัญหาเหล่านี้ถูกถ่ายทอดและนำเสนอด้วย ส่วนในชุมชนเองก็ไม่มีกลไกการพูดคุยถึงต้นตอของปัญหาและไม่มีทางแก้เนื่องจากเรื่องนี้เป็นเรื่องที่ต้องอาศัยกลไกระดับท้องถิ่นระดับชาติและนานาชาติในการขับเคลื่อนปัญหาและความเดือดร้อนที่เกิดขึ้น เมื่อไม่มีกลไกใดๆ มารองรับเพื่อนำเสนอข้อมูลของชุมชน ปัญหาจึงถูกกล่าวถึงน้อยลงเรื่อยๆ จนทำให้ชาวบ้านหลายคนไม่มีทางเลือกและไม่มีช่องทางการสื่อสารต่อคนภายในชุมชนและภายนอก จึงรับความเสี่ยงจากการเปลี่ยนแปลงไว้อย่างจนถึงขั้นเลิกการพึ่งพาอาชีพและรายได้จากการเก็บไถเปลี่ยนอาชีพและเข้าไม่ถึงทรัพยากรที่มีตั้งแต่อดีต เพราะไม่มีช่องทางการเรียกร้องหรือสะท้อนปัญหาที่เกิดขึ้นได้

3.1.2 บริบทชุมชนบ้านห้วยลึก

บ้านห้วยลึก ตำบลม่วงยาย อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย

บ้านห้วยลึก อพยพโยกย้ายมาจากเมืองหลวงพระบาง สปป.ลาว เดิมชื่อบ้านก้อนคำ ก่อตั้งหมู่บ้านเมื่อปี 2425 การตั้งหมู่บ้านในครั้งแรกยังเป็นหย่อมบ้านขนาดเล็กมีไม่กี่หลังคาเรือน ตั้งบ้านเรือนอยู่ริมน้ำเพื่อความสะดวกในการใช้น้ำและหาปลา รวมถึงความสะดวกการเดินทางข้ามไปมาหาสู่กับพี่น้องและญาติบ้านก้อนคำ บ้านคกหลวง ในฝั่งประเทศลาว ซึ่งบ้านก้อนคำในขณะนั้นตั้งอยู่ห่างจากบ้านห้วยลึกไปทางแก่งผาไดประมาณ 7 กิโลเมตร ต่อมาชาวบ้านได้เริ่มย้ายบ้านเรือนเข้ามาสร้างบ้านเรือนถาวรอยู่รวมกันบริเวณริมลำห้วยลึกและมีประชากรเพิ่มมากขึ้น ในปี พ.ศ.2470 ทางราชการจึงได้ประกาศจัดตั้งเป็นหมู่บ้านในชื่อบ้านห้วยลึก โดยมีผู้ใหญ่บ้านคนแรกชื่อนายแสต อินทะวงศ์ ปัจจุบันบ้านห้วยลึกมีผู้ใหญ่บ้านมาแล้ว 12 คน

ทิศเหนือจรดแม่น้ำโขง และภูเขา เขตแดนประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ทิศใต้จรดบ้านไทยเจริญ หมู่ที่ 8 ตำบลม่วงยาย อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย

ทิศตะวันออกจรดเขตแดนสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ทิศตะวันตกจรดแม่น้ำโขง ระยะทางห่างจากอำเภอเวียงแก่น ประมาณ 6 กิโลเมตร

สภาพภูมิประเทศ ลักษณะของหมู่บ้านห้วยลึก ส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูง และที่ราบเชิงเขา พื้นที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำการเกษตรของชาวบ้านจะอยู่บริเวณที่ราบเชิงเขา ด้านทิศตะวันตกจะติดกับแม่น้ำโขง เป็นแนวยาวตลอดหมู่บ้าน

มีจำนวนครัวเรือน 159 ครัวเรือน จำนวนประชากรรวมทั้งสิ้น 613 คน ชาย 302 คน หญิง 311 คน

อาชีพของชาวบ้าน ทำการเกษตร เช่น ทำนา สวนส้มโอ สวนส้มเขียวหวาน ขางพารา ปาล์มน้ำมัน และมันสำปะหลัง บางส่วนรับจ้างทั่วไป ค้าขาย และประมงพื้นบ้าน (หาปลาในแม่น้ำโขง)

สถานที่สำคัญและจุดเด่นของหมู่บ้าน สถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ชาวบ้านบ้านห้วยลึกเป็นหมู่บ้านคนลาว (เชื้อสายหลวงพระบาง สปป.ลาว) ที่ยังคงรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของตัวเองเอาไว้อย่างเหนียวแน่นทั้งในด้านภาษาพูดและจารีตประเพณีดั้งเดิมแบบชาวลาหลวงพระบาง โดยมีประเพณีที่สำคัญได้แก่ บุญข้าวจี๋ สรงน้ำพระ ประเพณีไหลเรือไฟ ในด้านศิลปวัฒนธรรมดนตรีและการขับร้องที่เป็นเอกลักษณ์ คือ ขับท่อมหลวงพระบาง

ชุมชนบ้านห้วยลึกยังถือว่าเป็นชุมชนดั้งเดิมที่ยังคงวิถีชนบทไว้คงความเป็นญาติพี่น้อง ระบบเครือญาติที่เหนียวแน่น แต่ละครอบครัวมีการแบ่งปัน ทำไร่ทำนาด้วยการเอามือเอแรงเหมือนดั้งเดิมที่เคยทำสืบทอดกันมา ประกอบอาชีพทางการเกษตร ตั้งบ้านเรือนตามการจัดการที่ดินแบบเครือญาติอยู่รวมในครัวเรือนเดียวกันหรือบริเวณใกล้เคียงกัน โดยมีวัดห้วยลึกเป็นสถานที่สำคัญในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ทางศาสนา ดำรงความเชื่อทางศาสนาและยึดมั่นในประเพณีดั้งเดิม พึ่งพาทรัพยากรทางธรรมชาติในการดำรงชีวิต ผูกพันกับความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเข้าร่วมพิธีกรรมต่างๆ อย่างพร้อมเพรียงกัน เช่น งานบวช งานศพและงานบุญต่างๆ ของชุมชน

สภาพปัญหา

1.ปัญหาผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขงจากเขื่อนตอนบนในประเทศจีน ทำให้ระดับน้ำในแม่น้ำโขง ขึ้น-ลงไม่เป็นปกติ ส่งผลต่อวิถีชีวิตและรายได้ของชาวบ้านห้วยลึก ในด้านอาชีพประมง ชาวบ้านห้วยลึกมีอาชีพทางเกษตรและอาชีพหาปลาในแม่น้ำโขง ทั้งที่เป็นอาชีพหลักและอาชีพเสริม ของทุกครอบครัว ปลาจึงสำคัญทั้งในด้านอาหารและแหล่งรายได้ของชุมชน ทั้งชาวบ้านที่เป็นคนหาปลาและชาวบ้านที่มีอาชีพรับซื้อขายปลาจากชาวบ้านห้วยลึกและจากประเทศเพื่อนบ้าน ปลาจากบ้านห้วยลึกถูกส่งไปขายนอกชุมชนเป็นจำนวนมากในแต่ละปี ทำให้เป็นที่รู้กันโดยทั่วไปว่าปลาจากแม่น้ำโขงบริเวณผาไต่บ้านห้วยลึก มีขายตลอดทั้งปี ชาวบ้านใช้เครื่องมือจับปลาแบบเครื่องมือท้องถิ่น จับปลาตลอดทั้งปีโดยอาศัยฤดูกาลและการปรับเปลี่ยนเครื่องมือหาปลาตามชนิด ขนาด และช่วงการอพยพของปลาในแต่ละช่วงเวลา ตามการขึ้นลงของแม่น้ำโขงที่เป็นธรรมชาติ ชาวบ้านมีองค์ความรู้เรื่องการจับปลาและคาดคะเนตามช่วงฤดูกาลของปลาแต่ละชนิดได้ โดยอาศัยความรู้ด้านระบบนิเวศท้องถิ่นเข้ามาเป็นส่วนประกอบสำคัญในการจับปลาแต่ละชนิด ซึ่งปลาแต่ละชนิดอยู่อาศัยและหากินตามระบบนิเวศ ชนิดและขนาดของแต่ละชนิดไม่เหมือนกัน ดังนั้นการจับปลาจำเป็นต้องใช้ระบบนิเวศ เครื่องมือ และฤดูกาลของธรรมชาติเป็นตัวกำหนด จึงจะสามารถจับปลานำมากินและมาขายได้ตามชนิดที่หลากหลายได้ พื้นที่หาปลาของชาวบ้านห้วยลึกกระจายอยู่ในแม่น้ำโขงตั้งแต่ ผาบาทเดียว คกสละ ยาวตามลำน้ำในเขตของหมู่บ้านไปจนถึงแก่งผาไต่ จุดสิ้นสุดพรมแดนไทยลาว

ตั้งแต่ปี 2540 เป็นต้นมาถึงปัจจุบัน การขึ้นลงของระดับน้ำในแม่น้ำโขงเป็นไปอย่างไม่เป็นปกติจากการควบคุมของเขื่อนทางตอนบนในประเทศจีน จึงทำให้ระบบนิเวศและฤดูกาล องค์ความรู้ในการจับปลาของชาวบ้าน เริ่มสูญหายและไม่สามารถทำได้เหมือนเดิมอีกต่อไป และนับวันที่มีแนวโน้มลดลงเรื่อยๆ จนอาชีพการหาปลาในแม่น้ำโขงจะไม่มีอีกต่อไป

2. โครงการระเบิดแก่งเพื่อการเดินเรือพาณิชย์ ในแม่น้ำโขง เป็นโครงการที่ได้ดำเนินการไปแล้วในระยะที่ 1 บนพรมแดนพม่า-ลาว ตั้งแต่ปี 2547 เป็นต้นมา และได้หยุดชะงักโครงการไประยะหนึ่งและมีการฟื้นฟูโครงการอีกครั้งในปี 2558 เป็นต้นมา โครงการดังกล่าวนี้ได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนคือ การระเบิดแก่งในพื้นที่บ้านห้วยลึก บริเวณแก่งผาได ซึ่งเป็นบ้านของปลาและแหล่งทำมาหากินของชาวบ้าน ทั้งการหาปลา เก็บพืชผักธรรมชาติ หรือแก่งแก่ง ในการดำรงชีวิต โครงการนี้จะทำลายระบบนิเวศและแหล่งอาหารของชาวบ้านจนไม่สามารถฟื้นคืนกลับมาได้ การสูญเสียนี้จะทำให้ชาวบ้านไม่สามารถพึ่งพาทรัพยากรจากแม่น้ำและสูญเสียการพึ่งตนเองในที่สุด เพราะขาดทั้งอาหารและรายได้จากทรัพยากรที่มีอยู่

3. โครงการเขื่อนปากแบง เป็นโครงการสร้างเขื่อนกั้นแม่น้ำโขงตอนล่างในดินแดนประเทศลาว บริเวณเหนือเมืองปากแบง ทำหน้าที่ของเขื่อนแห่งนี้จะส่งผลกระทบต่อข้ามพรมแดนเข้ามายังฝั่งประเทศไทย โดยมีบ้านห้วยลึกเป็นหมู่บ้านแรกที่จะเผชิญกับน้ำท่วมจากเขื่อนและจะสูญเสียที่ดินและบ้านเรือน จากการสร้างเขื่อนในประเทศลาว ซึ่งยังไม่มีมีการรับประกันใดๆ จากผู้ดำเนินโครงการว่าระดับน้ำท่วมและความเสียหายที่จะเกิดขึ้นกับชาวบ้านห้วยลึกใครจะเป็นผู้รับผิดชอบ

ชาวบ้านห้วยลึกจะถูกซ้ำเติมเป็นสามเท่าจากปัญหา 1.การขึ้นลงไม่ปกติของระดับน้ำจากเขื่อนตอนบนในประเทศจีน 2.โครงการระเบิดแก่งเพื่อการเดินเรือพาณิชย์ 3.โครงการเขื่อนปากแบง ความสูญเสียที่เกิดขึ้นแล้วและใกล้จะเกิดขึ้นในระยะเวลาอันใกล้นี้ ชาวบ้านห้วยลึกจะรับปัญหามากกว่าที่อื่นๆ แน่แน่นอน โดยไม่มีหลักประกันใดๆ ในการเยียวยาดูแล เพราะโครงการทั้ง 3 เป็นโครงการระหว่างประเทศที่ติดต่อปัญหาอยู่ในประเทศลาวและจีน

4.การสูญเสียที่ดินและพื้นที่เกษตรกรรมฝั่ง สถานการณ์การขึ้นลงไม่ปกติของแม่น้ำโขงในช่วงที่ผ่านมารุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ ถึงขั้นบ้านเรือนริมตลิ่ง 4 หลังชาวบ้านพังทลายไปกับตลิ่งที่เกิดการทรุดตัวจากระดับน้ำที่ขึ้นสูงผิดปกติ เกิดน้ำท่วมฉับพลัน เสียหายทั้งหมด จึงเป็นที่มาของการสร้างเขื่อนกั้นตลิ่งตลอดแนวของหมู่บ้านตั้งแต่ผาบาทเดียวไปจนถึงแก่งก้อนคำ ระบบนิเวศบ้านของปลา ป่าไคร้พืชริมน้ำ แก่งหิน และที่ดินทำการเกษตรริมแม่น้ำของหมู่บ้านหายไปทั้งหมด พืชอาหารริมตลิ่งตามธรรมชาติและพืชทางการเกษตรที่ชาวบ้านใช้ที่ดินริมตลิ่งตลอดแนวของหมู่บ้านปลูกเพื่อกินและขายในช่วงฤดูแล้ง ไม่มีอีกต่อไป ชาวบ้านไม่มีพืชอาหารจากธรรมชาติริมตลิ่ง ผักกูด ผักหนาม ผักส้มเลี้ยน รวมถึงและพืชทางการเกษตรระยะสั้นที่ปลูกไว้กินเองไม่มีค่าใช้ขาย กลับต้องใช้เงินซื้อจากภายนอกชุมชน

ข้อกังวลของชุมชนกับการพัฒนาในแม่น้ำโขง

ชาวบ้านห้วยลึกและชุมชนใกล้เคียงในพื้นที่อำเภอเวียงแก่น ได้รับผลกระทบและเห็นเป็นเชิงประจักษ์กับตัวเอง ข้อกังวลเหล่านี้ถูกสื่อสารและรับรู้้อยมากในระดับสาธารณะ ส่วนในชุมชนเองก็ไม่มีกลไกการพูดคุยถึงต้นตอของปัญหาและไม่มีทางแก้ เนื่องจากเรื่องนี้เป็นเรื่องที่ต้องอาศัยกลไกระดับชาติและนานาชาติในการขับเคลื่อนปัญหาและความเดือดร้อนที่เกิดขึ้นแล้วและที่จะเกิดอีกในระยะอันใกล้นี้ เมื่อไม่มีกลไกใดๆ มารองรับเพื่อนำเสนอข้อมูลของชุมชน ปัญหาจึงไม่เป็นที่รับรู้ทำให้ชาวบ้านหลายคนไม่มีทางเลือกและไม่มีช่องทางการสื่อสารต่อคนภายในชุมชนและภายนอก จึงรับความเสี่ยงจากการเปลี่ยนแปลงไว้เองจนถึงขั้นเลิกการพึ่งพาอาชีพและรายได้จากการหาปลา เปลี่ยนอาชีพไปทำงานนอกชุมชนและเข้าไม่ถึงทรัพยากรที่มีตั้งแต่อดีต เพราะไม่มีช่องทางการเรียกร้องหรือสะท้อนปัญหาที่เกิดขึ้นได้ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่มีข้อมูลให้กับชุมชนในการที่จะรับรู้สถานการณ์ปัจจุบันของโครงการ ทั้ง 3 โครงการ ที่กล่าวมาชาวบ้านห้วยลึกทั้งหมดรู้สึกกังวลและเครียดกับสิ่งที่จะเกิดขึ้นกับชุมชนตนเองและยังไม่มีแผนการปรับตัวและรับมือจากโครงการเหล่านี้

3.1.3 บริบทชุมชนบ้านกลาง

บ้านกลาง หมู่ที่ 3 และ หมู่ที่ 8 ตำบลปากตม อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านกลางชุมชนดั้งเดิมเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทพวน ที่อพยพมาจากบ้านเตาไห ตอนใต้ของเมืองหลวงพระบาง ที่ตั้งชุมชนอยู่บนที่ราบลุ่มแม่น้ำเลยตอนปลาย โดยแม่น้ำเลยผ่านพื้นที่บ้านกลางมีความยาวประมาณ 10 กิโลเมตร เป็นแม่น้ำสายสำคัญที่ชาวบ้านกลางใช้หาอยู่หากินตลอดทั้งปี

อาชีพหลักของชาวบ้านในอดีตส่วนอาชีพปัจจุบัน อาชีพการเกษตรปลูกข้าวเหลือง ข้าวโพด มันสำปะหลัง มะขามหวาน และกล้วย ปลูกยางพารา ผู้ประกอบการค้าบรรจุการผลิตปุ๋ยยางพารา และตัวแทนผลิตภัณฑ์เกษตรคือ ปุ๋ย ยางพารา และพันธุ์กล้วย

ทิศเหนือติดกับ บ้านคกมด ตำบลเชียงคาน

ทิศใต้ติดกับ บ้านน้ำพร ตำบลปากตม

ทิศตะวันออกติดกับ บ้านนาข้าว ตำบลเชียงคาน

ทิศตะวันตกติดกับ บ้านท่าดีหมี ตำบลเชียงคาน

ชุมชนบ้านกลางยังถือว่าเป็นชุมชนดั้งเดิมที่ยังคงวิถีชนบทแบบไทยพวน โดยคงเอกลักษณ์การแต่งกายและภาษาดั้งเดิมของตนเอง รวมถึงความเป็นญาติพี่น้อง ใช้ระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ มีการแบ่งปัน ตั้งบ้านเรือนตามการจัดการที่ดินแบบเครือญาติอยู่รวมในครัวเรือนเดียวกันหรือบริเวณใกล้เคียงกัน โดยมีวัดเป็นสถานที่สำคัญในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ทางศาสนา ดำรงความเชื่อทางศาสนาและยึดมั่นในประเพณีดั้งเดิม ประกอบอาชีพทางการเกษตรโดยมีการปรับวิถีการใช้แรงงานเป็นแบบลงแรงทำเองเป็นเจ้าของสวนหรือการผลิตที่พึ่งพาแรงงานในครอบครัวเป็นหลัก รูปแบบการใช้แรงงานแบบอดีต เช่นการลงแรงเอาแรงกันเหมือนเช่นในอดีตได้ลดลงและมีให้เห็นน้อยลง แต่ทุกครอบครัวยังคงพึ่งพาทรัพยากรทาง

ธรรมชาติจากแม่น้ำเลยและป่าชุมชนของหมู่บ้านในการดำรงชีวิต ผูกพันกับความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ผีบ้าน ผีบรรพบุรุษของตนเอง และเข้าร่วมพิธีกรรมต่างๆ อย่างพร้อมเพรียงกันในงานบุญต่างๆ ของชุมชน

สภาพปัญหา

สถานการณ์ปัญหาที่ชาวบ้านเผชิญอยู่ซึ่งเป็นที่กังวลของชาวบ้าน คือ โครงการสร้างประตูลอยน้ำศรีสองรัก ซึ่งโครงการนี้จะสร้างผลกระทบต่อชุมชน คือ น้ำท่วมพื้นที่ทำกินและทำลายระบบนิเวศที่ชาวบ้านเคยใช้ทำมาหากิน ในช่วงเดือนพฤษภาคม 2556 กรมชลประทาน เริ่มดำเนินการพัฒนาลุ่มน้ำเลย กรมชลประทาน เริ่มพัฒนาทางโครงการบนแม่น้ำเลย 3 แห่ง คือ เขื่อนเก็บน้ำเลย (บ้านหัวกะโปะ) เขื่อนเก็บกักน้ำทบ (บ้านโพนงาม) และเขื่อนเก็บกักน้ำลาย (บ้านภูบัก) เพื่อสนับสนุนการเกษตร การอุปโภคและบริโภคของเกษตรกร

ปี 2556 ชาวบ้านกลาง เริ่มรับรู้การผลักดันโครงการประตูลอยน้ำศรีสองรัก บนแม่น้ำเลย

ข้อกังวลของชุมชนกับโครงการประตูลอยน้ำศรีสองรัก

การศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการและการศึกษาผลกระทบจากโครงการมีการศึกษาครบถ้วนทุกมิติทั้งทางด้าน สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม หรือไม่ชาวบ้านไม่มีรายละเอียดของโครงการ และไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลได้เพียงพอต่อการตัดสินใจ พื้นที่รับประโยชน์จากโครงการไม่เป็นจริง ไม่มีความชัดเจนเรื่องการบริหารจัดการระบบสถานีสูบน้ำ ค่าใช้จ่ายที่จะเกิดขึ้น ใครเป็นผู้รับภาระ ระบบชลประทานเดิมที่มีอยู่จะมีการบริหารจัดการปรับปรุงแก้ไขใช้ประโยชน์อย่างไร กระบวนการจัดเวทีรับฟังความเห็นไม่โปร่งใสและมีการคุกคาม ข่มขู่ ปิดบังข้อมูล กับชาวบ้านผู้ที่จะได้รับผลกระทบ ความหลากหลายทางชีวภาพพันธุ์พืช สัตว์น้ำ สัตว์ป่า ไม่มีข้อมูลและไม่มีการศึกษา โครงการผันน้ำโขง เลย ชี มูล และโครงการประตูลอยน้ำศรีสองรักมีผลกระทบและผลเสีย อย่างไร เป็นโครงการที่มีความสัมพันธ์กันหรือไม่ อย่างไร

3.1.4 บริบทชุมชนบ้านม่วง บ้านหนอง และบ้านภูเขาทอง ตำบลบ้านม่วง อำเภอสว่าง จังหวัดหนองคาย
ตั้งอยู่เขตป่าสงวนแห่งชาติและป่าอนุรักษ์ป่าพานพร้าวแก้งไก่อ มีพื้นที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของอำเภอสว่าง ห่างจากตัวเมืองจังหวัดหนองคายระยะทาง 112 กิโลเมตร ห่างจากที่ว่าการอำเภอสว่างระยะทาง 18 กิโลเมตร เป็นตำบลเหนือสุดของจังหวัดหนองคาย มีพื้นที่ติดแม่น้ำโขงและภูเขา

ทิศเหนือ ติดกับแม่น้ำโขง

ทิศใต้ ติดกับเขตพื้นที่ตำบลนางิ้ว อำเภอสว่าง จังหวัดหนองคาย

ทิศตะวันออก ติดกับเขตพื้นที่ตำบลสังคม อำเภอสว่าง จังหวัดหนองคาย

ทิศตะวันตก ติดกับเขตพื้นที่ตำบลหาดคัมภีร์ อำเภอปากชม จังหวัดเลย

พื้นที่โดยส่วนใหญ่ขนานตามแนวชายฝั่งซ้ายเรียบฝั่งแม่น้ำโขง ฝั่งขวาจะเป็นภูเขาที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีพื้นที่ตรงกันข้ามกับสปป.ลาว คือ บ้านนาสา บ้านสนอด และบ้าน โลกแห่ เมืองสังข์ทอง นครหลวงเวียงจันทน์ ซึ่งหมู่บ้านเหล่านี้ยังมีเชื้อสายเครือญาติกัน

ตำบลบ้านม่วงมีจุดผ่อนปรนและเป็นด่านประเพณี เป็นจุดแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างประเทศ และเป็นเส้นทางสร้างความสัมพันธ์ระหว่างญาติพี่น้องฝั่งไทย-ลาว ประชากรส่วนใหญ่สืบเชื้อสายมาจากลาวดั้งเดิม มีขนบธรรมเนียม ประเพณี ตลอดจนสำเนียงภาษาถิ่น ที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ใช้สำเนียงลาวเทิงหรือไทพวน และอีกส่วนหนึ่งอพยพมาจากจังหวัดใกล้เคียง อาชีพของชาวบ้านในปัจจุบัน การเกษตร ปลูกข้าวโพดหวาน ปลูกกล้วย ขางพารา กลุ่มการท่องเที่ยวบนคอยและกลุ่มบริการเรือโดยสารเรือหางยาวเพื่อรับนักท่องเที่ยว

ชุมชนบ้านม่วง บ้านหนอง และบ้านภูเขาทอง ยังถือว่าเป็นชุมชนดั้งเดิมที่ยังคงวิถีชนบทไว้คงความเป็นญาติพี่น้อง ระบบเครือญาติที่เหนียวแน่นแต่ละครอบครัวมีการแบ่งปัน ทำไร่นาด้วยการเอามือเอแรงเหมือนดั้งเดิมที่เคยทำสืบต่อกันมา ประกอบอาชีพทางการเกษตร ตั้งบ้านเรือนตามการจัดการที่ดินแบบเครือญาติอยู่รวมในครัวเรือนเดียวกันหรือบริเวณใกล้เคียงกัน โดยมีวัดเป็นสถานที่สำคัญในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ทางศาสนา ดำรงความเชื่อทางศาสนาและยึดมั่นในประเพณีดั้งเดิม พึ่งพาทรัพยากรทางธรรมชาติจากแม่น้ำโขงและป่าบนคอยในการดำรงชีวิต ผูกพันกับความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเข้าร่วมพิธีกรรมต่างๆ อย่างพร้อมเพรียงกัน เช่น งานบวช งานศพและงานบุญต่างๆ ของชุมชน

แต่ปัจจุบันเริ่มมีแนวโน้มที่จะนำไปสู่ชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบทมากขึ้น จากการเริ่มปรับตัวสู่กิจกรรมด้านการท่องเที่ยวและเริ่มมีการพัฒนาด้านต่างๆ มากขึ้น มีการขยายตัวของเศรษฐกิจจุดด่านผ่อนปรนการค้าชายแดนและการขยายตัวของขนาดที่ตั้งของอำเภอสังขมที่อยู่ไม่ไกลจากตัวชุมชน

สภาพปัญหา

สถานการณ์ที่ชาวบ้านเผชิญอยู่ คือ ระดับน้ำที่ขึ้นลงอย่างไม่เป็นธรรมชาติ และฤดูกาล โดยเฉพาะ 5 ปีที่ผ่านมา หาดปลาแห้งขึ้น ชนิดและปริมาณที่ได้น้อยลง เคยได้ชนิดปลาที่อพยพตามฤดูกาล เมื่อน้ำขึ้น น้ำหลาก และฤดูน้ำลด ธรรมชาติของปลาแต่ละชนิดอาศัยอยู่ในระบบนิเวศที่แตกต่างกัน ซึ่งคนหาปลาจะมีความรู้ว่าจะหาอย่างไรในช่วงเวลาใด แต่เมื่อน้ำขึ้นลงไม่เป็นตามระบบธรรมชาติก็ได้ส่งผลถึงการอพยพและการอยู่อาศัยของปลาในระบบนิเวศที่แตกต่างกัน

ความเปลี่ยนแปลงของกระแสน้ำทำให้เครื่องมือหาปลาและเรือกาบ เรือหางยาว เครื่องยนต์เรือของคนหาปลาเสียหายไปเป็นจำนวนมาก บางคนไม่มีทุนพอที่จะซื้ออุปกรณ์เหล่านี้ใหม่ ผลกระทบยังทำให้ระบบนิเวศแม่น้ำโขงมีการเปลี่ยนแปลงไป เช่น ร่องน้ำเปลี่ยนไป กระแสการไหลของน้ำเปลี่ยนทิศทาง ตกคอน หาดทราย เกาะแก่ง บึง ซึ่งเป็นระบบนิเวศของแม่น้ำโขงเปลี่ยนสภาพไปจากเดิม ส่งผลให้ลง(พื้นที่หาปลา) ไม่สามารถใช้เครื่องมือได้ดังเดิม เช่น ลวงมอง (ตาข่าย) เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้คนหาปลาต้องขาดรายได้นับแสนบาทในแต่ละปี ครอบครัวขาดอาหารธรรมชาติจากแม่น้ำโขง ความไม่ปกติของแม่น้ำโขงที่

เกิดขึ้น คนหาปลาเชื่อมั่นว่าสาเหตุหลักมาจากการระบายน้ำของเขื่อนในประเทศจีนที่สร้างกันแม่น้ำโขงตอนบน และล่าสุดความเปลี่ยนแปลงและผลกระทบรุนแรงมากขึ้นเมื่อเขื่อนไซยะบุรี ในเขต สปป.ลาว เริ่มต้นเปิดดำเนินการปั่นไฟ

จากความไม่ปกติของระดับน้ำ คนหาปลาบอกว่าทำให้ “ปลาหลงน้ำ” เพราะน้ำขึ้นลงไม่ตรงกับฤดูกาล โดยปลาได้ลดลงทั้งชนิดและปริมาณอย่างเห็นได้ชัด เป็นปัจจัยหลักที่ทำให้ชาวประมงต้องเลิกทำการประมงในแม่น้ำโขง คนหาปลาด้วยวิธีการทำประมงพื้นบ้านลดจำนวนลงจากเดิมมีจำนวนกว่า 130 คน เหลือเพียง 50 คน เนื่องจากเห็นว่าไม่คุ้มค่ากับเวลาและทุนที่ลงไป การเดินทางลงหาปลาในระยะทางที่ไกลขึ้นเนื่องจากพื้นที่เดิมระบบนิเวศเปลี่ยน ไม่สามารถใช้เครื่องมือหาปลาได้ ผักที่ขึ้นตามธรรมชาติหายไป พื้นที่หากินในแม่น้ำโขงน้อยลง ปรากฏการณ์ความยากลำบากในการหาปลานี้ได้ส่งผลให้คนเริ่มมีทำการหาปลาด้วยวิธีทำลายปลามากขึ้นและใช้วิธีที่ผิดกฎหมาย เช่น การใช้ระเบิดใช้ไฟฟ้าช็อต รวมถึงเกิดการลักขโมยปลาที่คนหาปลาขังไว้ริมฝั่งน้ำ และปลาที่ถูกตาข่ายก็ถูกขโมยไปด้วย

ปัจจุบันมีโครงการสร้างเขื่อนป้องกันตลิ่งทรุดตามลำน้ำโขง โดยวิธีการถมดินและหินเป็นแนวยาว โครงการนี้ได้ส่งผลถึงพื้นที่ที่ชาวบ้านเคยใช้ปลูกผักริมโขงในฤดูน้ำลด รวมถึงพืชผักธรรมชาติหลาย ต้นไม้ ริมน้ำ ถูกทับถมไปเป็นจำนวนมาก ผลที่ตามมาคือครอบครัวขาดพืชผักธรรมชาติที่เป็นอาหาร เช่น ผักกาด ผักชี ผักบุ้ง หอม กระหล่ำปลี ข้าวโพด บางคนนำไปขายสร้างรายได้อีกทางหนึ่ง

คนหาปลาบ้านม่วง บ้านภูเขาทอง และบ้านหนอง หลายคนเริ่มหันไปเลี้ยงปลาในบ่อดินเพื่อไว้เป็นอาหารในครอบครัวแทนปลาน้ำโขง เปลี่ยนวิถีการดำรงชีวิตจากการหาปลาเป็นการทำมาหากินในรูปแบบอื่น แม้จะเห็นว่าอาหารที่ได้ไม่มีคุณค่าเหมือนกับอาหารจากแม่น้ำ แต่ก็สามารถทดแทนปริมาณอาหารที่หาไม่ได้จากธรรมชาติ ในด้านการหารายได้คนหาปลาหลายคนเปลี่ยนวิถีไปรับจ้างขนสินค้าผ่านจุดผ่อนปรน รวมทั้งการขับรับจ้างให้นักท่องเที่ยว บางคนขายเรือหาปลาเพื่อนำเงินมาทำเรือขนาดใหญ่กว่าเดิมไว้บริการนักท่องเที่ยว บ้างก็ปล่อยให้เรือผูกไปกับเครื่องมือหาปลา จากการที่ไม่มีความหวังในปลาอีกต่อไป

คนหาปลาทั้งสามชุมชนเห็นตรงกันว่า การขึ้นลงของระดับน้ำในแม่น้ำโขงเป็นไปแบบไม่สามารถคาดการณ์ใดๆ ได้ ชาวบ้านจะไม่สามารถรู้ล่วงหน้า โดยรู้ได้เมื่อเครื่องมือถูกพัดไปกับน้ำ หรือเห็นว่าระดับน้ำที่ขึ้นหรือลงแล้ว และต่อปรากฏการณ์ดังกล่าวยังไม่มีหน่วยงานใดๆ เข้ามารับผิดชอบ แม้ว่าความเสียหายจะเกิดขึ้นแล้วอย่างมหาศาลทั้งต่อวิถีคนหาปลาและระบบนิเวศแม่น้ำโขง

นอกจากความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับการพึ่งพาแม่น้ำโขงแล้ว ในชุมชนยังต้องเฝ้าระวังนโยบายการจัดการที่ดินของรัฐ ได้แก่ นโยบายการทวงคืนผืนป่า โดยคำสั่ง คสช. ที่ 64 และ 66/2557 เรื่องการปราบปรามการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้ พร้อมกับประกาศใช้แผนแม่บทแก้ไขปัญหการทำลายทรัพยากรป่าไม้ การบุกรุกที่ดินของรัฐ และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ยั่งยืน หรือนโยบาย “แผนการทวงคืนผืนป่า” รวมไปถึงแนวเขตอุทยานที่ประกาศทับที่ดินของชาวบ้าน ทำให้การกำหนดแนวเขตอุทยานมีความเข้มงวดมากขึ้น ซึ่งวิธีการดำเนินงานขาดการมีส่วนร่วมจากชุมชน จนนำไปสู่การยึดที่ดินทำกินของ

ชาวบ้านในพื้นที่ไปหลายแปลง ทำให้ชาวบ้านสูญเสียที่ดินที่เคยสืบทอดมา ซึ่งหากรัฐดำเนินนโยบายนี้กับชุมชน จะเกิดความเสียหายอย่างรุนแรง เนื่องจากใช้วิธีการเข้าตัดฟันทำลายผลอาสินของชาวบ้าน เช่น ยางพารา เป็นต้น มีการข่มขู่คุกคาม จำกัดสิทธิในการทำประโยชน์ที่ดิน รวมทั้งการฟ้องดำเนินคดี เนื่องจากที่ดินไม่มีเอกสารสิทธิรับรอง ซึ่งในเบื้องต้นชาวบ้านขอจัดการที่ดินแบบโฉนดชุมชนแปลงใหญ่ เพื่อคุ้มครองที่ดินและบริหารจัดการร่วมกันระหว่างชาวบ้านและหน่วยงานภาครัฐ

ข้อกังวลของชุมชนกับการพัฒนาในแม่น้ำโขง

จากสถานการณ์การขึ้นลงที่ไม่ปกติของระดับน้ำโขงนับตั้งแต่เขื่อนในจีนก่อสร้างแล้วเสร็จ ได้ส่งผลกระทบต่อดำรงชีวิตของริมน้ำโขง จนมีคำพูดติดปาก “น้ำท่วมหน้าแล้ง น้ำแห้งหน้าฝน” ผลกระทบที่เห็นได้ชัดคือ วิธีการหาปลาที่ต้องปรับตัวของคนในชุมชน ปรากฏการณ์ “ปลาหลงน้ำ” เกิดขึ้น เพราะน้ำไม่เป็นไปตามฤดูกาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากที่เขื่อนไซยะบุรีเปิดใช้งาน ชุมชนบ้านม่วง บ้านหนอง และบ้านภูเขาทอง ต้องเผชิญกับภาวะ “น้ำโขงแห้ง” ก่อนฤดูกาล เนื่องจากเป็นพื้นที่ทำนํ้า ส่งผลต่อระบบนิเวศที่ปลาอยู่อาศัย วางไข่ และอนุบาลลูกอ่อน หากแม่น้ำโขงขึ้นลงไม่ปกติเช่นนี้ต่อเนื่องยาวนาน สิ่งที่เป็นข้อกังวลของชุมชนบริเวณนี้คือวิถีของคนหาปลาจะต้องเปลี่ยนไปโดยสิ้นเชิง ความรู้ ภูมิปัญญาที่เคยสั่งสมจากบรรพบุรุษเกี่ยวกับการหาปลาอาจจะไม่ถูกถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นลูกหลานอีกต่อไป เนื่องจากปลาและสัตว์น้ำอื่นในแม่น้ำโขงลดลง และบางชนิดอาจจะสูญพันธุ์ไปในที่สุด

การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นที่จะต้องแก้ไขจากต้นเหตุ มีข้อจำกัดอย่างมากเนื่องจากตัวเขื่อนอยู่ในเขตแดนของประเทศประเทศเพื่อนบ้าน ทั้งจีนและลาว การยื่นข้อเสนอมเพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาให้ยั่งยืน ที่เป็นทางออกที่เหมาะสมคงไม่ใช่เรื่องที่ทำได้ง่ายนัก ซึ่งหากชาวบ้านเคลื่อนไหวเรียกร้องให้แก้ไขปัญหา ก็จะเป็นเรื่องระหว่างรัฐบาลในแต่ละประเทศที่จะต้องประสานงานกัน ประชาชนไม่สามารถไปกดดันโดยตรงกับประเทศนั้นๆ ได้

ในข้อกังวลอีกด้านหนึ่งของคนในชุมชนคือนโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษ โดยพื้นที่ตำบลบ้านม่วงถูกกำหนดให้อยู่ในแผนเพื่อตอบสนองต่อนโยบายดังกล่าว การปรับปรุงผังเมืองใหม่ตามแผนของนโยบายจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างมาก โดยเฉพาะเกี่ยวกับการทำกินในที่ดินปัจจุบัน ชาวบ้านจึงกังวลต่อการสูญเสียที่ดินและการพัฒนาในลักษณะนี้ เนื่องจากการดำเนินการของฝ่ายรัฐขาดการมีส่วนร่วมในการวางแผนและการตัดสินใจของชุมชน ความกังวลนี้ยังรวมไปถึงผลกระทบต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตที่จะเกิดกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ชุมชนได้พึ่งพา การบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ ปัญหาขยะ และของเสียต่างๆ จากอุตสาหกรรม มลพิษที่จะเกิดขึ้นทั้งทางอากาศและทางน้ำ รวมถึงฝุ่นละออง ซึ่งยังไม่รวมถึงผลกระทบต่อเนื่องด้านอื่นที่จะตามมา

3.2. การสื่อสาร

3.2.1 บ้านหาดไคร้ หมู่ 7 ต.เวียง อ.เชียงของ จ.เชียงราย

กระบวนการที่ชาวบ้านใช้สื่อสารภายในและภายนอก

การสื่อสารภายใน

ชุมชนใช้วัดเป็นศูนย์กลางในการสื่อสารและทำกิจกรรมของชุมชน กิจกรรมต่างๆ ในชุมชนยังเกี่ยวเนื่องกับวัดทั้งงานบุญ งานประเพณี ต่างๆ และยังใช้เป็นสถานที่จัดประชุมประจำเดือนของชุมชนอีกด้วย วัดจึงนับเป็นศูนย์กลางทางจิตใจและศูนย์กลางการจัดกิจกรรมของชุมชนมาตั้งแต่อดีต นอกจากนั้นแล้วกิจกรรมความเชื่อประเพณีดั้งเดิมของชุมชนยังเป็นที่การสื่อสารที่ชาวบ้านใช้ในการสร้างความเข้าใจ เช่น พิธีเลี้ยงศาลเจ้าพ่อท้าวเพชร เป็นพิธีเลี้ยงผีประจำหมู่บ้าน พิธีเลี้ยงศาลเจ้าพ่อหงษ์คำเป็นพิธีเลี้ยงผีประจำตระกูลของตระกูลแสงเพชร ปินใจ จินะราช แสนอุดม รัตนไคร และบุญหนัก เป็นต้น

นอกจากนั้นแล้วการสื่อสารภายในยังมีการสื่อสารผ่านกลไกกลุ่มต่างๆ ในชุมชน เช่น โองเฮียน ผู้สูงอายุ กลุ่มช่างฟ้อน กลุ่มแปรรูปไก่ กลุ่มท่องเที่ยวภาคองเค่า และกลุ่มคนหาปลา กลุ่มเหล่านี้เป็นการรวมตัวกันของชาวบ้านตามความชอบและความถนัดของตนเอง และมีโครงสร้างการบริหารแบบหลวมๆ เป็นของแต่ละกลุ่ม ซึ่งเป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นเองตามวิถีหรือเกิดขึ้นจากอาชีพหรือกลุ่มอาชีพของคนในชุมชน และอีกกลุ่มที่มีการสื่อสารงานทางราชการผ่านกลไกการสื่อสารของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านและสมาชิกเทศบาลของพื้นที่ เป็นกลไกการสื่อสารที่มีระเบียบตามข้อกำหนดของราชการและการบริหารของท้องถิ่น ส่วนใหญ่เป็นข่าวสารทางราชการและกิจกรรมจากหน่วยงานราชการที่ใช้ประชาสัมพันธ์และทำกิจกรรมของหน่วยงาน โดยมีกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกเทศบาล เป็นตัวแทนในการสื่อสาร

การสื่อสารภายนอก

ตัวแทนของกลุ่มต่างๆ ในชุมชนเป็นผู้มีบทบาทสื่อสารกับภายนอก เช่น กลุ่มชมรมปลาบึก กลุ่มแปรรูปไก่ ซึ่งทั้งสองกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในแม่น้ำโขง จึงเป็นกลุ่มหลักของชุมชนที่มีความรู้และรับรู้ถึงสถานการณ์ของแม่น้ำโขง โดยสื่อสารผ่านเวทีและกิจกรรมการจัดประชุมร่วมกับกลุ่มรักษ์เชียงของและเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ กับกลุ่มอื่นๆ ที่มีการเชิญเข้าร่วม นอกจากนั้นแล้วชาวบ้านหาดไคร้ที่ใช้พื้นที่เกาะดอนกลางแม่น้ำโขงในการหาปลา เก็บไข่ ใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวและคนรู้จักสื่อสารกับพี่น้องในฝั่งลาวผ่านญาติมิตร คนรู้จัก และกลไกรัฐระหว่างประเทศระดับอำเภอ เพื่อเชื่อมความสัมพันธ์และกิจกรรมร่วมกัน เช่น งานก่อเจดีย์ทราย งานวันสงกรานต์กลางแม่น้ำโขง ไทย-ลาว พื้นที่ดอนโป่ง เป็นต้น

การสื่อสารปัญหาที่เกิดขึ้นของชาวบ้านที่เผชิญอยู่กับปัญหาในแม่น้ำโขง ชาวบ้านในพื้นที่ที่รับรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขง เกิดขึ้นเฉพาะกลุ่มและรายบุคคล ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนที่ได้เข้าไปใช้ประโยชน์และมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรในเรื่องนั้น ๆ เช่น กลุ่มเก็บไข่ กลุ่มหาปลา ซึ่งจะเป็กลุ่มหลักที่รับรู้และเผชิญกับการเปลี่ยนแปลง โดยสังเกตด้วยตัวเองและรับรู้ข้อมูลจากสื่อภายนอกที่

รายงานข่าวเรื่องเชื้อและผลกระทบจากเชื้อ รวมถึงการแจ้งเตือนจากอำเภอเชิงของผ่านกลไกผู้ใหญ่บ้าน แจ้งเตือนการควบคุมระดับน้ำจากเขื่อนตอนบนบ้างเป็นครั้งคราว ตามการประกาศเตือนทางหอกระจายข่าว หรือสื่อสารระบบอื่นๆ ในชุมชน ไม่ได้มีการประชุมแลกเปลี่ยนสถานการณ์ปัญหา หรือการมองปัญหา ร่วมกันภายในชุมชน ส่วนการนำเสนอสู่ภายนอกแทบไม่มีการสื่อสารหรือการรายงานปัญหาที่เกิดขึ้น

ปัจจุบันการสื่อสารมีให้เห็นบ้างผ่านการทำสื่อหรือการเข้าร่วมเวทีกับกลุ่มรักษ์เชียงของหรือโฮงเฮียนแม่น้ำโขง ตามการจัดเวทีหรือการเข้าร่วมเวทีที่หน่วยงานจัด เช่น เวทีรับฟังความเห็น โครงการระบิด แก่งเพื่อการเดินเรือพาณิชย์ หรือการทำข่าวรายงานสถานการณ์ของสื่อช่องหลักต่างๆ ที่เข้ามาทำรายการ นำเสนอ โดยมีกลุ่มรักษ์เชียงของพาเข้ามาในพื้นที่บ้านหาดไคร้ ส่วนการยื่นเอกสารทักท้วงคัดค้าน ข้อเสนอ ต่างๆ ยังไม่มี

บทบาทขององค์กรในชุมชน

ชุมชนบ้านหาดไคร้มีการรวมกลุ่มตาม โครงสร้างของชุมชนและเป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นจากพัฒนาด้าน อาชีพที่เกี่ยวข้องกับการพึ่งพาทรัพยากรจากแม่น้ำโขง เช่น ชมรมปลาบึก กลุ่มแปรรูปไก เป็นต้น ซึ่งบทบาท ของกลุ่มจะมุ่งเน้นเรื่องของการส่งเสริมอาชีพและการรวมกลุ่ม ซึ่งเป็นเงื่อนไขเรื่องของการรับประกัน รายได้ ป้องกันการเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลางและรับประกันราคาการขาย ทั้งการขายปลาบึกและการขาย ผลิตภัณฑ์แปรรูปต่างๆ ซึ่งบทบาทของทั้ง 2 ชมรมที่กล่าวมา ในอดีตมีส่วนสำคัญมากในการสื่อสารความ เป็นบ้านหาดไคร้และเป็นองค์กรหลักที่คอยประสานการจัดกิจกรรมต่างๆ จากภายนอกที่จะเข้ามาในชุมชน รวมถึงการทำงานร่วมกับองค์กรต่างๆ ทั้งภายในชุมชนและภายนอก เช่น การจัดกิจกรรมบวสรวงปลาบึก เทศกาลกินไก จะเห็นได้ว่าบทบาทขององค์กรที่ชาวบ้านตั้งขึ้นจะเป็นการจัดการภายในของชุมชนเองแล้วยัง เป็นส่วนสำคัญด้านการสื่อสารของชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการจนทำให้เป็นที่รับรู้ของผู้คน ในวงกว้าง และได้สร้างบุคลากรด้านการสื่อสารของชุมชนในกลุ่ม เช่น พ่อซ้อ จินะราช พ่อเรียน จินะราช นายพุ่ม บุญหนัก นางฉวีวรรณ พวงสมบัติ ซึ่งเป็นตัวแทนการสื่อสารเรื่องราวของบ้านหาดไคร้ได้ในช่วง นั้น

หลังจากการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศ จนนำไปสู่ความการเปลี่ยนอาชีพและการลดบทบาทของ กลุ่มชมรมและองค์กรชาวบ้าน ในช่วง ปี 2550 -2560 ซึ่งเป็นช่วงที่เกิดการเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขงอย่าง หนักต่อชุมชนบ้านหาดไคร้ การเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขงทำให้ไม่สามารถเก็บไกได้จากปัญหาที่ชุมชน บ้านหาดไคร้ได้ประสบคือ ไกมีจำนวนลดน้อยลง ส่งผลให้วันที่เก็บไกได้ลดลงเช่นกัน จากเมื่อปี 2559 สามารถเก็บไกได้ประมาณ 1 เดือน ปี 2560 คงเหลือจำนวนวันเก็บไกได้เพียง 3 วัน เพราะหลังจากนั้นระดับ น้ำที่สูงขึ้นและไกก็หลุดไปไม่สามารถเก็บได้อีกเลย และปี 2561 จนถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2562 ก็ยังไม่ สามารถเก็บไกได้ เพราะไม่มีไกออกเลย บทบาทสำคัญของกลุ่มแปรรูปไกก็ลดบทบาทลงตามลำดับจน นำไปสู่เรื่องราวของไกที่เคยเป็นที่รับรู้เริ่มหายไป นอกจากนั้นแล้วชมรมปลาบึก ยุติบทบาทด้วยการ

ประกาศเลิกจับปลาบึก จึงทำให้เรื่องราวของปลาบึกและบุคคลากรที่ทำหน้าที่สื่อสารเรื่องราวของปลาบึก และแม่น้ำโขงบ้านหาดไคร้ก็ลดลงตามลำดับเช่นกัน

หลังการยุติบทบาทของชมรมปลาบึก ปี 2549 กิจกรรมการจับปลาบึกและพิธีกรรมที่พรานจับปลาบึกเคยทำในช่วงการจับปลาบึก เช่น การเลี้ยงผีเจ้าที่ การเลี้ยงผีโพ้ง ลั้ง ลวง การบวงสรวงเลี้ยงแม่ย่านางเรือ ก็หายไปด้วย แต่เนื่องจากกิจกรรมเหล่านี้ได้ใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวของอำเภอเชียงของจึงมีการประยุกต์และคงกิจกรรมบวงสรวงเจ้าพ่อปลาบึกไว้ โดยให้มอบหมายให้เทศบาลเวียงเชียงของเป็นเจ้าภาพจัดงาน ทุกวันที่ 18 เมษายนของทุกปี การเข้าร่วมรับช่วงต่อการจัดกิจกรรมของเทศบาลจากพรานปลาและชมรมปลาบึกได้ทำให้การเกิดการเปลี่ยนแปลงตัวบุคคลากรด้านการสื่อสาร และความร่วมมือของชาวบ้านลดลง กิจกรรมการจัดงานเปลี่ยนรูปแบบสู่งานบวงสรวงที่มุ่งเน้นการจัดกิจกรรมโดยมีรูปแบบการจัดงานได้ทำให้ ขาดการมีส่วนร่วมจากชุมชน จึงนำไปสู่รูปแบบการจัดงานขาดเนื้อหาการนำเสนอสาระสำคัญของพิธีกรรมที่ชาวบ้านเคยจัดมาเมื่อก่อนหน้านั้น ชาวบ้านบางกลุ่มจึงไม่มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมและไม่เข้าร่วม จึงเป็นส่วนหนึ่งที่มีการสื่อสารเรื่องราวของชุมชนและสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจึงไม่ถูกนำเสนอในช่วงงานบวงสรวงเจ้าพ่อปลาบึกในช่วงหลายปีที่ผ่านมา เนื่องจากการออกแบบกิจกรรมไม่ได้ใส่เนื้อหาและการพูดถึงการเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขง

ช่องทางการสื่อสาร

ในอดีตเรื่องราวการจับปลาบึกและผลิตภัณฑ์แปรรูปโก บ้านหาดไคร้เป็นที่รับรู้ของคนภายในชุมชนและคนทั่วไปอย่างกว้างขวาง ซึ่งการสื่อสารเรื่องราวของชาวบ้านหาดไคร้มีช่องทางจากสื่อหลายหลายทาง เช่น สถานีโทรทัศน์ สารคดี หนังสือพิมพ์ วารสารการท่องเที่ยว วารสารทางวิชาการ จำนวนมากที่กล่าวถึงและนำเสนออย่างต่อเนื่อง โดยชาวบ้านในพื้นที่ไม่ต้องค้นหาช่องทางสื่อสารเอง แต่เป็นผู้ดำเนินเรื่องของการสื่อสารผ่านสื่อที่เข้ามาหาในพื้นที่ ในช่วงหลังการยุติบทบาทของชมรมปลาบึก และการลดลงของโก จากการเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นช่วงสำคัญที่ชาวบ้านหาดไคร้ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ สื่อกระแสหลักที่เคยลงพื้นที่นำเสนอติดตามเรื่องราวของบ้านหาดไคร้ก็ค่อยๆ หายไป รวมถึงปัจจัยเรื่องของการสื่อสารที่เปลี่ยนไปตามช่วงสมัยของสื่อกระแสหลักที่หายไปด้วย และประเด็นเนื้อหาที่ไม่ดึงดูดสื่อกระแสหลัก เช่น เรื่องปลาบึก เหมือนเช่นในอดีต และอาหารจากการแปรรูปโก ที่เป็นประเด็นเกี่ยวข้องกับเรื่องปลาบึกเพราะโกเป็นอาหารหลักของปลาบึก

หลังความสนใจของสื่อต่างๆ ในพื้นที่หาดไคร้ลดลง ทำให้บุคคลากรด้านการสื่อสารของชุมชน ก็ห่างหายจากการนำเสนอสถานการณ์ของพื้นที่ รวมถึงกิจกรรมหลายอย่างที่เกี่ยวข้องกับเรื่องแม่น้ำโขงไม่มีเหมือนในอดีต บุคลากรหลายคนจึงไม่มีโอกาสสื่อสารกับคนภายในชุมชนหรือภายนอกชุมชนผ่านกิจกรรมที่ชุมชนเคยพึ่งพาแม่น้ำและอีกหลายๆ กิจกรรมในชุมชน เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ความร่วมมือของชุมชนอย่างเช่นอดีตก็หายไปด้วย จนนำไปสู่การตั้งกลุ่มต่างๆ ที่หลากหลายในชุมชนมากขึ้น นอกจากนั้นแล้วชุมชนบ้านหาดไคร้เริ่มเข้าสู่ชุมชนเมืองอย่างเต็มรูปแบบ ด้วยการใช้นโยบายในพื้นที่ดินและการพึ่งพา

ทรัพยากรจากแม่น้ำที่เปลี่ยนไปตามวิถีของชุมชนเมือง การเปลี่ยนอาชีพ จนนำไปสู่ความสนใจต่อสถานการณ์ปัญหาเรื่องแม่น้ำโขงจึงเปลี่ยนตามไปด้วย จากชุมชนที่พึ่งพาทรัพยากรเป็นหลักในการเลี้ยงชีพของคนรุ่นเก่าสู่ธุรกิจแบบใหม่ของคนรุ่นใหม่ การมุ่งเน้นชุมชนสู่การท่องเที่ยว ทำให้ช่องทางการสื่อสารเรื่องราวตำนานและการพึ่งพาทรัพยากรจากแม่น้ำและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเกิดช่องว่างของคนในชุมชน ทั้งที่เป็นรูปแบบความร่วมมือของชุมชน การจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากร การถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่ ที่ขาดหายไป และช่องทางการสื่อสารที่เปลี่ยนไป คนรุ่นใหม่ใช้ช่องทางการสื่อสารผ่านเทคโนโลยี ที่คนรุ่นเก่ายังไม่มีช่องทางการสื่อสารที่เข้าถึงคนรุ่นใหม่

ปัจจุบันแรงจูงใจและการถ่ายทอดความรู้สู่คนรุ่นใหม่ผ่านการลงมือทำกับประสบการณ์ตรงในการพึ่งพาทรัพยากรจากแม่น้ำมีน้อยมากที่เยาวชนคนรุ่นใหม่จะลงมือทำและผลิตความรู้ท้องถิ่นสื่อสารผ่านช่องทางการสื่อสารของยุคปัจจุบันที่มีอย่างหลากหลายช่องทางมากกว่าในอดีต

บุคลากรด้านการสื่อสารของชุมชน

การสื่อสารองค์ความรู้ วิธีการเก็บหรือการแปรรูป และการขาย เป็นความรู้ที่ผู้หญิง จะเป็นผู้รู้และเป็นผู้สื่อสาร ดังนั้นการสื่อสารเรื่องใด จึงเป็นบทบาทของผู้หญิงเป็นหลัก ชีวิตผู้หญิงบ้านหาดไคร้และชุมชนใกล้เคียงจะมีความสัมพันธ์กับแม่น้ำโขงและการจกไค ตั้งแต่ขั้นตอนแรกสู่การปรุงอาหารและแปรรูปขาย ขั้นตอนทั้งหมดเกิดขึ้นจากผู้หญิง นอกจากนั้นแล้วความรู้เรื่องระบบนิเวศ จุดหรือพื้นที่เก็บไค ในระบบนิเวศของแม่น้ำโขงผู้หญิงจะมีความเชี่ยวชาญ พื้นที่เก็บไคเป็นพื้นที่ที่มีความปลอดภัยที่ผู้หญิงสามารถลงไป ในแม่น้ำโขงและเก็บไคจากพื้นที่ที่เหมาะสมกับความเป็นผู้หญิง ดังนั้นเรื่องราวของไค จึงสำคัญและเป็นวิถีของผู้หญิง ซึ่งเป็นคนสำคัญที่จะถ่ายทอดเรื่องราวต่างๆของแม่น้ำตามบทบาทของผู้หญิงได้เป็นอย่างดี

การสื่อสารองค์ความรู้ วิธีการจับปลา เป็นความรู้ที่ผู้ชาย จะเป็นผู้รู้และเป็นผู้สื่อสารเรื่องราวประสบการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการจับปลาในแม่น้ำขนาดใหญ่อย่างแม่น้ำโขง ในช่วงฤดูกาลต่างๆ ได้ดีกว่าผู้หญิง เนื่องจากต้องมีอุปกรณ์และเครื่องมือที่ช่วยในการจับปลาและมีองค์ความรู้เรื่องระบบนิเวศกลางลำน้ำใหญ่ที่อันตรายมากกว่า ซึ่งผู้หญิงจะใช้ความรู้และทักษะในระบบนิเวศที่ปลอดภัยตามริมฝั่งแม่น้ำและเกี่ยวเนื่องกับทรัพยากรที่มุ่งเน้นเป็นอาหารในชีวิตประจำวัน เช่น พืชผัก สัตว์น้ำขนาดเล็ก และการใช้เครื่องมือขนาดเล็กในการเก็บหาพืชผักและสัตว์น้ำในระบบนิเวศที่ปลอดภัยมากกว่า ส่วนผู้ชายจะมีทักษะการหาปลาขนาดใหญ่ที่ต้องใช้เครื่องมือและอุปกรณ์ช่วยอีกหลายอย่างในการจับปลาขนาดใหญ่ในแม่น้ำ ดังนั้นผู้ชายจึงมีองค์ความรู้ในการสื่อสารเรื่องราวการจับปลาได้

ความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นส่วนสำคัญและใกล้ชิดกับชุมชน เทศบาลเวียงเชียงของได้รับหน้าที่ความรับผิดชอบกับอาคารสถานที่พิพิธภัณฑสถาน ซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่ของชุมชนบ้านหาดไคร้ ที่ผ่านมาพิพิธภัณฑสถานยังไม่มีกรอบแบบและสร้างความร่วมมือกับชุมชน เป็นเพียงการร่วมจัดกิจกรรม

บวสรวงเจ้าพ่อปลาบึกเท่านั้น การจัดแสดงเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องปลาบึกและสถานการณ์เรื่องแม่น้ำโขง ผ่านองค์ความรู้ท้องถิ่นของชาวบ้านยังไม่มีการนำเสนอในพื้นที่ส่วนจัดแสดงของพิพิธภัณฑ์ปลาบึก

รูปแบบการสื่อสารท้องถิ่นที่ใช้ในชุมชน

สื่อท้องถิ่น นิทานพื้นบ้าน

ชุมชนบ้านหาดไคร้เป็นชุมชนดั้งเดิมที่มีวิถีชีวิตผูกพันกับแม่น้ำโขง และเป็นที่รู้จักของคนทั่วโลกในเรื่องราวการจับปลาบึกและการแปรรูปไก (สาหร่ายแม่น้ำโขง) จึงมีนิทานเรื่องเล่าและความเชื่อเรื่องปลาบึกแม่น้ำโขง เช่น เรื่องเล่าตำนานปลาบึก นกนางนวล และดอกชอมพอ พิธีกรรมการเลี้ยงผีและการจับปลาบึก ประเพณีตานเรือ เพลงพื้นบ้าน การละเล่นจ้อย ซอ ส่วนใหญ่เนื้อหาเรื่องราวที่ถ่ายทอดเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวกับวิถีชีวิต ตำนานความเชื่อที่ชาวบ้านใช้ในเป็นกลอุบายในการสร้างขวัญกำลังใจและบันทึกเรื่องเล่าผ่านสื่อของชาวบ้าน โดยใช้ภาษาท้องถิ่น นิทาน ประเพณี เข้ามาใช้สืบทอดการรักษาเรื่องราวของชุมชน ปัจจุบันกลุ่มที่ยังใช้สื่อเหล่านี้ ได้แก่กลุ่มช่างฟ้อนของชุมชน กลุ่มนักเรียน ผู้สูงอายุ และกลุ่มพรานปลา เป็นต้น

ตำนานเรื่องเล่าการจับปลาบึก

ปลาบึกกับนกนางนวล

คนหาปลาบึกที่บ้านหาดไคร้ นอกจากจะทำหางเสือตาไฟ เพื่อคอยดูการอพยพขึ้นมาจากปลาบึกแล้ว หลายคนยังเฝ้าสังเกตการอพยพของปลาบึกโดยการเฝ้าดูนกนางนวล หากว่าในช่วงปลายเดือนเมษายน นกนางนวลโฉบบินจากทิศใต้สู่ทิศเหนือหรือบินโฉบเฉี่ยวไปมาเหนือดอนเวง นั่นแหละคือนิมิตหมายที่บอก ว่า อีกไม่เกิน 1-2 วันปลาบึกก็จะขึ้นมา คนจับปลาบึกก็จะเตรียมเรือเตรียมเครื่องมือเพื่อออกจับปลาบึก ปลากับดอกไม้มะดันไม้

คนหาปลาในแม่น้ำโขงมีดอกไม้มะดันไม้อย่างน้อย 2 ชนิดที่บ่งบอกให้คนหาปลาได้รู้ว่าฤดูกาลอพยพของปลาบางชนิดได้เริ่มต้นขึ้นแล้ว ดอกไม้ 2 ชนิดที่ว่าคือ ดอกชอมพอ (ดอกหางนกยูง) และดอกงิ้ว หากวันใดที่ต้นชอมพอออกดอกบานสะพรั่งเต็มริมฝั่งน้ำ นั่นคือฤดูกาลจับปลาบึก

คำว คือ บทกลอนแบบหนึ่ง มักใช้แต่งรำพันความรัก หรือแต่งเป็นเรื่องราว เช่น คำวเรื่องจำปาสี่ต้น เป็นต้น บ้านหาดไคร้ในอดีตมีเรื่องราวที่เป็นเรื่องเล่าผ่านการแต่งคำว จ้อย ซอ มีค่อนข้างเยอะ ในช่วงวัยเด็ก และช่วงวัยรุ่นของคนที่มีอายุ 60-70 ปี ตอนนี้เกือบทุกคนเคยได้ยิน คำว จ้อย ซอ ที่เป็นนิทานเรื่องเล่า หนุ่มจีบสาว ช่างซอขับซอในงานบวช งานวัด ซึ่งคำว จ้อย ซอ มีความแตกต่างกันคือ คำว คือ เรื่องเล่าเชิงนิยายอิงประวัติ คำสอน คติสอนใจ แต่เพื่อเตือนสติสอนใจ เป็นเรื่องยาวบางทีแบ่งออกเป็นตอนๆ มีการบันทึกไว้ในใบลาน แต่สำหรับจ้อย จะเป็นบทสั้นๆ แต่งขึ้นสดตามสถานการณ์นั้นๆ ที่เกิดขึ้นเพื่อโต้ตอบกับอีกฝ่ายแบบใช้คำกลอนสั้น ซึ่งส่วนใหญ่ใช้จีบสาวของชายหนุ่ม ไม่ได้เขียนบันทึกไว้ใช้ในการพูดคุยกันเอง และ

ขอ โดยส่วนใหญ่ช่างขอ จะเป็นผู้ที่จับขอ เป็นเรื่องราวต่างๆ มีเนื้อหาตามงานที่ได้รับการว่าจ้างไปขอ เช่น งานบวช ก็จะเป็นเรื่องราวของการบวช เนื้อเรื่องก็จะเล่าเรื่องนาคผู้ขอบวชหรือพระคุณของบิดามารดาเป็นต้น

เนื้อหาของคำวจะเป็นเรื่องยาว ลำต่อกันเป็นเรื่องเดียวจบ ทางภาคเหนือในอดีตมักจะใช้การแต่งคำวเล่าถึงประวัติหมู่บ้าน หรือตำนานต่างๆ บ้านหาดไคร้ ก็จะเป็นเรื่องเล่าตำนานปลาบึก แต่ไม่มีคนเขียนไว้ ส่วนคำจ้อย คำขอ มันเริ่มหาคนที่แต่งและขับร้องยากมากและคนบ้านหาดไคร้ก็ไม่มีใครเป็น ช่างขอ ตั้งแต่อดีตเวลามีงานก็จะจ้าง ช่างขอเมื่องน่าน เมืองพาน มาแสดงส่วนเรื่องเนื้อหาการขอก็เล่าเรื่องของบ้านหาดไคร้ตามงานที่จัดขึ้น

เดิมพ่อเป้ง เคยแต่งและอ่านคำวเรื่องปลาบึก ซึ่งเสียชีวิตไปแล้ว ทีมงานวงสะล้อ ขอ ซึ่ง ชุดของพ่อเป้งส่วนใหญ่เสียชีวิตไปหมดแล้วเหลือแต่ลุงอ้วนคนเดียว ซึ่งในงานศพของคนในหมู่บ้านส่วนใหญ่ในตอนนั้น ลุงอ้วนวงดนตรีพื้นบ้านของแก ก็จะเล่นดนตรีพื้นเมืองบรรเลง แบบหม่คณะ ซึ่งจะเล่าคำวตำนานการจับปลาบึกอยู่เสมอ นอกจากนั้นในอดีตหนุ่มๆ จะเอาไว้ไข่มยมจับสาว จ้อย จะมีลักษณะคำสั้นๆ สามสี่บรรทัดเอาไว้ต่อสำนวนจับสาว

การแต่งคำวในช่วงการจับปลาบึก การจับปลาบึกในสมัยก่อนใช้กวก และนามในการจับปลา มี หอคอยคูปลา พรานปลานั่งรอเพื่อลงจับปลาเมื่อ หมอคูปลาแจ้งตำแหน่งของปลาบึกในแม่น้ำ ซึ่งพรานจับปลาต้องนั่งรอเตรียมความพร้อมอยู่ตลอดเวลา ซึ่งใช้เวลาเกือบทั้งวันเพื่อรอจับปลา ในช่วงระหว่างรอการจับปลา พรานปลาบางคนก็เขียนแต่งคำว เล่นเสื่อกินแสง เล่นหมากฮอต ทุกคนในทีมจึงต้องหากิจกรรมทำในช่วงรอ 1 ทีม จะประกอบไปด้วย 1.หมอปลา หรือเสื่อตาไฟ (เปลี่ยนกันขึ้นไปเป็นหมอปลา) ไม่มีระยะเวลาที่ชัดเจนในการขึ้นหอคอยคูปลา คนไหนเหนื่อยหรือเมื่อยก็เปลี่ยน คนคูปลาบนหอคอย ที่ชำนาญปลาเพี้ย ปลาบึก ปลาเดิม หมอปลาจะจำแนกได้จากว่าคลื่นน้ำที่ไหลขึ้นมา ตามการว่ายของปลาชนิดนั้นๆ ว่าเป็นปลาชนิดใด เพราะฝึกฝนบ่อยจนชำนาญ คนที่เป็นหมอปลาต้องนั่ง ใจจดจ่ออยู่กับผิวน้ำเพื่อสังเกตปลา 2.บริวารหรือวาร (สายเครือญาติ) บ้านหาดไคร้มีอยู่ประมาณ 10 กลุ่ม 5 กลุ่มอยู่ดอนแวง อีก 5 กลุ่มอยู่ริมฝั่ง เวลาได้ปลาก็แบ่งปันกัน

วันทั้งวันนั่งรอที่ไต้ร่มไม้ ไม่รู้จะทำอะไร รอคำสั่งจากหมอปลา จึงเป็นช่วงที่พรานปลา หมอปลาใช้เวลาแต่งคำวและขับร้อง โดยถือว่าการแต่งกันสดๆ ขณะนั้นไม่มีการบันทึก เขียน เก็บไว้ จึงไม่มีหลักฐานใดๆ

ด้านการขอ ในงานบุญของวัด ช่างขอส่วนใหญ่จะเป็นคนจากที่อื่น ในหมู่บ้านหาดไคร้ไม่มีช่างขอ ในเมื่อก่อนมีการบวชเณร บวชพระ เป็นจำนวนมาก พระ เณรอยู่ด้วยกันเป็นรุ่นๆ พระหนุ่ม พระแก่ เรียนสูตร เรียนธรรม เหมือนกัน อ่านธรรมแบบตัวเมืองล้านนา

กรรมใบลาน และคำว มีความเหมือนกัน เพราะส่วนใหญ่เนื้อหาของคำวที่แต่งขึ้น มีเนื้อหามาจากกรรมในใบลานของพระ เช่น เรื่องมหาชนคำ แต่งอ่อน ใบลานก็จะเขียนเรื่องราวกรรมเหล่านี้ไว้ ใบลานก็จะมี 2 ชนิด ลานหาบ ลานกลอน ลานหาบมี 2 รุ เจาะหัวท้าย ลานกลอนมี 1 รุ คนที่อ่านจะชอบอ่านลานหาบ

เพราะว่ามันสั้น ลานกลอนนั้นจะยาว การอ่านธรรมนั้นมีหลายทำนอง มหาวิติ คือ มหาชาติ หึงแก้วหลวง หึงแก้ววิงวอน การอ่านธรรมแบบ มหาวิติก็จะอ่านสำนวนธรรมดา ไปเรื่อย ๆ ไม่มีลูกเอื้อน ลูกคอ เป็นธรรมที่อ่านยากเพราะเป็นการอ่านที่ไม่ติดต่อกัน ทีละวรรค บ้านหาดไคร้ก็ประยุกต์อ่านธรรมทำนองเมืองแพร่ การอ่านธรรมแต่ละครั้งก็ต้องคัดเลือกว่าแต่ละหัวจะให้อ่านธรรมเรื่องอะไร เพื่อเทศน์สอนชาวบ้านของบ้านนั้นๆ การอ่านธรรมมีทำนอง แบบคำว ช่วงเช้าพรรษาจะเป็นธรรมเรื่องตำนานชาดก แบบนี้จะไม่ค่อยหายไปไหนเพราะได้จารึกไว้ในลาน แต่คำว จ้อย รุ่งเก่า ๆ จะหายไปตามกาลเวลาเพราะไม่ได้บันทึกไว้

ปัจจุบันคนรุ่งเก่าๆ ไม่ค่อยจะมีแล้วที่จะให้ศึกษาคำคำว ในอดีตนอกเหนือไปจากผู้ชายและพระเณร ที่อ่านธรรมและแต่งคำวได้แล้ว ผู้หญิงส่วนใหญ่ก็แต่งคำวได้ โดยเอาเรื่องราว คำคำวเกี่ยวกับการหาอยู่หากินของวิถีผู้หญิง โดยเฉพาะเรื่องการจกไก นำมาขับร้องเป็นคำว แต่ตอนนี้ก็ไม่มีใครแต่งและขับร้องได้แล้วเช่นกัน ก็จะเหลือแต่คนเฒ่าคนแก่ที่ไปวัดฟังธรรมในช่วงเช้าพรรษา มีการอ่านธรรมของพระที่ยังพอมีเค้าโครงของเนื้อหาแบบดั้งเดิมไว้ เช่นเรื่องเจ้าสุวรรณพรมมา สุภานุวงศ์ นาง 12 หมากขนคำ หอยให้เป็นต้น

ธรรม ตำนานเรื่องเหล่านี้มีการบันทึกมาตั้งแต่อดีต แต่คำว จ้อย ซอ ไม่มีการบันทึกไว้ ซึ่งการบันทึกเขียน ธรรมลงบนใบลานมีขั้นตอน คือ การต้มใบลานเพื่อเตรียมนำมาจกหรือเขียน ตัวเมือง(ล้านนา) ต้องใช้เวลาต้มนานจนกว่ามะเชื้อแจ้แก่ที่ใส่ลงไปทั้งลูกพร้อมกับใบลาน สุกจนและเป็นเนื้อเดียวกันกับน้ำที่ใช้ต้มใบลาน หลังจากนั้นนำมาตากแดดในช่วงกลางวันและช่วงกลางคืนเอาตากเหมย (น้ำค้าง) รวมระยะเวลา 3 วัน 3 คืน จึงจะนำมาเข้ากลับได้ โดยตัดเป็นท่อนๆ แล้วนำมาเข้าเครื่องอัดตามแบบล้านนา ซึ่งประกอบด้วยเป็นไม้สองชิ้นประกบกัน ใบลานในล้านนามี 2 แบบ คือ แบบลาน 5 และ แบบลาน 4 เมื่อเข้าลานใบลานเสร็จก็เอามาเขียน และตกแต่งใบลานธรรม

การอ่านธรรมในอดีต แบ่งตามธรรมใบลานคือ ธรรมนคร เป็นธรรมที่พระผู้นำหรือเจ้าอาวาสเป็นผู้อ่านเท่านั้นเณร อ่านและเทศน์ไม่ได้บารมีไม่ถึงปรมา พุติยะ ตัตตะพร หิมพาน ดานนะขัน วรณะ พระเวศ ชุชก สุรพล มหาพน กุมาร มัทรี สัตบัน มหาชาติ สักดิน คร อันนี้คือธรรมมหาวิติ มหาวิติเสียงจะสั้น แต่ถ้ามหาชาติจะมีสำเนียงเอื้อนยาว ในพรรษาหนึ่งก็แล้วแต่เจ้าอาวาสจะจัดธรรมชาดกเป็นเรื่องไว้ ช้างเจ็ดหัว เจ็ดหาง จำปาสี่ต้น ละอองด้อมหยวก บางเรื่องยาวบางเรื่องสั้น บางปีก็ 25 ผูก เทศน์ให้จบใน 3 เดือน ไม่ได้บังคับแล้วแต่ดุลยพินิจของเจ้าอาวาส แจกให้เณร อ่าน ถ้าพรรษายังไม่หมดก็ต้องหาเรื่องใหม่มาเพิ่ม ในกรณี que เรื่องแรกสั้นหรือจบก่อน เอาเรื่องใหม่มาอีก 1 กลับ เรื่องราวที่เทศน์ก็จะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า ส่วนด้านคำ คำว จ้อย เป็นเรื่องของฆราวาส แต่ก็ยังพอมีคำวที่พิมพ์ออกมาเป็นหนังสืออยู่บ้าง

ในอดีตไม่มีทีวี วิทย์ หัวคำกินข้าวเสร็จพอ แม่ก็จะนำเรื่องเล่า คำว คอยมาเล่าให้ลูกหลานฟัง ก่อนนอนอยู่เสมอ เด็กๆ ในสมัยก่อนง่วงนอนยามค่ำก็ฟังพอได้ยัยได้ฟังพอเล่าคำว ก็ตาสว่างขึ้นมาทันที การนำเอาคำวมาเล่าให้เด็กๆ และคนในครอบครัวฟังถือเป็นเครื่องมือที่ใช้ปลอบใจและคติสอนคนในครอบครัว เพราะเรื่องที่เล่าก็จะเป็นเรื่องสนุก ตลกขบขัน มีทั้งโศกทั้งเศร้า ที่แฝงคติธรรมคำสอนไว้ คำวกับจ้อย เป็น

เรื่องราวที่จังหวัดและทำนองที่ต่างกัน คำวลีต่างๆ กับอ่านธรรม เล่าเป็นเรื่อง จ้อย ส่วนใหญ่ ร้องในช่วงเวลา เดินทาง กลางป่า กลางดง ที่มันเงียบสงบก็จ้อยสร้างบรรยากาศ

เด็กๆ มักจะตั้งใจรอคอยเรื่องราวเนื้อหา คำที่พ่อจะมาเล่าให้ฟัง เตรียมเทียน เตรียมตะเกียง เพื่อจะได้ฟังคำ เมื่อก่อนก็คนเขียนไว้บ้าง คนสมัยก่อนมีพรสวรรค์เล่าปากเปล่า ได้ 4-5 วัน เพราะจำได้ มันเป็นนิยายแบบธรรมชาติ บางอย่างก็เอามาจากธรรมในใบลาน ก็เอาไปแปลเป็นเรื่องเล่า ดังนั้นส่วนใหญ่ คำเอาเนื้อหามาจากธรรมในใบลาน ธรรมจึงเป็นต้นตอของคำ คือคติสอนใจ

สื่อท้องถิ่น นิทานพื้นบ้าน เป็นนิทานเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับภูมิโนวัณที่ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์ การนำเอาเรื่องราวแต่ละอย่างมาเล่าเป็นเรื่องผ่าน นิทาน บทคำว ซอ ของชาวบ้านในอดีตทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องทั้งการใช้ประโยชน์จากแม่น้ำและฝั้งลืออยู่ในความทรงจำของผู้ที่มีความสัมพันธ์อันลึกซึ้งของทรัพยากรและวิถีชีวิตของชาวบ้าน ตัวอย่างที่สามารถเห็นได้อย่างชัดเจนคือการแต่งและการขับร้องบทคำว ที่เกี่ยวกับการจับปลาบึกของพรานปลาบ้านหาดไคร้ ได้พรรณาถึงวิธีการจับปลาบึกหรือวิถีของชาวบ้านกับปลา ใช้ขับร้องช่วงที่นั่งรอจับปลาบึกบนห้าง หรือนั่งรอการสั่งการของคนดูปลาบึกบนห้าง หอปลาบึก การจับปลาบึกด้วยเครื่องมือที่เรียกว่านาม ต้องใช้เวลายาวนานทั้งวัน หรือบางทีเป็นเวลาหลายวันกว่าจะสามารถจับปลาบึกได้ ดังนั้นพรานปลารุ่นนั้นจึงต้องมีกิจกรรมการเล่นที่จะมาช่วยให้เกิดความสนุกสนาน ผ่อนคลายระหว่างการนั่งรอจับปลาบึก

นอกจากนั้นแล้วนิทานพื้นบ้าน ด้านานการจับปลาและเรื่องราวอันเป็นเอกลักษณ์ของบ้านหาดไคร้ คือ ไก่ สาหร่ายแม่น้ำโขง ที่เกี่ยวข้องทั้งเรื่องปลาบึก หรือปลาชนิดอื่นๆ เพราะไก่ เป็นอาหารของปลา และเป็นอาหารหลัก แหล่งรายได้ของคนบ้านหาดไคร้ รวมถึงหมู่บ้านใกล้เคียงด้วย คนบ้านหาดไคร้และชาวบ้านในอำเภอเชียงของมักจะพูดกันติดปากอยู่เสมอว่า หาดไคร้ ไก่ยี้ (วัดไชยลาบจัน สบสมลาบปลา หาดไคร้ไก่ยี้ น้ำพริกมะเขือส้ม) สะท้อนให้เห็นว่าท่าน้ำบ้านหาดไคร้เป็นแหล่งเก็บไก่ที่ดีที่สุดของคนแถบนี้ ที่มีระบบนิเวศที่เอื้อต่อการเกิดของไก่อมากที่สุด ด้วยระบบนิเวศแบบหาด ดอน ก้อนดินขนาดเล็กและระดับน้ำที่พอดีในช่วงเดือนมกราคมถึงเมษายนของทุกปี พื้นที่เหล่านี้เมื่อกว่า 20 ปีก่อน ภาพของคนลงจกไก่อ หรือเก็บไก่อบริเวณท่าน้ำบ้านหาดไคร้ ตลอดทั้งวันจะเต็มไปด้วยผู้คนมากมายที่เป็นกลุ่มแม่บ้านผู้หญิง เด็ก และคนแก่ เต็มพื้นที่หาด ดอน หน้าท่าน้ำบ้านหาดไคร้ เพื่อเก็บไก่อไปบริโภคและส่งขายกับกลุ่มผู้แปรรูปไก่อบ้านหาดไคร้ นอกจากกลุ่มคนเก็บไก่อที่เป็นผู้หญิงในวัยต่างๆแล้ว ท่าน้ำบ้านหาดไคร้จะคึกคักไปด้วยกลุ่มไกลมองจับปลา เรือหาปลาจำนวนมากของคนไทยและคนลาวต่อแถวเรียงคิวไกลมองจับปลา ภาพของผู้คนที่ลงไปใช้ประโยชน์จากแม่น้ำในบริเวณบ้านหาดไคร้มีชีวิตชีวาเป็นอย่างมาก คนที่ลงไปหาปลา เก็บไก่อ คือผู้ได้ประโยชน์จากทรัพยากรของแม่น้ำโดยตรง กลุ่มคนเหล่านี้เป็นคนกลุ่มแรกที่ได้ประโยชน์ และยังประโยชน์ต่อไปเป็นลำดับให้กับกลุ่มคนกลุ่มที่สองและที่สาม คือ กลุ่มพ่อค้าปลา พ่อค้าไก่อ กลุ่มแปรรูปไก่อ ร้านอาหาร ชาวบ้านในหมู่บ้านอื่นที่ห่างไกลออกไปได้บริโภคปลาและไก่อ จากชาวบ้านบ้านหาดไคร้ ความสำคัญของคุณค่าแม่น้ำโขง ชาวบ้านได้เห็นและได้ประโยชน์ในเชิงประจักษ์ชัดเจนจากรายได้และอาหารที่ได้รับ จึงตระหนักต่อความสำคัญของแม่น้ำที่ให้ประโยชน์ต่อชาวบ้านทั้งทางตรงและทางอ้อมมาโดยตลอด

หลังปี 2540 เป็นต้นมา ตำนานเรื่องเล่าและการใช้ประโยชน์จากแม่น้ำโขงบ้านหาดไคร้ เริ่มเปลี่ยนแปลงหลังมีการพัฒนาแม่น้ำโขงหลายโครงการทางตอนบนในประเทศจีนและประเทศลุ่มน้ำโขง ตำนานการจับปลาบึกของคนบ้านหาดไคร้จบสิ้นลงจากการที่ต้องเลิกจับปลา เพราะด้วยหลายสาเหตุแต่สาเหตุสำคัญอันหนึ่งที่ชาวบ้านเห็นคือการขึ้นลงของระดับน้ำที่ไม่เป็นปกติ ส่งผลให้ปลาบึกหายไป นอกจากนั้นแล้วอาชีพประมงจับปลาและการเก็บไข่ของชาวบ้านก็เริ่มได้รับผลกระทบตามมาและทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ ส่งผลต่ออาชีพ และรายได้ของชาวบ้านนอกจากนั้นแล้วยังส่งผลด้านพิธีกรรมความเชื่อดั้งเดิมของชาวบ้านด้วย เช่น พิธีกรรมการจับปลาบึก การจับปลาบึกของชาวบ้านเกี่ยวข้องและถือเป็นพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านพรานปลาบ้านหาดไคร้ต้องทำก่อนลงเครื่องมือจับปลาบึก คือ พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับปลาและการจับปลา คนหาปลาหาดไคร้เชื่อว่าปลาบึกเป็นปลาที่มีเจ้าของมีภูผีคุ้มครอง ดังนั้นจึงต้องทำพิธีเลี้ยงขอก่อนที่จะมีการจับปลา รวมถึงต้องบวงสรวงเรือ เครื่องมือ และบอกกล่าวเจ้าที่เจ้าทางช่วยดูแลความปลอดภัยของคนที่ยิงเรือจับปลาบึกทุกคน ให้จับปลาได้และปลอดภัยไม่มีอันตรายจากการจับปลาบึก ก่อนที่จะออกเรือจับปลาบึกก็ต้องหาฤกษ์ยามก่อนว่าเวลาใดจะเหมาะสม หากได้วันเวลาตามฤกษ์ยามก็จะออกไปหาปลาบึก หลังจากมีการจับปลาบึกได้แล้วคนหาปลาก็จะมีการเลี้ยงผีทั้งหมด ๔ ที่ คือ เลี้ยงผีหลวง เลี้ยงแม่ย่านางเรือ เลี้ยงผีไฟ และเลี้ยงผีเจ้าที่ พิธีกรรมเหล่านี้ได้สูญหายไปพร้อมกับการยกเลิกการจับปลาบึกของคนบ้านหาดไคร้ ซึ่งพิธีกรรมนี้ชาวบ้านใช้แสดงถึงความเคารพต่อธรรมชาติและการใช้ประโยชน์จากแม่น้ำโขงมาอย่างยาวนาน ปัจจุบันคงเหลือเพียงพิธีกรรมบวงสรวงเจ้าพ่อปลาบึก ที่ไม่ได้มีความสัมพันธ์ต่อความเชื่อพื้นบ้านตามวิถีดั้งเดิม เป็นเพียงการจัดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเท่านั้น

เมื่อเปรียบเทียบก่อนการพัฒนาและหลังการพัฒนาแม่น้ำโขง ตั้งแต่ปี 2540 เป็นต้นมา นิทานเรื่องเล่าสะท้อนให้เห็นการใช้ประโยชน์และการเคารพต่อการใช้ประโยชน์จากแม่น้ำ ผ่านพิธีกรรมที่ชาวบ้านได้เล็งเห็นความสำคัญของแม่น้ำ สะท้อนความผูกพันอันลึกซึ้งของชาวบ้านกับแม่น้ำ หลังจากเกิดการพัฒนาที่ส่งผลกระทบต่อชาวบ้านกว่า 20 ปี ตำนานเรื่องเล่าเหล่านี้เริ่มขาดหายไปและจางหาย อันเนื่องจากคนรุ่นหลังไม่ได้มีวิถีที่เชื่อมโยงกับแม่น้ำ เพราะทรัพยากรที่หลากหลายลดลงและหายไป จึงทำให้ภาพและวิถีการพึ่งพาแม่น้ำโขงของชาวบ้านหาดไคร้แบบอดีตจึงค่อยหายตามไปด้วย

นิทานเรื่องเล่าเหล่านี้ เป็นข้อมูลเชิงหลักฐานสำคัญชิ้นหนึ่งที่ชาวบ้านบันทึกไว้ และได้นำมาใช้หนุนเสริมการเคลื่อนไหวของชาวบ้านทั้งเรื่องการคัดค้านโครงการระเบิดแก่ง โครงการเขื่อนบนแม่น้ำโขง

ดังตัวอย่างการจัดงานฮอมบุญ ฮอมปอย คัดค้านระเบิดแก่งแม่น้ำโขง ณ ท่าผาถ่าน บ้านวัดหลวง อำเภอเชียงของ ได้มีการขอของแม่ครูทองสร้อย ครูขอได้พรรณนาถึงระบบนิเวศ ปลา ไก แหล่งอาหารจากแม่น้ำโขง ทำให้การสื่อสารนี้ชาวบ้านเข้าใจสถานการณ์และหวาดถึงความสำคัญของทรัพยากรและความเสียหายที่เกิดขึ้นผ่านเนื้อหาการขอที่เป็นการละเล่นพื้นเมืองของคนในภาคเหนือ ขอ จึงเป็นการสื่อสารพื้นบ้านที่ยังสำคัญต่อการสื่อสารสำหรับชาวบ้าน เพราะสามารถเข้าถึงคนในท้องถิ่นได้ดีและเข้าใจเนื้อหาสถานการณ์ของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากแม่น้ำโขง

3.2.2 บ้านห้วยลึก ตำบลม่วงยาย อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย

กระบวนการที่ชาวบ้านใช้สื่อสารภายในและภายนอก

การสื่อสารภายใน

ชุมชนใช้วัดเป็นศูนย์กลางในการสื่อสารและทำกิจกรรมของชุมชน กิจกรรมต่างๆ ในชุมชนยังเกี่ยวเนื่องกับวัดทั้งกิจกรรมงานบุญ งานประเพณีต่างๆ เช่น งานบุญข้าวจี งานไหลเรือไฟบง งานไหลเรือไฟน้ำ เป็นต้น นอกจากนั้นแล้วยังมีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับแม่น้ำและการฟื้นฟูทรัพยากร เช่น งานสืบชะตาแม่น้ำและเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลา เป็นประจำทุกปีของหมู่บ้านเพื่อเป็นแนวทางการเพิ่มปริมาณปลาในธรรมชาติให้กับชุมชนและสร้างขวัญกำลังใจและเป็นกิจกรรมร่วมกันของชุมชน ซึ่งภายในการจัดงานจะมีการสอดแทรกเรื่องสถานการณ์แม่น้ำโขง โดยการเชิญวิทยากรและผู้รู้จากภายนอกเข้าไปให้ข้อมูลเรื่องแม่น้ำโขง

การสื่อสารภายนอก

ตัวแทนของชุมชนยื่นเรื่องต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน ในเรื่องโครงการเขื่อนปากแบง และการเข้าร่วมให้ข้อมูลในเวทีรับฟังความคิดเห็นโครงการระเบิดแก่ง ในระดับเวทีอำเภอ และร่วมยื่นฟ้องศาลปกครองกรณีเขื่อนไซยะบุรีและเขื่อนปากแบง เข้าร่วมกิจกรรมรณรงค์เรื่องเขื่อนและระเบิดแก่งกับกลุ่มรักษ์เชียงของ การจัดทริปร่วมกับองค์การประชาสังคมพาผู้สื่อข่าวและนักศึกษาแลกเปลี่ยนลงพื้นที่ เช่น กลุ่มนักศึกษาแม่โขงสตูด 6 ประเทศลุ่มน้ำโขง เพื่อแลกเปลี่ยนสถานการณ์และการเผยแพร่ข้อมูลให้กับภายนอก

การจดบันทึกร่วมกับหน่วยงานประมงและคณะกรรมการแม่น้ำโขง ในการจดบันทึกปลาที่ชาวบ้านห้วยลึกจับได้ในแต่ละวัน โดยบันทึกชนิด ขนาด น้ำหนัก จำนวน และชนิดพันธุ์ เพื่อเป็นฐานข้อมูลการเปลี่ยนแปลงเรื่องปลาในแม่น้ำโขง บริเวณบ้านห้วยลึก

การสื่อสารปัญหาที่เกิดขึ้นของชาวบ้านที่เผชิญอยู่กับปัญหาในแม่น้ำโขง ชาวบ้านในพื้นที่ที่รับรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขงไม่มีโอกาสสื่อสารกับภายนอกและการสื่อสารภายในก็ไม่มี การพูดคุยแลกเปลี่ยนหรือสร้างกลไกและปรึกษาปัญหาร่วมกัน ปัจจุบันการสื่อสารมีให้เห็นบ้าง ไม่สม่ำเสมอ เป็นไปตามช่วงที่มีกระแสโครงการพัฒนาแม่น้ำโขง และเจ็บป่วยไปหากชาวบ้านไม่ติดตามเอง ซึ่งก็มีข้อจำกัดหลายด้าน นอกจากนั้นแล้วหน่วยงานราชการในพื้นที่ที่มีข้อมูลของโครงการให้กับชาวบ้าน

บทบาทขององค์กรในชุมชน

บ้านห้วยลึกเป็นชุมชนดั้งเดิมที่อพยพมาจากประเทศลาว มีภาษาท้องถิ่นเป็นของตนเอง สำเนียงลาว หลวงพระบาง และยังคงสืบทอดภาษา วัฒนธรรม การละเล่น ความเชื่อ มาถึงปัจจุบัน โดยใช้ความผูกพัน

ตามสายเลือด เครือญาติและญาติมิตรเป็นตัวยึดเหนี่ยว ยึดถือเอาบทบาทความเชื่อดั้งเดิม โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางรวมใจ มีผู้นำทางจิตวิญญาณ และผู้นำทางราชการในระยะเวลาต่อมา

การเป็นชุมชนอพยพย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่ บทบาทของผู้นำชุมชนและองค์กรภายในชุมชนจึงสำคัญในระยะเริ่มต้นและเป็นฐานในการสร้างชุมชน บ้านห้วยลึกมีพื้นเพมาจากความเป็นชาติพันธุ์ลาว ที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานด้วยการข้ามแม่น้ำโขงเข้ามาในดินแดนฝั่งประเทศไทย ทำให้มีวัฒนธรรม ประเพณี และพิธีกรรมที่ละม้ายคล้ายคลึงกับวัฒนธรรมลาวและภาคอีสานของไทย เช่น การประกอบประเพณี พิธีกรรม 12 เดือน และการสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มชาวลาวที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยในพื้นที่จังหวัดเชียงราย เช่น ชุมชนบ้านปากอิง และปากอิงใต้ ตำบลศรีดอนชัย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ที่บ้านห้วยลึกกับ ทั้ง 2 หมู่บ้านดังกล่าวจะมีการไปร่วมการจัดงานบุญระหว่างกันและกันเป็นประจำทุกปี โดยมีกลุ่มผู้นำทางจิตวิญญาณ กลุ่มดนตรีพื้นบ้าน (ขับทุ้ม) กลุ่มคณะกรรมการเขตนุรักษ์พันธุ์ปลา และกลุ่มแม่บ้าน เป็นตัวหลักในการเชื่อมประสานและเข้าร่วมกิจกรรมร่วมกัน

ช่องทางการสื่อสาร

พื้นที่บ้านห้วยลึก เป็นหมู่บ้านสุดท้ายที่มีชายแดนอาณาเขตติดกับแม่น้ำโขงก่อนไหลเข้าสู่ประเทศลาว โดยทั่วไปคนภายนอกจะรู้จักหมู่บ้านผ่านการท่องเที่ยวแก่งผาได ซึ่งเป็นจุดการท่องเที่ยวที่สำคัญของอำเภอเวียงแก่น นอกจากนั้นแล้วการสื่อสารเรื่องราวของชุมชนในเรื่องข้อกังวลเรื่องผลกระทบข้ามพรมแดน ได้สื่อสารและเข้าร่วมกับกลุ่มรักษ์เชียงของ มีการลงพื้นที่ของคณะกรรมการด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องและการศึกษาดูงานของคณะต่างๆ เข้าไปเรียนรู้เรื่องปัญหาของชุมชนอย่างต่อเนื่องจึงทำให้ข่าวสารและเรื่องราวของชาวบ้านถูกนำเสนออย่างต่อเนื่องและเป็นที่รับรู้ของคนภายในและคนภายนอก กิจกรรมที่ชาวบ้านทำทุกปีคือการสืบชะตาแม่น้ำและเขตนุรักษ์พันธุ์ปลาถือเป็นกิจกรรมสำคัญที่ช่วยในการสื่อสารและเป็นเวทีแลกเปลี่ยน จึงมีสื่อมวลชนและสำนักข่าวต่างๆ ลงไปทำข่าวนำเสนออย่างต่อเนื่อง

บุคลากรด้านการสื่อสารของชุมชน

บุคลากรด้านการสื่อสารของชุมชน ที่ผ่านมามีตัวแทนของชุมชนที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ หรือผู้นำทางธรรมชาติของชุมชน เป็นตัวแทนการสื่อสาร ซึ่งคนเหล่านี้เป็นผู้มีประสบการณ์และเป็นที่ยอมรับของชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล คนหาปลา กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มดนตรีพื้นบ้าน(ขับทุ้ม) และเจ้าวัด คอยเป็นตัวแทนนำเสนอเรื่องราวของชุมชนให้คนภายนอกที่เข้ามาร่วมประชุมในเวทีต่างๆ การศึกษาดูงาน การถ่ายทำสารคดี และการให้สัมภาษณ์กับนักข่าว

ความร่วมมือกับโรงเรียน

โรงเรียนบ้านห้วยลึกเป็นโรงเรียนขยายโอกาส มีการเปิดการสอนถึงมัธยมปีที่ 3 ที่ตั้งอยู่ในชุมชนที่ผ่านมามีได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากโรงเรียน ในการร่วมกับกิจกรรมของชุมชนทั้งกิจกรรมในโรงเรียน

และกิจกรรมนอกห้องเรียน โดยมีผู้อำนวยการสนับสนุนให้เด็กนักเรียนที่เป็นลูกหลานของชาวบ้านห้วยลึก ได้มีโอกาสเรียนรู้และช่วยงานด้านการศึกษาของมูลของชุมชนและนำข้อมูลนั้นไปเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอนภายในโรงเรียน นอกจากนั้นแล้วการจัดงานด้านต่าง ทางโรงเรียนยังเป็นเจ้าภาพเรื่องอาคารสถานที่จัดงานเป็นอย่างดี จึงทำให้ความร่วมมือระหว่างบ้านและโรงเรียนมีความสัมพันธ์ที่ดีร่วมกัน

รูปแบบการสื่อสารท้องถิ่นที่ใช้ในชุมชน

นิทานพื้นบ้าน และการละเล่น

ชุมชนบ้านห้วยลึกมีเอกลักษณ์ด้านดนตรีพื้นบ้าน คือ ขับท่อมหลวงพระบาง เป็นการละเล่นพื้นบ้านที่ถ่ายทอดวิถีการชีวิตผ่านการขับท่อม การขับท่อมประกอบไปด้วยเครื่องดนตรี คือ กลอง ซอ (สะล้อ) โดยมีทำนอง จังหวะที่ครึกครื้น สนุกสนาน โดยมีผู้ขับท่อม ทั้งชายและหญิง ขับท่อมสลับสับเปลี่ยนกัน ต่อเรื่องหรือตอบโต้กัน นิยมขับท่อมในงานรื่นเริงสนุกสนานต่างของชุมชน

การแสดงขับท่อมลาวหลวงพระบาง เป็นการแสดงดนตรีแบบดั้งเดิมของชาวบ้านบ้านห้วยลึก ม.4 ต.ม่วงยาย อ.เวียงแก่น จังหวัดเชียงราย ซึ่งคงเหลืออยู่ทีเดียวในประเทศไทย มักจะเล่นในช่วงเทศกาลงานบุญงานขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน งานมงคลต่างๆ จังหวะเป็นแบบสนุกสนาน คำร้องเป็นลักษณะการหยอกล้อเกี้ยวพาราสีของหนุ่มสาว กระเช้าเข้าแห่กัน เป็นที่สนุกสนานของคนฟัง ผู้แสดงจะมีทั้งหมด 6 คน ชุดใหญ่มี 8 คน มีนางรำประมาณ 20 คน ฟ้อนประกอบการบรรเลงดนตรี ปัจจุบันหาฟังได้ยาก การร้องจะสลับชายหญิง คนละ 1 ท่อน ร้องคนละ 3 ครั้ง หยุด แล้วบรรเลงต่อ 3 รอบ เป็นอันจบ 1 เพลง เหมือนการร้องซอในภาคเหนือ ไม่มีบทตายตัว ทำนองเหมือนเดิม แต่เนื้อร้องดัดแปลงตามผู้ร้อง

ขับท่อม เป็นทำนองขับที่นิยมและแพร่หลายที่สุด กล่าวได้ว่าเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของเมืองหลวงพระบาง บางทีก็เรียกว่า “ขับท่อมหลวงพระบาง” รูปแบบการเล่นแตกต่างจากขับสำเนียงอื่น คือแทนที่จะใช้แคนหรือปี่ประกอบก็ใช้เครื่องพิณพาทย์ มโหรีบรรเลงแทน ในช่วงเปลี่ยนตัวผู้ขับดนตรีมีการตั้งทำนองใหม่และเปลี่ยนเสียงให้เหมาะกับผู้ขับ ขับท่อมมีจังหวะและทำนองสนุกสนาน โดยเฉพาะการลงท้ายด้วยคำว่า “ดอก” เช่น “เจ้าดอกเอ๋ย เจ้าดอกสบันงา นับแต่อาลัยนี้เห็นคนมา ก็บ่งามคือเจ้า” และคำที่ถูกผู้ร้องรับว่า “ดาดีโยนเป้ง” ถือเป็นลักษณะเฉพาะที่มีผู้นำไปประยุกต์เป็นทำนองเพลงต่างๆ ส่วนเนื้อหาเป็นการขับแบบคันสด

นิทานพื้นบ้านและเรื่องเล่า

มีเรื่องเล่าและนิทานหลายเรื่องที่ชาวบ้านห้วยลึกเล่าต่อกันมา เช่น เรื่องพญานาค เรื่องตำนานผาไค ผาต่าง ผาก่อนคำ ซึ่งตำนานเรื่องเหล่านี้ผูกโยงกับระบบนิเวศในแม่น้ำโขงและระบบนิเวศบริเวณบ้านห้วยลึก บางเรื่องเล่าถึงความสัมพันธ์ของพี่น้องในฝั่งลาวที่เป็นเครือญาติกัน

ตำนานเรื่องเล่า ผาไค พื้นที่แห่งนี้เป็นจุดจอดเรือของเจ้านาย เจ้าพญาทั้งหลายที่เดินทางด้วยเรือเมื่อครั้งโบราณ หินผาจุดนี้มีลักษณะคล้ายบันไดที่ลดหลั่นเป็นขั้นบันได มีทั้งหมด 4 ขั้น จึงเป็นจุดจอดเรือที่

เจ้าพระยาใช้จอดเรือและเดินขึ้นริมฝั่งผ่านชั้นบันไดทั้ง 4 ชั้น เพื่อขึ้นไปบนฝั่งเพื่อบวงสรวงพญานาค หรือเดินทางทางบก เพื่อหลีกเลี่ยงความเชื่อภราดาของแม่น้ำในช่วงฤดูฝน จึงเป็นที่มาของชื่อผาไค บริเวณ ผาไคมีตำนานเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกันคือ ผาต่าง (ถ้าพญานาค) หินคอกม้า (ที่พักของพาหนะของเจ้าพระยา และแก่งก้อนคำ (หลักแดนแบ่งเขตเมืองล้านนากับล้านช้าง)

การแสดงขับทุ้มลาวหลวงพระบาง เป็นการแสดงดนตรีแบบดั้งเดิมของชาวบ้านบ้านห้วยลึก หมู่ 4 ตำบลม่วงยาย อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย มักจะเล่นในช่วงเทศกาลงานบุญมหาชาติ(บุญพระเวส) งาน สงกรานต์ งานขึ้นบ้านใหม่ งานมงคลต่างๆ จังหวัดเป็นแบบสนุกสนาน คำร้องเป็นลักษณะการหยอกล้อ เกี่ยวพาราสิของหนุ่มสาว กระเช้าเข้าเหย้ากัน เป็นที่สนุกสนานของคนฟัง ผู้แสดงจะมีทั้งหมด 6 คน ชุดใหญ่ มี 10-12 คน การร้องจะสลับชายหญิง คนละ 1 ท่อน ร้องคนละ 3 ครั้ง หยุด แล้วบรรเลงต่อ 3 รอบ เป็นอัน จบ 1 เพลง เหมือนการร้องขอในภาคเหนือ ไม่มีบทตายตัว ทำนองเหมือนเดิม แต่เนื้อร้องดัดแปลงตามผู้ร้อง

ขับทุ้มมีรูปแบบคล้ายๆ กับการร้องเพลง ถ้าผู้ชายร้องผู้หญิงก็จะร้องแก้ สลับกันไปมา คนที่ขับทุ้ม จะเป็นคนที่มิพรสวรรค์ ส่วนเครื่องดนตรีในการขับทุ้ม แบบเต็มวง ประกอบด้วย นางนา (ระนาด) ขิม มอญ โคริน กลองสองหน้า ซออู้ ซออ๊ ซอเหล่ว ฉิ่ง และฉาบ การขึ้นต้นการขับทุ้มมักจะขึ้นด้วยคำว่า ปาวา..... แก้มปาวา.....เจ้าว่าจั่งแต่.....หรือแก้มเป็นเว็น แก้มใสไหม การขึ้นต้นขับมีหลากหลายรูปแบบอยู่ที่ผู้ขับจะใช้ คำไหนเพื่อให้คล้องจอง ปัจจุบันหมู่บ้านห้วยลึกยังคงมีผู้ที่สามารถขับทุ้มได้อยู่ 2-3 คน คือ พ่อพันธ์ กัญญาเดช พ่อพิชัยยุทธ อินทะวงศ์ พ่อเพ็ง ศรีสวัสดิ์ ส่วนผู้หญิงมีอยู่ 2 คน คือ นางดาหวัน และนางปู ซึ่งการแสดงขับทุ้มในงานสมโภช เช่น งานบุญพระเวสจะเล่นตลอดทั้งคืน โดยการสับเปลี่ยนผู้ขับทุ้มและขึ้นเวลา ด้วยการอ่านหนังสือ การอ่านหนังสือเป็นคำกล่าวอวยพรชัย ซึ่งการอ่านหนังสือและขับทุ้มจะมีลักษณะ คล้ายๆ กับการจ้อย ขอ ของคนเมือง(ขวน) มีลักษณะร้องโต้ตอบกันไปมา เนื้อหาส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องทั่วไป เรื่องการหาอยู่หากิน เรื่องดอกไม้ และการเกี่ยวพาราสิ เช่น การร่อนทอง ก็ถูกนำมาใช้ขับร้องเกี่ยว หญิงสาว

ช่วงเทศกาลสงกรานต์จะเริ่มขับทุ้มโดยเวียนไปตามบ้านต่างๆ ภายในหมู่บ้าน ตั้งแต่ช่วงวันที่ 16-20 เมษายนหรือนานไปกว่านี้ แล้วแต่สถานการณ์ของนักดนตรีและชาวบ้านที่อยากให้ไปขับทุ้มตามบ้านต่างๆ ในหมู่บ้าน เพื่อให้การขับทุ้มและการอ่านหนังสือได้คำอวยพรปีใหม่ อ่านหนังสืออวยชัยให้พร ขับทุ้ม และอ่านหนังสือแตกต่างกันตรงที่การอ่านหนังสืออ่านแค่คนเดียว อ่านอย่างเดียวไม่มีการตีกลองและสีซอ พออ่านไปสักพักก็จะหยุด เพื่อให้จังหวะรับกับการตีกลอง หลังจากนั้นเจ้าของบ้านหรือผู้ร่วมงานก็จะร่วมกัน โห่รับ การออกงานแต่ละครั้งต้องไปกันหลายคนถึงจะทำให้เกิดความสนุกสนานถ้าไปกันคนสองคนก็จะไม่ สนุก ซึ่งการจะไปออกงานในแต่ละครั้งต้องตั้งขันครูขัน 5 ก่อนทุกครั้ง เพื่อให้การออกงานราบรื่น ส่วนสินน้ำใจของชาวบ้าน ชาวบ้านจะตั้งขันหน้าเวทีการแสดงเพื่อให้คนดูได้ร่วมกันวางเงินเพื่อเป็นสินน้ำใจแก่ ผู้ขับและนักดนตรี

เนื้อหาของ การขับทุ้มช่วงสงกรานต์ก็จะเป็นการอวยพรปีใหม่ การอวยชัย หนุนส่ง ให้อยู่ดีมีเฮ มี ความสุข ความเจริญ แต่ถ้าเป็นงานบุญพระเวสก็จะเป็นเนื้อหาการเกี่ยวพาราสิของหนุ่มสาว หยอกล้อ ตาม

แบบหนุ่มจีบสาว เพื่อหาเรื่องคุยกันก่อนในเบื้องต้น ส่วนใหญ่จะขึ้นด้วยบทที่มีเนื้อหาแซวอีกฝ่ายหนึ่ง เช่น เขาก็มีแฟนแล้ว คงไม่เหลียวมองพี่หรือเจ้ามีแฟนแล้วหรือยัง ประมาณนี้ พอขับไปสักระยะ เนื้อหา ก็จะเปลี่ยนเป็นการเกี้ยวหญิง ผู้ขับทุ้มทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงทุกคนจะสมมติตัวเองเป็นวัยหนุ่มสาว ถึงแม้ผู้ขับ ทุ้มจะอายุมากหรือมีครอบครัวแล้ว ในการขับทุ้มทุกคนคือผู้สวมบทบาทเป็นหนุ่มสาวแรกเริ่มอยู่เสมอ ใน อดีตรุ่นพ่อรุ่นแม่การขับทุ้มถือได้ว่าเป็นพื้นที่เปิดโอกาสพบเจอของหนุ่มสาว หลายคนมีครอบครัวอยู่ครอง ชีวิตร่วมกันเพราะการอ่านหนังสือและการขับทุ้ม

การขับทุ้มเนื้อหาโดยส่วนใหญ่ไม่ค่อยกล่าวถึงเนื้อเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของชุมชนมาก นัก แต่เน้นการเกี้ยวพาราสีเพื่อให้เกิดความสนุกสนานมากกว่า การเล่าเรื่องเนื้อหาอิงประวัติศาสตร์ของ ชุมชน จึงเป็นการแสดงที่อยู่ในวงของงานบุญและงานเทศกาลรื่นเริงเป็นหลัก เพื่อให้เป็นสีสันของงาน ซึ่ง การขับทุ้มจะไม่มีการขับในงานอวมงคลต่างๆ เช่น งานศพ เป็นต้น

การแสดงในแต่ละครั้ง นักดนตรี คนสีซอและคนตีกลองแทบจะไม่ได้หยุดพัก เนื่องจากต้องบรรเลง ต่อเนื่องตลอดเวลา ซออู้ ซออ๊ ซอหลั่ว เป็นส่วนสำคัญต่อการขับของผู้ชายและผู้หญิง คนขับร้องก็จะสลับ สับเปลี่ยนกันไป 1 คน ต่อ 3 บท ผู้ขับทุ้มที่เป็นผู้ชายจะใช้เสียงของซออู้ และซออ๊ ขึ้นเป็นหลัก เพื่อรับกับ เสียงร้องที่สูงและทุ้ม เมื่อสับเปลี่ยนผู้ร้องเป็นผู้หญิง ซอหลั่ว จะขึ้นบรรเลงเป็นหลัก ลดเสียงซออู้และซออ๊ ลง เพื่อรับกับเสียงของผู้หญิง เพราะน้ำเสียงจะเล็กและแหลม การขับทุ้มในอดีตไม่มีช่างพ้อง ฟังมีการ ประยুক্তเอาช่างพ้องเข้ามาเมื่อ 5-6 ปีที่ผ่านมาเพื่อให้สอดคล้องกับยุคสมัยใหม่

ทางฝั่งประเทศลาว ยังคงสืบทอดการขับทุ้มได้เกือบทุกหมู่บ้าน มีอุปกรณ์ดนตรีก็ครบทุกชนิด ชาวบ้านบ้านห้วยลึกมีญาติพี่น้องในฝั่งลาว จึงได้รับเชิญไปขับทุ้มในงานที่พี่น้องฝั่งลาวจัดขึ้นอยู่เสมอ ซึ่ง ในฝั่งประเทศลาวมีผู้ที่ขับทุ้มอยู่หลายคนและส่วนหนึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ที่ได้รับการถ่ายทอดและเรียนรู้จากผู้ เฒ่าผู้แก่ที่ถ่ายทอดให้ รวมไปถึงผู้ขับทุ้มที่เป็นผู้หญิง แตกต่างกับบ้านห้วยลึกปัจจุบันการขับทุ้มของบ้าน ห้วยลึก ขาดเครื่องดนตรี คือ นางนาค (ระนาด) ขิม มองโคริน เครื่องดนตรีทั้ง 3 ชนิดนี้ไม่มีผู้ใดเล่นบรรเลง ได้อีกแล้วในปัจจุบัน ได้หายไปเป็นเวลานานเนื่องจากไม่มีผู้สืบทอดหลังจากนักดนตรีท่านเดิมเสียชีวิตไป ซึ่งการขับทุ้มที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน ได้ปรับเครื่องดนตรีตามชนิดที่ยังมีคนเล่นบรรเลงได้ และการสืบทอดต่อ จากคนรุ่นนี้ที่ยังขับทุ้มได้ในหมู่บ้านตอนนี้เริ่มขาดหายไปเรื่อยๆ มีความเป็นห่วงอย่างมาก กลัวจะสูญ หายไปกับคนรุ่นนี้

ตัวอย่างเนื้อร้อง ขับทุ้มหลวงพระบาง

ตอนที่ 1 ชาย

โอโยแก้วเป็นเว็น ละฮู้ของเพ็น ละฮ้อเว็นมานอ (เอิกเข้าไป)

บ่แม่นฮู้ของไฟให้เจ้าเว็นมาทางพี (ดาดีโยนเป็ง)

อ้ายนี้หนาดาคำเอยบ่มีคู่ฮ้อน (เอิกเข้าไป)

ฮู้ฮักเพ็นเอย ลินอนแล้งอยู่ผู้เดียว (เอิกเข้าไป)

มายาก ลำบากหัวใจอ้ายเด (ผู้บ่าวจีให้)
โอยนอ มายาก ลำบากจนใจอ้ายเด (ยากแท้ยากวา)
โอยากแท้เด หัวอกสิเพไปน่าน้อง (ตาติโยนเป็ง)
*เจ้าดอกคอกเอย (ผู้สาวจีให้)
เจ้าดอกคอกเอย เอ้อเอย เฮอะเออ เออเอย
โ้อเจ้าดอกคอกงา นับแต่อ้ายได้เห็นคนมาบผู้งามก็คือเจ้า
เฮ้อเออ เฮ้อเฮยเจ้าแก้ม เจ้าแก้ม แก้มอ่อนๆ
เจ้าผู้อ่อนสืไฟ ก็อย่าได้โลกัลิมอ้าย (ตาติโยนเป็ง)

ตอนที่ 2 หญิง

โอยมกอ้ายเด เสียคายโอยมกอ้ายเด (เยิกเข้าไป)
คือมาเสียคายเด โอยบได้โลมมาเป็นซู้ (ตาติโยนเป็ง)
โ้ยแพงนี้หนา ตาคำเอย อ้ายมีเครือซ้อน (เยิกเข้าไป)
คันว่ามีเครือซ้อน น้องขอเข้าผ่าหว่างกลาง (เยิกเข้าไป)
มายาก ลำบากอีน้องแท้เด (ยากแท้ยากวา)
โอย ชังมายาก มาลำบากอีน้องแท้เด (ยากแท้ยากวา)
โอยมาซำแท่นเท โอยออกสิเพได้นำอ้าย (ตาติโยนเป็ง)
*เจ้าดอกคอกเอย (โ้ยบ่าวจีให้)
เจ้าดอก คอกเอย เฮ้อเอย เฮอะเอย เอ้อเอย
โ้อเจ้าดอกปากไว เหลียวเห็นอ้ายมาแต่ไกลๆ
มาเจ็บมาใช้หัวใจเฮื่อน้อง
เอ้อเอย เฮ้อเอย เจ้าแก้ม เจ้าแก้มอ่อนๆ
เจ้าผู้อ่อนสืไฟ อย่าได้โลกัลิมน่าน้อง (ตาติโยนเป็ง)

หลังการเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขงจากการพัฒนาทางตอนบนในประเทศจีน ปี 2540 เป็นต้นมา ชาวบ้านบ้านห้วยลึกได้รับผลกระทบจากการขึ้นลงของระดับน้ำที่ไม่ปกติ ได้ทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ จนถึงปัจจุบันทำให้วิถีชีวิตที่เคยพึ่งพาแม่น้ำโขงเริ่มลดลงตามลำดับเช่นกัน ระบบนิเวศที่ถูกทำลายได้ส่งผลโดยตรงต่อชาวบ้านทุกสาขาอาชีพ ซึ่งที่ได้รับผลกระทบเป็นกลุ่มแรกๆ คือคนหาปลา กลุ่มปลูกพืชผักริมน้ำ และกลุ่มบ้านเรือนแพค้าขายสินค้า เนื่องจากต้องใช้แม่น้ำในการประกอบอาชีพหลักในการดำรงชีวิต ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นสามารถสืบย้อนจาก ตำนาน นิทานเรื่องเล่าที่ผู้เฒ่าผู้แก่เล่าสืบต่อกันมา เนื่องจาก ตำนานเรื่องเล่าเหล่านั้นอิงกับประวัติศาสตร์และระบบนิเวศแม่น้ำโขง เช่น แผนที่ชุมชนและแผนที่ระบบนิเวศที่แสดงถึงเรื่องเล่าระบบนิเวศเดิมและเทียบกับปัจจุบันทำให้เห็นถึงจุดระบบนิเวศที่หายไปได้รวมถึง

การเกิดเกาะดอนใหม่และการสูญเสเกาะดอนดั้งเดิมที่เป็นแหล่งหาปลาของชาวบ้านที่หายไปจากการเปลี่ยนแปลงของระดับน้ำที่ไม่ปกติและผันผวนจนทำให้เกิดร่องน้ำใหม่เกิดขึ้น ชาวบ้านได้ใช้เรือเล่าตำนาน ในการทำเอกสาร ข้อมูลวิจัยทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจน คือ การพัฒนาเขื่อนกันตลิ่งบ้านห้วยลึกอันเนื่องมาจากการพังทลายของตลิ่งอันเกิดจากการผันผวนของระดับน้ำได้ทำให้ระบบนิเวศริมฝั่งแม่น้ำบ้านห้วยลึกเปลี่ยนไปอย่างสิ้นเชิง จากเดิมที่พื้นที่เหล่านี้เป็นพื้นที่หาปลา ปลุกผัก และเลี้ยงสัตว์ของชาวบ้าน ระบบนิเวศที่หายไปคือ 1. พื้นที่ป่าต้นไคร้ริมตลิ่งปากห้วยสะละและคกสะละ ลวงโด่งพ่อเผ่าโร ก่อนปลาหวา ผาหม้อแกงต้อง ผาบาทเดียว และคกคาด ซึ่งพื้นที่ทั้งหมดนี้เป็นพื้นที่ที่หาปลาของชาวบ้าน บริเวณเหล่านี้เป็นพื้นที่ที่ปลาชุมมากสามารถจับได้ตลอดทั้งปี โดยพื้นที่แต่ละจุดจะถูกตั้งชื่อตามชนิดปลาที่จับได้ในพื้นที่นั้น หรือเป็นระบบนิเวศที่มีเรื่องราวหรือตำนานของคนในชุมชน ซึ่งพื้นที่เหล่านี้สำคัญต่อคนหาปลาและไม่สามารถสร้างขึ้นมาทดแทนได้อีกต่อไป

จากการเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำและการสูญเสียพื้นที่หาปลา พื้นที่ทำมาหากินของชาวบ้าน ชาวบ้านจึงมีแนวคิดที่จะปรับตัวและสร้างพื้นที่รูปธรรมในการสร้างบ้านของปลาเพื่อให้มีปลาจากธรรมชาติให้จับได้ในระยะยาว จึงได้ใช้ความเชื่อทางศาสนาเข้ามาประยุกต์กับงานด้านการอนุรักษ์ จึงมีการจัดทำเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาบริเวณทางน้ำของหมู่บ้านเป็นเขตปลอดภัยให้ปลาได้ขยายพันธุ์ ห้ามจับปลาในเขตอนุรักษ์โดยเด็ดขาด หากปลาชนิดใดออกนอกเขตชาวบ้านสามารถจับได้ ซึ่งการจัดทำเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านทุกคน เนื่องจากเห็นว่าอาชีพการหาปลาและจำนวนปลาลดจำนวนลงเรื่อยๆ นอกจากนั้นแล้วยังเป็นจุดรวมใจของคนในชุมชนเพื่อการรวมกลุ่มการเรียกร้องเสนอทางเลือกและการปรับตัวจากผลกระทบที่เกิดขึ้นโดยเริ่มต้นจากชุมชนเอง

การใช้ตำนาน นิทาน เรื่องเล่าที่เกี่ยวกับความเชื่อและวัฒนธรรม เป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์พี่น้องไทย ลาว เช่น การจับทุ่ม การจับทุ่มเป็นการละเล่นที่มีอยู่ในฝั่งประเทศลาวแถบเมืองหลวงพระบาง ซึ่งชุมชนบ้านห้วยลึกก็สืบเชื้อสายมาจากเมืองหลวงพระบาง และปัจจุบันยังมีความเชื่อมโยงไปมาหาสู่กับญาติพี่น้องในฝั่งประเทศลาว ในช่วงเทศกาลงานบุญต่างๆ ที่จัดในฝั่งประเทศลาว ญาติพี่น้องบ้านห้วยลึกก็จะได้รับเชิญไปร่วมงานโดยตลอด รวมถึงการจัดงานที่บ้านห้วยลึกก็จะเชิญพี่น้องจากประเทศลาวมาร่วมงานซึ่งภายในงานบุญแต่ละครั้งของทั้งสองฝั่ง การจับทุ่มถือเป็นการละเล่นที่จะมีการจับร้องทุกครั้งในงานบุญจึงทำให้พี่น้องฝั่งไทยฝั่งลาวได้ใช้ กิจกรรมจับทุ่ม จับร้องแลกเปลี่ยนกันตลอด ผู้ที่มีความสามารถในการจับทุ่มหรือเล่นดนตรีจากทั้งสองฝั่งจะร่วมกันขับร้องตลอดคืนของการจัดงาน โดยสลับสับเปลี่ยนช่วยกันขับร้องอย่างสนุกสนาน การจับทุ่มของพี่น้องสองฝั่งโขงจึงเป็นไปอย่างธรรมชาติไม่มีพรมแดนรัฐชาติขวางกั้นเชื่อมความสัมพันธ์ฉันญาติพี่น้องดังเมื่อครั้งในอดีต ซึ่งนอกจากการจับทุ่มแล้วยังเป็นช่วงที่ชาวบ้านได้แลกเปลี่ยนถามไถ่ความเป็นอยู่ของกันและกัน การใช้การสื่อสารที่เชื่อมกับวิถีวัฒนธรรม ได้ทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์พี่น้องทำให้เกิดความเข้าใจเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน หลายครั้งที่พี่น้องในฝั่งลาวได้ฝากความกังวลต่อโครงการพัฒนาในแม่น้ำโขง ให้พี่น้องในฝั่งไทยได้ช่วยเสนอความคิดเห็นให้ระงับหยุดโครงการ

ต่างๆ เนื่องจากพี่น้องในฝั่งนี้ไม่สามารถทำการส่งเสียงหรือทำการคัดค้าน อย่างเช่นในประเทศไทยได้ จึงขอให้พี่น้องในฝั่งไทยช่วยเป็นหลักในการต่อสู้

นอกจากสี่พี่น้องจะเป็นเครื่องมือในการเชื่อมความสัมพันธ์พี่น้องไทยลาวแล้ว ในพื้นที่ชายแดน ยังมีเรื่องความมั่นคงและเส้นพรมแดนระหว่างรัฐชาติเข้ามาเกี่ยวข้อง ชุมชนบ้านห้วยลึกมีพรมแดนที่ติดกับประเทศลาวทั้งทางบกและทางน้ำ เป็นหมู่บ้านสุดท้ายในภาคเหนือของประเทศไทยที่มีพรมแดนทางน้ำกับประเทศลาว ก่อนที่แม่น้ำโขงจะไหลเข้าประเทศลาว ใช้เป็นเส้นกั้นเขตแดนทางน้ำ และเป็นจุดเริ่มต้นของเส้นพรมแดนทางบก โดยนับเอาสันปันน้ำที่เอกราชเป็นจุดเริ่มต้นของเขตแดนที่ทอดยาวจากจังหวัดเชียงรายต่อไปจังหวัดพะเยา ดำเนินเรื่องของผาไดได้มีการเล่าขานสืบต่อกันมาของชาวบ้านห้วยลึกว่าเป็นจุดเส้นแบ่งระหว่างอาณาจักรล้านและล้านช้างมาตั้งแต่โบราณ ให้ยึดถือเอาแก่งก้อนคำเป็นจุดแบ่งทั้งสองอาณาจักร แก่งก้อนคำเป็นกลุ่มหินที่อยู่ในเขตแก่งผาได ซึ่งเดิมบ้านห้วยลึกที่อพยพมาครั้งแรกได้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่นี่ก่อน จึงค่อยย้ายมาตั้งบ้านเรือนที่บ้านห้วยลึกในปัจจุบัน

การปักปันเขตแดนทางบกจึงได้ใช้เรื่องเล่าตำนานเรื่องนี้เป็นหลักฐานยืนยัน ซึ่งผู้ใหญ่บ้านของบ้านห้วยลึกทุกยุคทุกสมัยที่เข้าร่วมเป็นกรรมการฝ่ายไทยในการปักปันเขตแดนได้อ้างอิงเรื่องเล่านี้มาโดยตลอด และยืนยันการใช้เทือกเขาผาไดเป็นตัวแบ่ง ส่วนทางน้ำให้เอาแก่งผาไดเป็นจุดปักปันเขตแดน

3.2.3 บ้านกลาง หมู่ที่ 3 และ หมู่ที่ 8 ตำบลปากตม อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

กระบวนการที่ชาวบ้านใช้สื่อสารภายในและภายนอก

การสื่อสารภายใน

ชุมชนใช้วัดเป็นศูนย์กลางในการสื่อสารและทำกิจกรรมของชุมชน กิจกรรมต่างๆ วัดจึงเป็นศูนย์กลางการกระจายข่าวเรื่องปัญหาของชุมชนในเรื่องโครงการประจักษ์บายน้ำศรีสองรัก ซึ่งการสื่อสารในช่วงนี้ค่อนข้างสับสนและมีข้อมูลของโครงการค่อนข้างน้อยมากและมีข้อมูลไม่ครบถ้วน โดยอาศัยการสื่อสารภายในผ่านกลไก ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 3 และหมู่ 8 เป็นตัวหลักที่ทำการสื่อสารข้อมูลของโครงการสู่ชาวบ้านในช่วงการประชุมประจำเดือนและการประชาสัมพันธ์เสียงตามสาย รวมถึงการพูดคุยกันเองของชาวบ้านในหมู่บ้าน นอกจากผู้ใหญ่บ้านแล้ว ยังมีผู้สนใจและค้นหาข้อมูลด้วยตนเองแล้วมานำเสนอต่อชาวบ้าน คือ ช่างแบก เป็นช่างที่ทำงานในหมู่บ้านคอยหาข้อมูลโครงการมานำเสนอภายในชุมชนผ่านการประชุมหมู่บ้าน และสื่อสารภายนอกผ่านสื่อออนไลน์ต่างๆ รวมถึงการบอกเล่าต่อๆ กัน

การสื่อสารภายนอก

ตัวแทนของชุมชนยื่นเรื่องต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน ศูนย์ดำรงธรรมจังหวัดเลย และการเข้าร่วมให้ข้อมูลในเวทีรับฟังความคิดเห็นโครงการ ในระดับเวทีอำเภอเพื่อยืนยันไม่เห็นด้วยกับโครงการ นอกจากนั้นได้พานักข่าวลงมาทำข่าวในพื้นที่ เพื่อเผยแพร่สู่สาธารณะ

การใช้ช่องทางกลไกของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ และคณะกรรมการร่วมโครงการ ประชูประบายน้ำศรีสองรัก จังหวัดเลย ได้ทำให้มีการจัดเวทีให้ข้อมูลและเปิดโอกาสให้มีการนำเสนอข้อมูลของหน่วยงานเจ้าของโครงการและรับฟังข้อกังวลของชาวบ้านต่อโครงการ

นอกจากนี้ยังใช้วิธีการการสื่อสารด้วยช่องทางสื่อสารมวลชน ของสำนักข่าวทีวี และหนังสือพิมพ์ ลงทำข่าวในพื้นที่บ้านกลางนำเสนอข้อกังวลต่างๆที่ชาวบ้านเป็นกังวล เช่น นักข่าวพลเมือง ชมรมนักข่าวสิ่งแวดล้อม (Green News) และการนำเสนอข้อมูล เรื่องราว ผ่านทางออนไลน์ เช่น กลุ่มไลน์ เฟสบุ๊ก อย่าง เฟสบุ๊กของ “กลุ่มฮักแม่น้ำเลย” ซึ่งชุมชนพยายามสื่อสาร โดยการอธิบายความเชื่อมโยงของโครงการประตูประบายน้ำศรีสองรักและโครงการผันน้ำโขง เลย ชี มูล เป็นเรื่องเดียวกัน เพื่อให้ประเด็นการต่อสู้เป็นระดับสาธารณะมากขึ้น

บทบาทขององค์กรในชุมชน

บ้านกลางเป็นชุมชนดั้งเดิมที่อพยพมาจากประเทศลาว มีภาษาท้องถิ่นเป็นของตนเอง สำเนียงชาติพันธุ์ไทยพวนและยังคงสืบทอดภาษา วัฒนธรรม การละเล่น ความเชื่อ มาถึงปัจจุบัน โดยใช้ความผูกพันตามสายเลือด เครือญาติและญาติมิตรเป็นตัวยึดเหนี่ยว ยึดถือเอาบทบาทความเชื่อดั้งเดิม โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางรวมใจ มีผู้นำทางจิตวิญญาณ และผู้นำทางราชการ

การเป็นชุมชนดั้งเดิม ทำให้บทบาทของผู้นำชุมชนและองค์กรภายในชุมชนเป็นส่วนสำคัญในการหลอมรวมจิตใจและรวมกลุ่มกันได้เหนียวแน่น ทุกภาคส่วนของชุมชนมีทิศทางเดียวกัน คือไม่เห็นด้วยกับโครงการและพร้อมร่วมกันต่อสู้ ดังนั้นภาคองค์กรในชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน และกลุ่มผู้สูงอายุ จึงให้ความสำคัญต่อเรื่องนี้และใช้กลไกของกลุ่มในการหนุนเสริมกิจกรรมร่วมกัน

ช่องทางการสื่อสาร

ที่ผ่านมามีการใช้ช่องทางการสื่อสารของกลุ่มองค์กรภายในชุมชนเพื่อการกระจายข่าวสารข้อมูลโครงการ และมีการจัดประชุมภายในชุมชน ทั้งที่ชาวบ้านจัดกันเองและมีองค์กรภาคประชาสังคมเข้าไปจัดร่วมกับชุมชน โดยมีตัวแทนกลุ่มต่างๆ ในชุมชนเข้าร่วม เกิดการสื่อสารภายในผ่านการจัดประชุมและเริ่มมีการจัดทำข้อเสนอจากชุมชนเพื่อยื่นต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและยืนยันไม่เห็นด้วยกับโครงการที่จะเกิดขึ้น เฟสบุ๊กที่ใช้ชื่อว่า “กลุ่มฮักแม่น้ำเลย” สร้างขึ้นเมื่อ 8 มีนาคม 2562 จนถึงปัจจุบัน

บทบาทขององค์กรในชุมชน

บ้านกลางเป็นชุมชนดั้งเดิมที่อพยพมาจากประเทศลาว มีภาษาท้องถิ่นเป็นของตนเอง สำเนียงชาติพันธุ์ไทยพวนและยังคงสืบทอดภาษา วัฒนธรรม การละเล่น ความเชื่อ มาถึงปัจจุบัน โดยใช้ความผูกพันตามสายเลือด เครือญาติและญาติมิตรเป็นตัวยึดเหนี่ยว ยึดถือเอาบทบาทความเชื่อดั้งเดิม โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางรวมใจ มีผู้นำทางจิตวิญญาณ และผู้นำทางราชการ

การเป็นชุมชนดั้งเดิม จึงทำให้บทบาทของผู้นำชุมชนและองค์กรภายในชุมชนเป็นส่วนสำคัญในการหลอมรวมจิตใจและรวมกลุ่มกันได้เหนียวแน่น ทุกภาคส่วนของชุมชนมีทิศทางเดียวกัน คือไม่เห็นด้วยกับโครงการ และพร้อมร่วมกันต่อสู้ ดังนั้นภาคองค์กรในชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน และกลุ่มผู้สูงอายุ จึงให้ความสำคัญต่อเรื่องนี้และใช้กลไกของกลุ่มในการหนุนเสริมกิจกรรมร่วมกัน

บุคลากรด้านการสื่อสารของชุมชน ที่ผ่านมามีตัวแทนของชุมชนที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ หรือผู้นำทางธรรมชาติของชุมชน คอยเป็นตัวแทนนำเสนอเรื่องราวของชุมชนให้คนภายนอกที่เข้าร่วมประชุมในเวทีต่างๆ การศึกษาดูงาน การถ่ายทำสารคดี และการให้สัมภาษณ์กับนักข่าว โดยมีผู้ใหญ่บ้านทั้ง 2 หมู่บ้านและประธานกลุ่มอีกน้ำเลย เป็นตัวหลัก

ความมั่นใจของชุมชนต่อการทำงานวิจัยท้องถิ่น และการสื่อสาร

ในช่วงแรกชาวบ้านเกิดความกังวลใจ เนื่องจากโครงการได้มีการประกาศอนุมัติในหลักการเพื่อดำเนินการสร้างโครงการประจวบฯน้ำศรีสองรักแล้ว นอกจากนั้นชาวบ้านและนักวิจัยยังไม่มีความเข้าใจต่อกระบวนการต่อสู้ผ่านการศึกษาค้นคว้าข้อมูลท้องถิ่นของชุมชน ด้วยความกังวลและไม่มีประสบการณ์การทำงานวิจัยแบบชาวบ้าน จึงทำให้ชาวบ้านหลายคนมีคำถามต่อการทำวิจัย ซึ่งงานวิจัยจะมาช่วยอะไรได้กับการระงับยับยั้งโครงการจนนำไปสู่ความเชื่อมั่นและไม่ค่อยเชื่อว่า ชาวบ้านจะทำงานวิจัยได้ด้วยตนเอง เพราะงานวิจัยต้องเป็นนักวิชาการเท่านั้นที่จะทำได้ ช่วงแรกก่อนการดำเนินโครงการวิจัยในครั้งนี้ ชาวบ้านจึงยังไม่ค่อยเชื่อมั่นว่างานวิจัยที่ชาวบ้านจะดำเนินการ จะสามารถใช้ในการต่อสู้กับโครงการประจวบฯน้ำศรีสองรักได้

หลังการดำเนินโครงการวิจัยในระยะที่สอง ชุมชนบ้านกลางได้มีการจัดกิจกรรมและการสื่อสารอย่างต่อเนื่องและได้จัดตั้งกลุ่มอ้อมน้ำเลย และเพชกลุ่มอ้อมน้ำเลย มีการระดมกองทุนภายในชุมชนและใช้เพจ สื่อสังคมออนไลน์ในการเผยแพร่ข้อมูล เกิดการจัดอบรมสื่อสารภายในชุมชนและระหว่างชุมชนกับภาคี จนนำไปสู่การเคลื่อนไหวกิจกรรมต่างๆ เช่น การออกไปให้ข้อมูลชุมชนรอบข้าง 2 ครั้ง คือ บ้านหาดทรายขาว บ้านผามุง การจัดเวทีในชุมชนเชิญหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาชี้แจงโครงการ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้พื้นที่ โครงการเขื่อนแก่งเสือเต้น จังหวัดแพร่ กลุ่มฮักบ้านเกิดจังหวัดเลย กลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่น ทำให้ชุมชนเกิดความมั่นใจและมีข้อมูลเชิงวิชาการผ่านงานวิจัย ชาวบ้านกลางจึงมีความเชื่อมั่นและมั่นใจในกระบวนการวิจัย ใช้ข้อมูลที่ได้ชี้แจงและนำเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและยืนยันจะใช้ในการต่อสู้กับโครงการประจวบฯน้ำศรีสองรัก

งานวิจัยได้สร้างความมั่นใจให้กับชาวบ้านและนักวิจัยเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เมื่องานวิจัยผ่านมาได้ระยะที่สองชาวบ้านเกิดความมั่นใจและมีความหวังในการใช้กระบวนการทำงานและข้อมูลท้องถิ่นของชุมชนใช้ในการต่อสู้กับโครงการประจวบฯน้ำศรีสองรัก เกิดความเชื่อมั่นและมีความเข้าใจร่วมกันทั้งชุมชน โดยกิจกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงการทำงานวิจัย เช่น

1.เวทีศาลาประชาคม จังหวัดเลย

- 2.การประชุมกลุ่มภายในชุมชนเพื่อตั้งกลุ่มฮักน้ำเลย
- 3.การตั้งกองทุนในชุมชน
- 4.การแลกเปลี่ยนเรียนรู้นอกพื้นที่ ได้แก่ พื้นที่แก่งเสือเต้น
- 5.ร่วมเวทีภาคประชาสังคม กป.อพช.ภาคอีสาน
- 6.จัดเวทีในชุมชน เชิญผู้ว่าราชการลงพื้นที่บ้านกลาง และการถ่ายทอดสดผ่านเฟสบุ๊ก
- 7.ตัวแทนชุมชนเข้าพบผู้ว่าราชการจังหวัดเลย 3 ครั้ง เพื่อให้ข้อมูลและยื่นข้อเสนอของชาวบ้านเพื่อยืนยันไม่เห็นด้วยกับโครงการ
- 8.ทำแผนที่ชุมชน แผนที่ระบบนิเวศ และแผนที่การใช้ทรัพยากรของชุมชน
- 9.การติดตั้งป้ายประกาศเจตนารมณ์ ไม่เห็นด้วยกับโครงการประตูละบายน้ำศรีสองรัก
- 10.ยื่นหนังสือผ่านผู้ว่าราชการถึงรัฐมนตรีกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ให้ยุติโครงการประตูละบายน้ำศรีสองรัก
- 11.จัดกิจกรรมพาทรมนักรักข้าวสิ่งแวดล้อมลงพื้นที่บ้านกลาง
- 12.จัดทำรายงานข่าวนักข่าวพลเมืองร่วมกับนักศึกษา
- 13.การตั้งเพจกลุ่มฮักน้ำเลย

รูปแบบการสื่อสารท้องถิ่นที่ใช้ในชุมชน

1.ผญา คำสอน

ผญา หรือ ผะหยา เป็นคำกลอนหรือคำปรัชญาของลาวในและคนไทยภาคอีสาน ปัจจุบันการเล่นผญายังหลงเหลือในหมอลำกลอนแบบอีสาน ซึ่งผญาเป็นคำร้อยกรองที่คล้องจอง มีสัมผัสระหว่างข้อความไม่เข้มงวดและไม่มีฉันทลักษณ์กำหนดไว้อย่างชัดเจน แต่เวลาพูดจะมีการเน้นคำหนักเบาเพื่อให้ผู้ฟังมีความเพลิดเพลินและสามารถจดจำได้ง่าย เรื่องที่ถูกแต่งเป็นผญามีหลายเรื่องเช่น คำสอนทางศาสนา เรื่องราวในชีวิตประจำวัน การเกี่ยวพาราสีของหนุ่มสาว และการละเล่นของเด็ก เป็นต้น

คำผญาเป็นประโยคที่พูดอย่างคล้องจองกันคล้ายคำกลอน แต่เป็นประโยคสั้นๆ เป็นภาษาอีสานส่วนใหญ่จะเป็นคติคำสอน เตือนสติ มีส่วนคล้ายคลึงกับคำพังเพย สุภาษิต เป็นประโยคบอกเล่าสื่อสาร เช่น ใช้คำผญาจิบสาว ส่วนใหญ่ผู้ใช้ผญาจะเป็นผู้ใหญ่หรือคนที่มีหน้าที่สั่งสอนคนรุ่นหลัง ผญาบางคำพูดในกลอนกาพย์ให้คล้องจองกันและได้ความหมายในทางสอนใจ

คำสอน เป็นภาษาอีสาน ประโยคบอกเล่า หรือคำถามสั้นๆ คล้องจองกันหรือไม่ก็ได้ สร้างให้เกิดความสนุกสนาน วรรณกรรมคำสอนมีความเป็นมาพร้อมๆ กับหมอลำกลอน ในปัจจุบันมีคนนำมาใช้กับหมอลำกลอนและหมอลำเพลิน บางคำเป็นคำเตือนสติ บางคำเป็นคำแซวหยอกล้อกันให้สนุกสนานซึ่งจะออกไปทางลามกบ้างก็มี

คำสอย มักใช้ควบกับกลอนคำของหมอลำ เพื่อสร้างสีสัน ความสนุกสนานมากขึ้น คนที่สอยได้ส่วนใหญ่มักจะเป็นคนที่มีบุคลิกร่าเริง ขี้เล่น หากคำสอยไปแซวใครก็จะไม่โกรธหรือต่อว่ากัน เพราะถือว่าเป็นการหยอกเย้ากัน ในพื้นที่บ้านกลางมีผู้ที่สามารถร้องหรือลำได้ คือ ป้าหนิง ป้าอ้อย และแม่มั่น เป็นต้น

2. เพลงแปลง

เพลงแปลง คือเพลงที่แต่งขึ้นเอง ในยามมีเทศกาล งานบุญหรืองานรื่นเริงของหมู่บ้าน เช่น แห่กันหลอน(ในประเพณีบุญมหาชาติของอีสาน) ที่ต้องหาเงินเข้าวัด การแต่งเพลงแปลงร้อง เป็นวิธีการให้คนมาร่วมบริจาคมากขึ้น เพราะมีทำนองสนุกสนาน หากมีคนพอใจชอบใจในเพลงที่แต่งแปลงมาก็จะเพิ่มเงินบริจาคมากขึ้น คนฟังบางคนนอกจากจะบริจาคเงินเข้าวัดแล้วยังให้เงินรางวัลกับผู้ร้องด้วยและบอกว่าเงินนี้ให้ส่วนตัวไม่ต้องเข้าวัด เพลงแปลงเป็นเพลงที่แต่งไว้ก่อน และแต่งกลอนสด ซึ่งผู้ร้องจะใช้ไหวพริบ และประสบการณ์ ดึงเอาสถานการณ์หรือเหตุการณ์ที่มีอยู่ในช่วงเวลานั้นๆ นำมาเป็นเนื้อร้อง

เพลงแปลงใช้ในช่วงเวลา เทศกาล สงกรานต์ งานแห่กันหลอน เทศกาลที่มีความสนุกสนานของชุมชน ใช้ในงานสนุกสนาน ร้องกันหลายคน หากคนหนึ่งหยุด อีกคนหนึ่งก็จะร้องต่อกันไป ไม่ให้เพลงหยุด มีคนติดลองประกอบจะยิ่งสนุก แต่ต้องมีคนดันเพลงก่อน สร้างบรรยากาศความสนุกร่วมกัน คนที่จจะร้องเพลงแปลงได้มีลักษณะเป็นคนมีนิสัยชอบสนุกสนาน มีเพื่อนฝูงมาก เข้ากลุ่มได้ดี เพลงแปลงไม่นิยมร้องในงานมงคลที่เป็นงานส่วนบุคคลเช่น งานบวช งานแต่ง เพราะบางคำเป็นภาษาที่ไม่ค่อยสุภาพมากนัก

เพลงแปลงมีเนื้อหาส่วนใหญ่ ในการสื่อสาร เรื่องประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต วัฒนธรรม ซึ่งเพลงแปลงเนื้อหาจะเน้นไปที่ความสนุกสนาน คิดออกมาได้ยามนั้นก็ร้องเล่นทันที บางทีก็เป็นเพลงออกไปทางลามก บางตอนก็เป็นเรื่องวิถีความเป็นอยู่ เช่น “พริก มะเขือ ข่า ตะไคร้ นับวันจะไปซื้อที่ตลาด ผักกาดอยู่ในสวนครัว เราเก็บเอาตามชอบใจ จะแกงอะไรก็ได้ไม่ต้องกลัว” เรื่องอาหารการกิน มันอยู่ในใจของเราอยู่แล้ว จากตัวอย่างทำให้เห็นว่าเนื้อเพลงที่แต่ง แต่งตามสิ่งที่เห็นและเป็นวิถีของชาวบ้าน (บางคนก็ร้องเพลงแปลงได้สามารถอ่านหนังสือออก แต่ร้องและแต่งเนื้อเพลงร้องเองได้) เพลงแปลง มีทั้งผู้หญิงและผู้ชายที่ร้องได้ แต่ส่วนใหญ่คนที่ร้องเพลงแปลงได้ดีจะเป็นผู้หญิง

คุณค่าของสื่อ เพลงแปลงเน้นความเพลิดเพลิน สนุกสนาน ไม่เจาะจงเรื่องที่น่ามาแต่ง ขอให้ภาษาคล่องจองเป็นจังหวะ ปัจจุบันชาวบ้านที่สามารถร้องเพลงได้ คือ ป้าหนิง ยายสวดยเด่น และนายแมน

3. หมอลำ/กลอนกาพย์

เป็นหมอลำกลอน ที่เน้นเรื่องการใช้ภาษาที่สวยงาม คล่องจอง จังหวะการออกเสียงที่ไพเราะ ด้วยเนื้อเรื่องต้องมีการเอื้อนเสียงสั้นยาว ลำกลอนอาจจะมีเครื่องดนตรีหรือไม่ก็ได้ ซึ่งหากมีดนตรี เช่น แคน พิณ จะสร้างความสนุกสนานเพิ่มมากขึ้น หมอลำนิยมเล่นในช่วงงาน เทศกาล แห่ข้าวพันก้อนเข้าวัด ซึ่งจะเป็นการลำแบบไม่มีเครื่องดนตรี โดยมีเนื้อหาเรื่องประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต วัฒนธรรม และเรื่องราวทั่วไป

เช่น วิถีชีวิต ความรัก เป็นต้น ในด้านจังหวะของกลอนกาพย์ เป็นไปตามแต่ละกิจกรรมหรือเทศกาล เช่น ถ้าแห้วพันก้อนก็จะเป็นจังหวะเร็ว สนุก คึกคัก

ด้านคุณค่าของสื่อ หมอลำจะเน้นความเพลิดเพลินและคติสอนใจ บางกลอนมีคติเตือนใจ ในพื้นที่บ้านกลางชาวบ้านที่ร้องหมอลำได้ คือ นางมัน ป้าหนิง เจ้าจ้ำ นายพรหม นายคำ เป็นต้น

4. นิทาน

นิทาน เป็นเรื่องราวที่ใช้เล่าเรื่องราวต่างๆ ของชุมชน โดยสืบทอดมาจากพ่อแม่ในอดีต และปัจจุบันยังมีการเล่านิทานเหล่านี้ให้ลูกหลานได้ฟัง เพื่อใช้สื่อสารในการสั่งสอนและเตือนสติให้คนรุ่นใหม่ นิทานเรื่องเล่าจะมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ ประวัติศาสตร์ นิเวศ และวัฒนธรรมของชุมชน นิทานส่วนใหญ่ถูกแต่งขึ้นตามความเชื่อของชุมชน ได้แก่ เรื่องผีเสื้อน้ำ นางผมหอม ถ้าแซ่ เจือกอีจิดอีโค นิทานอี้อ้อไอ้จิ้งจอกแดง พระเจ้าคอกุด พระกัณเณร เป็นต้น

นิทานแต่ละเรื่องมีเนื้อหาไปในด้านคติ คำสอน และเตือนสติ โดยแฝงข้อห้ามเพื่อใช้กับเด็กๆ เช่น ผีเจือกอีจิดอีโค ผีเจือกอีจิดอยู่วังไฮ ผีเจือกอีโคอยู่วังเหล่า วังไฮและวังเหล่า เป็นชื่อวังน้ำในแม่น้ำเลยตั้งอยู่ใกล้บ้านกลางที่ชาวบ้านเข้าไปหาปลา เป็นวังน้ำขนาดใหญ่และมีความลึก ชาวบ้านเชื่อว่ามีผีเจือกอาศัยอยู่ จึงแต่งเรื่องเล่า เล่าให้เด็กๆ ในหมู่บ้านฟัง เนื่องจากเด็กๆ มักชอบแอบไปเล่นน้ำในบริเวณดังกล่าว ซึ่งเป็นวังน้ำลึกชาวบ้านจึงเกรงว่าเด็กๆ จะได้รับอันตราย จึงแต่งเรื่องนี้เพื่อไม่ให้เด็กลงไปเล่นยังจุดนี้ เด็กๆ ส่วนใหญ่ในหมู่บ้านได้ยินเรื่องนี้ก็ไม่กล้าเข้าไปเล่นน้ำยังบริเวณดังกล่าว

ส่วนนิทานเรื่องพระเจ้าคอกุดและพระกัณเณร เป็นเรื่องเล่าเชิงประวัติการตั้งบ้านเรือนของชาวบ้านกลาง เมื่อครั้งอดีตมีการย้ายถิ่นที่ตั้งบ้านเรือนมาแล้ว 3 ครั้ง ดังนั้นเนื้อหาของสื่อแบบนิทานของชาวบ้านจึงเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต วัฒนธรรมซึ่งคุณค่าของนิทานเรื่องเล่าของชุมชน เป็นหลักฐานหนึ่งที่สื่อถึงการมีตัวตนของชาวบ้านกลางในการตั้งถิ่นฐานในลุ่มน้ำเลย ปัจจุบันชาวบ้านที่สามารถเล่านิทานได้ คือ ยายปิม นายเสมียน เป็นต้น

บ้านกลาง มีการสืบสานเพลงแปลง คือ เพลงที่แต่งขึ้นเองในยามมีเทศกาล งานบุญหรืองานรื่นเริงของหมู่บ้าน เช่น แห่กันหลอน(ในประเพณีบุญมหาชาติของอีสาน) เพลงแปลงเป็นเพลงที่แต่งไว้นาน และแต่งกลอนสด ซึ่งผู้ร้องจะใช้ไหวพริบและประสบการณ์ ดึงเอาสถานการณ์หรือเหตุการณ์ที่มีอยู่ในช่วงเวลานั้นๆ นำมาเป็นเนื้อร้อง

เพลงแปลงมีเนื้อหาส่วนใหญ่ในการสื่อสาร เรื่องประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต วัฒนธรรม ซึ่งเพลงแปลงเนื้อหาจะเน้นไปที่ความสนุกสนาน คิดออกมาได้ยามนั้นก็ร้องเล่นทันที บางตอนก็เป็นเรื่องวิถีความเป็นอยู่ เช่น “พริก มะเขือ ข่า ตะไคร้ นับวันจะไปซื้อที่ตลาด ผักกาดอยู่ในสวนครัว เราเก็บเอาตามชอบใจ จะแกงอะไรก็ไม่ต้องกลัว”

ดังนั้นเพลงแปลงจึงเป็นสื่อพื้นบ้านที่แสดงให้เห็นทรัพยากรที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์จากแม่น้ำเลยผ่านวิถี วัฒนธรรมของชาวไทพวนการขับร้องเพลงแปลงมุ่งเน้นการเล่าเรื่องให้เห็นคุณค่าของทรัพยากร

ออกมาในแนวสนุกสนานในงานบุญประเพณีของชาวไทพวน เมื่อวิถีสัมพันธ์กับทรัพยากรจึงเป็นเนื้อหาสำคัญที่ออกมาในเพลงแปง สื่อเหล่านี้สะท้อนให้เห็นความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรในชุมชนที่มีอยู่และเป็นทรัพยากรที่ชาวบ้านรักและหวงแหนเนื่องจากทรัพยากรเหล่านั้นเอื้อประโยชน์ในการดำรงชีวิตของชาวบ้านมาอย่างยาวนาน

หากมีโครงการประจวบเหมาะน้ำศรีสองรักจะส่งผลกระทบต่อชาวบ้านกลาง ชาวบ้านจะต้องสูญเสียที่ดินทำกินจากน้ำท่วมและการทำลายทรัพยากรธรรมชาติที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์ สื่อท้องถิ่นอย่างเพลงแปงจึงเป็นหลักฐานอันหนึ่งที่จะถอดถอดคำมาเป็นเอกสารหลักฐาน แสดงถึงความสมบูรณ์และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของชาวบ้าน การละเล่นเพลงแปงจะเป็นข้อมูลชิ้นสำคัญอันหนึ่งแสดงหลักฐานการมีอยู่ของทรัพยากร และการตั้งถิ่นฐานของชุมชน เนื้อหาเพลงแปงได้บันทึกเรื่องราวต่างๆ ของชุมชน นอกจากเพลงแปงแล้ว นิทาน เรื่องเล่าระบบนิเวศในแม่น้ำเลยบริเวณบ้านกลางยังเป็นข้อมูลสำคัญต่อการทำประวัติชุมชนระบบนิเวศที่ชาวบ้านเล่าสืบต่อกันมา ชื่อระบบนิเวศ หรือทำน้ำต่างๆ บริเวณบ้านกลางเล่าถึงพัฒนาการและการตั้งถิ่นฐานของชุมชนที่ยาวนานได้ บางจุดที่มีเรื่องเล่าผีเสื้อน้ำ ผีเงือก ตามความเชื่อของชาวบ้าน ยังใช้เป็นนิทานที่คอยเล่าเพื่อห้ามปรามเด็กน้อยลูกหลานไม่ให้ไปละเมิดหรือเข้าไปในพื้นที่ ที่ชาวบ้านเห็นว่าเป็นจุดอันตรายของพื้นที่ในชุมชน

ชื่อระบบนิเวศ และเรื่องราวที่ชาวบ้านตั้งใช้ตั้งชื่อระบบนิเวศพื้นที่ทั้งแม่น้ำและป่าเขารอบชุมชนเป็นภาษาท้องถิ่น ซึ่งเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง มีบางพื้นที่และบางจุดมีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อและเป็นพื้นที่ทางจิตวิญญาณที่ชาวบ้านนับถือ โดยเล่าเรื่องราวตำนานต่างๆ ผ่านนิทานตำนานเพื่อให้คนรุ่นหลังได้รู้และปฏิบัติตามจนกลายมาเป็นประเพณี ความเชื่อ สืบทอดมาถึงปัจจุบัน

ในช่วงระหว่างการดำเนินโครงการประจวบเหมาะน้ำศรีสองรัก ชาวบ้านได้มีข้อกังวลต่อโครงการเป็นอย่างมาก การสื่อสารภายในชุมชนจึงมีการสื่อสารที่หลากหลายรูปแบบเพื่อติดตามสถานการณ์และข้อมูลของโครงการ อีกด้านหนึ่งชุมชนก็พยายามที่จะจัดองค์กร รูปแบบการต่อสู้และการนำเสนอข้อมูล ข้อกังวลของชุมชนด้วยการทำการวิจัย ซึ่งการได้มาของข้อมูลประวัติชุมชน และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ดิน น้ำ ป่าของชาวบ้าน ได้ใช้การสืบค้นจากการบันทึกหรือการขับร้อง ตำนาน เรื่องเล่าต่างๆ ที่บันทึกผ่านเพลงแปง คำผญา นิทานที่ผู้เฒ่าผู้แก่ได้บันทึกไว้และขับร้อง ถอดความมาเป็นเอกสารเพื่อให้เป็นเอกสารประวัติการตั้งชุมชน ที่มีความผูกพันต่อทรัพยากรของชาวบ้านกลาง

สื่อพื้นบ้านและตำนานดั้งเดิมของชุมชนได้ช่วยหนุนเสริมงานด้านข้อมูลของชุมชนในการต่อสู้คัดค้านโครงการประจวบเหมาะน้ำศรีสองรัก ผ่านการทำวิจัยและบันทึกข้อมูลโดยมีชาวบ้านเป็นผู้รวบรวมข้อมูล ซึ่งจะเป็นข้อมูลที่มาจากชาวบ้านเอง และตระหนักถึงความสำคัญของชุมชนและทรัพยากรของตนเอง ใช้ข้อมูลที่ได้จากนิทานเรื่องเล่าเหล่านี้ ในฐานะงานวิชาการด้านข้อมูลชุมชนเป็นข้อเสนอต่อการตัดสินใจยกเลิกโครงการที่จะทำลายวิถีชีวิต วัฒนธรรมของชาวไทพวนบ้านกลาง

3.2.4 ชุมชนบ้านม่วง บ้านหนอง และบ้านภูเขาทอง ตำบลบ้านม่วง อำเภอสว่าง จังหวัดหนองคาย

กระบวนการที่ชาวบ้านใช้สื่อสารภายในและภายนอก

การสื่อสารภายใน

ชาวบ้านในชุมชนบ้านม่วง บ้านภูเขาทอง และบ้านหนอง มีกระบวนการสื่อสารภายในหลายวิธีการ ได้แก่ การใช้หอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน ในการสื่อสารข้อมูล ข่าวสาร ต่างๆ ทั้งเรื่องภายในชุมชนและนอกชุมชน ซึ่งผู้สื่อสารหลักด้วยวิธีการนี้คือผู้ใหญ่บ้าน หรือกำนันที่เป็นฝ่ายปกครองของชุมชน หรือบางครั้งจะมีกลุ่มบุคคลอื่นเข้ามาขอใช้ เช่น กลุ่ม อสม.ประจำหมู่บ้าน เพื่อส่งข่าวสารถึงคนในชุมชน เรื่องที่สื่อส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมที่ส่งผ่านมาจากส่วนราชการต้นสังกัด เช่น โรงพยาบาล เป็นต้น การตั้งวงพูดคุยกันที่เรียกว่า “วงธรรมชาติ” ในชุมชน โดยวิธีการนี้เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของชาวบ้านซึ่งจะสามารถสื่อสารทางตรงเกี่ยวกับเรื่องราวที่เกิดขึ้นได้อย่างทันทั่วถึง และได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอย่างตรงไปตรงมา เช่น คนที่ลงหาปลาในแม่น้ำโขงบอกเล่าสถานการณ์ที่ตนพบเห็นในวันที่ลงหาปลา เมื่อพูดถึงเรื่องนี้ขึ้นลงผดผกิด คนอื่นๆ ที่ร่วมวงพูดคุยจะให้ความเห็นเพิ่มเติมและร่วมกันวิเคราะห์ต่อได้

การเข้าร่วมกิจกรรมชุมชนทั้งตามประเพณีที่เรียกว่า “งานบุญ” ก็เป็นพื้นที่หนึ่งที่คนในชุมชนที่จะได้ส่งข่าวสาร พูดคุย แลกเปลี่ยนกันโดยตรง เพราะเป็นการรวมตัวกันของคนในชุมชน หรือบางกิจกรรมมีคนจากชุมชนอื่นเข้าร่วมด้วย เช่น งานบวช งานแต่งงาน งานศพ หรืออื่นๆ การสื่อสารลักษณะนี้อาจจะเป็นการสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการแต่จะได้มิติทางความสัมพันธ์กันด้วยอีกทางและมีการแลกเปลี่ยนกันอย่างกว้างขวาง และได้สื่อสารในเรื่องที่กลุ่มสนทนาสนใจร่วมกัน เช่น เมื่อกลุ่มคนหาปลาพบกันในงานบวช กลุ่มนี้ก็จะแลกเปลี่ยนเรื่องการหาปลา ชนิดปลาที่ได้ ราคาปลาที่แม่ค้ารับซื้อ รวมทั้งความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นที่แต่ละคนสังเกตเห็น กลุ่มคนหาของป่าหรือทำการเกษตรก็จะพูดคุย สื่อสารกันเรื่องการทำ การเกษตร ผลผลิตที่ได้หรือราคาผลผลิต ปัญหาอุปสรรคและอื่นๆ

การสื่อสารแบบไม่เป็นทางการเกิดขึ้นอย่างเป็นปกติของคนในชุมชน โดยมีเนื้อหาที่แตกต่างกันไป อาจจะมีเนื้อหาสาระหรือการสื่อสารเพื่อความสนุกสนาน ผ่อนคลาย เช่น เมื่อรวมกลุ่มกันในชุมชน อาจจะมีการร้องรำ หรือการพูด “ผญา” ใ้กัน เพื่อให้มีการตอบโต้ไปมา สร้างความผ่อนคลายจากทำงาน ความเคร่งเครียดได้

โทรศัพท์มือถือและสมาร์ทโฟน ในชุมชนนับเป็นอุปกรณ์การสื่อสารที่มีทุกคนครอบครอง บางครอบครัวมีหลายเครื่องตามจำนวนสมาชิก เครื่องมือประเภทนี้ได้กลายเป็นสิ่งจำเป็นหลายคนขาดไม่ได้ ต้องมีไว้ประจำตัวตลอดเวลา บางคนมีหลายเครื่อง หลายเบอร์ติดต่อ ชาวบ้านหลายคนให้ความเห็นว่า โทรศัพท์มือถือหรือสมาร์ทโฟนไม่ใช่มีไว้เพียงเพื่อการโทรพูดคุยให้ได้ยินเสียงเท่านั้น แต่เมื่อใช้ต่อเข้ากับอินเทอร์เน็ต จะทำให้สามารถใช้สื่อสารได้ในรูปแบบอื่นมากขึ้น เช่น ทำให้เห็นหน้ากันได้ในขณะที่พูดคุย ส่งรูปต่างๆ ที่อยากให้อีกฝ่ายหนึ่งได้เห็นอย่างทันทั่วถึง เขียนข้อความส่งข่าวคราวให้กับบุคคลอื่น หรือกลุ่มบุคคลให้ได้รับรู้เรื่องราวแบบเร่งด่วนได้ นับเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการสื่อสารในชุมชน ดังนั้น เมื่อพบเจอ

กันในกลุ่มคน หรือในกิจกรรม ประเพณี ต่างๆ ของหมู่บ้าน หลายคนไม่ลืมที่จะขอ “เบอร์โทร” คนที่คิดว่าอยากติดต่อพูดคุย หรือประสานงานเอาไว้ เพื่อจะได้ใช้ติดต่อสื่อสารกันได้ในโอกาสอื่นๆ ต่อไป

การใช้โทรศัพท์มือถือแต่ละบุคคลจะแตกต่างกันไปตามวัตถุประสงค์ของการสื่อสาร ชาวบ้านให้ความเห็นว่าโดยหลักๆ จะใช้สำหรับการ “โทรเรื่องส่วนตัว” คือการโทรไถ่ถามสารทุกข์สุกดิบของลูกหลานญาติพี่น้องหรือเพื่อนฝูง นอกจากนี้ก็ใช้การ “โทรเพื่อประสานงาน” ให้มีร่วมกิจกรรมของกลุ่มคน งานประชุม สัมมนา ร่วมเวที หรืออื่นๆ เช่น เชิญร่วมงานบุญ งานบวช ซึ่งเป็นกิจกรรมที่จัดของครอบครัว รวมถึง “โทรเพื่อการสื่อสารข้อมูลข่าวสาร” การใช้โทรศัพท์ทำให้ประหยัดเวลา และทุน ในที่นี้หมายถึงหากต้องเดินทางไปพบกันเพื่อพูดคุย อาจจะต้องใช้เวลาและต้องมีค่าใช้จ่ายอื่นเพิ่มขึ้นเช่น ค่ารถโดยสาร หรือค่าน้ำมันรถ เป็นต้น

ในกลุ่มคนที่ใช้โทรศัพท์รุ่นสมาร์ตโฟน หากไม่จำเป็นเร่งด่วนมาก อาจจะไม่ใช้วิธีการโทร แต่จะส่งข้อความทาง “ไลน์” หรือ “ข้อความผ่านเฟซบุ๊ก” ซึ่งผู้รับสารอาจจะไม่ตอบทันทีทันใด เพราะอยู่ที่การเปิดสัญญาณอินเทอร์เน็ตของผู้รับ

ในชุมชนยุคปัจจุบันชาวบ้านเห็นว่าโทรศัพท์มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการสื่อสาร นักวิจัยก็ใช้เครื่องมือสื่อสารประเภทนี้ในการสื่อสารถึงกันและกัน โดยตั้งกลุ่มขึ้นมาได้แก่ “กลุ่มไลน์” เมื่อมีสมาชิกคนใดในกลุ่มต้องการสื่อสารเรื่องใดก็สามารถส่งข้อความเข้าไปในกลุ่มเพื่อให้สมาชิกคนอื่นได้รับรู้ หรือบางครั้งอาจจะมีการส่งรูป เอกสารข้อมูลอื่นๆ ให้กัน รวมถึงการประสานงานในเรื่องต่างๆ ก็สามารถส่งผ่านทางกลุ่มไลน์นี้ด้วย

นักวิจัยทั้ง 3 ชุมชน ยังได้ร่วมกันตั้งศูนย์ประสานงานที่บ้านม่วง เพื่อให้เป็นศูนย์กลางสำหรับการประสานงาน เป็นศูนย์กลางในการพบปะ สื่อสารของคนในชุมชน และพื้นที่สำหรับการจัดกิจกรรม รวมถึงการต้อนรับบุคคลจากภายนอกที่เข้ามาในชุมชน ซึ่งศูนย์แห่งนี้ชาวบ้านจะรับรู้ร่วมกันว่าเป็นสถานที่ที่ใช้ในการประสานงานเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวโดยเฉพาะประเด็นแม่น้ำโขง

การสื่อสารภายนอก

ชุมชนบ้านม่วง บ้านภูเขาทอง และบ้านหนองได้มีการสื่อสารอย่างต่อเนื่องและกว้างขวาง โดยเฉพาะในช่วงที่เกิดผลกระทบจากการขึ้นลงของแม่น้ำโขงที่ไม่เป็นธรรมชาติ และส่งผลโดยตรงกับคนหาปลาและคนที่พึ่งพาทรัพยากรแม่น้ำโขง เช่น กลุ่มแม่บ้านที่ทำการเกษตรริมโขงในช่วงน้ำลด การสื่อสารกับสาธารณะมีวัตถุประสงค์เพื่อกระจายข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น สร้างความเข้าใจกับบุคคลภายนอกเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลง

กลุ่มคนหลักที่ทำการสื่อสารภายนอกคือกลุ่มนักวิจัย โดยใช้วิธีการที่หลากหลาย การสื่อสารต่อภายนอกได้เน้นการนำเสนอผลกระทบด้านลบที่เกิดขึ้นกับชุมชนอย่างชัดเจนและต่อเนื่องจากการควบคุมการไหลของน้ำของเขื่อน ทั้งระบบนิเวศแม่น้ำโขงที่เปลี่ยนไปที่ส่งผลต่อการอพยพของปลาธรรมชาติ การใช้เครื่องมือหาปลาและปลาที่ได้

วิธีการที่ใช้ในการสื่อสารภายนอก ที่ใช้ในปัจุบัน ได้แก่ การใช้สื่อออนไลน์ เพจของชุมชน เฟสบุ๊คส่วนตัวของนักวิจัย และการใช้ไลน์ รวมถึงการผ่านสื่อกระแสหลักโดยเฉพาะสถานีโทรทัศน์ที่เดินทางลงพื้นที่ถ่ายทำข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น การสัมภาษณ์ตัวแทนนักวิจัย และนำเสนอสู่สาธารณะอย่างต่อเนื่อง เช่น สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส เป็นต้น นอกจากนี้การออกไปสื่อสารภายนอกผ่านเวทีวิชาการ เวทีเสวนา ต่างๆ ก็สามารถสื่อสารข้อมูลออกไปได้อย่างมีประสิทธิภาพเช่นเดียวกัน

บทบาทขององค์กรในชุมชน

ในชุมชนได้มีการแบ่งบทบาทกันอย่างชัดเจน ได้แก่ ฝ่ายบริหาร ซึ่งมีองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ฝ่ายปกครอง ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน วัด โรงเรียน แต่ละส่วนมีบทบาทที่แตกต่างกันออกไป โดยนักวิจัยจะเป็นฝ่ายที่เชื่อมประสาน เมื่อมีสถานการณ์หรือกิจกรรมชุมชน ภาคส่วนต่างๆ ของชุมชนก็จะให้ความร่วมมือ เช่น กิจกรรมเฝ้าจับปลาคิ่นมาลำน้าโจงหรือการประชุมเพื่อหาแนวทางในการทำเขตรักษาพันธุ์ปลา เป็นต้น ซึ่งได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี

ช่องทางการสื่อสาร

การสื่อสารมีแบบสื่อสารกันโดยตรงโดยผู้ส่งและผู้รับอยู่ในสถานการณ์เดียวกัน เช่น การเข้าร่วมประชุม สัมมนา หรือร่วมในเวทีวิชาการต่างๆ ทั้งภายในชุมชนเองและภายนอกชุมชน การจัดกิจกรรมในชุมชน โดยจะเป็นกิจกรรมตามประเพณี หรือกิจกรรมที่ร่วมกันกำหนดขึ้นเอง เช่น งานเฝ้าจับปลาคิ่นมาลำน้าโจง ก็นับได้ว่าเป็นช่องทางการสื่อสารถึงคนภายในและภายนอกชุมชนได้

การสื่อสารผ่านสื่อออนไลน์ นับเป็นช่องทางการสื่อสารที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน เนื่องจากรวดเร็ว ทันต่อสถานการณ์ มากกว่าวิธีการอื่นๆ สามารถกระจายข้อมูลข่าวสารได้ทั้งข้อมูล เอกสาร รูปภาพ รวมถึงภาพเคลื่อนไหวได้

การสื่อสารผ่านสื่อมวลชน นับเป็นอีกวิธีการหนึ่งที่สื่อได้อย่างมีประสิทธิภาพ สร้างความเข้าใจและความน่าเชื่อถือให้กับสาธารณะได้ สื่อมวลชนอาจจะเสนอเรื่องราวในเชิงสารคดี หรือการรายงานสถานการณ์ แต่สามารถสะท้อนความเปลี่ยนแปลง และผลที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับการพึ่งพาแม่น้ำโจงได้อย่างรอบด้าน ผู้ให้ข้อมูลและให้สัมภาษณ์ผ่านสื่อมวลชนคือ ผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น คนหาปลาในชุมชน นักวิชาการที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หรือรับผิดชอบ เป็นต้น

นอกจากนั้นยังมีการสื่อสารกับฝ่ายรัฐหรือฝ่ายนโยบายเพื่อให้ได้รับรู้ข้อมูลข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นกับประชาชนที่อาศัยอยู่ริมแม่น้ำโจง ซึ่งใช้วิธีผ่านช่องทางการยื่นหนังสือ รวมถึงการประชุมร่วมกับฝ่ายรัฐเพื่อนำไปสู่การหาแนวทางในการแก้ไข เช่น การประชุมร่วมกับตัวแทนกรมประมง ในการหาทางออกเกี่ยวกับการลดลงของปลาในแม่น้ำโจงและทางออกที่เห็นร่วมกันคือการทำเขตรักษาพันธุ์ปลา และการปล่อยพันธุ์ปลาลงในแม่น้ำ

บุคคลากรด้านการสื่อสารของชุมชน

บุคคลากรด้านการสื่อสารของชุมชน โดยเฉพาะในประเด็นผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขง เป็นบุคคลที่สามารถสื่อข้อมูลออกไปได้ด้วยวิธีการต่างๆ โดยผู้พูดในแต่ละเหตุการณ์ก็จะแตกต่างกันออกไป เช่น การพูดเพื่อให้สัมภาษณ์กับสื่อมวลชนที่จะนำเรื่องราวของชุมชนออกเผยแพร่ต่อสาธารณะผ่านสื่อประเภทต่างๆ ทั้งโทรทัศน์ เว็บไซต์ หรือสื่อออนไลน์ประเภทอื่น ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ของ 3 ชุมชน คือ คนหาปลา ตัวแทนชุมชนที่ไม่เป็นทางการหรือนักวิจัยแต่ละหมู่บ้าน ซึ่งมีทั้งผู้หญิงและผู้ชาย สลับกันไปตามแต่ประเด็นที่สื่อสัมภาษณ์ การพูดในเวทีวิชาการต่าง ๆ นักวิจัยจะใช้วิธีการมอบหมายให้ตัวแทนที่เห็นว่าสื่อสารข้อมูลได้อย่างชัดเจน กระชับ และมีเวลาสำหรับการเดินทางไปร่วมเวทีที่จัดนอกชุมชนได้ ทั้งนี้รวมถึงการพูดในเวทีเสวนาหรือพูดในสถานการณ์อื่นๆ อีกด้วย หากเป็นการสื่อสารภายในชุมชน เช่น การประชุมชาวบ้าน การชี้แจงข้อมูลจากฝ่ายราชการ อำเภอ ท้องถิ่น ผู้สื่อสารหลักคือกำนัน หรือผู้ใหญ่บ้าน หรือตัวแทนองค์กรท้องถิ่น

ความมั่นใจของชุมชนต่อการทำงานวิจัยท้องถิ่น และการสื่อสาร

การทำวิจัยโดยคนในชุมชน ทำให้นักวิจัยสามารถรู้ข้อเท็จจริงจากการลงเก็บข้อมูลจากพื้นที่จริง เช่น เห็นว่าแม่น้ำโขงมีระดับการขึ้นลงแต่ละวันที่ไม่ปกติ วันละกี่เซนติเมตร คนหาปลาเห็นความเปลี่ยนแปลงอย่างไรเกี่ยวกับปลาที่หาทั้งชนิดพันธุ์และปริมาณ และระบบนิเวศที่เป็นอยู่ เมื่อได้ข้อเท็จจริง มีข้อมูลเพียงพอก็สามารถนำออกมาสื่อสาร ได้อย่างเป็นระบบและมีความแม่นยำ เนื่องจากได้ผ่านกระบวนการทำวิจัยตั้งแต่เริ่มต้นที่มีการรวบรวมข้อเท็จจริงไว้อย่างเป็นระบบ เป็นขั้นเป็นตอน การสื่อสารที่เกิดขึ้นในชุมชนมีตัวอย่างเช่น เมื่อมีกลุ่มศึกษาหรือสื่อมวลชนเดินทางเข้ามาในชุมชน นักวิจัยสามารถนำเสนอข้อมูลได้อย่างชัดเจน ครบถ้วน และนำพากลุ่มไปเห็นสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นได้ตามข้อมูลที่มีการนำเสนอได้ นอกจากนี้การเก็บข้อมูล และทำการวิจัย ยังทำให้นักวิจัยบางคนมีความมั่นใจในการนำเสนอข้อมูลผ่านเวทีสาธารณะต่างๆ ได้ รวมถึงการตอบคำถามหรือข้อสงสัยต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจนอีกด้วย ในด้านความร่วมมือกับโรงเรียนซึ่งนับเป็นองค์กรสำคัญหนึ่งในชุมชน ได้มีการประสานความร่วมมือผ่านฝ่ายบริหารของโรงเรียนเพื่อให้มีความเข้าใจ และร่วมมือในกิจกรรมต่างๆ ที่มีขึ้นในชุมชน

รูปแบบการสื่อสารท้องถิ่นที่ใช้ในชุมชน

1. ผญา คำสอ

ผญา หรือ ะผญา เป็นคำกลอนหรือคำปรีชาของลาวในและคนไทยภาคอีสาน ปัจจุบันการเล่นผญายังหลงเหลือในกลุ่มคนที่เป็นหมอลำ โดยเฉพาะหมอลำกลอนแบบอีสาน ผญาเป็นประโยคที่มีคำที่คล้องจอง มีสัมผัสระหว่างข้อความ แต่ไม่เข้มงวดและไม่มีฉันทลักษณ์กำหนดไว้อย่างชัดเจน แต่เวลาพูดจะมีการเน้นคำหนักเบาเพื่อให้ผู้ฟังมีความเพลิดเพลินและสามารถจดจำได้ง่าย การแต่งผญามีความมุ่งเน้นเรื่องราวที่แตกต่างกันไป เช่น ผญาที่เป็นคำสอนผู้หญิง สอนเด็ก ผญาที่เป็นคำสอนคนทั่วไป เกี่ยวกับเรื่อง

ศาสนา หรืออาจเป็นเรื่องราวในชีวิตประจำวัน ผญาสำหรับการเกี่ยวพาราสีของหนุ่มสาว และการละเล่นของเด็ก เป็นต้น

คำผญาเป็นประโยคที่คล้ายคำกลอน แต่เป็นประโยคสั้นๆ เป็นภาษาอีสาน ส่วนใหญ่จะเป็นคติคำสอน เตือนสติ มีส่วนคล้ายคลึงกับคำพังเพย สุภาษิต เป็นประโยคบอกเล่าสื่อสาร เช่น ใช้คำผญาจับสาว ส่วนใหญ่ผู้ใช้ผญาจะเป็นผู้ใหญ่หรือคนที่มีหน้าที่สั่งสอนคนรุ่นหลัง ผญาบางคำพูดในกลอนกาพย์ ให้คล้องจองกันและได้ความหมายในทางสอนใจ

การพูด “ผญา” ในชุมชนกลายเป็นเรื่องที่ทำกันในอดีตหรือเกี่ยวข้องกับคนรุ่นปู่ย่า ตายาย โดยใช้พูดคุยกันในสถานการณ์ต่างๆ อย่างเป็นปกติ เช่น การโต้ถามความเป็นอยู่ของกันและกันในชีวิตประจำวัน การละเล่นเพื่อความสนุกสนานของหนุ่มสาว การเกี่ยวพาราสี หรือการพูดเพื่อเป็นคติสอนใจให้กับลูกหลาน

ยายบุญตา คนเฒ่าคนแก่บ้านม่วงให้ความเห็นเกี่ยวกับการใช้คำ “ผญา” ว่า เมื่อก่อนการพูดคุยกันใช้คำผญาถือว่าเป็นเรื่องปกติ คนส่วนใหญ่ในหมู่บ้านจะพูดได้ เพราะแต่ละคนจะได้ฟังจากพ่อแม่ ปู่ย่าตายายที่ใช้คำผญาอยู่เป็นประจำ จึงทำให้รุ่นลูกหลานจดจำได้ง่าย แต่ในปัจจุบันลูกหลานไม่มีใครพูดได้แล้ว และบางคนเห็นว่าเป็นเรื่องล้าสมัย คนรุ่นใหม่ไม่พูดและพูดไม่ได้ ยายบุญตาเล่าว่า ชายหนุ่มในยุคก่อนตอนเย็นจะต้องออกไป “เล่นสาว” คือการไปนั่งพูดคุยกับหญิงสาวและจะมีแคน เป่าแคน ร้องหมอลำ เกี้ยวสาวและหญิงสาวสมัยก่อนก็จะนั่งเงินฝ้ายเพื่อเตรียมทอดผ้าและจะทำในช่วงกลางคืนที่หมดงานอื่นแล้ว มีคำผญาที่ชายหนุ่มใช้ในยามที่มาหาหญิงแล้วไม่เห็นก็จะพูดอย่างน้อยใจ “ผู้สาวบ่เงินฝ้ายนอนตายแต่ยามค่ำ ผู้บ่าวบ่มาฮับต้อนตายแล้วแต่คน” หรือในกรณีที่มีการเอาเปรียบ ช่มเหลงจนอีกฝ่ายทนไม่ไหวก็จะใช้ผญาว่า “น้องผู้บ่ให้ข่มหัวหยิก บ่ແ່ມ່ນແນวปลาชีวบ่ให้หยิกหัวได้” แปลว่าน้องไม่ให้ข่มเหงกดขี่ เอาเปรียบ นอกจากนี้ยังมีคำผญาในกลอนหมอลำเพื่อบอกเล่าและสอนใจ หรือ “อันว่าความตายนี้แขวนคอทุกเช้าคำ ตื่นมือเช้า เห็นหน้าจ้งว้ายัง” เป็นผญาที่เป็นคติสอนใจไม่ให้ประมาท ความตายอยู่กับเราตลอดเวลา เป็นต้น “ไกลขอให้ไกลแต่บ้านฮั่วไฮนาสวน ไกลขอให้ไกลแต่มวลหมู่อือนกับเล่า ส่วนว่าวาจาว่าสองเฮาอย่าได้ห่าง ต่างคนແ່ມ່ນลืออยู่ต่างบ้าน ความเว่ออย่าห่างกัน” แปลว่า อย่างอื่นให้ไกลได้ แต่ขอเพียงใจไม่ห่างกัน ถึงจะอยู่ห่างไกลกัน อยู่คนละบ้าน “คันสิเป็นขุนให้ถามดูพวกไพร่ คันແ່ມ່ນไพร่บ่พร้อมแบ่งบ้านกะบ่เอียง” แปลว่า ถ้าได้ดี มีอำนาจ มีตำแหน่ง ให้ฟังความคิดเห็นของประชาชน หากประชาชนไม่พร้อมจะเปลี่ยนแปลงพัฒนาอะไรก็ไม่รู้เรื่อง เป็นต้น

คำสอย เป็นภาษาพูดที่แฝงไปด้วยอารมณ์ขันของคนอีสาน พูดเพื่อให้เกิดความสนุกสนาน คำสอยมีความเป็นมาพร้อมๆ กับหมอลำกลอน ปกติจะนำมาใช้กับหมอลำคู่และหมอลำเพลินด้วย หรือการละเล่นอื่นในหมู่บ้านด้วยกัน เพื่อสร้างสีสันและความสนุกสนานมากขึ้น แม้คำสอยส่วนมากจะเน้นหนักในเรื่องทางเพศ แต่ชาวบ้านก็จะไม่ถือสาเกินไป กลับเห็นเป็นเรื่องขำขันและสนุกสนานมากกว่า แต่คำสอยบางคำก็จะเป็นคำเตือนสติ เช่น สอย... สอย... หัวสิงโคเป็นกอพะยะ ผู้สาวมักพระ ตกนรกอเวจี เป็นคำสอยที่ใช้เตือนสติให้หญิงสาวเกรงกลัวต่อบาป

บางคำเป็นคำแสว ให้สนุกสนาน เช่น สอยยย..สอย ฟีน้องฟิงสอย...นกแดดแต่บินข่มปลายตาล ผู้สาวจีค่าน นอนเพลกะบ่ตื่น บัดยามกลางคืนคุยบ่าวบอกร่วง..อันนี้กะเหม่นสอย (เป็นคำสอยที่ใช้หยอกล้อ หรือแสวหญิงสาว)

สอย...สอย นกแดดแต่บินข่มปลายตาล ภูทำทาน คอดทำผู้ใหญ่บ้าน ...อันนี้กะสอย(สอยเพื่อหยอกล้อผู้ใหญ่บ้านโดยเฉพาะ ในโอกาสที่มีบรรยากาศของความสนุกสนาน เช่น สอยขณะหมอลำกำลังทำการแสดง) หากผู้ชายสอย ผู้หญิงก็จะมาสอยแก้ ซึ่งไม่เฉพาะหมอลำเป็นคนสอย คนฟัง ก็สามารถเข้าไปร่วมสอยได้ ถือเป็นการร่วมกันสร้างบรรยากาศให้เกิดความสนุกสนานมากขึ้น

ปัจจุบันจะสอยตามหมอลำซึ่ง และคนที่สอยได้ก็จะเป็นผู้ชมที่มีอายุ คนรุ่นใหม่ส่วนใหญ่สอยไม่เป็นหรือไม่มีคำสอยเพราะไม่ได้สนใจจดจำ หรือสืบทอดจากคนรุ่นก่อน

ทั้งนี้คนที่สอยใช้คำสอย หรือจำได้ส่วนใหญ่จะเป็นคนที่มีบุคลิกร่าเริง สนุกสนาน จีเล่น หากคำสอยไปแสวใครก็จะไม่โกรธหรือต่อว่ากัน เพราะถือว่าเป็นการหยอกเย้า ไม่ได้ถือเป็นเรื่องจริงจัง

2. เพลงแปลง

เพลงแปลง คือเพลงที่แต่งขึ้นเอง ในยามมีเทศกาล งานบุญหรืองานรื่นเริงของหมู่บ้าน เช่น แห่กันหลอน เทศกาล สงกรานต์ หรือเทศกาลที่มีความสนุกสนานของชุมชน ใช้ในงานสนุกสนาน ร้องกันหลายคน มีทำนองสนุกสนาน หากมีคนพอใจชอบใจในเพลงที่แต่งแปลงมาก็จะเพิ่มเงินบริจาคมากขึ้น คนฟังบางคนนอกจากจะบริจาคเงินเข้าวัดแล้วยังให้เงินรางวัลกับผู้ร้องด้วยและบอกว่าเงินนี้ให้ส่วนตัวไม่ต้องเข้าวัด ปัจจุบันเพลงแปลงของพื้นที่บ้านม่วง บ้านหนองและบ้านภูเขาทอง ไม่มีให้เห็นแล้วเนื่องจากคนที่ร้องได้เสียชีวิตไปทั้งหมดและไม่มีผู้สืบทอด ปัจจุบันงานบุญหรืองานรื่นเริงของชุมชนก็จะว่าจ้างหมอลำกลอนหมอลำหมู่ หมอลำซิ่ง และเปิดเครื่องเสียงที่มีนักร้อง หมอลำ ที่อัดแผ่นเสียงไว้มาเปิดเป็นหลัก

3. หมอลำ/กลอนกาพย์

เป็นหมอลำกลอน เป็นหมอลำที่ไม่ใช่ลักษณะหมู่คณะ ไม่มีทางเครื่อง บางแห่งเรียกว่าหมอลำคู่ ประกอบด้วยหมอลำฝ่ายหญิงและหมอลำฝ่ายชาย มีหมอแคนหรือคนเป่าแคนเป็นผู้ให้จังหวะ ภาษาที่ใช้เป็นภาษาที่สวยงาม คล่องจอง จังหวะการออกเสียงที่ไพเราะ ด้วยเนื้อเรื่องต้องมีการเอื้อนเสียงสั้นยาว ลำกลอนอาจจะมีเครื่องดนตรีหรือไม่ก็ได้ ซึ่งหากมีดนตรี เช่น แคน พิณ จะสร้างความสนุกสนานเพิ่มมากขึ้น หมอลำนิยมเล่นในช่วงงานเทศกาล แห่ข้าวพันก้อนเข้าวัด โดยมีเนื้อหาเรื่องประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต วัฒนธรรม กลอนชมธรรมชาติ และเรื่องราวทั่วไป เช่น ความรัก นิทาน เรื่องเล่าดั้งเดิม เป็นต้น ในด้านจังหวะของกลอนกาพย์ เป็นไปตามแต่ละกิจกรรมหรือเทศกาล เช่น ถ้าแห่ข้าวพันก้อนก็จะเป็นจังหวะเร็ว สนุก คึกคัก เป็นต้น

ในพื้นที่บ้านม่วง บ้านหนอง บ้านภูเขาทอง ปัจจุบันไม่มีหมอลำประจำหมู่บ้านแต่จะมีผู้ที่เคยเป็นหมอลำในคณะหมอลำ ที่เปลี่ยนอาชีพและกลับมาใช้ชีวิตอยู่ที่บ้านและไม่ได้ออกทำการแสดงหมอลำอีกเลย

เช่น แม่ไร่ ที่เคยเป็นหมอลำในคณะหมอลำศิริพร อำเภอพงษ์ มีกลอนที่สะท้อนเรื่องราวโดยเฉพาะชีวิตของ
คนอีสาน เช่น การกล่าวถึงสภาพภูมิอากาศ และวิถีชีวิตของคนอีสาน ดังนี้

“เมืองอีสานแล้ง ลงแดง เพราะอดอยาก ถากันนาลำน้ำ พิณนั่นบ่หลังพรม....

พฤษาชาติเหี่ยวแห้ง ถึกไฟแดดเผาผลาญ ดินกันดาร จัวควายลืบมีหนองน้ำ ปูปลาซ่อน เงินตายตามหาด
กบเขียดบ่ได้ส่อง กองฟ้ายับอืด พวกพ่อผู้แม่ผู้ อะอุกอ้ง โสกา นาทที่เคยทำกิน กะเปลี่ยนไปเป็นแล้ง เดือน
เจ็ดมานาแห้ง ใบกล้าแดดเผาผลาญ อีสานหนีจากบ้าน รถไฟแน่นอ้งออด หอดเมืองกรุงแล้วกะท้อ งานกะบ่มี
ทำ เจริงสะพานได้นอนพัก มาคักหลายแท่นของท่าน เจริงสะพานมีหลายล้น อิมถนนนอนฟุตบาท บ่อจันบ่อ่าน
ถ้วน อีสานล้นได้ทุกจัน เดือนสิบมาผัดว่าพายุล้นท่วมเอ่อจนเปลือใจ กล้าคือไฟกะเลยตาย เน้าเหม็นบ่มี
พื้น สดกกล้ากลืนบ่มีกล้า บัดมีน้ำในนา บ่มีกล้าลืมาใส่ อีสานทุกข์หัวใจ มีทั้งแล้งและท่วม ขอเชิญร่วมส่วย
พยุ อือ อือ อือ....พี่น้องเอ๋ย....

แต่พื้นที่แม่น้ำโขงแถบนั้นชาวบ้านจะชื่นชอบศิลปิน กลอนลำของหมอลำบุญช่วง ซึ่งจะเล่าเรื่องต่อ
กลอนวิถีแม่น้ำโขง ซึ่งอธิบายเรื่องแม่น้ำโขงไว้ในกลอนลำ เช่น กลอนลำล่องโขงมหานทีสี่พันดอน ลำ
กลอน กลอนสะพานทองสองฝั่งโขง กลอนประวัติเวียงจันทร์ ลำชุดล่องโขง เป็นต้น ซึ่งเป็นกลอนที่เป็นที่
นิยมของคนอีสานทั่วไปไม่เฉพาะในพื้นที่นี้

ในด้านคุณค่าของสื่อ หมอลำจะเน้นความเพลิดเพลินและคติสอนใจ บางกลอนมีคติเตือนใจ ใน
พื้นที่ตำบลบ้านม่วงการว่าจ้างหมอลำมาทำการแสดง จะมีข้อห้ามและขอร้องไม่ให้หมอลำ เล่าเรื่องตำนาน
แม่น้ำโขง ชาวบ้านเชื่อว่าหากเล่าเรื่องนี้แล้วจะเกิดเหตุการณ์ ไฟฝนตกหนักหรือเกิดลมพายุพัดแรงจนไม่
สามารถทำการแสดงหมอลำได้ จึงต้องหลีกเลี่ยงไม่ให้หมอลำ เล่ากลอนเรื่องนี้เป็นอันขาด ซึ่งตำนานเรื่องนี้
เกี่ยวข้องกับความรักของชาวบ้านที่บริเวณดังกล่าวมีแม่น้ำโขงในฝั่งลาวไหลลงแม่น้ำโขง

นอกจากนี้ยังมีกลอนลำที่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนา เช่น พระเวสสันดร เป็นเรื่องราวของพระ
เวสสันดรที่ออกไปอยู่ป่า และได้กลับมาครองนคร

กลอนเชิญพระเวส-นางมัทรี กลับนคร

.....ขอเชิญพญาเวส กลับเข้าเขตเมืองสีพีเชิญพร้อมนางมัทรี ทำวชาลีและกัณหา

เชิญกลับสู่นคร เชิญไปนอนเมืองพารา เชิญไปเป็นพญา ประชาชนเขาต้องการ

พระเวสจากเมืองไป เข้าป่าไม้ไปตั้งนาน บัดนี้เชิญกลับบ้าน ศรีสถานปราสาททอง

ชาวเมืองเขารอคอย อย่าใจน้อยความหม่นหมอง เชิญเป็นผู้ปกครอง

อยู่เมืองทองศรีวิไล เชิญไปเป็นจอมพล ปกครองคนให้เกรียงไกร

ชาวเมืองเขาดีใจ ยกมือไหว้กันสอกลอน พระเวสพร้อมมัทรีเชิญเดี๋ยวนี้กลับนคร

กัณหาชาลีนอน กับหมอนมุ้งยังไม่มี ไปนอนบนเตียงคำ ทุกคำกินแสนสุข อยู่ดีและกินดี

มีคนตรึ่มาบันเลง เสนานางสนม เขารื่นรมย์กันครื้นเครง ฟังเสียงเขาร้องเพลง กล่อมบรรเลงสุขใจเอ๋ย.....

ในพื้นที่บ้านม่วง บ้านหนองและบ้านภูเขาทองมีผู้ที่สามารถร้องหรือลำได้ คือยายพวง ยายคล้าย
ยายเพชร พ่อคู่ตัน พ่อคู่แสน พ่อคู่บุญตา นายสุตตา เป็นต้น

4. นิทาน

นิทาน เป็นเรื่องราวที่ใช้เล่าเรื่องราวต่างๆ ของชุมชน โดยสืบทอดมาจากพ่อแม่ในอดีต และปัจจุบันยังมีการเล่านิทานเหล่านี้ให้ลูกหลานได้ฟัง เพื่อใช้สื่อสารในการสั่งสอนและเตือนสติให้คนรุ่นใหม่ และให้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน นิทานเรื่องเล่าจะมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ ประวัติศาสตร์ นิเวศ และวัฒนธรรมของชุมชน นิทานส่วนใหญ่ถูกแต่งขึ้นตามความเชื่อของชุมชน ได้แก่เรื่องน้ำโจงและแม่น้ำสังข์ พ่อเผ่ากับลูกเขย พญากับเขิงเมียง นอกจากนั้นแล้วยังมีตำนานเรื่องเล่า เช่น คอนจ้าว คกอธิพิย์ บ้านเก่า หาดคำ(บ้านค้อ บ้านเกิน บ้านม่วง) ที่เป็นเรื่องราวของการย้ายหมู่บ้านจากบ้านเดิมไปตั้งบ้านใหม่ เป็นต้น

นิทานที่เกี่ยวข้องกับชุมชนแต่ละเรื่องมีเนื้อหาไปในด้านคติ คำสอน และเตือนสติ โดยแฝงข้อห้ามเพื่อใช้ในการเคารพต่อสถานที่นั้นๆ เช่น เรื่องเล่าตำนานคอนจ้าว เป็นเรื่องเล่าเชิงประวัติศาสตร์ การสร้างเมือง ที่เจ้าเมืองมาแวะพักแรมยังจุดดังกล่าวจึงได้ตั้งชื่อคอนจ้าว โดยชาวบ้านเชื่อว่ามีเจ้าที่คอยคุ้มครองอยู่ในพื้นที่กลางดอนแม่น้ำโจง ชาวบ้านลงไปหาปลาจะกล่าวคำขอต่อจ้าวที่เป็นเจ้าของดอนและขอให้ช่วยคุ้มครองดูแลช่วงที่ลงเรือหาปลา

พื้นที่พัน โชคแสน ไคร้ เป็นระบบนิเวศที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้านตำบลบ้านม่วงและชุมชนใกล้เคียง ด้วยระบบนิเวศท้องถิ่นที่มีความหลากหลายและเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ได้ทำให้แม่น้ำโจงพื้นที่นี้เอื้อประโยชน์ต่อชาวบ้านทั้งเป็นแหล่งอาหาร รายได้ และที่สำคัญ ระบบนิเวศเหล่านี้มีชื่อ ตำนาน เรื่องเล่าแบบพื้นบ้านที่อธิบายเอกลักษณ์เฉพาะตามจุดต่างๆ และมีความเชื่อ วัฒนธรรมของคนสองฝั่งไทยลาวเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย มิติทางสังคมวัฒนธรรมของคนสองฝั่งเชื่อมร้อยเป็นญาติพี่น้อง มิตรสหาย เลี้ยว ที่ได้ใช้วิถีวัฒนธรรมร่วมกัน

ตำนานเรื่องเล่าในพื้นที่พัน โชคแสน ไคร้ที่เป็นชื่อเรียกของชาวบ้านล้วนเป็นเรื่องเล่าในอดีตที่แสดงถึงความสัมพันธ์ตำนานพี่น้องไทยลาวเป็นส่วนใหญ่ อันเห็นได้จากตำนานหรือชื่อเรียก หิน ผา เกาะ ดอน ระบบนิเวศพื้นบ้านที่ตั้งชื่อชื่อบุคคล เจ้าเมือง ผีเจ้าปู่ เป็นต้น ซึ่งเรื่องราวตำนานบางเรื่องเป็นเรื่องเล่าที่มีเนื้อหาต่อเนื่องกัน และถูกนำมาแต่งเป็นกลอนลำ กลอนกาพย์ นิทาน ใช้ขับร้องเล่าขานสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และพญานาคของคนแถบนี้ยังมีความสำคัญที่ชาวบ้านนับถือ การจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับแม่น้ำโจงชาวบ้านก็จะใช้ความเชื่อมาเป็นตัวกำหนดกิจกรรม และเป็นข้อกำหนดกฎระเบียบที่ใช้บังคับทางด้านจิตใจความเชื่อเพื่อควบคุมการกระทำบางอย่างของผู้คนในแถบนี้

งานวิจัยของชาวบ้านตำบลบ้านม่วงได้ใช้ข้อมูลจากตำนานเรื่องเล่าในการจัดทำแผนที่ระบบนิเวศและแผนที่ชุมชนกับการใช้ทรัพยากร ในการจัดทำแผนที่ระบบนิเวศพัน โชคแสน ไคร้ บ้านม่วง บ้านหนอง และบ้านภูเขาทอง จะสังเกตได้ว่าชื่อระบบนิเวศ เกาะ แก่ง หิน ผา ดอน ลวงหาปลา ของชาวบ้านแถบนี้เป็นชื่อระบบนิเวศที่มีเรื่องเล่าตำนานควบคู่ไปด้วย แผนที่ระบบนิเวศที่ได้อธิบายถึงความสำคัญต่อการหาปลา

และสัตว์น้ำ เครื่องมือ ฤดูกาลการหาปลา และสิทธิของคนหาปลาแล้ว ยังได้อธิบายตำนานความเชื่อของชาวบ้านด้วย เช่น ตำนานเรื่องหนองปลาบึก เป็นต้น

การใช้เรื่องราวของสื่อพื้นบ้าน ตำนานเรื่องเล่าต่างๆ ในการทำข้อมูลพื้นฐานของงานวิจัย ได้ทำให้เห็นความสำคัญของพื้นที่หาปลา เช่น ข้อมูลจากแผนที่ระบบนิเวศทำให้ทราบถึงจำนวนลง และสิทธิ การหาปลาของเจ้าของลงแต่ละจุดในบริเวณตำบลบ้านม่วง ซึ่งเป็นฐานข้อมูลสำคัญที่ทำให้สามารถนำมาเปรียบเทียบข้อมูลความเสียหายต่อลงหาปลาของชาวบ้านได้ ซึ่งหลังจากมีโครงการพัฒนาบนแม่น้ำโขงในจีนและลาวแล้ว ได้ทำให้ลงหาปลาที่เป็นกรรมสิทธิ์ของคนหาปลาได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนของระดับน้ำที่ไม่เป็นปกติ ในช่วง ปี 2562 เป็นปีที่ชาวบ้านตำบลบ้านม่วงได้เห็นผลที่เกิดขึ้นจากการสร้างเขื่อนในประเทศลาวอย่างชัดเจน ทำให้ลงปลาของคนหาปลาหลายจุด ไม่สามารถใช้เครื่องมือจับปลาได้ดังเดิม เนื่องจากไม่สามารถคาดการณ์การอพยพของปลาและการขึ้นลงของระดับน้ำได้ เกิดความเสียหายต่อเครื่องมือหาปลาที่จมน้ำเสียหายไปกับกระแสน้ำที่ขึ้นลงผิดปกติ ต้องเสียเงินจากการลงทุนซื้อเครื่องมือหาปลาหลายหมื่นบาท นอกจากนี้ยังสูญเสียลงหาปลาของตนเอง เนื่องจากมีทรายจำนวนมากทับถมพื้นที่ลงหาปลาทั้งหมดจนไม่สามารถวางเครื่องมือจับปลาในลงของตนเองได้ เพราะทรายที่เกิดขึ้นมาจากทิศทางน้ำที่เปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลันจากการควบคุมและปล่อยน้ำจากเขื่อนทางตอนบน

การหนุนเสริมที่ใช้สื่อพื้นบ้าน ความเชื่อและวัฒนธรรมในการขับเคลื่อนงานรณรงค์สื่อสารกับคนภายในชุมชนและสาธารณะ นักวิจัยพื้นที่ตำบลบ้านม่วงได้จัดกิจกรรมบวงสรวงพญานาค และเ็นขวัญปลา ซึ่งเป็นการปรับเอาความเชื่อและวัฒนธรรมของชาวบ้านมาหนุนเสริมในกิจกรรมการสื่อสาร เพื่อให้ชาวบ้านและบุคคลภายนอกได้รับทราบถึงสถานการณ์วิกฤตของแม่น้ำโขงที่ชาวบ้านกำลังเผชิญอยู่และต้องสร้างความตระหนักร่วมกันในการแก้ไขปัญหาแม่น้ำโขง ซึ่งการจัดงานเป็นกิจกรรมที่ทำให้นักวิจัยชาวบ้าน หน่วยงานรัฐ เช่น ประมงจังหวัดหนองคาย ได้เข้ามาร่วมงานและรับรู้ปัญหาร่วมกันและมีแนวทางแก้ไขปัญหาาร่วมกันโดยจะมีการจัดอบรมการเพาะพันธุ์ปลาแบบชุดเพาะพันธุ์ปลาเคลื่อนที่(Mobile Hatchery) โดยจะมีชาวบ้านและประมงจังหวัดร่วมมือกันทำในพื้นที่ตำบลบ้านม่วง ซึ่งก่อนหน้านี้จะจัดงานนี้ ชาวบ้านได้ร่วมกับวัดสองคอน บ้านม่วงจัดทำเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาบริเวณหน้าวัด เพื่อเป็นแหล่งขยายพันธุ์ปลาในแม่น้ำโขงบริเวณนี้ต่อไป จากนั้นได้มีการขยายพื้นที่ไปทำเพิ่มเติมที่บ้านดาดเสริมโดยมีชาวบ้านกลุ่มคนหาปลาเป็นแกนหลักในการจัดทำร่วมกับชาวบ้าน ซึ่งได้รับการแนะนำจากนักวิจัยและชาวบ้านจากบ้านม่วง

บทที่ 4

ผลที่เกิดขึ้นจากการใช้เครื่องมือ

4.1. ผลสำรวจบริบทและพฤติกรรมของผู้รับสาร

จากกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม 87 คน แบ่งเป็น ชาย 43 คน หญิง 44 คน พบว่าชาวบ้านรับข้อมูลข่าวสารจากช่องทางหลักตามลำดับ ดังนี้ 1.ทีวี 2.เฟสบุ๊ก ยูทูบ ไลน์ 3.หนังสือพิมพ์/หนังสือ/ใบปลิวโฆษณา และ 4.วิทยุ เอเอ็ม/เอฟเอ็ม ด้านการผลิตสื่อที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลในหมู่บ้าน สื่อที่จะเหมาะสมและสามารถสื่อสารกับชาวบ้านได้มากที่สุด คือ 1.คลิปวิดีโอ 2.เสียงตามสายของหมู่บ้าน 3.แผ่นพับรูปภาพ/แผ่นนิทรรศการ/โปสเตอร์ และ 4.สารคดี/หนังสือ

ด้านช่องทางการเผยแพร่เพื่อสื่อสารผลงานที่เกี่ยวกับชุมชน คือ 1.เฟสบุ๊ก ยูทูบ ไลน์ 2.หอกระจายเสียงตามสายหมู่บ้าน/ข่าววิทยุ เอเอ็ม/เอฟเอ็ม 3.ผลิตสื่อสิ่งพิมพ์/หนังสือ/ใบปลิวโฆษณา และ 4.จัดชุมชนนิทรรศการในชุมชน

ด้านการรับทราบข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมและการจัดงานของชุมชน ส่วนใหญ่รู้และเข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งเห็นด้วยและเห็นด้วยอย่างยิ่งที่จะมีการเผยแพร่ข้อมูลผลการศึกษาในครั้งนี้ของชุมชนให้คนในชุมชนและสาธารณะได้รับทราบ

4.2. การอบรมการผลิตสื่อการถ่ายภาพและตัดต่อวิดีโอด้วยมือถือ

ทีมสื่อสารได้เรียนรู้และทดลองการผลิตและตัดต่อสารคดีสั้นของชุมชนและมีข้อมูลเบื้องต้นในการผลิตสื่อ นำไปสู่การออกแบบแผนการสร้างสื่อ ที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

พื้นที่บ้านหาดไคร้ จากการประชุมได้มีการหารือและมีมติ การออกแบบแผนการสื่อสารที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย ด้วยพื้นที่บ้านหาดไคร้มีประวัติศาสตร์และเป็นที่รับรู้โดยทั่วไปเรื่องปลาบึกบ้านหาดไคร้ จะสามารถนำเอาเรื่องปลาบึกเชื่อมโยงกับเรื่องไถได้อย่างไร เพื่อให้มีความน่าสนใจเพิ่มขึ้นและอธิบายให้เห็นความเชื่อมโยงของไถ ซึ่งเป็นอาหารหลักของปลาบึก และเกิดการเปลี่ยนอะไรบ้างต่อไถและปลาบึก ในด้านอาคารสถานที่บ้านหาดไคร้มีความพร้อมทั้งอาคารพิพิธภัณฑ์ปลาบึก ปลาบึกสด้าฟ ส่วนจัดนิทรรศการที่เปิดทุกวันเสาร์ อาทิตย์ให้คนเข้าเยี่ยมชมฟรี แต่ยังขาดการจัดนิทรรศการและข้อมูลทำให้ไม่ได้รับความสนใจมากนัก รวมถึงป้ายประชาสัมพันธ์ที่เหมาะสมบริเวณจุดที่มีป้ายปลาบึก งานวิจัยเรื่องไถของงานวิจัยท้องถิ่นในครั้งนี้จะเป็นโอกาสสำคัญที่จะรื้อฟื้นการทำงานทั้งเรื่องไถและปลาบึก ซึ่งจะใช้ข้อมูลจากงานวิจัยนี้สู่การต่อยอดผ่านการสื่อสาร ในช่วงการจัดกิจกรรมบวงสรวงปลาบึก และการจัดนิทรรศการถาวรในพิพิธภัณฑ์ปลาบึก จึงมีแผนดังนี้

1. เข้าพบนายกเทศบาลเชิงของเพื่อหารือความร่วมมือและขอใช้พื้นที่ในการจัดนิทรรศการในวันบวงสรวงปลาบึกและการจัดนิทรรศการแบบถาวรเรื่องไถในพิพิธภัณฑ์ปลาบึก จากการหารือร่วมกับนายกเทศบาลและเจ้าหน้าที่ดูแลพิพิธภัณฑ์ได้มีมติเห็นด้วย และให้ดำเนินการภายใต้โครงการของสำนักงานกองทุน

สนับสนุนการวิจัย (สกว.) ในครั้งนี้มอบหมายให้ทีมสื่อฯ ประสานกับนายเรียน จินะราช เพื่อวางแผนรายละเอียด เนื้อหาข้อมูลต่างๆนำเสนอต่อนายกเทศบาลอีกครั้งในระยะต่อไป

2. ทำความสะอาดและย้ายปลาบึกสด้าฟจากห้องกระจกริมทางเดินหน้าวัดเข้าจัดนิทรรศการร่วมกับเรื่องไกในโซนเดียวกันของพิพิธภัณฑ์

3. สื่อนิทรรศการเพื่อการจัดในงานบวงสรวงปลาบึก

4. แผนที่ชุมชน

5. แผนที่ระบบนิเวศ

พื้นที่บ้านห้วยลึก จากการประชุมได้มีการหารือและมีมติ การออกแบบแผนการสื่อสารที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งจากผลการเก็บข้อมูลแบบสอบถามทำให้เห็นว่า 3 กลุ่มเป้าหมายผู้รับสารภายในชุมชนมีความต่างกันซึ่งจะมีสื่อ เช่น การจัดขุมนิทรรศการภายในชุมชนจะสามารถเข้าถึงกับทุกกลุ่มได้ ดังนั้นจึงมีข้อเสนอคือ

1.แผนที่ระบบนิเวศ แผนที่ชุมชน เพื่อติดตั้งในหอประชุมแบบถาวร หรือการจัดนิทรรศการเคลื่อนที่ตามงานพิธีงานบุญของชุมชน

2.ผลิตแผ่นพับ

3.เสียงประชาสัมพันธ์ตามสาย

4. การทดลองทำคลิปของเด็กเยาวชนที่ผ่านการฝึกอบรม ส่งผ่านกลุ่มไลน์ และสื่อออนไลน์ เพื่อเผยแพร่ทั้งคนในชุมชนและภายนอก โดยเน้นงานกิจกรรมของชุมชนและข้อมูลจากงานวิจัย

พื้นที่บ้านกลาง มีการจัดตั้งกลุ่มฮักน้ำเลย รูปแบบเป็นองค์กรชุมชนที่มีรูปแบบ โครงสร้างชัดเจน การใช้สื่อออนไลน์ เช่น ไลน์ เฟสบุค เป็นต้น และมีแผนการผลิตสื่อ

1.แผนที่ระบบนิเวศ

2.แผนที่ภาพหมู่บ้าน

3.ใช้เสียงตามสายประชาสัมพันธ์ในชุมชน

4.แผ่นพับข้อมูลงานวิจัย

4.แผนที่ผลกระทบจากโครงการและโมเดล

5.การอบรมเทคนิคการถ่ายภาพ และคลิปวิดีโอ

6.การอบรมจำลองรูปแบบเทคนิคการเจรจา

7.การสื่อและให้ข้อมูลชุมชนรอบข้าง

พื้นที่บ้านม่วง มีการผลิตสื่อของชุมชน ดังนี้

1.การผลิตสื่อแผนที่ระบบแม่น้ำโขงบริเวณนิเวศพันโขดแสนไคร้

2.การผลิตสื่อแผนที่หมู่บ้านม่วง บ้านหนอง บ้านภูเขาทอง

3.การนำเสนอข้อมูล สถานการณ์ชุมชน ผ่านสื่อออนไลน์ ได้แก่ เพจ “Mekong Voice เสียงจากลำน้ำโขง” และ เพจสมาคมแม่น้ำเพื่อชีวิต เพื่อเป็นสื่อกลางในการนำเสนอข้อมูล สถานการณ์สู่สาธารณะ เป็นต้น นอกจากนี้ นักวิจัยยังได้ติดตามสถานการณ์แม่น้ำโขงอย่างใกล้ชิด เพื่อนำข้อมูลเสนอสู่สาธารณะผ่านสื่อออนไลน์ รวมถึง การเข้าไปสัมภาษณ์ของสื่อ และเตรียมข้อมูลเพื่อออกนำเสนอผ่านเวทีวิชาการต่างๆ

นอกจากนี้ยังมีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชน และกิจกรรมการรณรงค์ เพื่อให้บุคคลอื่นได้เข้าใจปัญหา และสถานการณ์ เช่น การจัดกิจกรรมเฝ้าจับปลาคินมาสู่โขง เป็นต้น มีการขยายแนวร่วมของชุมชนออกไปให้ กว้างขวางขึ้น ทั้งกลุ่มงานวิจัย และกลุ่มชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบในลักษณะเดียวกัน ในนามเครือข่ายประชา ชานลุ่มน้ำโขง เพื่อร่วมกันรณรงค์ เผยแพร่ข้อมูล สถานการณ์ของแม่น้ำโขง และร่วมกันผลักดันเพื่อหาแนว ทางการแก้ไขปัญหา

4.3 การวิเคราะห์ จุดเด่น/จุดด้อย/โอกาส/ข้อจำกัด ของสื่อรูปแบบต่างๆ จากแบบสอบถาม

สื่อสังคมออนไลน์ เฟสบุ๊ค ยูทูบ ไลน์

จุดเด่น: เป็นสื่อที่รวดเร็วและกระจายข่าวสารได้ดีในปัจจุบันซึ่งเด็กเยาวชน วัยแรงงานที่มีมือถือแบบ สมาร์ทโฟนสามารถใช้และเข้าถึงได้และชาวบ้านในชุมชนมีมือถือแบบนี้จำนวนมาก

จุดด้อย: สัญญาณอินเทอร์เน็ตเข้าถึงได้ยาก ราคาแพง

โอกาส: โทรศัพท์มือถือหรือสมาร์ทโฟน จัดเป็นสื่อที่ประชาชนสามารถเข้าถึงมากที่สุด ด้วยระบบ เทคโนโลยีที่ออกแบบมาให้เชื่อมต่อสื่อสาร เป็นได้ทั้งเครื่องรับเครื่องส่ง เครื่องผลิตภาพ เสียง ตัวอักษร การ เรียบเรียง ตัดต่อ และการนำเสนอ ทำให้การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารความรู้ สามารถกระจายไปได้อย่างรวดเร็ว และส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมโลกเกือบทุกด้าน หากมีการนำมาใช้ผลิตและเผยแพร่โดยชาวบ้านใน งานวิจัยก็จะประโยชน์และเข้าถึงทั้งคนในชุมชนและสาธารณะ

ข้อจำกัด: ชาวบ้านกลุ่มผู้สูงอายุ เข้าถึงได้น้อยเพราะไม่มีมือถือแบบสมาร์ทโฟนหรือใช้ไม่เป็น

สื่อสิ่งพิมพ์

จุดเด่น: สามารถเข้าถึงถึงกับกลุ่มเป้าหมาย 3 วัยได้ดี เนื่องจากมีตัวหนังสือให้สามารถอ่านได้มีรูปภาพ ประกอบ มีรูปแบบและสีสัน สะดุดตา

จุดด้อย: จุดการรับสื่อสิ่งพิมพ์มีน้อยหรือเข้าถึงยากสำหรับชุมชนในพื้นที่ชนบท แนวโน้มของสื่อสิ่งพิมพ์น้อยลง (เช่นหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านลดลงไม่มีให้อ่านฟรี)

โอกาส: การผลิตสื่อแบบสิ่งพิมพ์ยังเป็นสามารถใช้ได้กับกลุ่มเป้าหมายคนในชุมชน ซึ่งต้อง ออกแบบให้สามารถเข้าถึงกับกลุ่ม 3 วัยด้วยการคำนึงถึงรูปแบบที่อ่านง่าย กระชับ มีสีสัน ตัวอักษรอ่านง่าย ภาพ สวยน่าสนใจ พื้นหลังเป็นสีเดียวกัน

ข้อจำกัด: ผู้สูงวัยที่อ่านไม่ได้ หรือมีปัญหาด้านสายตา

สื่อวิทยุ AM FM

จุดเด่น: เป็นสื่อที่ชาวบ้านในชนบทใช้ในการรับสารค่อนข้างสูงมากในช่วงระหว่างการทำงานในแต่ละวัน เป็นสื่อที่เข้าถึงง่าย รวดเร็ว ราคาไม่แพง

จุดด้อย: เข้าถึงเฉพาะกลุ่มวัยแรงงานและผู้สูงอายุ กลุ่มเด็กเยาวชนวัยรุ่นเข้าถึงน้อยมาก

โอกาส: เป็นสื่อที่ชาวบ้านยังใช้รับสารเป็นจำนวนมากและสำคัญกับกลุ่มเป้าหมายวัยแรงงานและผู้สูงอายุจึงเป็นโอกาสที่จะเผยแพร่ผลงานวิจัยผ่านช่องทางนี้ด้วย สถานีวิทยุชุมชนที่มีสถานีอยู่ใกล้กับชุมชน

ข้อจำกัด: สถานีตัวส่งอยู่ไกล ชาวบ้านเข้าไม่ถึงจึงไม่สามารถนำเสนอผ่านช่องทางนี้ได้ และมีค่าใช้จ่ายต่อการนำเสนอผลงาน สถานีวิทยุชุมชนที่อยู่ใกล้ชุมชนหลายแห่งถูกยุบจึงไม่สามารถนำเสนอผลงานได้ เมื่อเทียบกับช่วงก่อนที่มีสถานีวิทยุชุมชนตระหนักจัดรายการชุมชน

สื่ออินเทอร์เน็ต

จุดเด่น: เป็นสื่อที่ชาวบ้านสามารถเข้าถึงได้ง่ายและเข้าใจเนื้อหาได้ดี

จุดด้อย: การจัดสื่ออินเทอร์เน็ตมีช่วงเวลาสั้นๆ จัดได้เฉพาะที่และจะมีการจัดเฉพาะช่วงการจัดกิจกรรมบางกิจกรรมเท่านั้น

โอกาส: เป็นสื่อที่ชาวบ้านอยากให้มีการจัดอย่างถาวรไว้ในชุมชน เพื่อเผยแพร่ข้อมูล และสถานการณ์ของชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนและคนภายนอกได้รับข้อมูลจากสื่อประเภทนี้

ข้อจำกัด: เรื่องอาคารและสถานที่ที่ไม่เอื้ออำนวยและมีพื้นที่จัดน้อยในชุมชน รวมถึงข้อจำกัดของวิทยากรชุมชนที่จะคอยดูแลและเป็นหลักในการนำเสนอหากมีผู้มาเยี่ยมชม

เสียงประชาสัมพันธ์หมู่บ้าน

จุดเด่น: เป็นสื่อที่ชาวบ้านเข้าถึงง่ายและมีประจำอยู่ในหมู่บ้านสามารถเผยแพร่ได้ทุกวัน

จุดด้อย: ไม่มีฝ่ายประชาสัมพันธ์ที่เป็นหลักในการนำเสนอเผยแพร่อย่างต่อเนื่อง และไม่มีการสื่อที่สามารถใช้ได้แบบง่ายในการประชาสัมพันธ์เสียง (เช่น สปอร์ตเสียงแบบแผ่นที่สามารถเปิดได้แบบง่าย หรือคลิปเสียงประชาสัมพันธ์)

โอกาส: เป็นช่องทางการเผยแพร่ที่ง่าย เข้าถึงชุมชน ต้นทุนต่ำ หากมีการจัดระบบและมีการผลิตคลิปเสียงประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง สามารถเผยแพร่ข้อมูลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อจำกัด: มีค่อนข้างน้อยหากได้รับการวางแผนการประชาสัมพันธ์อย่างเป็นระบบ

สื่ออื่นๆ เช่น การประชาสัมพันธ์ในช่วงงานบุญหรืองานกิจกรรมของชุมชน

จุดเด่น: สามารถเข้าถึงได้กับทุกกลุ่ม และทุกช่วงวัยได้ เพราะมีคนมาร่วมงานที่หลากหลายและจำนวนมาก

จุดค้อย: ผู้รับสารให้ความสนใจน้อยเนื่องจากมีกิจกรรมที่หลากหลายภายในงานที่ดึงดูดความสนใจไปหลายเรื่อง จนไม่สามารถจดจำสาระเนื้อหาของเรื่องนั้นๆ ได้อย่างเข้าใจ

โอกาส: การสื่อสารผ่านการละเล่นหรือวิถีวัฒนธรรมของชุมชนยังเป็น โอกาสที่ดีต่อการนำผลงานมานำเสนอในรูปแบบเชิงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน

ข้อจำกัด: การประยุกต์ศิลปวัฒนธรรมให้มีเนื้อหาผลงานด้านวิชาการยังมีน้อยและยังขาดการกระตุ้นหรือทำงานอย่างเป็นระบบที่จะนำเสนองานวิชาการผ่านศิลปวัฒนธรรมของกิจกรรมที่ผ่านมา

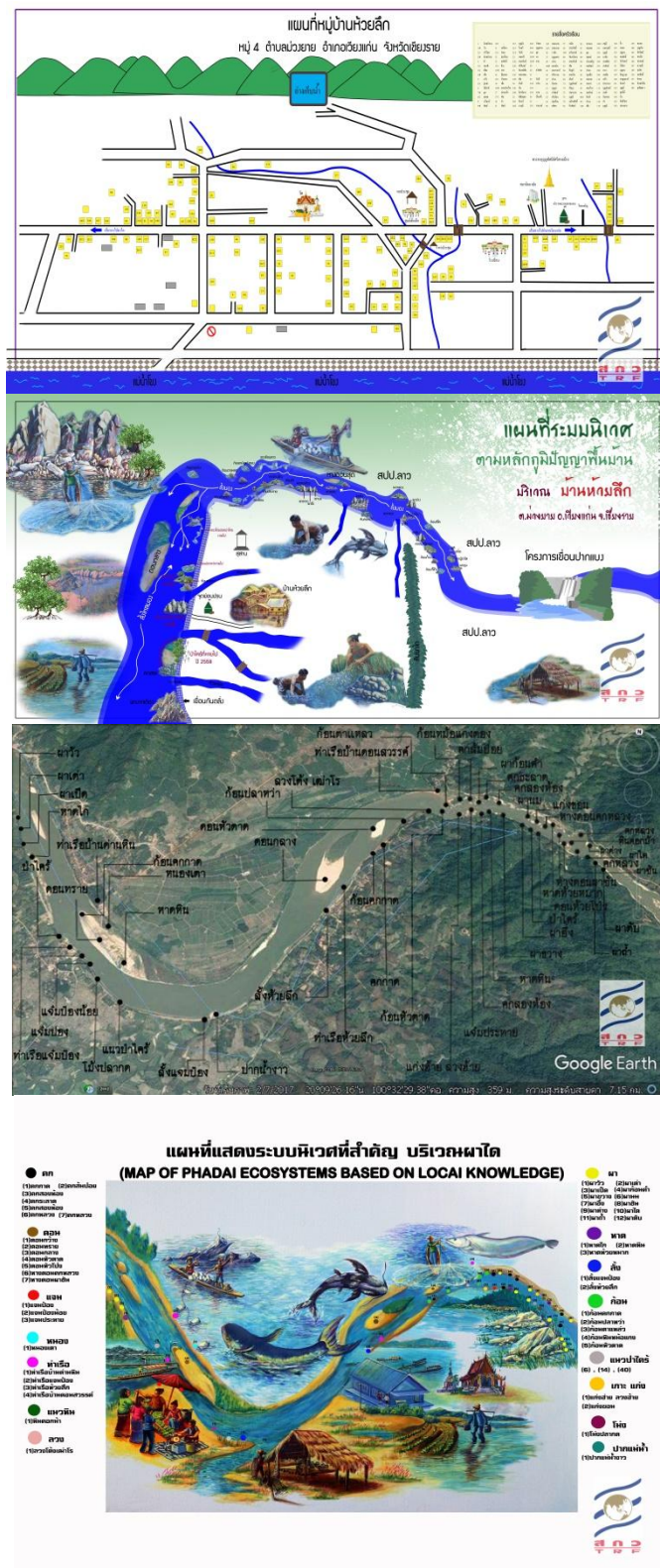
ข้อเสนอ

หลังจากได้รับคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิ ในระยะที่สองของการดำเนินงานจะมีการปรับวิธีการและกระบวนการเพื่อนำเสนอให้มีความหมายของสื่อพื้นบ้านเพื่อเชื่อมโยงถึงการให้ความสัมพันธ์ เห็นพลังของการแลกเปลี่ยน เห็นปัญหาาร่วมกัน สร้างการพูดคุย ทำความเข้าใจ นำไปสู่การวางยุทธศาสตร์ของการสื่อสาร ผู้สาธารณะให้เกิดการรับรู้ถึงผลกระทบ โดยจะมุ่งเน้น

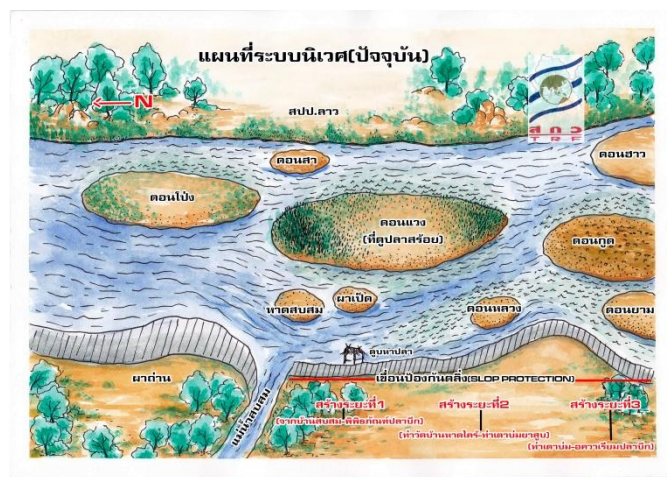
1. สร้างทักษะการสื่อสารให้กับชาวบ้าน ให้มีทักษะการนำเสนอเนื้อหาที่เหมาะสมกับบริบทชุมชน สร้างสื่อที่สามารถสร้างจิตสำนึก สร้างการปกป้องชุมชน ดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมและดำรงไว้เชิงลึกในด้านมิติจิตวิญญาณ เกิดการตื่นตัวและเกิดความต่อเนื่องทั้งการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรม และด้านจิตใจ
2. ต้องสร้างทีมที่เห็นคุณค่า เห็นมิติการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่สร้างพลังของชุมชน
3. ประยุกต์ใช้สื่อพื้นบ้านและสื่อสมัยใหม่ นำเสนอความรู้สื่อพื้นบ้าน ความรู้สื่อสมัยใหม่ (สื่อออนไลน์, สื่อสิ่งพิมพ์ เป็นต้น) และความรู้สื่อผสม คือ สื่อพื้นบ้านและสื่อสมัยใหม่
4. ใช้สื่อที่เหมาะสมกับการสะท้อนความเป็นจริงของวิถีชาวบ้านในแต่ละกลุ่ม เช่น สื่อที่เหมาะสมกับคนสูงวัย / วัยกลางคน / วัยเด็ก และวิถีชีวิตของแต่ละกลุ่มวัย

4.4 การทำแผนที่ชุมชน แผนที่ระบบนิเวศ และแผนที่การใช้ทรัพยากรของชุมชน

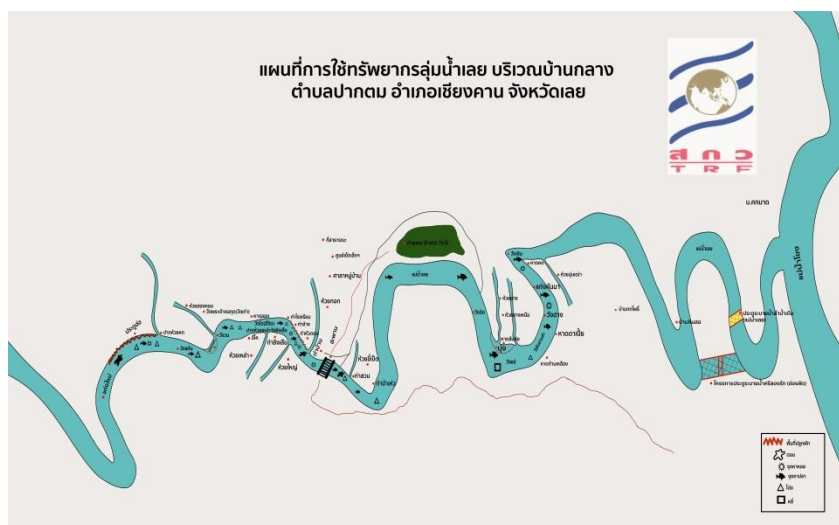
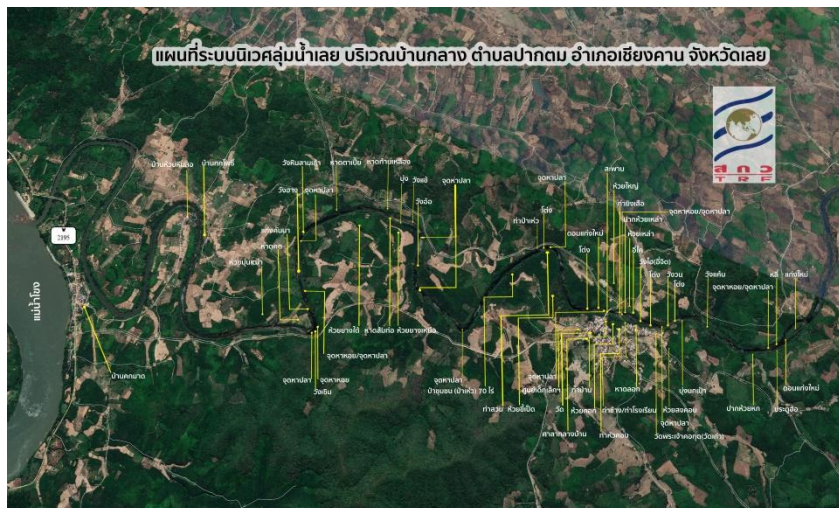
4.4.1 บ้านห้วยลึก

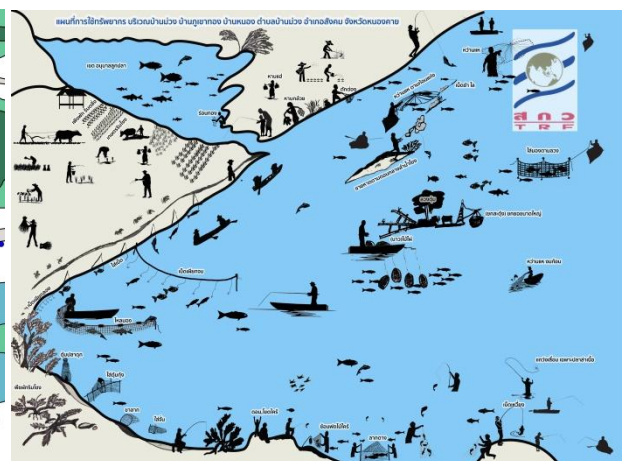
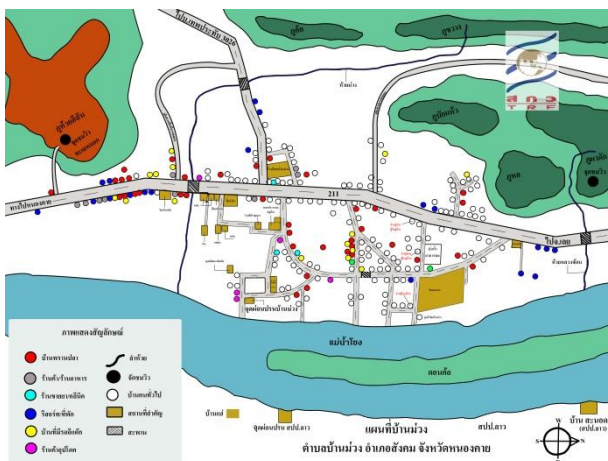
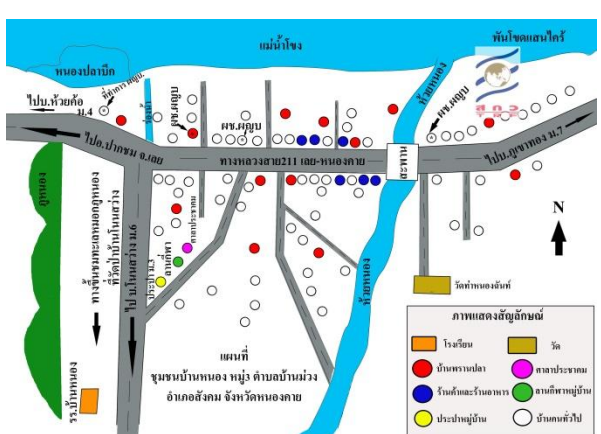
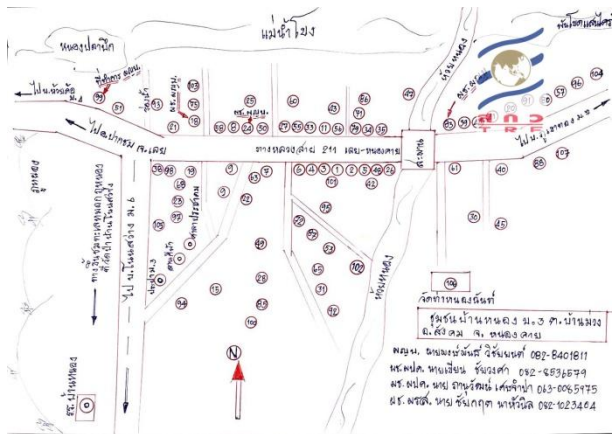
4.4.2 แผนที่บ้านหาดไคร้

4.4.3 แผนที่บ้านกลาง

4.4.4 แผนที่บ้านม่วง

4.5 การดำเนินการระยะที่ 1

ทีมวิจัยเริ่มมีความเข้าใจในกระบวนการทำโครงการวิจัยมากขึ้น เนื่องจากพื้นที่ดำเนินโครงการมีประเด็นและการขับเคลื่อนกิจกรรมที่ต่างกัน จึงมีวิธีการทำงานที่ต่างกันด้วยสถานการณ์ของปัญหาในพื้นที่

พื้นที่บ้านหาดไคร้ ได้กำหนดเป้าหมาย ทำงานร่วมกับเทศบาลเชิงของซึ่งเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความเกี่ยวข้องกับอาคาร สถานที่ และนโยบายระดับท้องถิ่น เพื่อสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนและเทศบาลในการสร้างการสื่อสารเพื่อเป็นกลไกและเครื่องมือในการทำความเข้าใจ ลดความขัดแย้งภายในชุมชน และสร้างความร่วมมือของคนในชุมชน ด้วยเงื่อนไขของชุมชนที่มีความเป็นชุมชนเมือง จึงต้องใช้วิธีการทำงานที่เป็นทางการร่วมกับหน่วยงานท้องถิ่น โดยมีผู้นำชุมชน 3 คนในการเป็นตัวแทนและทีมสื่อสารของชุมชนในการสื่อสารทั้งคนในชุมชนและติดต่อกับหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งทั้ง 3 คนที่เป็นตัวหลักของทีมสื่อสารเป็นผู้นำของชุมชนอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการเป็นที่ยอมรับและมีความอาวุโสในชุมชน ได้มีการแบ่งหน้าที่ในการทำงาน คือ นายพุ่ม บุญหนัก เป็นตัวหลักในการประชาสัมพันธ์และให้ข้อมูล ต่อคนภายในและภายนอก นายบุญเรียน จินะราช ทำหน้าที่ประสานหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานต่างๆตามบทบาทของผู้นำอย่างเป็นทางการ และนางฉวีวรรณ พวงสมบัติ ทำหน้าที่ประสานและฝ่ายสื่อสารงานในด้านกลุ่มสตรีและพิธีการด้านการจัดงาน จึงทำให้ทีมสื่อสารของบ้านหาดไคร้เริ่มชัดเจนมากขึ้น และนำเสนอข้อมูลในเวทีต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น เช่น การเข้าร่วมเวทีการนำเสนอข้อมูลเวทีรับฟังความคิดเห็นโครงการระเบิดแ่งแม่น้ำโขง ช่วงต้นปีที่ผ่านมา และการให้สัมภาษณ์กับนักข่าว รายงานผลการวิจัยสู่สาธารณะ

พื้นที่บ้านห้วยลึก การสร้างทีมสื่อสารของชุมชนบ้านห้วยลึก เป็นทีมคนรุ่นวัยแรงงานและวัยรุ่นมีความพร้อมและมีความถนัดงานด้านการสื่อสารรูปแบบสื่อออนไลน์มากขึ้น ได้กำหนดเป้าหมายการทำงานร่วมกับโรงเรียนบ้านห้วยลึกเพื่อให้เกิดความร่วมมือชุมชนและโรงเรียน เพื่อนำเอาข้อมูลงานวิจัยที่ได้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในการเรียนการสอนของเด็กนักเรียน และมีความพยายามให้เกิดการเรียนรู้นอกห้องเรียนของเด็กนักเรียนด้วยข้อมูลงานวิจัย จึงมีการมุ่งเน้นการสื่อสารกับนักเรียน ผ่านสื่อแบบออนไลน์ โดยการพัฒนาทักษะการสื่อสารสื่อสารสังคมออนไลน์ให้ทีมสื่อและขยายผลสู่เด็กนักเรียนในโรงเรียน ด้วยการฝึกอบรมการผลิตสื่อด้วยมือถือเพื่อผลิตชิ้นงานผลของงานวิจัยเผยแพร่

เป้าหมายสำคัญของการสื่อสารของพื้นที่บ้านห้วยลึก คือการนำข้อมูลจากงานวิจัยไปใช้ในการเป็นกระบอกเสียงของชุมชนถึงข้อกังวลต่อการพัฒนาโครงการเขื่อนปากแบง และโครงการระเบิดแ่งแม่น้ำโขง ซึ่งทั้งสองโครงการ พื้นที่บ้านห้วยลึกจะได้รับผลกระทบ 1.การสื่อสารในครั้งนี้ต้องมีการออกแบบการสื่อสารข้อมูลโครงการต่อชุมชนภายในหมู่บ้าน 2. การสื่อสารต่อสาธารณะโดยนำเอาข้อมูลจากงานวิจัยเป็นฐานการอธิบายถึงความสมบูรณ์ของพื้นที่และข้อกังวลหากโครงการดังกล่าวเกิดขึ้นจริง เนื่องจากโครงการเขื่อนปากแบงเป็นโครงการในประเทศไทย ที่จะส่งผลกระทบข้ามพรมแดนสู่ประเทศไทย การสื่อสารจึงต้องการกลไกในระดับชาติและนานาชาติในการช่วยกระจายข่าวของชุมชน

ที่ผ่านมาตัวแทนทีมสื่อของชุมชน นายชัยวัฒน์ ดวงธิดา ได้ให้ข้อมูลผ่านการถ่ายทำสารคดี รายการ น้ำเปลี่ยน ปลาเปลี่ยน คนเปลี่ยน ทางช่องไทยพีบีเอส เผยแพร่สู่สาธารณะ

พื้นที่บ้านกลาง ถือเป็นพื้นที่หลักที่มีการจัดเวทีการสื่อสารภายในชุมชนมากที่สุด เนื่องจากพื้นที่บ้านกลางมีเรื่องสถานการณ์ของโครงการประตูประบายน้ำศรีสองรัก โดยโครงการจะมีผลกระทบต่อชุมชนและพื้นที่การเกษตร จึงมีความตื่นตัวของชาวบ้านสูง ซึ่งการจัดการสื่อสารผ่านเวทีการให้ข้อมูลของโครงการประตูประบายน้ำศรีสองรัก ผ่านงานของโครงการวิจัยจึงเป็นพลังที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ สู่การรวมตัวของชุมชนในการเรียนรู้ข้อมูลโครงการและการนำเสนอข้อมูลงานวิจัยของชุมชนสู่ชุมชนของตนเองและภายนอก การรับรู้ข้อมูลและการผลิตข้อมูลของตนเองจึงมีส่วนสำคัญต่อการสร้างพื้นที่ความรู้และมีพื้นที่นำเสนอชุดความรู้ของตนเอง นำไปสู่กลไกและอำนาจการต่อรองและสร้างความเข้มแข็งของชุมชนได้ในระยะยาว

เดิมพื้นที่บ้านกลางช่วงก่อนและเริ่มโครงการ ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่รู้และไม่เห็นด้วยต่อกระบวนการทำงานวิจัย เนื่องจากมีข้อกังวลต่อโครงการที่ประกาศจะเดินหน้าก่อสร้าง และส่วนหนึ่งยังไม่เคยมีประสบการณ์กระบวนการการทำงานวิจัย และคิดว่างานวิจัยทำยาก และเป็นบทบาทของนักวิชาการในมหาวิทยาลัยเท่านั้น หลังจากได้มีการเริ่มทดลองทำงานวิจัย และมีการจัดเวทีสื่อสารข้อมูลทั้งข้อมูลโครงการ ข้อมูลที่ชาวบ้านเริ่มเก็บข้อมูล การสื่อสารได้เริ่มทำให้เกิดการรวมตัวของชุมชนที่มากไปกว่ากลุ่มทีมนักวิจัย กระจายสู่ชาวบ้านกลุ่มอื่นๆ ในชุมชน เกิดการรับรู้ เข้าใจ ตระหนักมากขึ้นเรื่อยๆ

การจัดเวทีทดลองการสื่อสาร ณ ห้องประชุมศาลาประชาคมจังหวัดเลย ถือเป็นการทดลองการสื่อสารที่นำเอาสถานการณ์และโครงการประตูประบายน้ำศรีสองรักมาเป็นประเด็น สื่อสารทดลองเพื่อให้เห็นความเชื่อมโยงของโครงการประตูประบายน้ำศรีสองรักและโครงการผันน้ำโขง เลย ชี มูล ซึ่งเป็นโครงการเดียวกัน นอกจากการให้ข้อมูลจากนักวิชาการและผู้ติดตามข้อมูลโครงการแล้ว ยังได้ริเริ่มการเชื่อมโยงเครือข่ายจังหวัดเลย โดยมีกลุ่มคัดค้านเหมืองทอง จังหวัดเลย แลกเปลี่ยนประสบการณ์การต่อสู้และให้กำลังใจชาวบ้านบ้านกลางและยืนยันทันร่วมเป็นเครือข่ายเพื่อช่วยการทำงานในระยะต่อไป นอกจากกลุ่มชาวบ้านจากกรณีเหมืองทองยังมีชาวบ้านลุ่มน้ำโขงที่ยืนยันทันต้องยกระดับการสื่อสาร โครงการประตูประบายน้ำศรีสองรักเป็นประเด็นใหญ่ของภาคอีสานและลุ่มน้ำโขง เนื่องจากเป็นโครงการขนาดใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับหลายภาคส่วนและ จะมีผู้ได้รับผลกระทบทั้งในภาคอีสานและลุ่มน้ำโขงเป็นจำนวนมากที่พร้อมจะร่วมต่อสู้ในนามเครือข่ายร่วมกัน การจัดเวทีในครั้งนี้ได้ทำให้ชาวบ้านในพื้นที่บ้านกลางมีกำลังใจในแนวทางจากทำงานวิจัยและการสื่อสารภายใน เพื่อสร้างการรับรู้และสร้างองค์การภายในชุมชนให้มีตัวตนเพื่อจัดรูปแบบและแนวทางการต่อสู้ในระยะยาว

หลังจากการจัดเวทีที่ศาลาประชาคมจังหวัดเลย ได้มีการจัดการประชุมให้ข้อมูลและการหารือแนวทางการทำงานจัดตั้งกลุ่มภายในของชุมชนบ้านกลาง จนนำไปสู่การจัดตั้ง “กลุ่มฮักแม่น้ำเลย” เพื่อเป็นองค์กรของชุมชนที่จะใช้เป็นฐานแสดงตัวตนของชาวบ้าน ในการทำข้อมูลและสื่อสารภายในชุมชนและภายนอกสาธารณะ

ผ่านการทำงานวิจัยมาครึ่งทางชาวบ้านส่วนใหญ่ในชุมชนเห็นด้วยกับงานวิจัยและมั่นใจว่าจะเป็นแนวทางหลักของการทำข้อมูลเผยแพร่ในนามกลุ่มฮักน้ำเลย

การสื่อสารที่ผ่านมามีเป้าหมายทั้งภายในและภายนอก เป้าหมายภายในใช้กลไกผู้นำทั้งที่เป็นทางการและผู้นำอย่างไม่เป็นทางการที่เป็นที่ยอมรับของชุมชนดำเนินงาน โดยมีผู้ใหญ่บ้านทั้ง 2 หมู่เป็นหลักในการเป็นตัวแทนการสื่อสารและประสานงาน ซึ่งหลังการจัดตั้งกลุ่มฮักน้ำเลย จะมีการวางแผนการขับเคลื่อนและกระจายบทบาทสู่กลุ่มคนอื่นๆ มากขึ้น กระจายบทบาทและกระจายหน้าที่การทำงานให้มีความหลากหลายมากขึ้นในระยะต่อไป ส่วนการสร้างกลไกการสื่อสารภายนอกกับหน่วยงานได้ใช้กลไกคณะกรรมการร่วมโครงการประจวบคีรีขันธ์เป็นตัวขับเคลื่อนงานและการประสานงานฝ่ายภาคส่วนหน่วยงาน ตามคำสั่งการแต่งตั้งของจังหวัดเลย

พื้นที่ในตำบลบ้านม่วง การสร้างทีมสื่อสารได้มุ่งเน้นทำงานร่วมกับเยาวชน คนรุ่นใหม่ โดยการสร้างการถ่ายทอดความรู้สู่คนรุ่นใหม่ ซึ่งได้รับความร่วมมือจากโรงเรียนบ้านม่วง และองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านม่วง ประเด็นการสื่อสารคือความเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขงและการปรับตัวของชาวบ้านจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น นำเสนอผ่านชีวิตคนหาปลา ในแต่ละชุมชน ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบกลุ่มแรกๆ ในการใช้ทรัพยากรแม่น้ำโขง โดยการเปลี่ยนแปลงนี้ได้ส่งผลให้การหาปลาซึ่งเป็นอาชีพของชาวบ้านเริ่มค่อยๆ ลดลง

ในพื้นที่ตำบลบ้านม่วงมีระบบนิเวศเฉพาะคือ พันโชดแสนไคร้ ที่เป็นระบบนิเวศที่มีความอุดมสมบูรณ์ เกาะแก่ง หินผาเหมาะสำหรับเป็นที่วางไข่และที่อยู่อาศัยของปลานานาชนิด พื้นที่เชื่อมต่อกัน 3 หมู่บ้าน คือบ้านหนอง บ้านภูเขาทอง และบ้านม่วง โดยพื้นที่บ้านหนองเป็นพื้นที่ที่พบปลาบึกซึ่งเป็นปลาน้ำจืดขนาดใหญ่ในแม่น้ำโขง จนมีชื่อเรียกในระบบนิเวศแม่น้ำโขงบริเวณนี้ว่า "หนองปลาบึก" ปัจจุบันเริ่มได้รับผลกระทบจากการพัฒนาในแม่น้ำโขงมากขึ้น หลายครอบครัวเริ่มปรับตัวสู่ภาคการเกษตรและการท่องเที่ยวมากขึ้น

เป้าหมายหลักของการสื่อสารใน 3 ชุมชนของตำบลบ้านม่วง จะนำเสนอความสมบูรณ์ของระบบนิเวศบริเวณพันโชดแสนไคร้ และการปรับตัวของชุมชนหลังการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศ จากสถานการณ์การขึ้นลงของระดับน้ำในแม่น้ำโขงที่ไม่เป็นธรรมชาติ โดยมีการประสานความร่วมมือกับส่วนต่างๆ ในชุมชน เช่น โรงเรียนและองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น รวมถึงองค์กรภายนอกชุมชนทั้งหน่วยงานราชการและองค์กรชาวบ้าน องค์กรพัฒนาเอกชน เช่น เครือข่ายสภาประชาชนลุ่มน้ำโขง 8 จังหวัด รวมทั้งกรมประมง

ในการดำเนินการสร้างทีมสื่อสารและการใช้วิธีการสื่อสารในพื้นที่ยังมีจุดอ่อนทั้งเรื่องการสร้างกระบวนการสื่อสารและกระบวนการทำงานใน 3 ชุมชน การให้ความหมายของการสื่อสารยังไม่ชัดเจน จึงนำมาสู่การไม่ได้มุ่งเน้นที่การสื่อสารภายในชุมชน แต่ที่ผ่านมามีการทำงานมุ่งเน้นในพื้นที่บ้านม่วงเป็นหลัก ไม่สามารถนำกระบวนการสื่อสารไปสร้างความเข้าใจและขยายการทำงานไปบ้านหนองและบ้านภูเขาทองได้ จึงทำให้มีข้อจำกัดในการรับรู้ ข้อมูลและกิจกรรมภายใต้โครงการ ทำให้การสื่อสารทั้งภายในและภายนอกเกิดขึ้น

น้อย จึงจำเป็นที่จะต้องมีการปรับปรุงแผนการทำงานเพื่อให้เกิดการกระจายข้อมูลและมีการสื่อสารภายในพื้นที่ทำงานวิจัย 3 ชุมชน ดังกล่าว

4.6 การดำเนินการระยะที่ 2

พื้นที่บ้านหาดไคร้ การทำแผนที่ชุมชนและแผนที่การใช้ทรัพยากร นักวิจัยชุมชนได้ร่วมกันทำแผนที่ชุมชน ซึ่งแผนที่แสดงสถานที่ตั้งบ้านเรือน วัด สถานที่สำคัญ ทรัพยากรที่ชุมชนใช้ประโยชน์ ด้านแผนที่ระบบนิเวศแสดงให้เห็นระบบนิเวศแม่น้ำโขงบริเวณบ้านหาดไคร้ที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์ในอดีตและปัจจุบัน ซึ่งแผนที่ระบบนิเวศ แสดงการเปรียบเทียบให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นก่อนและหลังการพัฒนาในแม่น้ำโขงตอนบนและโครงการพัฒนาเขื่อนกั้นตลิ่งบริเวณบ้านหาดไคร้ ที่ส่งผลให้ระบบนิเวศและพื้นที่ที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์จับปลา เก็บไข่ ปลุกผัก เปลี่ยนแปลงอย่างสิ้นเชิง ทำให้ชาวบ้านไม่สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้อีกเลย การพึ่งพาทรัพยากรจากแม่น้ำโขงของชาวบ้านจึงลดลง แผนที่การใช้ทรัพยากรของชุมชนแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลโดยตรงต่อชาวบ้าน ผ่านการอธิบายตามหลักความรู้ท้องถิ่น ซึ่งการสูญเสียทรัพยากรที่เกิดขึ้นยังไม่มีหน่วยงานใดเข้ามาช่วยเหลือหรือรับผิดชอบต่อผลที่เกิดขึ้น ที่สำคัญการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นชาวบ้านยังไม่มีทางออกที่แน่ชัดเนื่องจากเป็นผลกระทบข้ามพรมแดนที่ต้องอาศัยกลไกระดับรัฐในการดำเนินการ

การปรับปรุงจัดนิทรรศการพิพิธภัณฑ์ปลาบึก

พิพิธภัณฑ์ปลาบึกภายใต้การดูแลของเทศบาลตำบลเวียงเชียงของ เป็นอาคารที่จัดแสดงความรู้เรื่องปลาน้ำจืดและปลาบึก ที่ผ่านมาชุมชนไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการดูแลเนื่องด้วยเป็นความรับผิดชอบของเทศบาล แต่มีการจัดกิจกรรมบวสรวงเจ้าพ่อปลาบึกร่วมกับชุมชนบ้านหาดไคร้ ในระหว่างการทำงานวิจัย นักวิจัยและตัวแทนสมาชิกเทศบาลได้เข้าพบหารือกับนายกเทศมนตรีในการหาหรือความร่วมมือ เพื่อนำข้อมูลจากงานวิจัยเข้าไปจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ปลาบึก ข้อมูลที่จะนำไปจัดแสดงจะเป็นเรื่องปลาบึกและไก(สาหร่ายแม่น้ำโขง) ที่เป็นเอกลักษณ์สำคัญของชาวบ้านหาดไคร้ ชุมชนปลาบึกบ้านหาดไคร้มีปลาบึกสดตัว จำนวน 1 ตัวที่เป็นของชุมชน ตั้งแสดงอยู่ในอาศัยแสดงสินค้าชุมชนที่ ขาดการดูแลรักษาไม่มีข้อมูลบ่งบอกถึงเรื่องราวของปลาบึกตัวดังกล่าว จึงได้มีความเห็นร่วมกันในนามนักวิจัยบ้านหาดไคร้และนายกเทศบาล ที่จะนำปลาบึกสดตัวดังกล่าวเข้าไปจัดแสดงในอาคารพิพิธภัณฑ์ปลาบึก โดยจะมีการซ่อมแซมทำความสะอาด หลังจากการประชุมหารือจึงได้มีการดำเนินการตามที่ได้หารือกับเทศบาล จึงเป็นความร่วมมือของนักวิจัย ชาวบ้าน และเทศบาลที่ได้เห็นความสำคัญต่องานวิจัยท้องถิ่น

พื้นที่บ้านห้วยลึก

การทำแผนที่ชุมชน และระบบนิเวศ นักวิจัยและชาวบ้านได้ร่วมกันทำแผนที่ชุมชนและแผนที่การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรจากแม่น้ำโขงบริเวณบ้านห้วยลึก แผนที่ชุมชนแสดงจุดที่ตั้งบ้านเรือน วัด โรงเรียน และ

สถานที่สำคัญที่ชุมชนใช้ประโยชน์ร่วมกัน ส่วนแผนที่ระบบนิเวศแสดงรายชื่อระบบนิเวศท้องถิ่น โดยระบบนิเวศต่างๆ ใช้ชื่อตามความรู้ท้องถิ่น รวมถึงจุดที่ชาวบ้านใช้ในการหาปลา และใช้ประโยชน์จากแม่น้ำโขงในการหาอยู่หากินเพื่อให้เห็นความเชื่อมโยงของวิถีชาวบ้านกับระบบนิเวศของแม่น้ำโขง ต่อการพึ่งพาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากร

การผลิตสื่อและการต้อนรับคณะศึกษาดูงาน ช่วงระหว่างการทำงานวิจัยได้มีทีมสารคดีช่องไทยพีบีเอสลงพื้นที่ถ่ายทำสารคดีเพื่อเล่าเรื่องราวการเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขงที่ผ่านมา ผ่านมุมมองนักวิจัยชาวบ้านห้วยลึก เพื่อให้เห็นผลกระทบที่เกิดขึ้นกับคนหาปลา โดยมีนายชัยวัฒน์ ดวงธิดา นักวิจัยเป็นผู้เล่าเรื่องในสารคดีเรื่อง น้ำเปลี่ยน ปลาเปลี่ยน คนเปลี่ยน : ภูมิภาค 3.0 ออกอากาศเมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม 2562 ช่อง TPBS สารคดีมีความยาว กว่า 55 นาที ได้ใช้ข้อมูลจากงานวิจัยของชาวบ้านบ้านห้วยลึกในการประกอบการนำเสนอเรื่องราวในสารคดีดังกล่าว

นอกจากการนำเสนอผ่านสื่อต่างๆแล้ว พื้นที่บ้านห้วยลึกเป็นพื้นที่ที่ได้ต้อนรับคณะศึกษาดูงานอย่างต่อเนื่องตลอดระยะเวลาทำงานวิจัย มีกลุ่มศึกษาดูงานลงมาในพื้นที่ เช่น กลุ่มศึกษาดูงานของคณะภาคประชาสังคมประเทศฟิลิปปินส์ กลุ่มสถาบันพระปกเกล้า กลุ่มนักเรียนแม่โขงสกุล และชมรมนักข่าวสิ่งแวดล้อม ซึ่งกลุ่มศึกษาดูงานที่เลือกมาลงพื้นที่ห้วยลึก เพื่อศึกษาผลกระทบที่เกิดขึ้นและข้อกังวลของชุมชนต่อโครงการพัฒนาในแม่น้ำโขงจากตอนบนและเรื่องเขื่อนปากแบง ซึ่งทีมนักวิจัยบ้านห้วยลึกเข้าไปเป็นวิทยากรนำเสนอข้อมูล โดยนำข้อมูลจากงานวิจัยไปนำเสนอเกิดการสื่อสารกับคณะศึกษาดูงานอย่างต่อเนื่องและเกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบาย เช่น การชะลอโครงการเขื่อนปากแบง และการยกเลิกโครงการระเบิดแก่ง ที่ชาวบ้านและนักวิจัยบ้านห้วยลึกเชื่อว่ามาจากการต่อสู้ของชาวบ้านและการหนุนเสริมข้อมูลภายใต้การทำงานวิจัยแบบท้องถิ่นอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบในการนำเสนอข้อมูลต่อกลุ่มต่างๆรวมไปถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

พื้นที่บ้านกลาง

เพื่อค้นหาวิธีการสื่อสารที่เหมาะสมกับชุมชนชาติพันธุ์ลุ่มน้ำโขง

จากการศึกษาโครงการทุนเดิมและศักยภาพของชุมชนเพื่อการจัดการการท่องเที่ยววิถีไทพวน บ้านกลาง ตำบลปากตม อำเภอยะกัง จังหวัดเลย (ธนศิลป์ อินดาและคณะ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) มีนาคม 2562) จากการศึกษาพบว่า ชุมชนบ้านกลาง ตำบลปากตม อำเภอยะกัง จังหวัดเลย ซึ่งตั้งอยู่ริมน้ำเลย เป็นชุมชนชาวไทยพวนที่มีวัฒนธรรมและประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการแต่งกาย ประเพณี วิธีการดำรงชีพ ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิธีการปลูกพืช การหาอยู่หากินในแม่น้ำเลย และภาษาพูด ที่เรียกว่า ภาษาพวน เป็นภาษาหนึ่งในเจ็ดกลุ่มใหญ่ของภาษาไทยดั้งเดิม

ไทพวนเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบ้านกลาง ได้สร้างบ้านเรือนที่บริเวณริมแม่น้ำเลยสามารถแบ่งได้เป็น 3 ยุค คือ ยุคที่ 1 การตั้งถิ่นฐาน ประมาณปี พ.ศ. 2300 – 2400 ลักษณะบ้านเรือนเป็นแบบง่าย ๆ คือ เสาไม้ หลังคามุง

ด้วยหญ้า ฝาค และพื้นทำด้วยไม้ไผ่สับออกเป็นแผ่นๆ แต่จะไม่ให้ขาดออกจากกันแล้ว นำมาวางออก เรียกว่า “ฟาก” มัดด้วยไม้ตอกหรือหวาย

ยุคที่ 2 สร้างบ้านแปลงเมือง ประมาณปี พ.ศ. 2400–2500 ได้สร้างบ้านแบบถาวรคือ สร้างบ้านแบบยกสูง มีใต้ถุนเรือน นิยมปลูกเรือนที่มีตั้งแต่ 4 ห้องขึ้นไป มีหลังคาทรงมะลิลา หันหน้าไป ทางทิศตะวันตก และใช้หวายผูกมัดแทนตะปู แต่ถ้าเป็นบ้านเจ้านายหรือผู้มีฐานะดีก็มุงด้วยกระเบื้อง ไม้ เรียกว่า “ไม้เป็นเกล็ด หรือกระเบื้องดินเผา” ส่วนพื้นหรือฝาใช้ไม้กระดาน หรือใช้ไม้ไผ่สับ ออกเป็นแผ่นแล้วมีเสื่อสานด้วยหวายทับอีกครั้งหนึ่ง มีห้องครัวอยู่บนเรือน มีชายยื่นออกจากตัวเรือน และมีบันไดขึ้นลงพาดลงที่นอกชานด้านทางทิศเหนือ ส่วนเสาเรือนนั้นจะใช้ไม้ทั้งต้นหรืออิฐก่อเป็นเสาขนาดใหญ่

ยุคที่ 3 ยุคการเปลี่ยนแปลง ประมาณปี พ.ศ. 2500–ปัจจุบัน การสร้างบ้านเรือนของชาวไท พวนได้เปลี่ยนแปลงเป็นแบบของชาวอีสานทั่วไป คือบ้านไม้สองชั้นมุงด้วยสังกะสี หรือบ้านปูนมุงด้วย กระเบื้อง แต่ก็ยังมีบ้านแบบไทพวนเดิมเหลืออยู่ในหมู่บ้านประมาณ 10 หลังคาเรือน ชาวบ้านกลาง (ไทพวน) มีเอกลักษณ์เด่นที่สุดก็คือเรื่องของภาษาการพูดการออกเสียงที่ไม่เหมือนใคร เสียงที่พูด ออกมามักจะเสียงดัง น้ำเสียงที่เปล่งออกมาจะทุ้ม สำเนียงจะออกแบบใกล้เคียงกับทางภาคใต้มาก แต่การเรียกหรือใช้คำจะเป็นทางอีสาน เช่น น้ำ จะออกเสียงเป็น น้าม ข้าว จะออกเสียงเป็น เข้า เป็นต้น แต่ชาวบ้านกลางจะมีคำที่เรียกเฉพาะคำ เช่น มุ้ง จะเรียกว่า สูด หน้าต่าง จะเรียกว่า ป่องเอี่ยม คนแก่คนชราที่เรียกว่า พ่อดีแม่ดี ผิดผีหรือผิดประเพณี เรียกว่า ละล้าเหลือเชื่อ ก็เรียกว่า จิด เป็นต้น

วัฒนธรรม ประเพณีและความเชื่อ ชาวไทพวนบ้านกลางมีประเพณีและวัฒนธรรมที่ปฏิบัติกันมา ยาวนานคือ บุญต้นมะขามใหญ่ ชาวไทพวนบ้านกลางมีความเชื่อกันว่าต้นมะขามใหญ่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์อาศัยอยู่ คือ ท้าวคำแสน สูงส่ง เป็นที่สักการะและเคารพนับถือของชาวบ้าน ถึงเดือนหกของทุกปีจะมีการทำบุญอยู่ที่ใต้ต้นมะขามใหญ่ มีการสวดมนต์สามกัณทุกปี

ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ชุมชนบ้านกลางมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญ ได้แก่ หมอมนต์/ หมอ เป้า หมอ พราหมณ์ หรือเจ้าในหมู่บ้าน ถือได้ว่าเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณทางความเชื่อ และผู้นำอย่างไม่เป็นทางการที่ชาวบ้านให้ความนับถือ ด้านการจักสาน ด้านการตีเหล็ก และด้านการทอผ้าซึ่งถือได้ว่าเป็นภูมิปัญญาที่เอกลักษณ์ของชาวไทพวนบ้านกลาง

ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ ได้แก่ แม่น้ำเลย ชุมชนบ้านกลางมีทรัพยากรแหล่งน้ำที่สำคัญ ได้แก่ แม่น้ำเลย ซึ่งมีแม่น้ำเลยไหลผ่านชุมชนมีความประมาณ 5 กิโลเมตร โดยมีทำนน้ำและระบบนิเวศย่อยต่างๆ ในแม่น้ำเลย พื้นที่บ้านกลางดังนี้ วังเซิม แก่งคัน นา วังฮาง หาดกางเหลื่องหรือหาดตาเหลื่อง วังแก้ว หาดสมท้อ วังอ้อ หาดคด วังม่วงหรือ ท่าป่าหั่ว (ป่าช้า) ท่าสวน ท่าบ้านหรือท่าใต้สะพาน ท่าหัว

คอนหรือท่าสองคอน ท่าป่าเวียง ท่าโรงเรียน หรือท่าช้าง ท่าวังยั้งเสือ หาดลอก วังมน วังแคน ท่าประตูล้อ และ
แก่งใหม่ ภูเขาที่มีลักษณะเด่น สำคัญ ได้แก่ ภูหลักแดนดิน ภูช้าง และภูโคก¹

ด้านประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อของชาวไทพวนที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและแม่น้ำเลยนั้น เช่น ลอย
กระทง รดน้ำคำหัวพ่อตีแม่ตีในวันสงกรานต์ ต้นมะขาม, อุปคุต เป็นต้น

บ้านกลางเป็นชุมชนชาติพันธุ์ไทพวนเกือบทั้งหมดของชุมชน ที่มีปะปนจะเป็นเขหรือสะใภ้ ที่เข้ามา
แต่งงานกับไทพวน ถือได้ว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เกือบ 100% การประกอบอาชีพของชุมชนชาติพันธุ์ไทพวน บ้าน
กลาง ใช้วิถีการทำเกษตรกรรมมาแต่อดีตเมื่อครั้งที่มีการย้ายและตั้งชุมชนจวบจนปัจจุบันประมาณ 400 กว่าปี
เพราะสภาพแวดล้อมของชุมชนจะล้อมรอบไปด้วยภูเขาและมีแม่น้ำเลยไหลผ่าน การถือครองที่ดินจะมีเอกสาร
ที่เป็นโฉนดไม่มาก เพราะเป็นพื้นที่ลาดชันภูเขา การตั้งชุมชนจะตั้งอยู่ในพื้นที่เป็นแอ่งกระทะต่ำ การทำมาหา
กินอาศัยของที่มีในธรรมชาติ เช่น จากภูเขา และที่ลุ่มริมน้ำและในแม่น้ำเลย ที่มีความอุดมสมบูรณ์มาก การ
สัญจรในอดีตจะใช้สายน้ำจากแม่น้ำเลย และการเดินเท้า ในปัจจุบันการคมนาคมสะดวกมากขึ้นจะมีรถยนต์
เกือบทุกครัวเรือน เพราะถือได้ชุมชนไทพวนมีความเป็นอยู่ค่อนข้างที่ดี ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนไทพวนกับ
ชุมชนภายนอกจึงมีค่อนข้างน้อย เพราะในอดีตชุมชนไทพวนมักจะมีการแต่งงานกันภายในเฉพาะกลุ่มไทพวน
แต่ปัจจุบันเริ่มมีการแต่งงานกับคนภายนอกมากขึ้น เห็นได้จากการเขย สะใภ้เข้ามาอยู่ในชุมชนมากขึ้น อีกทั้งไท
พวนยังมีการย้ายตามคู่สามี ภรรยาที่อยู่นอกชุมชน หรือไปประกอบอาชีพภายนอกมากขึ้น ตามพลวัตรในโลก
ปัจจุบัน สังคมไทพวนในปัจจุบันจึงมีการรับเอาวัฒนธรรม เรียนรู้สังคม วัฒนธรรมภายนอกมากขึ้น ดังนั้น
สังคมไทพวนจะปิดตัวเองในอดีตและถูกเปิดสู่สังคมภายนอกจากการได้รู้ ได้เห็น ดังนั้นชุมชนจึงมีการพึ่งพิง
ทรัพยากรภายในชุมชน และมีความสังคมที่เป็นอัตลักษณ์ของตัวเองสูง

สภาพปัญหาต่อวิถีการดำรงชีพ และระบบอาหารของชุมชน (โครงการ นโยบายรัฐ)

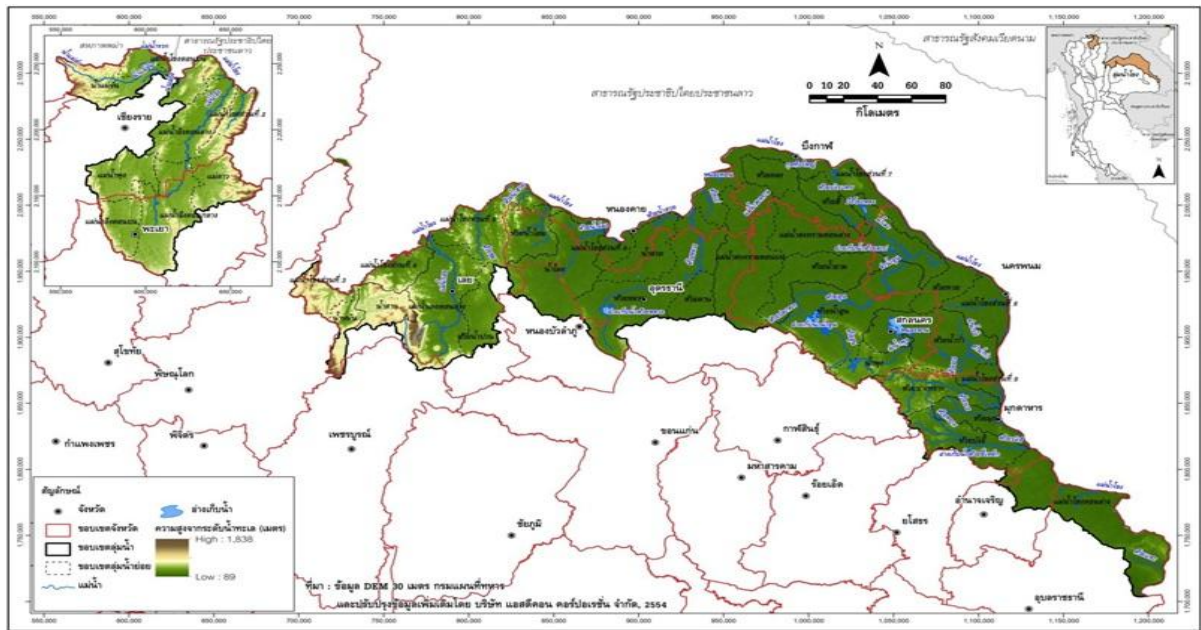
การทำมาหากินกับแม่น้ำเลย ตั้งแต่ชายฝั่งริมตลิ่งลงไป พืช ผัก กุ้ง หอย ปู ปลา สัตว์น้ำอื่นๆ ที่มีความ
อุดมสมบูรณ์มาแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่ยังมีการใช้ทรัพยากรที่มีอย่างไม่หมดสิ้น ถ้าคิดจากมูลค่าจะเห็นได้ว่า
จากการศึกษาของชุมชนไทพวนบ้านกลางที่ผ่านมา (อ้างอิงแล้ว) มูลค่าทางเศรษฐกิจ การทำมาหากินด้านการ
ประมงในแม่น้ำเลย (กุ้ง ปลา และหอยดา) คิดเป็นมูลค่า 7,350,000 บาท/ ½ ปี โดยคิดตามอัตราซื้อขายภายใน
ชุมชนเอง (กุ้ง 250 บาท/กิโลกรัม, ปลา 100 บาท/กิโลกรัม และหอยดา 20 บาท/กิโลกรัม) และการเพาะปลูก
พืชผักริมตลิ่งแม่น้ำเลย คิดเป็นมูลค่า 636,000 บาท/ ½ ปี (จำนวนตัวอย่าง 29 ครัวเรือน)

อนึ่งสมเด็จพระนางเจ้าบรมราชินีนาถ ได้เสด็จทรงเยี่ยมและเป็นขวัญกำลังใจแก่ชุมชนเมื่อครั้งน้ำท่วม
หมู่บ้านเมื่อ พ.ศ. 2545 ทรงมีพระราชดำริให้ชาวไทพวนหมู่บ้านกลางเป็นหมู่บ้านในโครงการพระราชดำริด้าน

¹ โครงการทุนเดิมและศักยภาพของชุมชนเพื่อการจัดการการท่องเที่ยววิถีไทพวน บ้านกลาง ตำบลปากตม อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดเลย (ธนสิทธิ์ อิน
คาและคณะ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) มีนาคม 2562)

การพัฒนาส่งเสริมอาชีพการท่องเที่ยว (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สำนักงาน กปร. <http://www.rdpb.go.th/th>)

ความสัมพันธ์ที่ชุมชนมีกับแม่น้ำเลยนั้นมีมาช้านาน จึงทำให้ชุมชนมีความผูกพันมาก การดำรงชีพของชุมชนทั่วไปจะต้องมีน้ำจากธรรมชาติเป็นที่พึ่งพิงเสมอ ดังนั้นเมื่อภาครัฐหรือเอกชนที่มีโครงการหรือนโยบายที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของพวกเขา “การมีส่วนร่วม” จึงจำเป็นและให้ความสำคัญเป็นลำดับแรก ดังเช่นโครงการก่อสร้างประตูปะบายน้ำศรีสองรักที่จะมีการก่อสร้างบริเวณปากแม่น้ำเลย ระหว่างบ้านเชียงคาน บ้านคกมาด บ้านห้วยหินสอ (เป็นชุมชนหนึ่งของบ้านคกมาด) ตำบลเชียงคาน บ้านกกโพธิ์ บ้านนาบอน ตำบลนาซาว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เป็นพื้นที่ปากแม่น้ำเลยที่ไหลลงสู่แม่น้ำโขง ที่มีความสำคัญทางระบบนิเวศในการเป็นแหล่งเพาะขยายแพร่พันธุ์ปลาและสัตว์น้ำอื่นๆ ถ้ามีการก่อสร้างประตูปะบายน้ำศรีสองรัก ทำให้ชุมชนชาวบ้านกลางมีความกังวลหลายๆ ด้าน ซึ่งจะได้อธิบายต่อไป

ในลุ่มน้ำโขง ที่เป็นแม่น้ำนานาชาติที่มีต้นกำเนิดมาจากที่ราบสูงทิเบต ไหลผ่านตอนใต้ของประเทศจีนผ่าน ตะวันออกของสหภาพพม่า ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยผ่านประเทศลาวและประเทศกัมพูชา ก่อนที่จะไหลลงสู่ทะเลจีนใต้ในภาคใต้ของเวียดนาม แม่น้ำโขงจัดเป็นแม่น้ำสายที่ยาวที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเป็นแม่น้ำที่มีขนาดใหญ่สายหนึ่งของโลก แม่น้ำโขงมีความยาวทั้งสิ้น 4,173 กิโลเมตร แบ่งเป็นแม่น้ำโขงตอนบน มีความยาวประมาณ 1,800 กิโลเมตร และแม่น้ำโขงตอนล่าง ซึ่งมีความยาวประมาณ 2,373 กิโลเมตร มีพื้นที่ลุ่มน้ำแม่น้ำโขงตอนล่าง 591,000 ตร.กม. โดยเป็นพื้นที่ลุ่มน้ำในประเทศไทย 178,080 ตร.กม. ประกอบด้วยลุ่มน้ำกก ลุ่มน้ำโดนเลสาป ลุ่มน้ำโขง (เหนือ) ลุ่มน้ำโขง (ตะวันออกเฉียงเหนือ) ลุ่ม น้ำมูลและลุ่มน้ำชี ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว 195,060 ตร.กม. ประเทศกัมพูชา 152,440 ตร.กม.และประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม 65,420 ตร.กม.

ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือแม่น้ำโขงไหลจากประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวเข้าสู่พรมแดนไทยลาวที่อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เรื่อยไปจนถึงอำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ลุ่มน้ำโขง (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) มีพื้นที่ลุ่มน้ำทั้งหมดรวมประมาณ 46,991 ตร.กม. พื้นที่ลุ่มน้ำส่วนใหญ่ครอบคลุมพื้นที่จังหวัดเลย หนองคาย อุดรธานี หนองบัวลำภู สกลนคร นครพนม มุกดาหาร อำนาจเจริญ และจังหวัดอุบลราชธานี สภาพภูมิประเทศของลุ่มน้ำโดยทั่วไปจัดเป็นพื้นที่ราบสูง มีระดับอยู่เหนือระดับน้ำทะเลปานกลางระหว่าง 100 - 200 ม.รทก. มีเทือกเขาทางด้านทิศใต้และทิศตะวันตกของลุ่มน้ำเทือกเขา ที่สำคัญ คือ เทือกเขาเพชรบูรณ์ ดงพญาเย็น ภูพาน และพนมดงรัก ทำให้พื้นที่ของลุ่มน้ำด้านทิศตะวันตก และ ทิศใต้มีแนวเขาเป็นตัวแบ่งเขตมีลาดเทจากทิศใต้ไปทิศเหนือ เป็นแหล่งกำเนิดของแม่น้ำที่สำคัญ คือ แม่น้ำเลย น้ำโง น้ำสวย ห้วยหลวง แม่น้ำสงคราม ห้วยน้ำคำ เป็นต้น มีอาณาเขตติดกับประเทศ

สาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาวทางทิศเหนือ ทิศใต้ติดกับลุ่มน้ำป่าสัก ลุ่มน้ำชี ลุ่มน้ำมูล ทิศตะวันออกติดกับประเทศสาธารณรัฐ ประชาธิปไตยประชาชนลาว และทิศตะวันตกติดกับลุ่มน้ำน่าน

อ้างอิง : <http://rainmaking.royalrain.go.th/Data/Basin>

แม่น้ำเลย

ลุ่มน้ำเลย พื้นที่ 3,891 ตารางกิโลเมตร หรือ 2,431,875 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 34 ของพื้นที่บนเทือกเขาภูหลวง ไหลผ่าน อำเภอภูหลวง วังสะพุง เมืองเลยและไหลลงสู่แม่น้ำโขง ที่อำเภอเชียงคาน มีห้วยสาขารวม 147 สาย อยู่ในเขตอำเภอภูหลวง วังสะพุง เมืองเลย อำเภอเอราวัณและพื้นที่บางส่วนของอำเภอนาคู อำเภอเชียงคาน และอำเภอหนองหิน แม่น้ำเลยมีความยาว 231 กิโลเมตร อยู่ในเขตจังหวัดเลย 120 กิโลเมตร ปริมาณน้ำท่าเฉลี่ย 1,168 ล้านลูกบาศก์เมตรต่อปี

ลุ่มน้ำโขง พื้นที่ 2,354 ตารางกิโลเมตร หรือ 1,471,250 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 20.6 ของพื้นที่จังหวัด เป็นช่วงที่แม่น้ำโขง ไหลผ่านจังหวัดเลยไปจังหวัดหนองคาย มีลำห้วยสาขา 67 สาย อยู่ในเขตอำเภอเชียงคานและปากชม² (เมืองเลย ที่เรารัก, อดุลย์เดช ดิยะบุตร: เมษายน 2553)

ดังนั้นการดำเนินโครงการในแม่น้ำสายใดสายหนึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อแม่น้ำอีกสายอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แม่น้ำเลยและแม่น้ำโขงจึงมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยยะสำคัญหลายประการ เช่น การขึ้นลงของระดับน้ำ การอพยพขยายแพร่พันธุ์สัตว์น้ำ วิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อต่างๆ เป็นต้น เช่นเดียวกัน การสร้างเขื่อนในแม่น้ำโขง เช่น เขื่อนไซยะบุรี ก่อนวันที่ 29 ตุลาคม 2562 ที่จะผลิตกระแสไฟฟ้าเพื่อจ่ายให้การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย มีการกักเก็บน้ำทำให้ท้ายเขื่อนระดับน้ำลดลงจนสร้างผลกระทบเสียหายต่อระบบนิเวศ วิถีชีวิตกรรมแม่น้ำโขงไปจนถึงประเทศเวียดนาม ซึ่งสื่อต่างๆ ได้มีการนำเสนอ และหลังจากวันที่ 29 ตุลาคม 2562 เมื่อเขื่อนไซยะบุรีเริ่มผลิตกระแสไฟฟ้า ทำให้ท้ายเขื่อนเกิดความผันผวนของระดับน้ำ ขึ้นลงเป็นรายวัน (ผู้วิจัยได้สังเกตและสอบถามกับชุมชนที่ทำประมงค้าปลีเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย) เช่น วันที่ 30 ตุลาคม ระดับน้ำขึ้นจากวันก่อนนี้ 70 – 120 ซม. วันที่ 1 พฤศจิกายน ระดับน้ำลดลงจากวันที่ 30 ตุลาคม 50-70 ซม. เป็นต้น การอพยพของปลาที่อพยพผิดฤดูกาล เช่น ปลาจอก ที่เป็นปลาเกลือ โดยปกติปลาชนิดนี้จะอพยพในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงเมษายน (ฤดูน้ำแห้ง) แต่ชาวประมงจับได้เป็นจำนวนมากในเดือนพฤศจิกายน และไขในท้องปลาจอกเพิ่งเริ่มเป็นไขอ่อนๆ ซึ่งชาวประมงคาดการณ์และแสดงความคิดเห็นว่าในปีต่อไปปริมาณปลาโดยเฉพาะปลาอพยพผิดฤดูกาลอาจมีโอกาสน้อย ทั้งในการลดปริมาณและเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ได้ ผลกระทบที่เห็นชัดอีกประการหนึ่งคือ ดินโคลนที่ขึ้นตามโขดหินแก่งหินในแม่น้ำโขงขึ้นต้นแห้งตาย ซึ่งสาเหตุจากการขึ้นลงของระดับน้ำในแม่น้ำโขงอย่างกะทันหัน เมื่อจะมีการสร้างสิ่งก่อสร้างกั้นแม่น้ำเลยอย่างโครงการประตูระบายน้ำศรีสองรัก (ดังรายละเอียดที่กล่าวไว้แล้ว) ที่จะสร้างบริเวณปากแม่น้ำเลยก่อนไหลลงสู่แม่น้ำโขงประมาณ 900 เมตร ย่อมส่งผลต่อการอพยพ

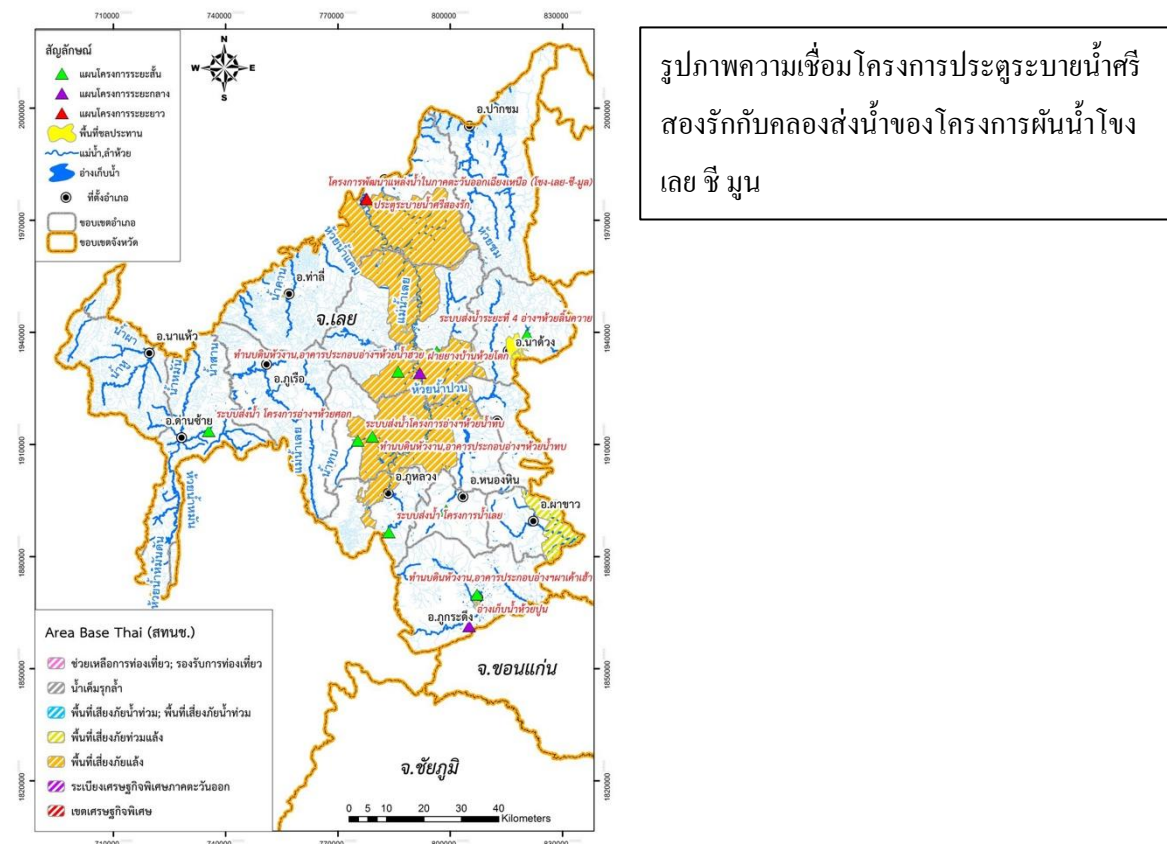
² (เมืองเลย ที่เรารัก, อดุลย์เดช ดิยะบุตร: เมษายน 2553)

ขยายพันธุ์สัตว์น้ำ จากการสังเกตของผู้วิจัยตามตลาดตั้งแต่บ้านธาตุ ตำบลธาตุ ตลาดบ้านนาบอน ตำบลนา
ซ่าว มีปลาชนิดเดียวกันจากการสอบถามเป็นปลาที่จับได้ในแม่น้ำเลย เช่น ปลาไน (อีตู่) ปลาเทโพ ปลาสะงั่ว
 เป็นต้น

รูปแสดง ปลาจอกและไข่อ่อนปลาจอกที่จับได้ในเขตตำบลเชียงคานบริเวณใต้ปากแม่น้ำเลย

ความสัมพันธ์โครงการผันน้ำโขง เลย์ ซี มูนกับโครงการประตูประบายน้ำศรีสองรัก

ที่มา : เอกสารรายงานแผนหลักการพัฒนาลุ่มน้ำ จังหวัดเลย สำนักบริหารโครงการ กรมชลประทาน ธันวาคม 2561

ชุมชนที่คัดค้านโครงการประตูประบายน้ำศรีสองรักมีการร่วมเวทีแสดงความคิดเห็นกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตั้งแต่รองอธิบดีกรมชลประทาน เมื่อครั้งไปยื่นเอกสารคัดค้านโครงการดังกล่าวที่กรุงเทพมหานคร ในแต่ละเวทีฝ่ายคัดค้าน ได้สอบถามถึงความสัมพันธ์ระหว่างโครงการประตูประบายน้ำศรีสองรักกับโครงการผันน้ำโขง เลย์ ซี มูน คำตอบที่ได้รับจากเจ้าของโครงการคือเป็นคนละโครงการ แต่จากการสืบค้นข้อมูลทางออนไลน์ (ตามรูปที่ปรากฏ) ทำให้เห็นว่า ทั้งสองโครงการอาจมีส่วนเชื่อมโยงกัน เช่น พื้นที่ทับซ้อนกัน แผนที่ปรากฏชื่อทั้งสองโครงการ การเชื่อมโครงการทั้งสองจากประตูประบายน้ำ

การสื่อสารประชาสัมพันธ์ของโครงการประตูประบายน้ำศรีสองรักฝ่ายผู้คัดค้านได้ให้ข้อมูล และจากการร่วมเวทีหลายครั้ง ดังจะได้กล่าวลำดับต่อไปว่าเจ้าของโครงการพยายามปิดเบือน ปิดกั้นข้อมูล เช่น ข้อมูลการศึกษาความเหมาะสม ฝ่ายค้านได้แสดงข้อกังวลของชุมชนกับโครงการประตูประบายน้ำศรีสองรักดังนี้

1. การศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการและการศึกษาผลกระทบจากโครงการมีการศึกษารอบด้านทุกมิติทั้งทางด้าน สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม หรือไม่
2. ชาวบ้านไม่มีรายละเอียดของโครงการ และไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลได้เพียงพอต่อการตัดสินใจ
3. พื้นที่รับประโยชน์จากโครงการไม่เป็นจริง
4. ไม่มีความชัดเจนเรื่องการบริหารจัดการระบบสถานีสูบน้ำ ค่าใช้จ่ายที่จะเกิดขึ้นใครเป็นผู้รับภาระ
5. ระบบชลประทานเดิมที่มีอยู่จะมีการบริหารจัดการปรับปรุงแก้ไขใช้ประโยชน์อย่างไร
6. กระบวนการจัดเวทีรับฟังความเห็นไม่โปร่งใสและมีการคุกคาม ข่มขู่ ปิดบังข้อมูล กับชาวบ้านผู้ที่จะได้รับผลกระทบ
7. ความหลากหลายทางชีวภาพพันธุ์พืช สัตว์น้ำ สัตว์ป่า ไม่มีข้อมูลและไม่มีการศึกษา
8. โครงการผันน้ำโขง เลข ชี มูน และประตูระบายน้ำศรีสองรักมีผลกระทบและผลเสีย อย่างไร เป็นโครงการเดียวกันหรือไม่

จากสถานการณ์ปัญหาที่ชาวบ้านเผชิญอยู่ซึ่งเป็นที่กังวลของชาวบ้าน คือ โครงการสร้างประตูระบายน้ำศรีสองรัก ซึ่งโครงการนี้จะสร้างผลกระทบต่อชุมชน คือ น้ำท่วมพื้นที่ทำกินและทำลายระบบนิเวศที่ชาวบ้านเคยใช้ทำมาหากิน ในช่วงเดือนพฤษภาคม 2556 กรมชลประทาน เริ่มดำเนินการพัฒนาลุ่มน้ำเลข กรมชลประทานเริ่มพัฒนางานโครงการบนแม่น้ำเลข 3 แห่ง คือ เขื่อนเก็บน้ำเลข (บ้านหัวกะโปะ) เขื่อนเก็บกักน้ำทบ (บ้านโพนงาม) และเขื่อนเก็บกักน้ำลาย (บ้านภูบ่อบิด) เพื่อสนับสนุนการเกษตร การอุปโภคและบริโภคของเกษตรกร โดยมีรายละเอียดเกี่ยวกับโครงการประตูระบายน้ำศรีสองรักดังต่อไปนี้

2520-2521 กรมชลประทาน ศึกษาเบื้องต้นโครงการอ่างเก็บน้ำเลข ตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว วันที่ 20 พฤศจิกายน 2520 ที่มีพระราชดำรัสกับอธิบดีกรมชลประทานว่า ควรพิจารณาวางแผนโครงการชลประทานลุ่มน้ำเลข เพื่อจัดหาน้ำให้ราษฎรในลุ่มน้ำเลขทำการเพาะปลูก ได้ทั้งฤดูฝน และฤดูแล้ง และมีน้ำใช้ในการอุปโภคได้ตลอดทั้งปี

2527 สำนักงานการพลังงานแห่งชาติ ได้ทบทวนการศึกษา โครงการน้ำเลข โดยเปลี่ยนวัตถุประสงค์โครงการ จากโครงการผันน้ำและผลิตกระแสไฟฟ้า เป็นโครงการเพื่อการชลประทาน

2528 มีการทบทวน โครงการน้ำเลข เพื่อการชลประทาน โดย Mekong Secretariat

2532 สำนักงานการพลังงานแห่งชาติ ปรับลักษณะโครงการแม่น้ำเลขเป็น โครงการอเนกประสงค์ โดยติดตั้งเครื่องกำเนิดไฟฟ้าพลังน้ำด้วย

2533 คณะรัฐมนตรี มอบหมายให้ กรมชลประทาน ดำเนินการพัฒนาโครงการน้ำเลข ซึ่ง กรมชลฯ ได้ว่าจ้างให้ บริษัท ทีม คอนซัลติ้ง เอนจิเนียร์ จำกัด ทำการศึกษาความเหมาะสมโครงการน้ำเลขเป็นระยะเวลา 1 ปี แล้วเสร็จในปี 2535 โดยกองวางแผนโครงการ กรมชลประทาน (ปัจจุบันอยู่ภายใต้ สำนักบริหารโครงการ กรมชลประทาน) ทำการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมเบื้องต้น ควบคู่ไปด้วย

2534-2535 กรมชลประทาน เริ่มดำเนินการศึกษาความเหมาะสมของโครงการอ่างเก็บน้ำน้ำเลย ซึ่งศึกษาแล้วเสร็จในเดือนกันยายน 2535

สิงหาคม 2540 กรมชลประทาน ดำเนินการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) แล้วเสร็จ

ธันวาคม 2545 คณะกรรมการผู้ชำนาญการพิเศษ (คชก.) พิจารณาเห็นชอบรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อมโครงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำน้ำเลย

พฤษภาคม 2556 กรมชลประทาน เริ่มดำเนินการพัฒนาลุ่มน้ำเลย ด้วยการนำแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ให้พัฒนาระบบชลประทานในแม่น้ำเลยกรมชลประทานจึงเริ่มพัฒนาวางโครงการบนแม่น้ำเลย 3 แห่ง คือ เขื่อนเก็บน้ำเลย (บ้านหัวกะโปะ) เขื่อนเก็บกักน้ำทบ (บ้านโพนงาม) และเขื่อนเก็บกักน้ำลาย (บ้านภูบ่อบิด) เพื่อสนับสนุนการเกษตร การอุปโภคและบริโภคของเกษตรกร ทั้งนี้ เขื่อนเก็บกักน้ำเลยขนาดความจุ 35 ล้านลูกบาศก์เมตร (ปี 2558 กรมชลประทาน เริ่มก่อสร้างทำนบดิน หัวงาน และอาคารประกอบอ่างเก็บน้ำเลย และสร้างแล้วเสร็จ สามารถเริ่มกักเก็บน้ำ ในปี 2558 ดังกล่าว) โครงการดังกล่าวนี้อยู่ในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเลยตอนบน และตอนกลาง อีกทั้งยังเป็นลำน้ำสาขาที่สำคัญของแม่น้ำเลยอีกด้วย ทั้งนี้ พระราชดำรัสดังกล่าว ได้ถูกนำอ้างถึงความชอบธรรม เพื่อผลักดันโครงการประตุระบายน้ำศรีสองรักอีกด้วย โดยการกล่าวอ้างพระราชดำรัส เพื่อมาพัฒนาโครงการบนแม่น้ำเลยตอนล่าง ซึ่งชาวบ้านในพื้นที่ตั้งข้อสังเกตว่า เดิมที โครงการประตุระบายน้ำศรีสองรัก ยังไม่มีคำต่อท้าย คำว่า อันเนื่องมาจากพระราชดำริ เพิ่งจะมาถูกเพิ่มเข้าไปในภายหลัง ในปี 2556 ชาวบ้านกลาง เริ่มรับรู้การผลักดันโครงการประตุระบายน้ำศรีสองรักบนแม่น้ำเลยจากผู้ใหญ่บ้านได้รับจดหมายให้เข้าร่วมประชุมรับฟังโครงการผันน้ำโขง เลย ชี มูล ผู้วิจัยได้ติดตามในครั้งแรกที่ อบต.เชียงคาน เป็นการใช้อ้างอิงเพียงตำแหน่งของโครงการ ผู้ได้ประโยชน์จากโครงการ สิงหาคม 2556 กรมชลประทาน จัดประชุมชี้แจงเกี่ยวกับโครงการประตุระบายน้ำศรีสองรัก ครั้งที่ 1 ณ องค์การบริหารส่วนตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย โดยที่ชาวบ้านกลางไม่ได้เข้าร่วมและรับรู้มาก่อนว่ามีการจัดเวทีดังกล่าว ทั้งนี้มีเพียงระดับผู้นำชุมชนในพื้นที่ตำบลเชียงคานที่เข้าร่วม

กันยายน 2556 กรมชลประทานจัดประชุมชี้แจงเกี่ยวกับโครงการประตุระบายน้ำศรีสองรัก ครั้งที่ 2 ณ องค์การบริหารส่วนตำบลนาซาว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย โดยมีการเชิญชาวบ้านในพื้นที่ดำเนินโครงการฯ เข้าร่วม ในส่วนของชาวบ้านบ้านกลางนั้น ผู้นำชุมชนได้พาชาวบ้านกลางจำนวนมากกว่า 100 คนไปร่วมรับฟังข้อมูลและแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการประตุระบายน้ำฯ ว่าไม่เห็นด้วยกับการดำเนินโครงการฯ กรมชลประทานดำเนินการ การศึกษาวางโครงการ (Pre-Feasibility Study) โครงการประตุระบายน้ำศรีสองรัก อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย แล้วเสร็จ ซึ่งรายงานชิ้นนี้ชาวบ้านกลางเพิ่งจะได้รับไฟล์เอกสารมาจากกรมชลประทานเมื่อเดือนพฤศจิกายน 2561 หลังจากเคลื่อนไหวให้ กรมชลประทานเปิดเผยข้อมูลโครงการฯ มาตั้งแต่ปี 2556

ตุลาคม 2558 ชาวบ้านกลางเข้าร่วมรับฟัง การเข้ามาชี้แจงการดำเนินโครงการประจักษ์นัยน้ำศรีสองรัก ณ บ้านกลาง โดยชาวบ้านมีความตื่นตัวเพิ่มมากขึ้น เพราะมีความกังวลต่อผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้น ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยกับการดำเนินโครงการฯ เพราะกังวลกับผลกระทบที่จะเกิดขึ้น ต่อมาชาวบ้านกลาง จำนวนมากกว่า 100 คน เดินทางไปยื่นหนังสือคัดค้านการดำเนินโครงการประจักษ์นัยน้ำศรีสองรัก ให้กับนายอำเภอ ณ ที่ว่าการอำเภอเชิงชัน กับศูนย์ดำรงธรรม ณ ศาลากลางจังหวัดเลย เพื่อคัดค้านการดำเนินโครงการประจักษ์นัยน้ำศรีสองรัก โดยที่ศูนย์ดำรงธรรมรับเรื่องร้องเรียนจากชาวบ้าน ส่วนผู้ว่าราชการจังหวัดเลย ไม่ได้มารับหนังสือด้วยตนเอง ทั้งนี้การยื่นหนังสือในครั้งนี้ของชาวบ้าน ไม่ได้รับการตอบรับจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องแต่อย่างใด เมื่อไม่ได้รับการตอบสนองต่อสถานการณ์ปัญหาและข้อกังวลใจ ชาวบ้านกลาง จึงตัดสินใจร่วมกันส่งตัวแทนไปยื่นหนังสือให้กับอธิบดีกรมชลประทาน ที่กรุงเทพฯ ในช่วงต่อจากนี้

มกราคม 2559 รายการนักข่าวพลเมือง ช่อง ThaiPBS ออกอากาศรายการชื่อตอน ประจักษ์นัยน้ำศรีสองรัก เพื่อนำเสนอถึงความกังวลใจของชาวบ้านกลางที่มีต่อสถานการณ์การผลักดันโครงการประจักษ์นัยน้ำศรีสองรัก ในเดือนเดียวกันชาวบ้านกลาง จำนวน 10 คนเดินทางไปยังกรุงเทพฯ เพื่อยื่นหนังสือต่ออธิบดีกรมชลประทาน เพื่อคัดค้านโครงการการก่อสร้างโครงการประจักษ์นัยน้ำศรีสองรัก ที่จะสร้างขึ้นมากันแม่น้ำเลย และเป็นส่วนหนึ่งของโครงการผันน้ำโขง-เลย-ชี-มูล โดยชาวบ้านให้เห็นผลว่าไม่รับรู้ข้อมูลโครงการมาก่อน และกังวลต่อผลกระทบที่จะเกิดขึ้นคือน้ำท่วมที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำกินมากกว่า 1,000 ไร่ รวมทั้งผลกระทบต่อวิถีกลุ่มชาติพันธุ์ไทพวน ซึ่งบ้านกลางเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทพวนเพียงกลุ่มเดียวที่ยังคงเอกลักษณ์เด่นชัดในจังหวัดเลย โดยมีข้อคัดค้านโครงการฯ 3 ประการคือ 1) ชาวบ้านไม่เคยรับรู้รายละเอียดโครงการฯ มาก่อน 2) กรมชลประทาน ไม่มีการเปิดผลผลกระทบของโครงการฯ ที่จะเกิดขึ้น ตลอดลำน้ำเลย 3) ชุมชนบ้านกลางมีบทเรียนที่สำคัญในการประสบกับปัญหาน้ำท่วมอย่างรุนแรงในปี 2521 กับ ปี 2545

กุมภาพันธ์ 2559 สื่อมวลชนจาก ThaiPBS ลงพื้นที่บ้านกลาง ผู้นำชุมชนและชาวบ้านกลางร่วมกันแสดงจุดยืนคัดค้านประจักษ์นัยน้ำศรีสองรัก ณ สะพานแม่น้ำเลย บริเวณปากทางเข้าหมู่บ้านกลาง โดยที่ชาวบ้านบ้านกลาง ไปร่วมกันชูป้ายคัดค้านโครงการประจักษ์นัยน้ำศรีสองรัก เพื่อสื่อสารไปยังพื้นที่สื่อสารสาธารณะ หลังจากนั้นจึงเริ่มมีสื่อมวลชนในประเทศและต่างประเทศ ลงพื้นที่ติดตามสถานการณ์โครงการโขง-เลย-ชี-มูล กับโครงการประจักษ์นัยน้ำศรีสองรัก เพิ่มมากขึ้น ถัดมาชาวบ้านกลางตัดสินใจร่วมกันเพื่อส่งตัวแทนชาวบ้านจำนวน 10 คนไปยื่นหนังสือร้องเรียนให้กับคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.) ที่กรุงเทพฯ ให้ตรวจสอบการดำเนินโครงการประจักษ์นัยน้ำศรีสองรัก และแสดงจุดยืนว่าไม่เห็นด้วยกับการดำเนินโครงการฯ พร้อมกันกับการเดินทางไปยื่นหนังสือให้กับสำนักนายกรัฐมนตรี เพื่อคัดค้านโครงการฯ อีกด้วย

เมษายน 2559 ชาวบ้านบ้านกลางยื่นหนังสือไปยังสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เพื่อร้องเรียนเรื่องโครงการประจักษ์นัยน้ำศรีสองรัก ในเดือนเดียวกัน

นักข่าวจากชมรมนักข่าวสิ่งแวดล้อม หรือ Green News ลงพื้นที่เพื่อติดตามสถานการณ์โครงการประตูลระบายน้ำศรีสองรัก และโครงการโขง เลย ชี มูล โดยเชิญตัวแทนจากกรมชลประทานและกรมทรัพยากรน้ำมาให้ข้อมูลด้วย พร้อมทั้งมีการลงพื้นที่รับฟังข้อกังวลของชาวบ้านในพื้นที่ดำเนินโครงการฯ ดังกล่าว จากการลงพื้นที่ของนักข่าวและสื่อมวลชนในครั้งนี้ ทำให้มีการเผยแพร่ข่าวเกี่ยวกับสถานการณ์โครงการผันน้ำโขง-เลย-ชี-มูล กับโครงการประตูลระบายน้ำศรีสองรักเพิ่มขึ้น

กันยายน 2559 ตัวแทนชาวบ้านกลาง จำนวน 10 คน เดินทางเข้ากรุงเทพฯ เพื่อยื่นหนังสือให้กับคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน (กสม.) อีกครั้ง พร้อมกับ ยื่นหนังสือให้กับ สำนักนายกรัฐมนตรีในวันเดียวกันนี้ เพื่อคัดค้านโครงการประตูลระบายน้ำศรีสองรัก หลังจากนั้นก็มีเจ้าหน้าที่จาก กรมชลประทาน เดินทางมาบ้านกลาง เพื่อขอเข้ารังวัดพื้นที่ดำเนินโครงการประตูลระบายน้ำศรีสองรัก ในเขตบ้านกลาง แต่ชาวบ้านกลางรวมตัวกันขัดขวางไม่ให้เข้าพื้นที่

ตุลาคม 2559 คณะตัวแทนกรมชลประทาน นำโดยนายณรงค์ ถินนานนท์ รองอธิบดีกรมชลประทาน ลงพื้นที่ตำบลเชียงคาน จี๋แจ้งการดำเนินโครงการประตูลระบายน้ำศรีสองรักให้กับชาวบ้านในพื้นที่ โดยกล่าวว่า ประตูลระบายน้ำที่กำลังจะสร้างเป็นหลักการเดียวกันกับฝายทดน้ำ พร้อมทั้งนำเสนอถึงรายละเอียดของโครงการอีกด้วย ที่สำคัญจะกักเก็บน้ำเลยไว้ใช้สำหรับการทำเกษตร แก้ไขปัญหาภัยแล้งและอุทกภัย โดยจี๋แจ้งขึ้นตอนดำเนินการว่า จะเสนอให้กับคณะรัฐมนตรีพิจารณาอนุมัติโครงการฯ ในปี 2560

พฤศจิกายน 2559 ชาวบ้านกลาง ยื่นหนังสือคัดค้านการดำเนินโครงการประตูลระบายน้ำศรีสองรักไปยังสำนักนายกรัฐมนตรี ผ่านช่องทางไปรษณีย์และคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.) นำโดย นางเดือนใจ ดีเทศน์ ประธานคณะกรรมการด้านสิทธิชุมชนและฐานทรัพยากร พร้อมด้วย คณะอนุกรรมการฯ ลงพื้นที่ดำเนินการตรวจสอบโครงการก่อสร้างประตูลระบายน้ำศรีสองรัก หลังจากที่ชาวบ้านยื่นหนังสือร้องเรียนไปครั้งแรก เมื่อวันที่ 29 กุมภาพันธ์ 2559 กับครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 19 ธันวาคม 2559 ชาวบ้านกลางเดินทางไปยื่นหนังสือคัดค้านการดำเนินโครงการประตูลระบายน้ำศรีสองรักให้กับศูนย์ดำรงธรรม จังหวัดเลย (ยื่นครั้งที่2) และผู้ว่าราชการจังหวัดเลย แต่ทว่าผู้ว่าฯ ไม่ยอมออกมารับหนังสือจากชาวบ้าน คณะอนุกรรมการสิทธิฯ นำโดย เดือนใจ ดีเทศน์ และคณะอนุกรรมการมีการจัดเวทีประชุมที่ศาลากลางจังหวัดเลย โดยเชิญหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการประตูลระบายน้ำศรีสองรักมาชี้แจงและให้ข้อมูล ประกอบด้วย ตัวแทนกรมชลประทาน ทหาร ส่วนราชการในจังหวัดเลยและชาวบ้านในพื้นที่ ในครั้งนี้ กรมชลประทานได้รับปากชาวบ้านว่าจะสร้างรูปแบบหรือโมเดลการไหล ระดับน้ำเพื่อให้เห็นต่อความกังวลของผู้คัดค้านว่าจะท่วมหรือไม่ท่วมอย่างไรของน้ำแม่น้ำเลยและนำไปสู่การแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการร่วมโครงการก่อสร้างประตูลระบายน้ำศรีสองรัก อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

โดยผู้ว่าราชการจังหวัดเลยได้ลงนามเมื่อเดือนกรกฎาคม 2560 แต่หนังสือแต่งตั้งฯ ส่งถึง คณะกรรมการฯ ในเดือนพฤศจิกายน 2560

ตุลาคม 2560 คณะรัฐมนตรี มีมติอนุมัติในหลักการให้กรมชลประทาน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (กษ) ดำเนินการก่อสร้างโครงการประดูระบายน้ำศรีสองรัก อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ระยะเวลาดำเนินโครงการ 6 ปี (ปีงบประมาณ 2561-2566) รวมวงเงินโครงการฯ รวมทั้งสิ้น จำนวน 5,000 ล้านบาท และการใช้จ่ายงบประมาณให้เป็นไปตามความเห็นของสำนักงบประมาณ ทั้งนี้ได้มีการออกอากาศมติการอนุมัติโครงการประดูระบายน้ำศรีสองรัก ออกอากาศในรายการเดินหน้าประเทศไทย เมื่อช่วงเย็นวันที่ 10 ตุลาคม 2560

พฤศจิกายน 2560 ตัวแทนกรมชลประทานลงพื้นที่ประชุมชี้แจงการดำเนินโครงการประดูระบายน้ำศรีสองรัก ณ บ้านคกมาด ม.3 ตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

พฤศจิกายน 2560 ตัวแทนกรมชลประทาน ลงพื้นที่ประชุมชี้แจงการดำเนินโครงการประดูระบายน้ำศรีสองรัก ณ บ้านกกโพธิ์ (นาบอน) ม.2 ตำบลนาซาว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

พฤศจิกายน 2560 ตัวแทนกรมชลประทาน ประชุมชี้แจงให้ข้อมูล การดำเนินโครงการประดูระบายน้ำศรีสองรัก ให้กับผู้นำท้องถิ่นที่อยู่ในเขตพื้นที่ก่อสร้างโครงการฯ

พฤศจิกายน 2560 คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.) โดย นางเตือนใจ ดีเทศน์ กรรมการสิทธิฯ และประธานอนุกรรมการด้านสิทธิชุมชนและฐานทรัพยากร พร้อมคณะ จัดประชุม ณ สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ เพื่อเรียกให้ตัวแทน หน่วยงาน องค์กร และประชาชน เข้าชี้แจงเพื่อตรวจสอบข้อร้องเรียนที่มีต่อการดำเนินโครงการประดูระบายน้ำศรีสองรัก จังหวัดเลย ที่มีการยื่นเรื่องร้องเรียนว่า โครงการฯ ดังกล่าว จะส่งผลกระทบต่อชุมชนและข้อร้องเรียนที่กล่าวอ้างว่า โครงการบริหารจัดการน้ำ โขง เลย ชี มูล กระทบต่อสิทธิชุมชนและขาดกระบวนการมีส่วนร่วมจากประชาชน ทั้งนี้ กรณีโครงการประดูระบายน้ำศรีสองรัก ตัวแทนชาวบ้านกลาง ที่ร้องเรียนระบุว่า การผลักดันโครงการฯ ขาดการมีส่วนร่วมจากประชาชนและไม่ฟังเสียงคัดค้านของชาวบ้านในพื้นที่ ในส่วนตัวแทนกรมชลประทาน ชี้แจงถึงข้อมูลโครงการประดูระบายน้ำศรีสองรัก และกล่าวว่าโครงการฯ ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการโขง เลย ชี มูล

พฤศจิกายน 2560 ผู้สื่อข่าวจาก ThaiPBS ลงพื้นที่ดำเนินโครงการประดูระบายน้ำศรีสองรัก และออกอากาศในรายการ เป็ดปม: ประดูน้ำห้ำพันล้านเมื่อวันที่ 8 มกราคม 2561

ธันวาคม 2560 ตัวแทนกรมชลประทาน เข้าร่วมประชุมชี้แจงให้ข้อมูล การดำเนินโครงการประดูระบายน้ำศรีสองรัก ในที่ประชุมประจำเดือนหัวหน้าส่วนราชการอำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

ธันวาคม 2560 ตัวแทนกรมชลประทานลงพื้นที่ห้วงงานก่อสร้างโครงการ เพื่อชี้แจงให้ข้อมูล การดำเนินโครงการประดูระบายน้ำศรีสองรักให้กับชาวบ้านในพื้นที่และสื่อมวลชนจาก ThaiPBS

มกราคม 2561 จากการดำเนินการตรวจสอบโครงการประดูระบายน้ำศรีสองรัก ของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.) เมื่อปลายปี 2560 จนกระทั่งวันที่ 22 มกราคม 2561 คณะกรรมการสิทธิฯ นำโดย เตือนใจ ดีเทศน์ ประชุมร่วมกับปลัดจังหวัดเลย นายอำเภอเชียงคาน นายทหารจากมณฑลทหารบกที่ 28

ผู้อำนวยการสำนักงานก่อสร้างชลประทานขนาดใหญ่ที่ 12 สำนักพัฒนาแหล่งน้ำขนาดใหญ่ กรมชลประทาน และเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องของกรมชลประทาน รวมทั้งหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการประดูระบายน้ำศรีสองรัก อันเนื่องมาจากพระราชดำริได้จัดประชุมเพื่อชี้แจงกับชาวบ้านกลาง ณ วัดโพธิ์ศรีหายโคก บ้านกลาง เพราะชาวบ้านมีข้อกังวลจากโครงการฯ ทั้งนี้ มติที่ประชุมดังกล่าว มีมติให้ตั้งคณะกรรมการร่วมเพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการประดูระบายน้ำศรีสองรัก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ คณะทำงานชุดดังกล่าวนี้ ได้รับการลงนามแต่งตั้งจากผู้ว่าราชการจังหวัดเลย เมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม 2561 มีชื่ออย่างเป็นทางการว่า “คณะทำงานบริหารจัดการน้ำแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่โครงการประดูระบายน้ำศรีสองรัก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเลย” คณะกรรมการฯ ประกอบด้วย รองผู้ว่าราชการจังหวัดเลย ปลัดจังหวัดเลย ผู้บัญชาการมณฑลทหารบกที่ 28 นายอำเภอเชียงคาน อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเลย หัวหน้าสำนักงานจังหวัดเลย นายแพทย์สาธารณสุขจังหวัดเลย เกษตรและสหกรณ์จังหวัดเลย ประมงจังหวัดเลย ปศุสัตว์จังหวัดเลย ท้องถิ่นและกีฬาจังหวัดเลย พัฒนาการจังหวัดเลย ส.อบจ. จังหวัดเลย พื้นที่อำเภอเชียงคาน ท้องถิ่นจังหวัดเลย นายก อบต.นาซาว นายก อบต. เชียงคาน นาย อบต.ปากคม กำนันตำบลนาซาว กำนันตำบลเชียงคาน กำนันตำบลปากคม ผู้อำนวยการโครงการชลประทานเลย ประมานหอการค้าจังหวัดเลย อุตสาหกรรมจังหวัดเลย ผู้อำนวยการส่วนประชานและบริหารจัดการลุ่มน้ำโขง ส่วนที่ 2 สำนักงานทรัพยากรน้ำภาค 3 อุดรธานี ผู้ใหญ่บ้านจาก บ้านกลาง หมู่ 3 และหมู่ 8 บ้านกมมาด บ้านนาบอน บ้านแก่งมี ตัวแทนชาวบ้านในพื้นที่ ตัวแทนภาคประชาสังคมจังหวัดเลย ผู้นำการสำนักงานก่อสร้างชลประทานขนาดใหญ่ที่ 12 ผู้แทนสำนักบริหารโครงการ กรมชลประทาน และหัวหน้าฝ่ายก่อสร้างที่ 1 สำนักงานก่อสร้างชลประทานขนาดใหญ่ที่ 12

กุมภาพันธ์ 2561 สำนักงานก่อสร้างชลประทานขนาดใหญ่ที่ 12 สำนักพัฒนาแหล่งน้ำขนาดใหญ่ กรมชลประทาน ร่วมกับ องค์การบริหารส่วนตำบลเชียงคาน องค์การบริหารส่วนตำบลนาซาว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย จัดเวทีประชาคมราษฎรพื้นที่ห้วงงานก่อสร้างโครงการประดูระบายน้ำศรีสองรักอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ในประเด็นเกี่ยวกับการขออนุญาตใช้ที่ดิน สปก. เพื่อการก่อสร้างโครงการฯ เวทีประชาคมนี้จัดขึ้น ณ วัดหนองสระพังทอง บ้านนาบอน ตำบลนาซาว โดยมี นายผดุง น้อยจันทร์ นายก อบต. เชียงคาน นายบุญเลี้ยง สีหาเลา รองนายก อบต. นาซาว เป็นประธานการจัดเวทีประชาคม ในส่วนโครงการประดูระบายน้ำศรีสองรัก มีนายจิตะพล รอดพลอย หัวหน้าฝ่ายวิศวกรรม จ.ส.อ. ประกอบ พูนผล หัวหน้าฝ่ายก่อสร้างที่ 1 และเจ้าหน้าที่สำนักงานก่อสร้างชลประทานใหญ่ที่ 12 สำนักพัฒนาแหล่งน้ำขนาดใหญ่ กรมชลประทาน เข้าร่วมประชุม มีชาวบ้านที่อยู่อาศัยและมีที่ดินทำกินในพื้นที่ห้วงงาน เข้าร่วม จำนวน 85 คน แบ่งเป็นชาวบ้านจากตำบลนาซาว จำนวน 66 คน และชาวบ้านจากตำบลเชียงคาน จำนวน 19 คน ผลการลงมติการดำเนินการจัดเวทีประชาคมคือ 1) ชาวบ้านจากตำบลนาซาว อนุญาตให้ใช้ที่ดิน เพื่อก่อสร้างโครงการฯ จำนวน 65 คน 2) ชาวบ้านจากตำบลเชียงคาน อนุญาตให้ใช้ที่ดิน เพื่อก่อสร้างโครงการฯ จำนวน 19 คน

มีนาคม 2561 นายยุทธนา มหานุกูล ผู้อำนวยการสำนักงานก่อสร้างชลประทานขนาดใหญ่ที่ 12 เข้าพบ นายชัยวัฒน์ ชื่นโกสุม ผู้ว่าราชการจังหวัดเลย ณ ศาลากลางจังหวัดเลย เพื่อรายงานความก้าวหน้าเกี่ยวกับการดำเนินโครงการประตุน้ำศรีสองรักอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ให้กับผู้ว่าราชการ หลังจากนั้นได้เดินทางเข้าพื้นที่ เพื่อติดตามการดำเนินงานในพื้นที่ห้วงงานโครงการฯ ณ บ้านคกมาด ตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

เมษายน 2561 จ.ส.อ. ประกอบ พูนผล หัวหน้าฝ่ายก่อสร้างที่ 1 สำนักงานก่อสร้างชลประทานขนาดใหญ่ที่ 12 สำนักพัฒนาแหล่งน้ำขนาดใหญ่ กรมชลประทาน เข้าร่วมประชุมกับสภาองค์การบริหารส่วนตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย สมัยวิสามัญที่ 1 ประจำปี 2561 ณ ห้องประชุมสภาองค์การบริหารส่วนตำบลเชียงคาน เพื่อพิจารณาของใช้ที่ดิน สปก. ของชาวบ้านในพื้นที่ดำเนินโครงการประตุน้ำศรีสองรักอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย โดยมี นายสุวัฒน์ แก้วพรรณา ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลเชียงคาน เป็นประธานการประชุม นายผดุง น้อยจันทร์ นายก อบต. เชียงคาน และ ส.อบต. เชียงคาน ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเข้าร่วมพิจารณา

เมษายน 2561 นายยุทธนา มหานุกูล ผู้อำนวยการสำนักงานก่อสร้างชลประทานขนาดใหญ่ที่ 12 นายจิตะพล รอดพลอย หัวหน้าฝ่ายวิศวกรรม จ.ส.อ. ประกอบ พูนผล หัวหน้าฝ่ายก่อสร้างที่ 1 และเจ้าหน้าที่สำนักงานก่อสร้างชลประทานขนาดใหญ่ที่ 12 สำนักพัฒนาแหล่งน้ำขนาดใหญ่ กรมชลประทาน ได้เข้าพบ นายณัฐวิทย์ วิริยาณภรณ์ ปลัดจังหวัดเลย ณ ศาลากลางจังหวัดเลย เพื่อรายงานความก้าวหน้าผลการดำเนินโครงการประตุน้ำศรีสองรักอันเนื่องมาจากพระราชดำริ พร้อมกับขอคำแนะนำการแต่งตั้งคณะทำงานเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการฯ

สิงหาคม 2561 นายชัยวัฒน์ ชื่นโกสุม ผู้ว่าราชการจังหวัดเลย และคณะ ลงพื้นที่ตรวจเยี่ยมพื้นที่ดำเนินโครงการประตุน้ำศรีสองรัก และพบปะกับตัวแทนกรมชลประทานกับผู้นำชุมชน โดยตัวแทนกรมชลประทาน อ้างว่า ชาวบ้านในพื้นที่ไม่มีการคัดค้านโครงการฯ แล้ว ในส่วนนายกองค์การบริหารตำบลปากชม กล่าวว่า ชาวบ้านในพื้นที่มีการคัดค้านมาแล้วหลายครั้ง แต่ไม่เป็นผล ซึ่งผู้ว่าราชการ มีความเห็นชอบกับโครงการฯ และเห็นชอบว่า ควรมีการศึกษาวิจัยร่วมกันต่อไป ในระหว่างการดำเนินโครงการฯ

สิงหาคม 2561 จ.ส.อ.ประกอบ พูนผล หัวหน้าฝ่ายก่อสร้างที่ 1 สำนักงานก่อสร้างชลประทานขนาดใหญ่ที่ 12 สำนักพัฒนาแหล่งน้ำขนาดใหญ่ กรมชลประทาน และนายณัฐวิทย์ บุญประชุม ช่างรังวัด กรมที่ดิน ประชุมชี้แจงราษฎรพื้นที่ห้วงงานโครงการประตุน้ำศรีสองรัก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อ.เชียงคาน จ.เลย เกี่ยวกับการจัดทำเอกสารรังวัดที่ดินถูกเขตห้วงงานโครงการและลงนามรับรองการรังวัด ณ วัดหนองสะพังทอง บ.นาบอน ต.นาซาว อ.เชียงคาน โดยมีราษฎรตามรายชื่อที่ได้นัดหมายจำนวน 46 คน เข้าร่วมประชุม

กันยายน 2561 (ภาคเช้า) นายชวลิต สุรราช วิศวกรโยธาชำนาญการพิเศษ สำนักงานก่อสร้างชลประทานขนาดใหญ่ที่ 12 สำนักพัฒนาแหล่งน้ำขนาดใหญ่ กรมชลประทาน และ จำสิบเอกประกอบ พูลผล หัวหน้าฝ่ายก่อสร้างที่ 1 สำนักงานก่อสร้างชลประทานขนาดใหญ่ที่ 12 จัดกิจกรรม “โครงการประตูละบายน้ำศรีสองรักอันเนื่องมาจากพระราชดำริ พบปะประชาชน” ณ ที่ทำการกำนันตำบลหาดทรายขาว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย โดยมีผู้นำท้องที่ ผู้นำท้องถิ่น ของตำบลหาดทรายขาว และชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรม (ภาคบ่าย) นายชวลิต สุรราช วิศวกรชำนาญการพิเศษ สำนักงานก่อสร้างชลประทานขนาดใหญ่ที่ 12 สำนักพัฒนาแหล่งน้ำขนาดใหญ่ กรมชลประทาน และ จำสิบเอกประกอบ พูลผล หัวหน้าฝ่ายก่อสร้างที่ 1 สำนักงานก่อสร้างชลประทานขนาดใหญ่ที่ 12 จัดกิจกรรม “โครงการประตูละบายน้ำศรีสองรักอันเนื่องมาจากพระราชดำริ พบปะประชาชน” ที่ห้องประชุมองค์การบริหารส่วนตำบลปากคม อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย โดยมีนายโสภณ เข้มทอง ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลปากคม และประชาชนตำบลปากคม เข้าร่วมกิจกรรม

7 กันยายน 2561 (ภาคเช้า) นายชวลิต สุรราช วิศวกรโยธาชำนาญการพิเศษ สำนักงานก่อสร้างชลประทานขนาดใหญ่ที่ 12 สำนักพัฒนาแหล่งน้ำขนาดใหญ่ กรมชลประทาน และ จำสิบเอกประกอบ พูลผล หัวหน้าฝ่ายก่อสร้างที่ 1 สำนักงานก่อสร้างชลประทานขนาดใหญ่ที่ 12 จัดกิจกรรม “โครงการประตูละบายน้ำศรีสองรักอันเนื่องมาจากพระราชดำริ พบปะประชาชน” ณ ห้องประชุมสำนักงานเทศบาลตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย โดยมีผู้นำท้องที่ ผู้นำท้องถิ่น ของตำบลเขาแก้ว และประชาชนเข้าร่วมกิจกรรม (ภาคบ่าย) โครงการประตูละบายน้ำศรีสองรักอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย โดยฝ่ายก่อสร้างที่ 1 สำนักงานก่อสร้างชลประทานขนาดใหญ่ที่ 12 สำนักพัฒนาแหล่งน้ำขนาดใหญ่ กรมชลประทาน จัดกิจกรรม “โครงการประตูละบายน้ำศรีสองรักอันเนื่องมาจากพระราชดำริ พบปะประชาชน” เพื่อประชาสัมพันธ์การดำเนินโครงการฯ และรับฟังความคิดเห็น/ข้อเสนอแนะต่างๆ จากประชาชน ณ องค์การบริหารส่วนตำบลจอมศรี อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย มีผู้นำท้องที่ ผู้นำท้องถิ่น และประชาชนพื้นที่ตำบลจอมศรีเข้าร่วมกิจกรรม จำนวน 84 คน

17 กันยายน 2561 คณะรัฐมนตรีนำโดย พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี ลงพื้นที่จังหวัดเลย (กรม.สัจจร) โดยเดินทางพบปะประชาชนที่มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย และเปิดถนนสี่เลนเลย-เชียงคาน พร้อมทั้งเยี่ยมชม การดำเนินงานโครงการการท่องเที่ยวโดยชุมชนตามแนวพระราชดำริ ที่อำเภอเชียงคาน แต่เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง ได้มีการกักตัวผู้นำชุมชนจากบ้านกลาง ซึ่งเป็นชุมชนเป้าหมายดำเนินโครงการท่องเที่ยววิถี แต่คัดค้านการก่อสร้างประตูน้ำศรีสองรักเพราะเกรงว่า จะไปยื่นหนังสือร้องเรียนเกี่ยวกับโครงการประตูละบายน้ำศรีสองรัก อย่างไรก็ตาม คณะ.สัจจร ในครั้งนี้ ได้มีการเข้าไปเยี่ยมชมพื้นที่ การก่อสร้างดำเนินโครงการประตูละบายน้ำศรีสองรักอีกด้วย

23 พฤศจิกายน 2561 คณะทำงานบริหารจัดการน้ำแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่โครงการประตูละบายน้ำศรีสองรัก ที่แต่งตั้งมาตั้งแต่วันที่ 16 กรกฎาคม 2561 เริ่มประชุมครั้งแรก โดยชาวบ้านมีข้อเสนอที่สำคัญคือ

ให้ กรมชลประทาน จัดทำแบบจำลองพื้นที่น้ำท่วม หากมีการสร้างโครงการประตูละบายน้ำศรีสองรัก มา
นำเสนอให้กับชาวบ้าน ซึ่ง กรมชลประทาน รับปากว่าจะดำเนินการตามข้อเรียกร้องของชาวบ้าน

28 พฤศจิกายน 2561 พลเอกฉัตรชัย สาริกัลยะ รองนายกรัฐมนตรีและอดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวง
เกษตรและสหกรณ์ ลงพื้นที่เพื่อติดตามความก้าวหน้าโครงการสร้างประตูละบายน้ำศรีสองรัก อัน
เนื่องมาจากพระราชดำริ โดยมีกิจกรรมมอบเงินให้กับชาวบ้านที่ถูกเวนคืน 8 รายแรก ซึ่งเป็นกลุ่มที่มี
เอกสารสิทธิเป็น โฉนด โดยเป็นชาวบ้านกกโพธิ์-ห้วยหินสอ แต่สำหรับกลุ่มที่มีเอกสารสิทธิเป็น สปก. จะ
ดำเนินการจ่ายค่าชดเชยในลำดับถัดไป และอธิบดีกรมชลประทานได้ชี้แจงว่าจะดำเนินการจ่ายค่าชดเชยให้
แล้วเสร็จภายใน ธ.ค. 61 และจะเริ่มดำเนินการก่อสร้างในช่วงเดือน ม.ค. 62 ขณะนี้ได้ บริษัทผู้รับเหมาเพื่อ
มาดำเนินโครงการเรียบร้อยแล้ว หลังจากพบปะประชาชนที่วัดหนองข่า บ้านนาบอน ตำบลปากตม รอง
นายกฯ พร้อมคณะ ข้าราชการในพื้นที่ ตัวแทนกรมชลฯ และสื่อมวลชน ได้เดินทางไปถ่ายทำรายการ
เดินทางประเทศไทย ณ พื้นที่ดำเนินโครงการก่อสร้างประตูน้ำ โดย “ห้าม” มิให้ชาวบ้านเข้าใกล้พื้นที่จัดทำ
รายการ แม้แต่เจ้าของที่ดินและชาวบ้านที่ถูกผลกระทบ ก็ห้ามเข้า

5 ธันวาคม 2561 การออกอากาศ “รายการเดินทางประเทศไทย ประตูละบายน้ำศรีสองรัก อัน
เนื่องมาจากพระราชดำริ” ความยาว 18.35 นาที นำเสนอถึงรายละเอียดโครงการประตูละบายน้ำศรีสองรักฯ
ผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ พร้อมกันกับสภาพพื้นที่และสถานการณ์การจัดการน้ำในพื้นที่ภาคอีสาน
โดยเฉพาะจังหวัดเลยกับพื้นที่ลุ่มน้ำเลย ซึ่งนำเสนอโดยพลเอกฉัตรชัย สาริกัลยะ รองนายกรัฐมนตรี นาย
สำเริง แสงภู่วงศ์ รองเลขาธิการสำนักทรัพยากรน้ำแห่งชาติ และนายทองเปลว กองจันทร์ อธิบดีกรม
ชลประทาน จุดที่น่าสังเกตคือ การนำเสนอเสียงชาวบ้านในพื้นที่ดำเนินโครงการฯ นั้นเป็นความเห็นของ
ชาวบ้านในพื้นที่ ซึ่งเป็นความเห็นด้านบวกเพียงอย่างเดียว เช่น ความต้องการและความจำเป็นในการใช้น้ำ
ความคาดหวังถึงผลประโยชน์จากโครงการฯ แต่กลับไม่มีการสะท้อนข้อกังวลของชาวบ้านในพื้นที่ ดังที่
ชาวบ้านกลางมีความกังวลใจต่อโครงการฯ

8 มกราคม 2562 กรมชลประทาน นัดประชุมกับชาวบ้านที่ถือครองที่ดินเอกสารสิทธิ สปก. เพื่อ
ชี้แจงเกี่ยวกับการดำเนินโครงการประตูละบายน้ำศรีสองรัก และการเวนคืน

9 พฤษภาคม 2562 บริษัท ไทรทันเน็ลลิง จำกัด เริ่มดำเนินการก่อสร้างประตูละบายน้ำ ขนาดบาน
ประตู 15X13.20 เมตร จำนวน 5 ช่องประตู และอาคารประกอบพร้อมส่วนประกอบอื่น มีระยะเวลาก่อสร้าง
1,200 วัน เริ่มสัญญาเมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม 2562- 20 สิงหาคม 2565 งบประมาณ 1,510,917,027.23 (หนึ่ง
พันห้าร้อยสิบสี่ล้านเก้าแสนหนึ่งหมื่นเจ็ดพันยี่สิบเจ็ดบาทยี่สิบสามสตางค์) โดยได้รับการว่าจ้างจาก กรม
ชลประทาน ให้ดำเนินการก่อสร้าง

28 มิถุนายน 2562 พัฒนาชุมชนอำเภอเชียงคาน ได้รับคำสั่งจากกรมพัฒนาชุมชนผ่านพัฒนาการ
จังหวัดเลย ให้จัดทำแผนพัฒนาชุมชนและส่งเสริมอาชีพพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบ สิ่งแวดล้อมโครงการประตูละ
บายน้ำศรีสองรัก งบประมาณหมู่บ้านละ 80,000 บาท โดยมีบ้านกลาง หมู่ 3 หมู่ 8 บ้านคกมาดหมู่ 3 และ

บ้านนาบอน หมู่ 9 เป็นพื้นที่เป้าหมาย ระยะเวลาดำเนินการตั้งแต่ ตุลาคม 2561 ถึง กันยายน 2562 โดยชุมชนบ้านกลางมีมติไม่รับโครงการดังกล่าว เนื่องจากโครงการมีความเกี่ยวข้องกับโครงการการก่อสร้างประตูระบายน้ำศรีสองรัก

8 กรกฎาคม 2562 กรมชลประทานจัดประชุม เตรียมความพร้อมการจัดทำงบประมาณค่าดำเนินการตามแผนปฏิบัติการป้องกันและแก้ไขผลกระทบสิ่งแวดล้อมและแผนติดตามตรวจสอบผลกระทบสิ่งแวดล้อม ปีงบประมาณ 2563 ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐอื่นๆ ที่ประชุมมีมติมอบหมายให้กรมชลประทานเตรียมความพร้อมจัดทำงบประมาณค่าดำเนินการตามแผนปฏิบัติการ เพื่อพิจารณาจัดสรรให้แต่ละหน่วยงานอย่างรวดเร็ว โดยขอให้หน่วยงานส่งงบประมาณให้กับกรมชล ทั้งนี้ กองส่งเสริมโครงการพระราชดำริการจัดการพื้นที่และวิศวกรรมการเกษตร ขอความร่วมมือมายังเกษตรจังหวัดเลย ให้จัดทำรายละเอียดค่าของงบประมาณ โดยให้นำแนวทางการจัดทำโครงการส่งเสริมและพัฒนาในเขตชลประทานมาประกอบการพิจารณาด้วย

กรกฎาคม 2562 เกษตรจังหวัดเลยประชุมร่วมกับชุมชนบ้านกลาง ณ วัดโพธิ์ศรีหายโสภ โดยเจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรจังหวัดเลยกล่าวโน้มน้าวให้ชาวบ้านกลางรับโครงการพัฒนา ซึ่งจะเป็นประโยชน์กับชาวบ้าน อย่างไรก็ตามชาวบ้านกังวลว่าโครงการดังกล่าวอาจเกี่ยวข้องกับโครงการประตูระบายน้ำศรีสองรัก ชุมชนบ้านกลางจึงมีมติไม่รับโครงการดังกล่าว

30 กรกฎาคม 2562 ชมรมนักข่าวสิ่งแวดล้อมลงพื้นที่ทำชาวบ้านกลาง โดยกลุ่มอัครแม่ น้ำเลยได้ให้สัมภาษณ์และแสดงจุดยืนคัดค้านการก่อสร้างประตูระบายน้ำศรีสองรัก ภายหลังจากกิจกรรมดังกล่าว ได้ปรากฏข่าวการขึ้นหนังสือและสื่อบอกผลกระทบจากการก่อสร้างประตูระบายน้ำศรีสองรัก ต่อสื่อมวลชนหลายสำนักได้แก่ สำนักข่าวเนชั่น, ThaiPBS, ศูนย์ข่าวภาคอีสาน ThaiPBS, สำนักข่าวประชาไท, สำนักข่าวสิ่งแวดล้อม GreenNews เป็นต้น

29 กรกฎาคม 2562 กลุ่มอัครแม่ น้ำเลยรวมตัวกันกว่า 40 คน ขึ้นหนังสือต่อผู้ว่าราชการจังหวัดเลย นายชัยวัฒน์ ชื่นโกสุม ณ ด้านสุลตากร อำเภอเชียงคาน ท่ามกลางสื่อมวลชนจากชมรมนักข่าวสิ่งแวดล้อม โดยขอให้ผู้ว่ามีคำสั่งระงับการก่อสร้างโครงการประตูระบายน้ำศรีสองรัก เนื่องจากกังวลว่าโครงการดังกล่าว จะส่งผลกระทบต่อชุมชน ทั้งนี้ ที่ผ่านมามีกรมชลประทานให้ข้อมูลเฉพาะด้านดี และไม่เคยให้ข้อมูลด้านเสีย ซึ่งเมื่อปีที่แล้วกรมชลประทานได้รับปากว่าจะสร้างโมเดลพื้นที่น้ำท่วมให้สำเร็จ แต่ชาวบ้านยังไม่รับรู้ถึงผลกระทบที่เกิดขึ้น ผู้ว่าราชการจังหวัดเลยจึงจะจัดให้มีการนำเสนอข้อเท็จจริงระหว่างกรมชลประทานและชาวบ้านภายใน 15 วันนับจากวันที่ได้รับหนังสือ

สิงหาคม 2562 การประชุมชี้แจงราษฎรในการก่อสร้างโครงการประตูระบายน้ำศรีสองรัก ณ วัดโพธิ์ศรีหายโสภ บ้านกลาง อ.เชียงคาน จ.เลย มีผู้เข้าร่วมประชุม ดังนี้ ผู้ว่าราชการจังหวัดเลย, ผอ.สำนักงานก่อสร้างชลประทานขนาดใหญ่ 12, มณฑลทหารบกที่ 28, สำนักงานจังหวัดเลย, ประชาสัมพันธ์จังหวัดเลย, ศูนย์ดำรงธรรม, สายตรวจตำบลปากคม, ปลัด อบต.ปากคม, ผู้แทนนายก อบต.ปากคม, นายก อบต.เชียง

คาน, รองนายก อบต.นาข้าว, ผู้ใหญ่บ้านคกมาด, ผู้ใหญ่บ้านคกจีว, กลุ่มฮักแม่น้ำเลย, กลุ่มคัดค้านการสร้าง
ประตูระบายน้ำศรีสองรัก และชาวบ้านกลาง รวมผู้เข้าร่วมประชุมประมาณจำนวน 300 คน

สืบเนื่องจากชาวบ้านมีการยื่นหนังสือคัดค้านโครงการก่อสร้างประตูระบายน้ำศรีสองรัก ณ ด้าน
ศุลกากร อ.เชียงคาน จ.เลย เมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม 2562 จึงนำมาสู่เวทีการพูดคุยระหว่างกรมชลกับชาวบ้าน
กลางในวันนี้

ผอ.สำนักงานก่อสร้างชลประทานขนาดใหญ่ 12 “ในฤดูแล้งระดับน้ำที่สะพานบ้านกลางจะสูง
ประมาณ 3 เมตร ระดับน้ำจะไม่ผันตลิ่งแม่น้ำเลยขึ้นมา และน้ำจะเอ่อไปถึงบ้านแก่งมีสูงประมาณ 1 เมตร
ในช่วงฤดูฝน ถ้าน้ำมากจะยกประตูระบายน้ำเพื่อให้ไหลลงแม่น้ำโขง แต่ถ้าฝนทิ้งช่วงเราก็จะห้บานประตู
ลงเพื่อกักเก็บน้ำไว้เราจะบริหารจัดการน้ำให้อยู่ในลำน้ำเลยโดยไม่ส่งผลกระทบ ถ้ามิน้ำโขงหนุนมา จะปิด
ประตูน้ำและใช้เครื่องสูบน้ำออก เบื้องต้นใช้เครื่องสูบน้ำแบบ โมบาย เพื่อเลี้ยงระดับน้ำไว้ไม่ให้ล้น โดยได้
ออกแบบเป็นสถานีสูบน้ำถาวรไว้ สูบน้ำไปและน้ำกลับ ในกรณีที่น้ำเลยมาเยอะ จะเปิดประตูระบายลงโขง
เพื่อให้ระบายน้ำได้เร็วขึ้น เป็นการแก้ไขปัญหาและเป็นการลดผลกระทบในช่วงฤดูฝนด้วย” เจ้าหน้าที่กรม
ชลประทานกล่าว และยังเสนอให้ชาวบ้านที่คัดค้านได้ไปศึกษาดูงานยังพื้นที่โครงการทำสำเร็จ “ทั้งนี้
โครงการ ปตร.ศรีสองรัก ไม่เข้าข่ายการจัดทำรายงานผลกระทบสิ่งแวดล้อม แต่มีการศึกษาวางโครงการ
(Pre-Feasibility ประตูระบายน้ำศรีสองรัก และกรมชลประทานยังมีแผนอนุรักษ์พัฒนาสิ่งแวดล้อม ซึ่งมี
งบประมาณ 250 ล้านบาท โดยมีแผนทำงานบูรณาการกับพัฒนาชุมชน กรมประมง กรมทางหลวง เป็นต้น
การใช้ของเกษตรกร อยู่ระหว่างการออกแบบท่อส่งน้ำ เพื่อให้ไปถึงพื้นที่เพาะปลูก โดยกรมชลฯ มี
ระเบียบการใช้น้ำอยู่แล้ว โดยจะต้องมีกลุ่มผู้ใช้น้ำ มีแปลงเพาะปลูกจึงจะต่อท่อส่งน้ำ ส่วนค่าใช้จ่ายการสูบ
น้ำกรมชลฯ จะออกค่าไฟฟ้าให้ในหนึ่งรอบการเพาะปลูกครั้งแรกฟรี ส่วนค่าซ่อมบำรุง ค่าไฟ กลุ่มผู้ใช้น้ำ
ตกลงกันเอง โดยเฉลี่ยที่ผ่านมามีค่าใช้จ่ายการสูบน้ำประมาณ 120 บาท /ไร่ พอชาวบ้านมีน้ำก็จะมีรายได้
เพิ่มขึ้น” เจ้าหน้าที่กรมชลฯ คนเดิมกล่าว

ทางกลุ่มผู้คัดค้าน ได้ตั้งข้อสังเกตถึงเอกสารการวางโครงการ เช่น ปรากฏว่ามีข้อมูลบ้านห้วยจิก
ได้รับผลประโยชน์ แท้จริงแล้วบ้านห้วยจิกไม่มีอยู่จริงในตำบลปากคม อำเภอเชียงคาน เป็นเพียงชื่อลำน้ำ
ห้วยจิกเท่านั้น การสร้างบันไดปลาผ่านที่ได้ศึกษามายังไม่เคยเห็นบันไดปลาผ่านที่ไหนในประเทศไทยที่
ประสบผลสำเร็จ ถ้ากรณีเกินกว่าที่กรมชลฯ คาดการณ์ไว้ อาจส่งผลต่อการอพยพและกลุ่มชาติพันธุ์ไทพวน
อาจล่มสลายได้ การดำเนินโครงการย่อมมีผลกระทบต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่นเดียวกับโครงการนี้
อยากให้มีการศึกษาผลกระทบโดยการมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้คัดค้าน แม้กระทั่งการแต่งตั้งคณะกรรมการ
บริหารจัดการน้ำอย่างมีส่วนร่วม โครงการประตูระบายน้ำศรีสองรัก มีแค่รายชื่อที่แต่งตั้งที่ผ่านมามีการเรียก
ประชุมเพียงครั้งเดียว ซึ่งตอนนั้นกรมชลฯ บอกว่าจะเรียกประชุมอย่างน้อย 2 เดือน/ ครั้ง มีเสียงตามสายที่
ส่งจากพื้นที่โครงการฯ บ้านกกโพธิ์ ห้วยหินสอ เป็นลักษณะให้ข้อมูลบิดเบือนบอกแต่สิ่งดีงาม สร้างความ
ขัดแย้งให้คน สังคม แม้กระทั่งการเขียนรายงานงบประมาณเกินกว่าที่ตั้งกำหนดไว้ ดังกรณีของเขื่อนปากมูล

จังหวัดอุบลราชธานี เชื้อนราธิปไตย เชื้อนห้วยนา โครงการสูบน้ำด้วยพลังงานไฟฟ้าในเขตตำบลเชียงคาน ในปัจจุบันไม่มีการใช้งาน เนื่องจากไม่คุ้มค่าในการลงทุนของเกษตรกร สร้างเสร็จไม่กี่ปีทรุดโทรม ดังรายการเปิดปม ของสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ได้นำเสนอ “ประตูนํ้าห้วยพันล้าน” ออกอากาศวันจันทร์ที่ 8

มกราคม 61 เวลา 20.30 น. <https://www.youtube.com/watch?v=wmDSIE-Dykc>

เป็นต้น ทั้งสองโครงการมีความเกี่ยวข้องกันอย่างไร กลุ่มผู้คัดค้านยังเสนอให้หน่วยงานที่รับผิดชอบกับโครงการฯ ทำหนังสือเป็นลายลักษณ์อักษรและลงนามโดยผู้มีอำนาจว่าน้ำจะไม่ท่วม ไม่สร้างความเดือดร้อนเสียหายต่อข้อกังวลทั้งหมด เช่น การทำมาหากินในลำนํ้าเลย ระบบนิเวศ ความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ เป็นต้น ตั้งแต่ทราบว่าจะมีโครงการฯ ทำให้กลุ่มผู้คัดค้านสุขภาพจิตเสีย เกิดความเครียด ในเอกสารการวางโครงการที่กรมชลประทานให้กับชุมชน ไม่มีข้อมูลด้านเกษตร เช่น ชนิดของพืชที่ปลูกในแต่ฤดูกาล หนังสือที่ให้กับผู้นำชุมชนเพื่อให้ชาวบ้านลงชื่อเห็นด้วย ก่อนดำเนินโครงการ เป็นเพียงกระดาษปะหน้าเพียงแผ่นเดียว ไม่มีรายละเอียดของโครงการเพื่อใช้ในการตัดสินใจได้เลย ความกังวลจากการสูบน้ำในแม่น้ำเลยเพื่อนำไปใช้เพื่อการเกษตร คือ ตะกอน วัชพืช สารปนเปื้อน สารเคมีจากภาคเกษตร จากชุมชนที่ไม่มีข้อมูล ไม่มาตรวจการด้านปลอดภัย แม่นํ้าเลยเป็นแหล่งขยายเพาะพันธุ์ปลาที่อพยพจากแม่น้ำโขง และจะกลับไปยังแม่น้ำโขงเมื่อตัวโต

นายชัยวัฒน์ ชื่นโกสุม ผู้ว่าราชการจังหวัดเลย เสนอว่า “หากกรมชลประทานมั่นใจว่าน้ำจะไม่ท่วมขอให้ทำหนังสือรับรองมา”

นายพิชัย ปรานไพรี ครูชำนาญการพิเศษ “ถ้าชุมชนล่มสลายท่านจะได้อะไร ผมศึกษาวิจัยเรื่องเขื่อนมาแล้ว 3 เขื่อนที่มีปัญหา เขื่อนอุบลรัตน์ เขื่อนลำปาว เขื่อนที่จังหวัดอุบล วันนี้พวกท่านมาราชการตามหน้าที่ของท่าน ผมก็ขอขอบคุณจริงๆ แล้วท่านไม่มีอำนาจในการตัดสินใจ ชาวบ้านต้องเข้าใจพวกท่านด้วย ถ้าข้าราชการไม่ปฏิบัติตามหน้าที่มันก็ผิดกฎ ดังนั้น พวกเราชาวบ้านก็ทำหน้าที่ของพวกเราเหมือนกัน ถ้าเราไม่เอาโครงการก็แปลว่าเรามีเหตุผลของเรา ท่านต้องการพวกรเรา ผมยกตัวอย่างความล่มสลายของชุมชนที่เคยสาบานจากการสร้างเขื่อนลำปาว คนที่สาบานตอนนี้ก็ตายไปแล้ว ทำยที่สุดชุมชนได้อะไรจากการสาบาน การสาบานมันไม่มีเหตุผล ถ้าเราไม่เอาโครงการก็คือไม่เอา ที่ชาวบ้านไม่เอา ก็เพราะว่ากรมชลฯ ไม่มีความจริงใจ ผมเข้าใจดีว่าถ้ากรมชลฯ พูดความจริงท่านจะไม่ได้สร้าง กรมชลฯ โกหกชาวบ้านไว้ทั่วประเทศยกตัวอย่างพื้นที่ลุ่มต่ำแม่น้ำมูล กรมชลฯ เคยไปชี้แจงชาวบ้านแล้วสาบานตนว่าน้ำจะไม่ท่วมพื้นที่บ้านเขาพื้นที่ตรงนั้นน้ำไม่ท่วมขังจริง แต่เป็นพื้นที่น้ำท่วมซ้ำซาก ถ้าเกิดแบบนั้นจริงๆ บ้านกลางรับได้ไหม ถ้าทำ EIA ยังไงมันก็ไม่ได้สร้าง กรมชลฯ ทำแบบลับๆ ล่อๆ ลับลวงพรางชาวบ้าน สรุปแล้วชาวบ้านกลางไม่เอาโครงการฯ ประเทศไทยของเราอุดมสมบูรณ์มาก ถ้าทรัพยากรอยู่กับประชาชนจริงๆ พวกเราจะไม่จนอยู่อย่างนี้ พวกเราก็จะสู้ไปเรื่อยๆ สู้ไปจนกว่าจะมีการเปลี่ยนคณะรัฐบาล”

มติที่ประชุม

1. ผู้ว่าราชการรับหนังสือคัดค้านโครงการก่อสร้างประตูระบายน้ำ จากกลุ่มฮักแม่น้ำเลยและจะนำเรื่องส่งถึง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

2. ผู้อำนวยการสำนักงานก่อสร้างชลประทานขนาดใหญ่ 12 จะนำเรื่องที่ชาวบ้านคัดค้านโครงการก่อสร้างประตูระบายน้ำศรีสองรัก รายงานต่อผู้บังคับบัญชาและผู้มีอำนาจตัดสินใจ และภายใน 30 วันนับจากวันที่ 16 ส.ค. 2562 จะต้องได้คำตอบ โดยกรมชลฯจะต้องแจ้งต่อผู้ใหญ่บ้านกลางเป็นลายลักษณ์อักษร

3. ในระหว่างที่รอการดำเนิน 30 วัน ห้ามกรมชลฯ ใช้เสียงประชาสัมพันธ์โครงการก่อสร้างประตูระบายน้ำศรีสองรัก

4. ผู้ว่าราชการขอพูดคุยรายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับข้อมูลของกลุ่มฮักแม่น้ำเลยนำเสนอในวันนี้อีกครั้ง จนจนผู้ว่าราชการจังหวัดเลย โดยวันที่และเวลาจะนัดหมายกันภายหลัง

การสื่อสารสู่สาธารณะด้วยการถ่ายทอดสดผ่านเฟสบุ๊กที่ใช้ชื่อว่า “กลุ่มฮักแม่น้ำเลย”

จบการประชุมเวลา 14.30 น.

ส่งหนังสือเรื่องร้องทุกข์จากบ้านกลางไปยัง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ผ่านผู้ว่าราชการจังหวัดเลย ผู้ว่าราชการจังหวัดเลยส่งหนังสือเรื่องร้องทุกข์ของกลุ่มฮักแม่น้ำเลยไปยังผู้อำนวยการสำนักงานโครงการก่อสร้างชลประทานขนาดใหญ่ที่ 12

กรมประมง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ติดป้ายประชาสัมพันธ์โครงการจำนวน 10 จุด รอบพื้นที่โครงการฯ

กลุ่มฮักแม่น้ำเลยติดป้ายคัดค้านโครงการประตูระบายน้ำศรีสองรัก 1 จุดบริเวณบ้านกกโพธิ์ ต.ปากคม อ.เชียงคาน จ.เลย หลังจากนั้นเพียงวันเดียวป้ายคัดค้านโครงการก่อสร้างประตูระบายน้ำศรีสองรัก ถูกกรีดทำลาย ชาวบ้านติดป้ายคัดค้านโครงการใหม่อีกครั้ง

30 สิงหาคม 2562 กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร (กอ.รมน.) เข้าพบผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3 สอบถามข้อมูลและความคืบหน้าของกลุ่มฮักแม่น้ำเลย กลางดึกในวันเดียวกันนี้ป้ายประชาสัมพันธ์โครงการก่อสร้างประตูระบายน้ำศรีสองรัก ถูกเผาและทำลาย

ถัดมาอีก 1 วัน กลุ่มฮักแม่น้ำเลยประกาศแถลงการณ์ประณามผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการสร้างปมความขัดแย้ง และแสดงเจตนาบริสุทธิ์ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์เผาทำลายป้ายดังกล่าว ผ่านเฟสบุ๊ก

30 กันยายน 2562 กลุ่มฮักแม่น้ำเลยยื่นหนังสือผ่านจดหมายไปรษณีย์ร้องเรียนต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

15 ตุลาคม 2562 กลุ่มฮักแม่น้ำเลยส่งจดหมายไปรษณีย์ ต่อคณะกรรมการแม่น้ำโขง Mekong River Commission (MRC) ให้ตรวจสอบโครงการประตูระบายน้ำศรีสองรักที่อาจจะเชื่อมโยงกับการผันน้ำโขง และในเอกสารการวางโครงการที่จะมีการสูบน้ำจากแม่น้ำโขงเข้ามาใช้กับโครงการฯ ในช่วงเย็นวัน

เดียวกันก็ได้เดินทางไปยังจวนผู้ว่าราชการจังหวัดเลย ร่วมรับประทานอาหารเย็นและนำเสนอข้อมูลผลการ
ศึกษาวิจัยและอภิปรายเหตุผลความจำเป็นที่ต้องมีการคัดค้านโครงการประตูละบายน้ำศรีสองรัก

17 ตุลาคม 2562 กลุ่มอภิมแม่น้ำเลยยื่นหนังสือผ่านทางไปรษณีย์ถึง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตร
และสหกรณ์ เรื่อง ทวงถามคำตอบข้อเสนอลงข้อเรียกร้องโครงการประตูละบายน้ำศรีสองรัก จังหวัดเลย

14 พฤศจิกายน 2562 หลังจากได้มีการร่วมพูดคุยยังจวนผู้ว่าราชการจังหวัดที่ผ่านมา เมื่อวันที่ 15
ตุลาคม ผู้ว่าราชการจังหวัดและกลุ่มอภิมแม่น้ำเลย มีการตกลงที่จะเชิญกรมชลประทานมาร่วมเจรจากันอีก
ครั้งยังศาลากลางจังหวัด หลังจากได้วันเวลาตามที่ได้นัดหมายกัน คือ เวลา 11.30 น. สรุปผลจากการเจรจา
ดังต่อไปนี้

ผลจากการเจรจา 3 ฝ่าย เมื่อวันที่ 14 พ.ย. 2562 เวลา 11.30 น. ห้องประชุมภูเรือ ชั้น 3 ศาลากลาง
จังหวัดเลยโดยผู้ว่าราชการจังหวัดเลย นายชัยวัฒน์ ชื่นโกสุม พร้อมด้วยคณะ, ศูนย์ดำรงธรรมจังหวัดเลย
พร้อมคณะ, สำนักงานจังหวัดเลย, กรมชลประทาน นำโดย นายยุทธนา มหานุกุล ผู้อำนวยการสำนักงาน
ก่อสร้างชลประทานขนาดใหญ่ 12 , กลุ่มอภิมแม่น้ำเลยและกลุ่มผู้คัดค้าน โครงการประตูละบายน้ำศรีสองรัก
รวมประมาณ 30 คน จากที่กลุ่มอภิมแม่น้ำเลย นำโดยกลุ่มชาติพันธุ์ไทพวน บ้านกลาง ได้พบปะกับผู้ว่า
ราชการจังหวัดยังจวนผู้ว่าฯ และได้มีการนัดหมายเพื่อจะร่วมพูดคุย 3 ฝ่าย การเจรจาเริ่มจากกลุ่มอภิมแม่น้ำ
เลย เรียกร้องให้ชะลอการดำเนินโครงการประตูละบายน้ำศรีสองรักออกไปก่อน จนกว่าจะมีการสรุปหลัง
การจัดเวทีสาธารณะ ที่แต่ละฝ่ายจะต้องนำเสนอข้อมูลที่มี ข้อดี ผลกระทบ อื่นๆ ตามที่จะมีการออกแบบ
ร่วมกันก่อน ดังคำแถลงการณ์

1.ให้มีการจัดเวทีสาธารณะ เพื่อรับฟังความคิดเห็น แสดงข้อมูล ข้อกังวล ข้อดี ข้อเสีย ให้
ครบถ้วน รอบด้าน ตลอดจนความคุ้มค่าของโครงการประตูละบายน้ำศรีสองรัก โดยต้องมีนักวิชาการทั้ง
สองฝ่าย และต้องให้ผู้ที่มีอำนาจในการตัดสินใจต่อโครงการประตูละบายน้ำศรีสองรักเข้าร่วม เพื่อเสนอ
แนวปฏิบัติต่อไปได้ด้วยความเห็นชอบร่วมกัน

2.หลังจากวันนี้ต้องมีการเสนอให้ชะลอโครงการฯ ไว้ก่อนจนกว่าจะมีการสรุปหลังจากการจัด
เวทีสาธารณะ โดยผู้ที่มีอำนาจอย่างเร่งด่วน

3.ต้องมีการศึกษา ความคุ้มค่า ผลกระทบให้รอบด้าน ในลักษณะเดียวกับการศึกษาผลกระทบ
ทางสิ่งแวดล้อมของโครงการก่อสร้างประตูละบายน้ำศรีสองรัก

4.กรมชลประทาน ต้องทำเอกสารเป็นลายลักษณ์อักษร กรณีชาวบ้านร้องเรียนมีบุคคลในการ
ก่อสร้างประตูละบายน้ำศรีสองรัก ได้เรียกร้องผลประโยชน์กับชาวบ้านในพื้นที่ก่อสร้าง

5.กรมชลประทานต้องทำความเข้าใจให้ชัดเจน กับเจ้าของพื้นที่ ที่กรมชลประทานเข้าไป
ดำเนินการใด ๆ เช่น การปักธง ฟังหมุด เป็นต้น

6.ทุกเวที ทุกการประชุม กรมชลประทานต้องเชิญคณะกรรมการบริหารจัดการร่วมโครงการ
ประตูละบายน้ำศรีสองรัก ที่มีการแต่งตั้งไว้เข้าร่วมทุกครั้ง

7. มีการตั้งผู้ประสาน 3 ฝ่าย

หลังจากสิ้นสุดการเจรจา ทั้ง 3 ฝ่ายต้องร่างเอกสารเพื่อลงนามรับทราบร่วมกัน และจะนำเสนอให้กับผู้มีอำนาจในการตัดสินใจของโครงการฯ ต่อไป

พื้นที่ตำบลบ้านม่วง (บ้านม่วง บ้านภูเขาทอง และบ้านหนอง)

ได้มีการดำเนินการให้ประชุมกลุ่มย่อยในชุมชน เพื่อให้เกิดการกระตุ้นการทำงานภายในของชุมชน และทีมสื่อสาร โดยการทำงานหรือจัดกิจกรรมชุมชนแต่ละครั้งนักวิจัยและตัวแทนชุมชนจะร่วมประชุมปรึกษาหารือกันอย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างความเข้าใจให้ไปในทิศทางเดียวกัน ได้ร่วมกันแผนงาน การแบ่งบทบาทหน้าที่รับผิดชอบเพื่อให้เกิดกิจกรรมอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมุ่งเน้นการทำความเข้าใจให้กับบุคคลภายนอกชุมชนผ่านกิจกรรมที่จัดขึ้น หรือหากไม่ได้กำหนดเป็นกิจกรรม บางครั้งก็จะร่วมกันออกแบบการสื่อสาร เช่น การประชุมของทีมวิจัยในวันที่ 9 สิงหาคม 2562 ระดับน้ำโขงได้ลดลงประมาณ 1 เมตร ตัวแทนจาก 3 ชุมชน ได้มีเวทีแลกเปลี่ยนข้อมูล ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขง ในขณะนั้น โดยได้วิเคราะห์ถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับระบบนิเวศแม่น้ำโขง ร่วมกันคิดหาของปัญหาที่เกิดขึ้น พร้อมทั้งหาแนวทางร่วมกันว่าในสถานการณ์เช่นนี้ ตัวแทนชุมชนจะทำอะไรได้บ้าง เพื่อให้ข้อมูลกับสาธารณะ รวมถึงคนในชุมชน

ซึ่งการพูดคุยได้ข้อสรุปคือ การลงสำรวจความเสียหายที่เกิดขึ้นในช่วงน้ำลด บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ถ่ายภาพเพื่อเก็บข้อเท็จจริงและนำข้อมูลและภาพออกเผยแพร่ทั้งในชุมชนและนอกชุมชน ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การถ่ายทอดข้อเท็จจริงลงในเฟสบุ๊กส่วนบุคคล การเขียนรวบรวมข้อมูลอย่างละเอียด การส่งข้อมูลให้นักวิชาการและองค์กรพัฒนาเอกชน รวมทั้งสื่อมวลชนที่เป็นสื่อหลักบางสำนัก เพื่อนำไปเผยแพร่ต่อให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น เป็นต้น

ในวันที่ 25 กรกฎาคม 2562 นักวิจัยท้องถิ่น ตัวแทนจากองค์กรภาคประชาชนในกลุ่มน้ำโขงจากภาคอีสาน ได้ประชุมกลุ่มเพื่อเตรียมข้อมูลนำเสนอให้แก่อธิบดีกรมประมง ในโอกาสที่มีตัวแทนเดินทางมาลงพื้นที่แม่น้ำโขง ตำบลบ้านม่วง ในวันที่ 26 กรกฎาคม 2562 โดยเมื่อถึงวันที่กำหนด ตัวแทนนักวิจัยได้นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขง และการหาปลาในสถานการณ์ปัจจุบันอันเป็นผลจากความผิดปกติการขึ้นลงของระดับน้ำโขง การนำเสนอดังกล่าวนำไปสู่แผนปฏิบัติการร่วมกันระหว่างชุมชนกับกรมประมง โดยมีแนวทางการจัดทำเขตรักษาพันธุ์ปลาในแม่น้ำโขง รวมถึงการสนับสนุนพันธุ์ปลาเพื่อปล่อยทดแทนปลาธรรมชาติที่ลดปริมาณลง

การจัดกิจกรรมในพื้นที่ที่นอกเหนือจากงานประเพณีชุมชน จะมีการสื่อสารกันด้วยวิธีการประชุมร่วมกันเพื่อหารายละเอียดของกิจกรรมนั้นๆ เช่น วันที่ 29 กรกฎาคม 2562 ได้มีการประชุมเพื่อเตรียมงาน “เฝ้าขวัญปลาคืนมาแม่น้ำโขง” ที่จะจัดขึ้นที่แม่น้ำโขงบริเวณชุมชนบ้านม่วง และเมื่อมีกิจกรรม หรือการ

ดำเนินการของกลุ่มเสร็จสิ้นลง ก็จะมีการประชุมเพื่อสรุปการทำงานของแต่ละกิจกรรม เช่น ในวันที่ 11 สิงหาคม 2562 ได้ร่วมกันประชุมสรุปงาน เป็นต้น

ในด้านการสร้างเครื่องมือของชุมชนเพื่อเป็นสื่อกลางสำหรับการทำความเข้าใจและให้ข้อมูลกับคนภายในชุมชนและกลุ่มคนภายนอก กลุ่มนักวิจัยได้ร่วมกันคิดเพื่อผลิตเครื่องมือสำหรับการสื่อสาร โดยเบื้องต้นต้องการสื่อสารเกี่ยวกับชุมชนที่สัมพันธ์กับระบบนิเวศแม่น้ำโขง ซึ่งข้อสรุปคือ การผลิตแผนที่ที่เป็นรายละเอียดของทั้ง 3 ชุมชนอธิปไตยที่ต่างๆ เช่น วัด โรงเรียน ศาลากลางบ้าน ที่สาธารณะ พื้นที่ทำกิจกรรมถึงครัวเรือนในเขตชุมชน และการทำแผนที่ระบบนิเวศในแม่น้ำโขงที่อยู่บริเวณชุมชนนั้นๆ ที่ได้มีการพึ่งพาอาศัย เข้าใช้ประโยชน์ในระบบนิเวศนั้น เช่น ระบบนิเวศหนอง ก้อน แก่ง แผนที่จะเป็นเครื่องมือสำหรับการทำความเข้าใจพื้นฐานของชุมชนที่อยู่ริมแม่น้ำโขง การผลิตแผนที่ระบบนิเวศแม่น้ำโขงโดยได้ร่วมกันจัดทำในวันที่ 4 กรกฎาคม 2562

ในวันที่ 26 กรกฎาคม 2562 ตัวแทนจากชุมชนบ้านม่วง บ้านหนอง บ้านภูเขาทอง และหมู่บ้านใกล้เคียง รวมถึงตัวแทนเครือข่ายประชาชนลุ่มน้ำโขงในภาคอีสานได้มีเวทีเพื่อการแลกเปลี่ยนและประสานความร่วมมือกับตัวแทนกรมประมง โดยได้ร่วมกันหาวิธีการฟื้นฟูและเพิ่มปริมาณพันธุ์ปลาในแม่น้ำโขง ในสถานการณ์ที่แม่น้ำโขงเปลี่ยนแปลงไป ทำให้ปลาลดจำนวนลง ส่งผลกระทบโดยตรงกับคนหาปลา

วิธีการที่เป็นความเห็นร่วมกันคือการทำเขตรักษาพันธุ์สัตว์น้ำในแม่น้ำโขง โดยชาวบ้านในชุมชนเป็นผู้ดำเนินการหลัก และกรมประมงเป็นผู้สนับสนุนพันธุ์ปลาและพันธุ์สัตว์น้ำปล่อยลงในแม่น้ำโขง ด้วยจุดประสงค์เพื่อเพิ่มปริมาณพันธุ์สัตว์น้ำในแม่น้ำโขง ให้ชาวบ้านได้พึ่งพาดังเดิม ทั้งนี้กิจกรรมจะเป็นความร่วมมือกันของทุกภาคส่วนในชุมชน ทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น วัด โรงเรียน และประชาชนในชุมชน ในการนี้ที่ปรึกษาอธิบดีกรมประมง ลงสำรวจพื้นที่และรับรู้ปัญหาพร้อมทั้งหาแนวทางแก้ไข โดยได้ลงสำรวจพื้นที่ในบ้านห้วยค้อ ซึ่งเป็นหมู่บ้านริมแม่น้ำโขงซึ่งมีสถานการณ์น้ำลดลงอย่างผิดธรรมชาติ เช่นเดียวกับบ้านม่วง บ้านภูเขาทอง และบ้านหนอง

การสื่อสารของชุมชนเพื่อขับเคลื่อนปัญหาที่เกิดขึ้นให้มีผลในเชิงนโยบาย ได้มีการสื่อสารจากตัวแทนนักวิจัยใจชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติของผู้มีอำนาจตัดสินใจในการแก้ไขปัญหา เช่น ในเดือนตุลาคม 2562 ได้มีการสื่อสารของนางสาวก้านทอง จั่นทอง ประธานกลุ่มคนรักแม่น้ำโขง ชาวบ้านห้วยค้อ ต.บ้านม่วง อ.สังขม จ.หนองคาย และเป็นหนึ่งในทีมวิจัยได้เขียนจดหมายเปิดผนึกถึงนายชวน หลีกภัย ประธานสภาผู้แทนราษฎร เนื้อหาในจดหมายเรียกร้องให้หน่วยงานของรัฐและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร รวมถึงนายชวน หลีกภัย ในฐานะประธานสภาผู้แทนราษฎร ลงพื้นที่ 7 จังหวัดริมน้ำโขงภาคอีสาน เพื่อดูข้อเท็จจริงและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับแม่น้ำโขง รับฟังความทุกข์ยากหลังประสบปัญหาแม่น้ำโขงเหือดแห้งหลังจากที่เขื่อนไซยะบุรี ในเขตประเทศลาวเปิดใช้งาน ซึ่งนับเป็นการยื่นข้อเสนอถึงฝ่ายนโยบายในการหาแนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

ผลจากการเขียนจดหมายได้ทำให้สื่อกระแสหลัก รวมถึงเครือข่ายประชาชน นักวิชาการ องค์กร
เอกชน และกลุ่มบุคคลได้นำข้อความในจดหมายออกเผยแพร่ต่อสาธารณะในวงกว้าง ด้วยความคาดหวังว่า
ฝ่ายนโยบายจะตอบรับการสื่อสารดังกล่าว จดหมายดังกล่าวมีดังนี้

กลุ่มรักษ์แม่น้ำโขง
16 หมู่ 2 บ้านม่วง ตำบลบ้านม่วง
อำเภอสังคม จังหวัดหนองคาย 43160
โทรศัพท์

20 ตุลาคม 2562

เรื่อง การเยี่ยมชมน้ำที่ที่ได้รับผลกระทบน้ำโขงแห้งท้ายเขื่อนไชยะบุรี
เรียน ฯพณฯ นายชวน หลีกภัย, ประธานรัฐสภา และประธานสภาผู้แทนราษฎร

ตามที่ ฯพณฯ ได้ให้เกียรติเดินทางไปเยี่ยมชมน้ำที่ดำเนินงานของโรงไฟฟ้าพลังน้ำไชยะบุรี เมื่อวันที่ 5 ตุลาคม 2562 ตามที่ปรากฏในโพสต์ของเพจ CKPowerPublicCo.,Ltd. เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2562 ข้าพเจ้าในฐานะตัวแทนชาวบ้านกลุ่มรักษ์แม่น้ำโขงที่ตั้งชุมชนริมฝั่งแม่น้ำโขง ต.บ้านม่วง อ.สังคม จ.หนองคาย ซึ่งอยู่ท้ายโรงไฟฟ้าพลังน้ำไชยะบุรีดังกล่าว ขอเรียนให้ ฯพณฯ ทราบว่า นับตั้งแต่กลางเดือนกรกฎาคม 2562 เป็นต้นมา ที่โรงไฟฟ้าไชยะบุรีได้ทดลองเดินเครื่องผลิตกระแสไฟฟ้า จนกระทั่งถึงปัจจุบัน ต้องเผชิญกับความทุกข์ยากแสนสาหัส จากการที่ระดับน้ำในแม่น้ำโขงลดลงผิดปกติโดยลดลงมากกว่า 10 เมตร แม้ว่าเป็นฤดูฝน นอกจากนั้น ระดับน้ำยังผันผวน ขึ้นลงรายวันผิดธรรมชาติ ทำให้ไม่สามารถทำการประมงที่เป็นอาชีพหลักได้ และชุมชนต้องได้รับความเดือดร้อนจากการไม่มีปลาสำหรับการบริโภคในครัวเรือน นอกจากนั้น ยังปรากฏว่า บ้าไคร้ ซึ่งเป็นระบบนิเวศที่สำคัญของแม่น้ำโขงยืนต้นแห้งตาย สัตว์น้ำจำนวนมากทั้ง ปลา หอย และปลาหลากหลายชนิดหนีลงร่องน้ำไม่ทัน และตายตามหาดทราย

ขณะที่หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องกับแม่น้ำโขง และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในพื้นที่ไม่เคยลงพื้นที่มาดูข้อเท็จจริง และรับฟังความทุกข์ของชาวบ้าน ทั้งที่เป็นประเด็นปัญหาที่สร้างความเดือดร้อนให้ชาวบ้าน ทั้งที่บ้านม่วงและที่ตั้งชุมชนริมฝั่งแม่น้ำโขง 7 จังหวัดในภาคอีสาน และเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมในระดับภูมิภาค

ด้วยเหตุดังกล่าวข้างต้น ข้าพเจ้าและชาวบ้าน ต.บ้านม่วง จึงขอเรียนเชิญ ฯพณฯ ในฐานะประธานรัฐสภา และประธานสภาผู้แทนราษฎร ได้โปรดลงพื้นที่เพื่อดูข้อเท็จจริง และพบปะกับชาวบ้านที่เดือดร้อน เพื่อดำเนินการต่อไปที่เป็นการแก้ไขปัญหาดังกล่าว

ขอแสดงความนับถือ

(นางสาวก้านก้อง จันลอง)
ประธานกลุ่มคนรักษ์แม่น้ำโขง

นอกจากนี้ชุมชนได้พยายามให้ฝ่ายรัฐได้เข้ามารับรู้ และหาแนวทางการแก้ไขปัญหาร่วมกันในสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับแม่น้ำโขง ซึ่งที่ผ่านมา ในวันที่ 22 กรกฎาคม 2562 รองผู้ว่าราชการจังหวัดหนองคาย ได้เดินทางมาร่วมประชุมร่วมกับตัวแทนชาวบ้าน และองค์กรท้องถิ่น ที่ อบต. บ้านม่วง ประเด็นน้ำท่วม และองค์กรพัฒนาเอกชนได้หารือเรื่องการเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขง ซึ่งในขณะนั้นระดับน้ำโขงเพิ่มสูงขึ้นเล็กน้อย

ด้านการจัดระบบการให้ข้อมูลต่อบุคคลภายนอก ที่อยู่นอกพื้นที่ หรือการสื่อสารกับภายนอก เช่น การออกนอกชุมชนเพื่อนำเสนอต่อเวทีวิชาการต่างๆ ซึ่งจะมีบุคคลหลักของกลุ่มที่สามารถเดินทางออกนอกพื้นที่ได้ เช่น ในวันที่ 21 สิงหาคม 2562 ตัวแทนนักวิจัยได้เข้าร่วมเป็นวิทยากรในงานเสวนาเปิดพื้นที่การเรียนรู้สื่อสารสาธารณะ การจัดการน้ำภาคอีสาน กลุ่มน้ำโขง: ภัยแล้ง การพัฒนา สิทธิมนุษยชน และทางออก เพื่อนำไปสู่ข้อเสนอ หรือ แนวคิดที่จะร่วมกันผลักดันไปสู่การแก้ปัญหาอย่างยั่งยืน ที่มีการร่วมเวทีเสวนาโดยสภาเกษตรกรแห่งชาติ กลุ่มรักษ์บ้านม่วง จ.หนองคาย สมาคมประมงน้ำจืดภาคอีสาน / สมาคมคนทาม จ.ศรีสะเกษ ศูนย์วิจัยสังคมอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี การพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มูลนิธิน้ำและคุณภาพชีวิต ชลประทาน สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ โดย ทีมวิจัยได้ส่ง คุณ ชัยวัฒน์ พาระคุณ ตัวแทนเครือข่ายรักษ์น้ำโขงบ้านม่วง จ.หนองคาย เข้าร่วมนอกจากนี้ยังมีเวทีที่ออกสื่อสารถึงสาธารณะผ่านในเวทีเสวนา เชื้อนไชยะบุรี: การเปลี่ยนแปลงของน้ำโขงที่ไม่หวนคืน ในวันจันทร์ที่ 28 ตุลาคม 2562 ที่ ตำบลปากชม อำเภอปากชม จังหวัดเลย ซึ่งเป็นการนำเสนอข้อมูลสถานการณ์แม่น้ำโขง บริเวณตำบลบ้านม่วงในเวที โดยมีตัวอย่างของเนื้อหาที่น่าสนใจ ดังนี้

“ เมื่อ 4-5 ปีหลังนี้ ระดับน้ำเริ่มเปลี่ยนแปลงไปมาก ฤดูกาลเปลี่ยนไปไม่เป็นธรรมชาติ เราเริ่มการทำข้อมูลจากการทำงานวิจัย เราเก็บข้อมูลข้อเท็จจริงไม่ได้พูดจากความรู้สึก มีเรื่องเขื่อนเข้ามาทำให้มีคำถามว่าเชื่อมโยงกับวิถีอย่างไร เชื่อมโยงระดับน้ำ และเขื่อน ซึ่งทำให้เราได้รับผลกระทบที่ชัดเจน วิถีเปลี่ยนไป ทำให้มีการเก็บข้อมูลระดับน้ำอย่างละเอียดมากขึ้น ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่ไม่เคยเกิดขึ้นกับแม่น้ำโขง กรกฎาคม อยู่ๆ น้ำก็ลดฮวบ 2-3 เมตร ในความเป็นจริงคือเป็นเดือนที่น้ำหลากเต็มตลิ่ง แต่ระดับน้ำหายไปกว่า 10 เมตร วิถีที่หายไปที่เราเห็นได้ชัดคือ การหาปลา รายได้ของครอบครัว วิถีที่ผูกพันกับแม่น้ำที่มีมาตั้งแต่ปู่ย่าตายาย ซึ่งไม่เพียงเรื่องรายได้ของครอบครัวอย่างเดียวยังสูญเสียวัฒนธรรม เช่น หมู่บ้านที่มีการแข่งเรือ เช่น บ้านน้ำโพรเป็นเจ้าแห่งการแข่งเรือพื้นที่กลายเป็นหาดทราย ทำให้ไม่สามารถซ่อมพายเรือเพื่อไปแข่งได้ ร่องน้ำลึก และเส้นทางน้ำเปลี่ยนไป ปัญหาปีนี้เป็นคือ นิเวศมีระบบนิเวศที่แตกต่างมีพันธุ์ปลาแสนได้ รับผลกระทบแห่งทำให้ไหลเรือไฟไม่ได้เนื่องจากร่องน้ำลึกอยู่ฝั่งลาวไม่สามารถทำได้ การหาปลาไม่ได้เพราะแห้งมีทรายต้องเดินลงหาปลา ดันไคร้มีพระเอกของลำน้ำโขง มีสองชนิด เป็นไคร้ที่น้ำออกลูกเป็นพวงและดันไคร้หนู ดอกขาวเหมือนต้นทุเรียนบ้านม่วงที่ชื่อแสนไคร้เพราะดันไคร้มีจำนวนมาก ดันไคร้จึงมีความสัมพันธ์ต่อระบบนิเวศมีหน้าที่คล้ายตรงโพงกาง ยึดเกาะหน้าดิน เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของปลาปลาวางไข่ที่รากไคร้จะอนุบาลปลาอยู่นั้นเป็นที่อยู่อาศัยปลาเล็ก แหล่งหากินของปลาใหญ่ บ้านม่วงน่าจะเป็น

แหล่งใหญ่ที่สุดของบริเวณนี้ ถ้ำตันไค่ตาย ปลาที่ลดลง เพราะวางไข่ไม่ได้ ไม่มีแหล่งอนุบาล น้ำที่ผิดปกติ ทำให้ปลาตาย จากน้ำแห้งขอดอย่างรวดเร็ว ทำให้ปลาตายจำนวนมาก” ซึ่งนับได้ว่าการให้ข้อมูลผ่านเวทีเสวนาอภิปราย เป็นการสื่อสารเพื่อการสร้างความเข้าใจต่อสาธารณะเกี่ยวกับสิ่งที่เกิดขึ้นกับชุมชนและแม่น้ำในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้ยังรวมไปถึงการจัดระบบผู้ให้ข้อมูล หรือให้สัมภาษณ์ กรณีการลงพื้นที่ชุมชนของสื่อมวลชน หรือกลุ่มศึกษาต่างๆ เช่น หากนักข่าวจะต้องสัมภาษณ์ตัวแทนชุมชน นักวิจัยสามารถให้ข้อมูลได้ เช่น กรณีนักข่าวพลเมือง สถานีโทรทัศน์ ไทย PBS สัมภาษณ์ในวันที่ 5 พฤศจิกายน 2562 ผู้ให้สัมภาษณ์คือ ก้านก่อง จำลอง และนายสมาน แก้วพวง หรือในการให้สัมภาษณ์กับนักข่าวพลเมืองสถานี TPBS ที่ออกอากาศในวันที่ 26 กันยายน 2562 นายสุบรรณ ก็เป็นผู้ให้สัมภาษณ์หลัก เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการให้สัมภาษณ์ของ นายแดง เนาว์ไยซ์ ตัวแทนนักวิจัย บ้านภูเขาทอง ต.บ้านม่วง กับนักข่าวพลเมือง ที่ออกอากาศเมื่อวันที่ 24 ตุลาคม 2562 กรณีผลกระทบจากการขึ้นลงของระดับน้ำที่ผิดปกติเสวนา

การเดินทางไปแลกเปลี่ยนความรู้ของนักวิจัยต่อสถานการณ์ของแต่ละชุมชนกับชาวบ้าน ต.สะเอียบ อ.สอง จ.แพร่ ในวันที่ 22-23 มิถุนายน 2562 ทั้งนี้เพื่อเป็นการให้กำลังใจกับชาวบ้านที่กำลังอยู่ในสถานการณ์การต่อสู้เพื่อไม่ให้มีการสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้น ตัวแทนนักวิจัยได้เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อช่วยเหลือ และให้กำลังใจเครือข่ายที่ถูกน้ำท่วมที่จังหวัดอุบลราชธานี ชื่อกิจกรรม เครือข่ายคนฮักน้ำโขงร่วมใจห่วงใยไทอุบลฯ เป็นการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการป้องกันแก้ไขปัญหาภัยพิบัติและร่วมระดมทุนสมทบเครือข่ายเกษตรอินทรีย์เพื่อความยั่งยืนอุบลราชธานี เสริมกิจกรรมเพาะกล้าพืชผักพื้นทุ่งชุมชนหลังน้ำลด นอกจากนี้นักวิจัยที่ไม่ได้เดินทางไปร่วมก็ใช้วิธีการใช้เฟสบุ๊กส่วนตัวโพสต์เพื่อระดมทุน หรือการบริจาคเพื่อเข้าช่วยเหลือผู้ประสบภัย รวมถึงการลงพื้นที่ของกลุ่มต่างๆ เช่น กลุ่มนักศึกษาคณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม จำนวน 5 คน ที่เดินทางไปลงพื้นที่เพื่อศึกษาข้อมูลข้อเท็จจริง ในวันที่ 16 กันยายน 2562 เพื่อนำเรื่องราวไปผลิตสื่อและเผยแพร่ออกสู่สาธารณะต่อไป

นิสิตจากมหาวิทยาลัยสารคาม ลงศึกษาเรียนรู้และทำสื่อวิดีโอ กรณีน้ำโขงบริเวณพรมแดนไทย-ลาว ผันผวนไม่หยุด เช่นการลดลงอย่างรวดเร็วของน้ำเกือบ 1 เมตร เป็นต้น

การนำพาสื่อมวลชนที่เดินทางลงพื้นที่เพื่อนำเรื่องราวเผยแพร่ เช่น ทีมนักวิจัยท้องถิ่นได้พานักข่าวช่อง PPTV ลงพื้นที่บ้านภูเขาทอง ในวันที่ 21 กรกฎาคม 2562 และในช่วงเดียวกันได้มีนักข่าวอิสระลงพื้นที่เพื่อจัดทำสารคดีเข้าประกวด ในวันที่ 23 กรกฎาคม 2562 นอกจากนี้ ทีมยังได้รับกลุ่มนักข่าวจากชมรมนักข่าวสิ่งแวดล้อม พร้อมแลกเปลี่ยน ให้ข้อมูล และตัวแทนได้ให้สัมภาษณ์กับสื่อประเด็นสถานการณ์น้ำลด ในวันที่ 8 สิงหาคม ทีมวิจัยได้พานักข่าวช่องไทยพีบีเอส มาทำสตูปีสถานการณ์น้ำลด ซึ่งในวันดังกล่าว น้ำโขงบริเวณบ้านม่วง อ.สังขม จ.หนองคาย ได้ลดระดับลงอีก 10 เมตร หลังจากเมื่อสองวันก่อนระดับน้ำเพิ่มขึ้นกว่า 2 เมตร

มีการจัดกิจกรรม “เอ็นขวัญปลาถิ่นมาโขง” (เอ็นขวัญคือการเรียกขวัญ) ในวันที่ 6 สิงหาคม 2562 ที่บ้านม่วง อ.สังขม จ.หนองคาย เพื่อสร้างขวัญกำลังใจให้กับชุมชนริมฝั่งโขง มีคนในชุมชน เครือข่ายจากภายนอก ส่วนราชการ องค์กรท้องถิ่น ได้เข้าร่วมในกิจกรรมนี้ โดยได้มีการทำบุญร่วมกัน เวทีเสวนาแลกเปลี่ยน ประสบการณ์ ความคิดเห็น การบายศรีสู่ขวัญ การเอ็นขวัญเป็นพิธีกรรมที่คนอีสานมีความเชื่อว่าหากเกิดสิ่งไม่ดีขึ้นกับใครและเหตุการณ์นั้นทำให้ผู้นั้นมีอาการตกใจ ขวัญหนีดีฝ่อ หรือเกิดเรื่องร้ายแรงขึ้น หากได้ทำพิธี “เอ็นขวัญ” หรือ “เรียกขวัญ” จะทำให้ผู้นั้นมีกำลังใจ หรือมีพลังกำลังใจมีความเจริญมากขึ้น เสริมสร้างสภาพจิตใจให้เข้มแข็งขึ้น ในกรณีการจัดกิจกรรม “เอ็นขวัญปลาถิ่นมาโขง” มีความหมายที่คล้ายคลึงกัน อาจจะเป็นการเปลี่ยนจากคนเป็นปลาในแม่น้ำโขงที่เกิดความไม่ปกติ เกิดความตื่นตระหนก หรือสับสนกับกระแส และระดับน้ำโขงที่เปลี่ยนไป ซึ่งจะส่งผลต่อวิถีการหาปลาของคนในชุมชน การเอ็นขวัญจึงเป็นเหมือนสัญลักษณ์ เป็นพิธีกรรมที่ให้ปลาในแม่น้ำโขงอยู่ได้ปกติดังเดิม ในพิธีเอ็นขวัญปลา ที่จัดขึ้นที่บ้านม่วง ได้มีกลอน “เอ็นขวัญปลา” ดังนี้

“เอ็นขวัญปลาถิ่นมาโขง”

มวลหม่มจลาหมูปลาแม่น้ำโขง แหวกว่ายไหลโขงอยู่แห่งหนใด
กลับคืนถิ่นถ้ำวังโขดหินไคร้ แม่โขงร้องไห้หาไรรู้ปลา
มาเคื้อขวัญเอ๊ย ให้กลับมาสา ให้กลับคืนมาวังปลาถ้ำอยู่
กลับมาโตเดียวหรือมาเป็นหมู่ ให้กลับมาอยู่หมู่เฮาสักขา
มาเคื้อขวัญเอ๊ยมาเยออยู่ถิ่น มาอยู่มากินกินถิ่นอาศัย
มาแผ่มาผายมาผุดมาดำมาเป็นปลางามให้ล่าแม่โขง
มาเคื้อขวัญเอ๊ย อย่าตื่นหนีหาย ขวัญปลาอยู่ใสให้โลกลินสา
มาสืบพงษ์พันธุ์มาหมั่นวิวา มาเป็นมัจฉาหมูปลาแม่โขง
มาเคื้อขวัญเอ๊ย ปลาอยู่หม่องได้ให้ฟ้ามาไว
มาอยู่หม่องที่เคยอยู่ มาเป็นเพื่อนเป็นหมู่ ของปู่ย่าหอย
ปลาดีสู้บ่นว่าเพิ่นถ่าคอย อย่าสุมิคจ้อยกึ่งฝอยถามหา
มาเมื่อถิ่นบ้านสำราญล้นค่า ญาติสนิทมิตรสหายคงถ่า ขวัญปลาถิ่นโขงเคื้อ
มาเคื้อขวัญเอ๊ย ขวัญปลาออนปลาแซ่ ปลาเพียปลาโจก
อย่าได้เศร้าโศก ชิมเศร้าเหงาหงอย ปลาบึกยังบ่นว่าคนรอกอย

ปลาเล็กปลาน้อยอย่าได้ตื่นกลัว อย่าได้ติดตมคอมคมดินใหม่
ว่ายทวนน้ำใสมาให้สดบ้าน อย่าสู้ได้ย่นการใช้กริบหาง
อย่าได้ละได้วางหมางเมินเมื่อบ้าน เคื่อ”
มาเคื่อขวัญเอ๋ย อย่าหลบหลีกไกล คนโง่งปวดใจหากบมีปลา
คุ่มเหนือกุ่มได้ต่างหลังน้ำตา อยากให้ปลากลับมาคือมือเก่าเก่า
ให้ว่อนพ่อสุทโธนาคบดี อีกทั้งนาคาแม่ศรีปทุมมา
ได้โปรดเมตตาปล่อยปลาให้ลูก ให้มาเป็นศักดิ์เป็นศรีให้มาพันผูก
ให้มาเป็นมูลเป็นมั่งให้ลูกแนเคื่อ
เขาจเคื่อจไฟทำน้ำโง่ง เขาสิเปิดโปงป่าประกาศอ้อ
เขาสิร่วมกันสู่เขาสิร่วมฟ้อง ชาวโลกทั้งผองต้องรู้ความจริง
โดย “เมฆหมอก ดอกหญ้า ภูผาสูง ณ ภูกระดึง”

เอ็นขวัญปลามาสู่โง่ง

โอย นอ...

มา_สา_เยื่อ ขวัญเอ๋ย_ขวัญเอ๋ย

มา - เคื่อ - ขวัญ - เอ๋ย...

เชินเอาขวัญเชื่อน้ำ นาคใหญ่ที่สุดโท เจ้าเอ๋ย

เชินเอาขวัญพญาปลา ใหญ่ขวาง โง่งเญ้น

เชินขวัญปลาบึกเจ้า ให้ฮีบมา-มา - ท้อน

มาสิงวังบวกร้า เคยเนา ยังอยู่ อันนา

เชินขวัญปลาทั้งหลาย ให้ตัวกิน เมื่อห้อง เจ้าเอ๋ย

ขวัญเอ๋ย ขวัญเอ๋ย__ มา เยื่อ __ ขวัญ เอ๋ย

ยามเมื่อฟ้าฮ้องตั้ง ก้าฝ่าย ภูหอภูโง่ง ฟุ่น น้อ

ลมก็ผายพาฝน หยาดโอย สุทธากว้าง

แดนเทิงฟ้า บ่ป่าไล พลโลก เพ็นเคื่อ

แดนหากหลังหล้าเยี่ยม เห็นถ้วน สู่แนว อันนา

แดนเห็นถ้วน ฮอยฮิต วัฏฏะ __ สงสาร

มนุสสามัวเมา กระทำการณ์ บ่ธรรม บดี ฮ้าย

ก็จึงเปิดปองน้ำ แดนนที ฟ้าหยาด ลงมา นั้นแหลว

ให้น้ำไหลหลังเลียง โง่งเญ้น แม่ นที นี่แหลว

โอย น้อ ขวัญเอ๋ย
 เชิญขวัญปลาใหญ่ น้อย อย่าไกรรับหนีป่า ไปเยื่อ
 ให้เจ้าทวนธารา เลี้ยงคน ทั้งค่าย
 ให้เจ้าพาไขทออง หาโฝง _ปลงไข เจ้าเคื้อ
 ให้เจ้าใหญ่ คึดบ่อน เคยด้าม ดั่งเคย นันเคื้อ
 มา – เญอ – ขวัญ –เอย
 ให้เจ้ามา-มาทอน เลิงวัง ยั่งอยู่ นันเยื่อ
 ให้เจ้าผายแผ่เลี้ยง บมีมือ หล่ายโล ไปเคื้อ เจ้าเอย เจ้าเอ๋ย
 มาเคื้อ ขวัญ เอ๋ย
 ขวัญปลา ขวัญโขค ขวัญไกร
 ขวัญฮื้อ ขวัญเลา ขวัญเขา ขวัญไม้
 ขวัญคนไฮ้ฮิมโขง ขวัญภูหอภูโฮง ขวัญปลาบึก ขวัญนาคนาโคนาคิฝื่อเจ้าโขง ของจก้นกลับมา สารู สารู
 นันทอน มาเยื่อขวัญเอ๋ย
 :แต่งโดย อาจารย์ ไพท ภูธา

การสื่อสารงานวิจัย อีกหนึ่งช่องทางหนึ่งซึ่งเป็นช่องทางที่สำคัญที่สามารถเข้าถึงบุคคลภายนอกได้
 เป็นอย่างดี คือ การนำข้อมูลเผยแพร่ในเพจของชุมชนคือเพจ “Mekong Voice เสียงจากลำน้ำโขง” เพื่อให้
 ข้อมูลสถานการณ์ ความเสียหาย ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับแม่น้ำโขง ข้อมูลทั้งหลายถูกเผยแพร่ออกไปในวง
 กว้างขึ้น

บทที่ 5

ทดลองการสื่อสาร

5.1 เวทีสาธารณะ

บ้านกลาง

1. การสื่อสารเวทีในชุมชน 2 ครั้ง

- เวทีอบรมความรู้ทางกฎหมาย

- เวทีชี้แจงโครงการ โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดเลยเป็นประธาน

- การขึ้นป้ายประกาศ เจตนารมณ์ ไม่เห็นด้วยกับโครงการริมถนน และเขียนติดหน้าบ้านของตนเอง

2. การสื่อสารเชิงนโยบาย

- การประชุมงานวิจัยท้องถิ่นกับพลังการสื่อสารเพื่อการพัฒนาแม่น้ำโขง-เลยอย่างยั่งยืน ณ ศาลาประชาคม จังหวัดเลย

- นำเสนอข้อมูลต่อผู้ว่าราชการจังหวัดเลย 3 ครั้ง

วันที่ 16 สิงหาคม 2562 กลุ่มอัครน้ำเลย เจริญกเลิกเขื่อนศรีสองรักในแม่น้ำเลย ณ วัดโพธิ์ศรีหายโสภ บ้านกลาง อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

วันที่ 15 ตุลาคม 2562 กลุ่มอัครน้ำเลย ได้เข้าพบผู้ว่าราชการจังหวัดเลย

วันที่ 14 พฤศจิกายน 2562 ตัวแทนกลุ่มรักษ์น้ำเลย ได้เข้าพบกับผู้ว่าราชการจังหวัดเลยเพื่อยื่นข้อเสนอให้ผู้ว่าราชการจังหวัด จัดเวทีสาธารณะเพื่อให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูล ข้อห่วงใยเกี่ยวกับผลกระทบที่เกิดจากการสร้างประตูระบายน้ำศรีสองรัก

3. การสื่อสารและการขยายเครือข่าย

- เวทีขยายเครือข่ายชุมชนรอบข้าง 2 ครั้ง บ้านแก่งมี้และบ้านนาซาว

- เวทีแลกเปลี่ยนกลุ่มอัครบ้านเกิด

- การฝึกอบรมเทคนิคการเจรจากับหน่วยงาน

เมื่อวันที่ 14 - 15 กันยายน 2562 คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ร่วมกับ สมาคมส่งเสริมสิทธิมนุษยชน และสิ่งแวดล้อมและมูลนิธินิติธรรมสิ่งแวดล้อม จัดอบรมเชิงปฏิบัติการความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 ในเรื่องของสิทธิชุมชน สิทธิในการได้รับข้อมูลข่าวสารทางราชการ และพระราชบัญญัติการชุมนุมสาธารณะ พ.ศ. 2558 รวมถึงพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 พร้อมทั้งเสริมสร้างทักษะการเจรจาต่อรอง โดยมีแกนนำกลุ่มอัครน้ำเลย เข้าร่วมฝึกอบรมเพื่อพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน “กลุ่มอัครน้ำเลย”

- วันที่ 29 กันยายน 2562 กลุ่มอัครน้ำเลย ร่วมแถลงการณ์กับเครือข่ายแม่น้ำประเทศไทย ณ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

กิจกรรมการทดลองการสื่อสาร การประชุมงานวิจัยท้องถิ่นกับพลังการสื่อสารเพื่อการพัฒนาแม่น้ำโขง-เลยอย่างยั่งยืน ณ ศาลาประชาคม จังหวัดเลย วันที่ 21 มกราคม 2562 มีวัตถุประสงค์เพื่อชี้แจงข้อมูลโครงการ ประชุน้ำศรีสองรักกับโครงการผันน้ำโขง เลข ชี มูล การจัดเวทีได้เชิญวิทยากรนักวิชาการ องค์กรที่ทำงาน ติดตามโครงการ ได้มานำเสนอข้อมูลโครงการและแลกเปลี่ยนมุมมองด้าน สิทธิชุมชน

สิทธิในที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติกับโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ ข้อห่วงกังวลและทางออกของ ชุมชนกรณีประชุน้ำศรีสองรัก โดยมีตัวแทนชาวบ้านกลาง และเครือข่ายภาคประชาสังคมจังหวัดเลยและภาคอีสาน เข้าร่วมเวทีแลกเปลี่ยนเพื่อติดตามสถานการณ์และหารือเพื่อกำหนดทิศทางการทำงานเพื่อหนุนเสริม กระบวนชาวบ้านกลางในการทำข้อมูลเอกสารและเชื่อมร้อยเครือข่ายในกลุ่มน้ำเลย และแม่น้ำโขง ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดเวที คือ

1. ทำให้เกิดความเข้าใจในข้อมูลโครงการและขั้นตอนของกระบวนการมากขึ้น จากการประเมินแบบ ความพึงพอใจก่อนและหลังการจัดเวที ทำให้เห็นว่าชาวบ้านที่เข้าร่วมเวที มีความรู้ ความเข้าใจเนื้อหาการ นำเสนอแต่ละหัวข้อเพิ่มขึ้น ก่อนการประชุม 38.71 % เพิ่มขึ้นเป็น 48.39 % และจะนำความรู้ที่ได้เรียนรู้จากเวทีไป ใช้ 77.42 %

2. ทำให้เห็นความเชื่อมโยงของโครงการประชุน้ำศรีสองรักกับโครงการโขง ชี มูล เลยเป็น โครงการเดียวกัน เพื่อเป็นแนวทางเชื่อมเครือข่ายกับกลุ่มชาวบ้านที่จะได้รับผลกระทบจากโครงการ เพื่อไม่ให้ ชาวบ้าน บ้านกลางต่อสู้เพียงลำพัง

3. วางแผนการทำงานระดับกลุ่มน้ำเลย เพื่อให้พี่น้องหมู่บ้านอื่นๆ เข้ามามีส่วนร่วมหนุนเสริมชาวบ้าน กลางเพื่อนำไปสู่การสร้างเครือข่ายกลุ่มน้ำเลย เพื่อให้เกิดการสื่อสารเป็นที่รับรู้ ทำให้เครือข่ายได้เกิดขึ้นจริง

4. สร้างความมั่นใจให้กับชุมชนในการใช้งานวิจัย และใช้กลไกของสกว.ท้องถิ่นในการศึกษาและทำสื่อ กระจายสู่การรับรู้สาธารณะ สร้างความรู้ สร้างเครือข่าย เอาความรู้ท้องถิ่นออกมาใช้ขับเคลื่อนงานของพื้นที่

5. เกิดการจัดตั้งกลุ่มอัครแม่แม่น้ำเลย เพื่อเป็นองค์กรของชาวบ้านในการทำงานภายในชุมชนและการขยาย เครือข่าย

6. เกิดการสร้างเครือข่าย ภาคีเครือข่ายภาคประชาสังคมจังหวัดเลย กลุ่มคัดค้านเหมืองทอง กลุ่มภาคีกลุ่ม น้ำโขง กลุ่มผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการภาครัฐและอุตสาหกรรม สถาบันการศึกษา นักวิชาการ องค์กร พัฒนาเอกชน (NGO) พร้อมหนุนเสริมและร่วมการต่อสู้กับชาวบ้าน

7. เกิดกระบวนการมีส่วนร่วม ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากชุมชนกับทีมคณะทำงานสื่อสารภายใต้ งานวิจัยของสกว. ให้เป็นตัวหลักในการติดต่อประสานงานกับราชการ และเปิดเวทีในพื้นที่บ้านกลางอีกครั้ง และเชิญหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและนักวิชาการ สกว. หรือนักวิชาการที่จะสนับสนุนชุมชนในการแก้ไขปัญหา จะ ได้ทำให้ชาวบ้านเกิดความเข้าใจข้อมูลและรับรู้สถานการณ์ที่เท่ากัน จะนำไปสู่การทำงานที่ดีขึ้นของชุมชน

ความเป็นมาของโครงการประตูละบายน้ำศรีสองรัก

ความเป็นมาของโครงการ

ปัจจุบันภัยธรรมชาติที่เกี่ยวกับน้ำนับวันจะทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น แม้แต่พื้นที่ลุ่มน้ำเลยก็ประสบปัญหาทั้งภัยแล้งและอุทกภัยเช่นเดียวกัน โดยเมื่อพิจารณาในจังหวัดเลยซึ่งเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้านทรัพยากรน้ำ มีฝนเฉลี่ยรายปีประมาณ 1,200 มม. แต่ยังประสบปัญหาการขาดแคลนน้ำเป็นประจำ เนื่องจากการกระจายของฝนที่ไม่สม่ำเสมอทั้งในเชิงพื้นที่และเชิงช่วงเวลา โดยเฉพาะในเชิงช่วงเวลาของฝนที่ตกพบว่า ปริมาณฝนเฉลี่ยในช่วงฤดูฝน คือ ในช่วงเดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม มีมากเป็นสัดส่วนประมาณ 86% ของฝนทั้งปี และมีปริมาณฝนตกชุกหนาแน่นในทุกอำเภอ เนื่องจากอิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ร่องความกดอากาศต่ำพาดผ่าน ทำให้เกิดอุทกภัยในบริเวณต่าง ๆ ประกอบกับในปัจจุบันการใช้ที่ดินมีการเปลี่ยนแปลง เช่น สภาพป่าต้นน้ำลำธารถูกทำลาย สภาพลำน้ำที่ตื้นเขิน การสร้างอาคารกีดขวางทางน้ำ การเจริญเติบโตของชุมชน ทำให้เกิดอุทกภัยที่เกิดขึ้นเป็นไปอย่างฉับพลันและมีความรุนแรงมากกว่าในอดีต โดยเฉพาะพื้นที่บริเวณใกล้ภูเขายะจะเกิดแผ่นดินถล่มจากน้ำป่าไหลหลาก และพื้นที่บริเวณที่ราบลุ่มริมแม่น้ำ ทำให้เกิดความสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สินเป็นจำนวนมากในแต่ละปี แต่ในขณะเดียวกันในช่วงเดือนที่เหลือของปีมีปริมาณฝนเป็นสัดส่วนเพียง 14% จะประสบปัญหาภัยแล้งขึ้นซ้ำซากเป็นประจำทุกปี

เมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 2520 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อธิบดีกรมชลประทานพร้อมด้วยเจ้าหน้าที่ชลประทานเข้าเฝ้าที่พระตำหนักภูพานราชนิเวศน์ และได้ทรงมีพระราชดำรัสกับอธิบดีกรมชลประทานในขณะนั้นว่า ควรพิจารณาโครงการชลประทานลุ่มน้ำเลย โดยพิจารณาโครงการเขื่อนเก็บกักแม่น้ำเลยที่พิกัด 47Q QU 825-860 (บ้านห้วยกะโปะ) เขื่อนเก็บกักน้ำน้ำทบที่พิกัด 47 Q QV 830-080 (บ้านโพนงาม) ตามแผนที่มาตราส่วน 1:50,000 ระวัง 5343III และเขื่อนเก็บกักน้ำน้ำลายที่พิกัด

47Q QV 951-352 (บ้านภูบ่อบิด) ตามแผนที่มาตราส่วน 1:50,000 ราว 5343I เพื่อให้น้ำให้ราษฎรในลุ่มน้ำเลยใช้ทำการเพาะปลูกทั้งในฤดูฝนและฤดูแล้ง และมีน้ำใช้เพื่อการอุปโภคบริโภคได้ตลอดทั้งปี โดยเฉพาะอย่างยิ่งควรพิจารณาสร้างฝายทดน้ำหรือเขื่อนทดน้ำตามความเหมาะสมในลำน้ำเลยตอนล่าง เพื่อส่งน้ำให้กับพื้นที่เพาะปลูกผืนใหญ่สองฝั่งแม่น้ำเลย ในเขตอำเภอเชียงคาน โดยระบายน้ำจากเขื่อนเก็บกักน้ำในลุ่มน้ำเลยตอนบนลงมาเสริมปริมาณน้ำธรรมชาติที่ฝายทดน้ำหรือเขื่อนทดน้ำเลยตอนล่างดังกล่าว

พ.ศ.2534 กรมชลประทานได้เริ่มดำเนินการศึกษาความเหมาะสมของโครงการอ่างเก็บน้ำน้ำเลย โดยศึกษาแล้วเสร็จในเดือนกันยายน 2535 และได้จัดทำรายงานการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) แล้วเสร็จในเดือนสิงหาคม 2540 ซึ่งคณะกรรมการผู้ชำนาญการพิจารณารายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม (คชก.) ได้พิจารณาเห็นชอบแล้วเมื่อวันที่ 6 ธันวาคม 2545 (กรมชลประทานได้ดำเนินการก่อสร้างทำนบกั้น ห้วยน้ำและอาคารประกอบ โครงการอ่างเก็บน้ำน้ำเลยแล้วเสร็จเมื่อกันยายน 2558)

พ.ศ. 2545 เกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ในจังหวัดเลย เนื่องจากห่อความกดอากาศต่ำปกคลุมพื้นที่จังหวัดเลย ทำให้มีฝนตกหนักถึงหนักมาก กระจายทั่วไปทั้งพื้นที่ติดต่อกันหลายวัน บริเวณพื้นที่ลุ่มน้ำเลยในเขตอำเภอวังสะพุง อำเภอเมือง อำเภอเชียงคาน อำเภอท่าลี่ อำเภอด่านซ้าย และมีปริมาณฝนตกหนักที่อำเภอภูหลวง ทำให้ระดับน้ำในแม่น้ำเลยเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว จนน้ำล้นตลิ่งเข้าท่วมพื้นที่เกษตรกรรมและบ้านเรือนราษฎร ทั้งสองฝั่งของลำน้ำ โดยสาเหตุหลักของอุทกภัยเนื่องมาจากปริมาณฝนที่ตกหนักในพื้นที่ต้นน้ำเลย ซึ่งมีสภาพป่าไม้

ต้นน้ำลำธารถูกบุกรุกทำลาย สภาพภูมิประเทศค่อนข้างลาดชัน และลักษณะลุ่มน้ำยาวรี ทำให้น้ำไหลหลากอย่างรวดเร็ว ระบบเก็บกักน้ำและชะลอน้ำหลากในพื้นที่ตอนต้นของลุ่มน้ำมีไม่เพียงพอ และความสามารถในการระบายน้ำจากพื้นที่ด้านเหนือน้ำไปสู่ท้ายน้ำผ่านตัวเมือง และชุมชนค่อนข้างต่ำอันเนื่องมาจากการพัฒนาของเมืองและชุมชนอย่างต่อเนื่อง ทำให้มีสิ่งกีดขวางและลดขนาดทางระบายน้ำ โดยพื้นที่เสี่ยงอุทกภัยในเขตจังหวัดเลยส่วนใหญ่จะเป็นที่ราบลุ่มตามริมแม่น้ำซึ่งจะเป็นเขตที่มีประชากรอาศัยค่อนข้างหนาแน่น

พ.ศ.2548 ได้เกิดภัยแล้งที่ค่อนข้างรุนแรงเกือบทั้งประเทศ โดยจังหวัดเลยได้รับผลกระทบอย่างกว้างขวาง ลักษณะการเกิดภัยแล้งของจังหวัดเลย จะเกิดในช่วงฤดูแล้งและช่วงฝนทิ้งช่วงในฤดูฝน เนื่องจากปริมาณฝนที่ตกในฤดูแล้งมีน้อย สภาพป่าไม้ถูกทำลาย ลักษณะภูมิประเทศมีความลาดชันสูงเมื่อหมดหน้าฝน น้ำในแม่น้ำจะแห้งขอด ประกอบกับแหล่งเก็บกักน้ำมีน้อย โดยพื้นที่เสี่ยงภัยแล้งในเขตจังหวัดเลย ส่วนใหญ่จะกระจายทั่วทั้งจังหวัด โดยเฉพาะในพื้นที่ที่ห่างไกลแหล่งน้ำ

พ.ศ.2556 กรมชลประทานจึงได้ดำเนินการศึกษาความเหมาะสมและสำรวจออกแบบโครงการประตูระบายน้ำศรีสองรัก จังหวัดเลย เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาภัยแล้งและบรรเทาอุทกภัยในพื้นที่ลุ่มน้ำเลยตอนล่าง ซึ่งดำเนินการจัดทำรายงานการศึกษาวางโครงการ (Pre-Feasibility) แล้วเสร็จในเดือนกันยายน 2556

สภาพปัญหาและเหตุผลความจำเป็นที่ต้องมีโครงการ

ลุ่มน้ำเลยมีพื้นที่ลุ่มน้ำประมาณ 3,560 ตารางกิโลเมตร มีปริมาณน้ำท่ารายปีเฉลี่ยประมาณ 1,132 ล้านลูกบาศก์เมตรต่อปี จนถึงปัจจุบันกรมชลประทานดำเนินโครงการพัฒนาแหล่งน้ำแล้วเสร็จจำนวน 151 โครงการ เป็นพื้นที่รับประโยชน์ 140,948 ไร่ เป็นพื้นที่ชลประทาน 57,171 ไร่ รวมปริมาณน้ำเก็บกักได้ 85.43 ล้านลูกบาศก์เมตร (คิดเป็นร้อยละ 7.55 ของปริมาณน้ำท่ารายปีเฉลี่ย) สำหรับปริมาณน้ำท่าที่เหลืออีกร้อยละ 92.45 ไหลหลากลงสู่แม่น้ำโขงโดยเปล่าประโยชน์ ทำให้เกิดปัญหาการขาดแคลนน้ำต้นทุนเพื่อการเกษตรกรรม ปัญหาภัยแล้งและปัญหาอุทกภัย อาทิเช่น ปี พ.ศ. 2545 ได้เกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ในท้องที่จังหวัดเลยมีมูลค่าความเสียหาย สูงมาก เนื่องจากลุ่มน้ำเลยช่วงต้นน้ำลักษณะเป็นภูเขา ลำน้ำมีความลาดชันสูง เมื่อมีปริมาณน้ำหลากในฤดูฝนจะมาเร็วและแรง ช่วงตอนกลางของแม่น้ำเลยบริเวณอำเภอเมืองเลยความลาดชันของลำน้ำน้อย และตอนล่างของแม่น้ำเลยก่อนถึงบริเวณปากแม่น้ำโขงลำน้ำ มีลักษณะคดเคี้ยว ประกอบกับช่วงเดือนกรกฎาคมถึงสิงหาคมของทุกปีระดับน้ำของแม่น้ำโขงบริเวณปากแม่น้ำเลยเพิ่มสูงขึ้นและไหลย้อนเข้ามาในแม่น้ำเลยเป็นระยะทาง 20-30 กม. ทำให้จังหวัดเลยและพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำเลยถูกน้ำท่วมได้รับความเสียหาย รวมถึงปัจจุบันยังไม่มีแผนการพิจารณาก่อสร้างอาคารชลประทานที่ใช้ควบคุมการระบายน้ำและส่งน้ำให้กับพื้นที่เพาะปลูกผืนใหญ่สองฝั่งแม่น้ำเลยซึ่งอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำเลยตอนล่าง ดังนั้น ในปี 2556 กรมชลประทานจึงได้ดำเนินการศึกษาความเหมาะสมและสำรวจออกแบบโครงการประตูระบายน้ำศรีสองรักอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาด้านภัยแล้งและบรรเทาอุทกภัยในพื้นที่ลุ่มน้ำเลยตอนล่าง ซึ่งดำเนินการจัดทำรายงานการศึกษาวางโครงการ (Pre-Feasibility) แล้วเสร็จในเดือนกันยายน 2556

วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. เพื่อเป็นแหล่งน้ำต้นทุนสนับสนุนพื้นที่เกษตรกรรม และการอุปโภคบริโภค
2. เพื่อบรรเทาอุทกภัยในฤดูน้ำหลาก
3. เพื่อสนับสนุนประเด็นยุทธศาสตร์จังหวัดเลยในด้านพัฒนาการท่องเที่ยว และพัฒนาคน สังคม คุณภาพชีวิตทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ตลอดจนสร้างมูลค่าเพิ่มผลผลิตด้านการเกษตรเพื่อสนับสนุนการค้า การลงทุน

ที่ตั้งโครงการ

บริเวณก่อสร้างห้วยงานตั้งอยู่ในท้องที่ ตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ตั้งอยู่ที่ Latitude 17°-51'-08" เหนือ Longitude 101°-37'-06" ตะวันออก ตรงกับพิกัด UTM ที่ 48 QUD 775 – 758 ตามแผนที่มาตราส่วน 1:50,000 ของกรมแผนที่ทหาร ลำดับชุด L7018 ระวัง 5344 IV สรุปข้อมูลโครงการได้ดังนี้

พื้นที่รับน้ำฝนเหนือจุดที่ตั้งห้วยงาน	3,961.4 ตารางกิโลเมตร
อัตราการระเหยเฉลี่ยรายปี	1,376 มิลลิเมตร
ปริมาณฝนเฉลี่ยรายปี	1,258.8 มิลลิเมตร
ปริมาณน้ำท่าเฉลี่ยรายปี	1,132 ล้าน ลบ.ม.
น้ำหลากสูงสุดรอบปีการเกิดซ้ำ 200 ปี	2,569.3 ลบ.ม./วินาที

สภาพภูมิประเทศ

พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มและที่ราบเชิงเขาร้อยละ 60 เป็นพื้นที่ภูเขาร้อยละ 40 โดยที่เขตที่ราบลุ่มอยู่บริเวณแม่น้ำเลย และลุ่มแม่น้ำโขง ได้แก่ บริเวณอำเภอเมืองเลย อำเภอเชียงคาน อำเภอวังสะพุง เป็นเขตที่ทำการเพาะปลูกได้ดี มีประชากรอาศัยอยู่หนาแน่นกว่าเขตอื่นๆ ระดับความสูง +200 ถึง +300 ม. (รทก.)

สภาพภูมิอากาศ

ลักษณะภูมิอากาศ เป็นแบบมรสุม มี 3 ฤดู ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่กลางเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนเมษายน ซึ่งเป็นช่วงว่างของฤดูมรสุม หลังจากสิ้นสุดฤดูหนาวแล้วอากาศจะเริ่มร้อน และอากาศจะร้อนจัดที่สุดในเดือนมีนาคมและเมษายน และเนื่องจากสภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูงทำให้อุณหภูมิเปลี่ยนแปลงง่าย ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่ปลายเดือนเมษายนถึงเดือนตุลาคม เป็นฝนเนื่องมาจากอิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ และมีพายุจรตีปรสชั้นจากทะเลจีนใต้เข้ามาสมทบในช่วงหลังเริ่มตั้งแต่เดือนสิงหาคมถึงปลายเดือนตุลาคม ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคมจนถึงเดือนกุมภาพันธ์ ซึ่งเป็นฤดูมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ในระยะที่มีลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือจากประเทศจีนพัดปกคลุมประเทศไทย ทำให้อุณหภูมิลดลงทั่วไปและมีอากาศเย็น และเนื่องจากสภาพพื้นที่จังหวัดเลยเป็นภูเขาสูง ในฤดูหนาวจึงหนาวจัดซึ่งบางปีถึงกับน้ำค้างเป็นเกล็ดน้ำแข็งที่เรียกกันว่า แม่คะนึ่ง กล่าวได้ว่าจังหวัดเลยเป็นจังหวัดที่หนาวเย็นที่สุดในประเทศไทย

ลักษณะโครงการ

- ประตุน้ำศรีสองรัก (ช่องลัด) พิกัด UTM โชน 47 N 777,541E 1,975,800N ระหว่าง 5344 IV ลำดับชุด L7018 ประเภท บานตรง ขนาดบานระบาย กว้าง 15.00 เมตร สูง 13.20 เมตร จำนวน 5 ช่อง

ระดับหลังตอม่อ	+215.50 เมตร (รทก.)
ระดับธรณีสันระบาย	+200.00 เมตร (รทก.)
ระดับน้ำเก็บกัก	+210.00 เมตร (รทก.)
ระดับน้ำเก็บกักสูงสุด	+212.00 เมตร (รทก.)
ระดับป้องกันน้ำท่วมสูงสุด จากลำน้ำโขง	+213.00 เมตร (รทก.)
ระดับพื้นผิวจราจรสะพานข้ามทางระบายน้ำ	+215.50 เมตร (รทก.)
ความสามารถระบายน้ำ	2,500 ลบ.ม./วินาที
ระบบการยกบาน	ไฮดรอลิก

ภาพประตุน้ำในลำน้ำเดิม

- ประตูระบายน้ำในลำน้ำเดิม (แม่น้ำเลย) พิกัด UTM โชน 47 N 777,192E 1,796,143N ระหว่าง 5344 IV ลำดับชุด L7018 ประเภท บานตรง ขนาดบานระบาย กว้าง 10.00 เมตร สูง 12.50 เมตร จำนวน 2 ช่อง

ระดับธรณิบานระบาย	+202.50 เมตร (รทก.)
ระดับน้ำเก็บกัก	+210.00 เมตร (รทก.)
ระดับน้ำเก็บกักสูงสุด	+212.00 เมตร (รทก.)
ระดับป้องกันน้ำท่วมสูงสุด จากลำน้ำโขง	+213.00 เมตร (รทก.)
ความสามารถระบายน้ำ	400 ลบ.ม./วินาที
ประตูเรือสัญจร (NAVIGATION LOCK)	กว้าง 10.00 ม.ยาว 77.00 ม.
บันไดปลา (FISH LADDER)	กว้าง 3.00 ม. จำนวน 1 ช่อง
ระบบการยกบาน	เครื่องกว้าน

- อาคารควบคุมบานระบาย (Control House) พื้นที่ใช้สอย 2,500 ตารางเมตร

ชั้นที่ 1 ประกอบด้วยพื้นที่สำหรับการจัดนิทรรศการและห้องเครื่อง

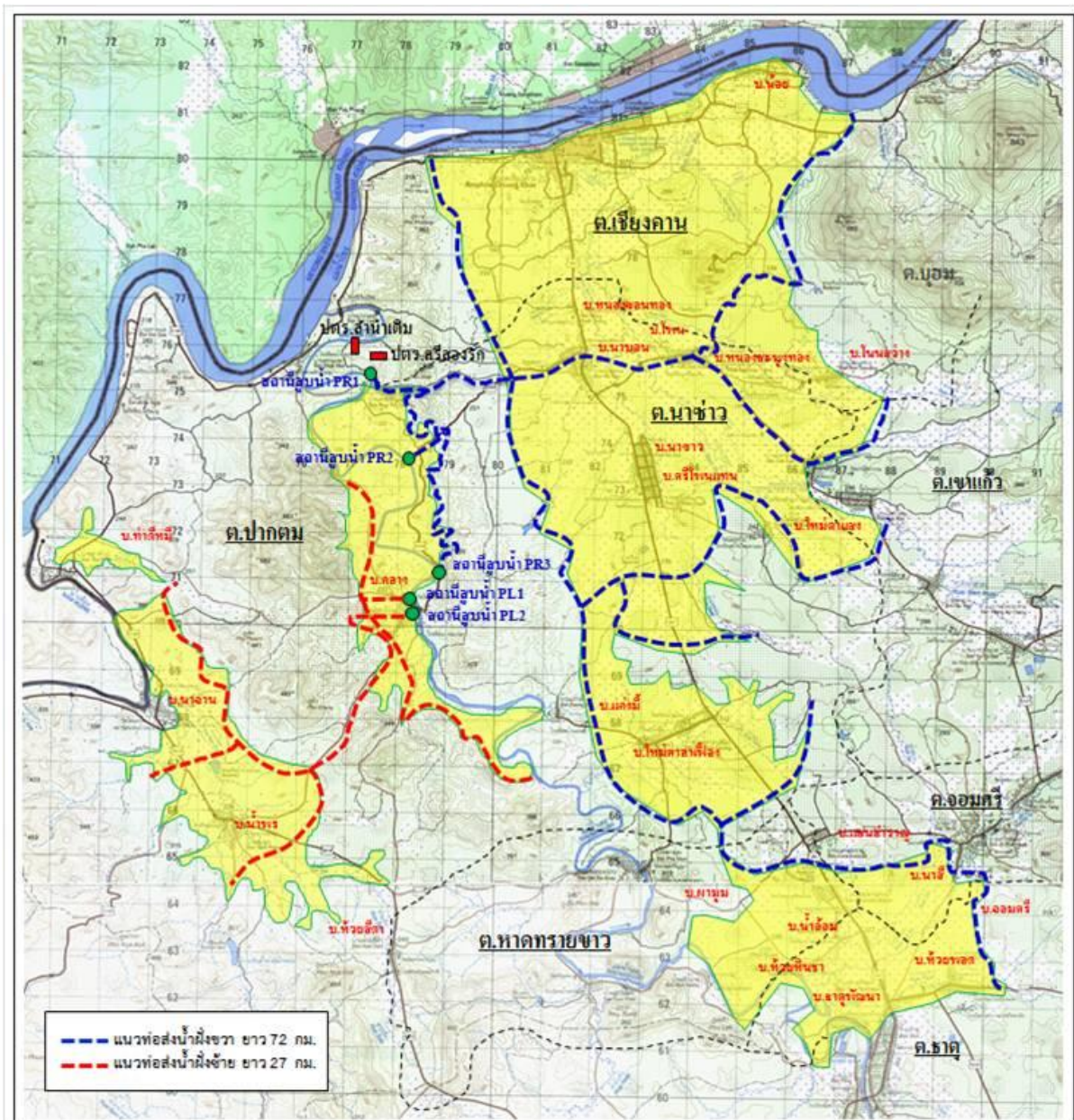
ชั้นที่ 2 ประกอบด้วยพื้นที่สำหรับห้องประชุมและสำนักงาน

ชั้นที่ 3 ประกอบด้วยพื้นที่สำหรับห้องควบคุม

ภาพอาคารควบคุมบานระบาย (Control House)

- งานระบบส่งน้ำ เป็นระบบท่อส่งน้ำแยกเป็นฝั่งขวาและฝั่งซ้ายของแม่น้ำเลย ยาวรวมประมาณ 99 กิโลเมตร พื้นที่รับประโยชน์ทั้งโครงการประมาณ 72,500 ไร่ (พื้นที่สีเหลือง) ครอบคลุมพื้นที่ 7 ตำบล คือ ตำบลเชียงคาน นาซ่าว ปากตม หาดทรายขาว เขาแก้ว จอมศรี และตำบลธาตุ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

ภาพแสดงระบบท่อส่งน้ำและพื้นที่รับประโยชน์โครงการ

ระยะเวลาดำเนินการ 6 ปี (ปีงบประมาณ พ.ศ. 2561 – 2566)

ผลประโยชน์โครงการ

1. เพิ่มพื้นที่ชลประทานฤดูฝน 72,500 ไร่ และฤดูแล้ง 18,100 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่ 7 ตำบลของอำเภอเชียงคาน ได้แก่ ตำบลเชียงคาน ตำบลนาขัว ตำบลปากคึม ตำบลหาดทรายขาว ตำบลเขาแก้ว ตำบลจอมศรี และตำบลธาตุ รวม ๔๔ หมู่บ้าน ๘,๒๘๗ ครัวเรือนและเป็นแหล่งน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค
2. บรรเทาอุทกภัยในฤดูน้ำหลากและสามารถบริหารจัดการน้ำในกลุ่มน้ำเลยตอนล่างได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. สร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ผลผลิตด้านการเกษตรเพื่อสนับสนุนการค้า การลงทุน โดยเกษตรกรมีรายได้สุทธิเพิ่มขึ้น 4,600 บาทต่อไร่

4. ส่งเสริมการท่องเที่ยวของอำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย โดยมีจำนวนนักท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่โครงการ 806,200 คนต่อปี ส่งผลให้มีรายได้จากการท่องเที่ยวเฉลี่ยปีละ 207 ล้านบาท

อ้างอิงและที่มา : สำนักงานก่อสร้างชลประทานขนาดใหญ่ที่ 12 สำนักพัฒนาแหล่งน้ำขนาดใหญ่ กรมชลประทาน¹ (เข้าถึงเมื่อ 10 พ.ย. 2562)

โครงการประตุน้ำศรีสองรัก เป็นโครงการชลประทาน ที่มีพื้นที่การชลประทานไม่ถึง 80,000 ไร่ และเป็นประตุน้ำในแม่น้ำสายหลัก (ประตุน้ำในแม่น้ำสายหลัก หมายถึง อาคารที่สร้างขึ้นในทางน้ำเพื่อ ทด กัก กัน หรือระบายน้ำ โดยมีช่องเปิดได้ในแม่น้ำสายหลัก

ที่มา : http://www.onep.go.th/eia/wp-content/uploads/2018/11/Eia_house2017.pdf

โครงการประตุน้ำศรีสองรัก ไม่เข้ากรอบโครงการหรือกิจการที่ต้องทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม (Environmental Impact Assessment: EIA) โครงการหรือกิจการที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและสุขภาพ (Environmental Health Impact Assessment: EHIA) ตามประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประเภทและขนาดของโครงการหรือกิจการที่ออกตามมาตรา 46 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 และประเภทและขนาดของโครงการหรือกิจการตามประกาศพื้นที่

¹ <http://kromchol.rid.go.th/lproject/lsp12/2014/index.php/example-pages/37-srisongrak>

คุ้มครองสิ่งแวดล้อมตามมาตรา 44(3) แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 และ โครงการตามมติคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับป้อนุรักษ์เพิ่มเติม

วันที่ 22 สิงหาคม 2556 กรมชลประทาน จัดประชุมชี้แจงเกี่ยวกับโครงการประตูละบายน้ำศรีสองรัก ครั้งที่ 1 ณ องค์การบริหารส่วนตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย โดยที่ชาวบ้านกลาง ไม่ได้เข้าร่วม และรับรู้มาก่อนว่า มีการจัดเวทีดังกล่าว ทั้งนี้มีเพียงภาคประชาสังคมจังหวัดเลยที่ทราบเรื่องการจัดเวทีดังกล่าว ทั้งที่ บ้านกลาง เป็นพื้นที่เป้าหมายในการดำเนินโครงการ เพราะในแผนงานโครงการ จะมีการติดตั้งเครื่องสูบน้ำเพื่อส่งน้ำจากแม่น้ำเลย บริเวณพื้นที่บ้านกลางด้วย

กันยายน 2556 กรมชลประทาน จัดประชุมชี้แจงเกี่ยวกับโครงการประตูละบายน้ำศรีสองรัก ครั้งที่ 2 ณ องค์การบริหารส่วนตำบลนาข้าว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย โดยมีการเชิญชาวบ้านในพื้นที่ดำเนินโครงการฯ เข้าร่วม ในส่วนของชาวบ้านบ้านกลางนั้น ผู้นำชุมชนได้พาชาวบ้านกลางจำนวนมากกว่า 100 คน ไปร่วมรับฟัง ข้อมูลและแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการประตูละบายน้ำฯ ว่า ไม่เห็นด้วยกับการดำเนินโครงการฯ

กันยายน 2556 กรมชลประทานดำเนินการ การศึกษาวางโครงการ (Pre-Feasibility Study) โครงการประตูละบายน้ำศรีสองรัก อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย แล้วเสร็จ ซึ่งรายงานชิ้นนี้ชาวบ้านกลางเพิ่งจะได้รับไฟล์ เอกสารมาจากกรมชลประทานเมื่อเดือนพฤศจิกายน 2561 หลังจากเลื่อนไหวให้ กรมชลประทานเปิดเผยข้อมูล โครงการฯ มาตั้งแต่ปี 2556

21 ตุลาคม 2558 ชาวบ้านกลางเข้าร่วมรับฟัง การเข้ามาชี้แจงการดำเนินโครงการประตูละบายน้ำศรีสองรัก ณ บ้านกลาง โดยชาวบ้านมีความตื่นตัวเพิ่มมากขึ้น เพราะมีความกังวลต่อผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้น ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยกับการดำเนินโครงการฯ เพราะกังวลกับผลกระทบที่จะเกิดขึ้น

26 ตุลาคม 2558 ชาวบ้านกลาง จำนวนมากกว่า 100 คน เดินทางไปยื่นหนังสือคัดค้านการดำเนินโครงการประตูละบายน้ำศรีสองรัก ให้กับนายอำเภอ ณ ที่ว่าการอำเภอเชียงคาน กับศูนย์ดำรงธรรม ณ ศาลากลางจังหวัดเลย เพื่อคัดค้านการดำเนินโครงการประตูละบายน้ำศรีสองรัก โดยที่ ศูนย์ดำรงธรรมรับเรื่อง ร้องเรียนจากชาวบ้าน ส่วนผู้ว่าราชการจังหวัดเลย ไม่ได้มารับหนังสือด้วยตนเอง ทั้งนี้การยื่นหนังสือในครั้งนี้ของชาวบ้าน ไม่ได้ได้รับการตอบรับจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องแต่อย่างใด เมื่อไม่ได้รับการตอบสนองต่อสถานการณ์ปัญหาและข้อกังวลใจ ชาวบ้านกลาง จึงตัดสินใจร่วมกัน ส่งตัวแทนไปยื่นหนังสือให้กับ อธิบดีกรมชลประทาน ที่กรุงเทพฯ ในช่วงต่อจากนี้

20 มกราคม 2559 รายการนักข่าวพลเมือง ช่อง ThaiPBS ออกอากาศรายการชื้อตอน ประตุน้ำศรีสองรัก เพื่อนำเสนอถึงความกังวลใจของชาวบ้านกลางที่มีต่อสถานการณ์การผลักดันโครงการประตูละบายน้ำศรีสองรัก

21 มกราคม 2559 ชาวบ้านกลาง จำนวน 10 คน เดินทางไปยัง กรุงเทพฯ เพื่อยื่นหนังสือต่อ อธิบดีกรมชลประทาน เพื่อคัดค้านโครงการก่อสร้างโครงการประตูละบายน้ำศรีสองรัก ที่จะสร้างขึ้นมากั้นแม่น้ำเลย และเป็นส่วนหนึ่งของโครงการผันน้ำโขง-เลย-ชี-มูล โดยชาวบ้านให้เห็นผลว่า ไม่รับรู้ข้อมูลโครงการมาก่อน และกังวลต่อผลกระทบที่จะเกิดขึ้นคือ น้ำท่วมที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำกินมากกว่า 1,000 ไร่ รวมทั้งผลกระทบต่อวิถีไทพวน ซึ่งบ้านกลางเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทพวนเพียงกลุ่มเดียวในจังหวัดเลย โดยมีข้อคัดค้านโครงการฯ 3

ประการคือ 1) ชาวบ้านไม่เคยรับรู้รายละเอียดโครงการฯ มาก่อน 2) กรมชลประทาน ไม่มีการเปิดเผยผลกระทบของโครงการฯ ที่จะเกิดขึ้น ตลอดลำน้ำเลย 3) ชุมชนบ้านกลางมีบทเรียนที่สำคัญในการประสบกับปัญหาน้ำท่วมอย่างรุนแรงในปี 2521 กับ ปี 2545

23 กุมภาพันธ์ 2559 สื่อมวลชนจาก ThaiPBS ลงพื้นที่บ้านกลาง ผู้นำชุมชนและชาวบ้านกลางร่วมกันแสดงจุดยืนคัดค้านประตูประบายน้ำศรีสองรัก ณ สะพานแม่น้ำเลย บริเวณปากทางเข้าหมู่บ้านกลาง โดยที่ชาวบ้านบ้านกลาง ไปร่วมกันชูป้ายคัดค้านโครงการประตูประบายน้ำศรีสองรัก เพื่อสื่อสารไปยังพื้นที่สื่อสารธารณะ หลังจากนั้นจึงเริ่มมีสื่อมวลชนในประเทศและต่างประเทศ ลงพื้นที่ติดตามสถานการณ์โครงการโขง-เลย-ชี-มูล กับโครงการประตูประบายน้ำศรีสองรัก เพิ่มมากขึ้น

29 กุมภาพันธ์ 2559 ชาวบ้านกลางตัดสินใจร่วมกัน เพื่อส่งตัวแทนชาวบ้าน จำนวน 10 คน ไปยื่นหนังสือร้องเรียนให้กับคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.) ที่กรุงเทพฯ ให้ตรวจสอบการดำเนินโครงการประตูประบายน้ำศรีสองรัก และแสดงจุดยืนว่าไม่เห็นด้วยกับการดำเนินโครงการฯ พร้อมกันกับการเดินทางไปยังหนังสือให้กับสำนักนายกรัฐมนตรีเพื่อคัดค้านโครงการฯ อีกด้วย

20 เมษายน 2559 ชาวบ้านบ้านกลางยื่นหนังสือไปยัง สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เพื่อร้องเรียนเรื่องโครงการประตูประบายน้ำศรีสองรัก

21-23 เมษายน 2559 นักข่าวจากชมรมนักข่าวสิ่งแวดล้อม หรือ Green News ลงพื้นที่เพื่อติดตามสถานการณ์โครงการประตูประบายน้ำศรีสองรัก และโครงการโขง เลย ชี มูล โดยเชิญตัวแทนจากกรมชลประทาน และกรมทรัพยากรน้ำมาให้ข้อมูลด้วย พร้อมทั้งมีการลงพื้นที่รับฟังข้อกังวลของชาวบ้านในพื้นที่ดำเนินโครงการฯ ดังกล่าว

จากการลงพื้นที่ของนักข่าวและสื่อมวลชนในครั้งนี้ ทำให้มีการเผยแพร่ข่าวเกี่ยวกับสถานการณ์โครงการผันน้ำโขง-เลย-ชี-มูล กับโครงการประตูประบายน้ำศรีสองรัก เพิ่มขึ้น

26 กันยายน 2559 ตัวแทนชาวบ้านกลาง จำนวน 10 คน เดินทางเข้ากรุงเทพฯ เพื่อยื่นหนังสือให้กับคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน (กสม.) อีกครั้ง พร้อมกับ ยื่นหนังสือให้กับสำนักนายกรัฐมนตรีในวันเดียวกันนี้ เพื่อคัดค้านโครงการประตูประบายน้ำศรีสองรัก

กันยายน 2559 เจ้าหน้าที่จาก กรมชลประทานเดินทางมาบ้านกลาง เพื่อขอเช่ารังวัดพื้นที่ดำเนินโครงการประตูประบายน้ำศรีสองรักในเขตบ้านกลาง แต่ชาวบ้านกลางรวมตัวกันขัดขวางไม่ให้เข้าพื้นที่

11 ตุลาคม 2559 คณะตัวแทนกรมชลประทาน นำโดยนายณรงค์ ลีนานนท์ รองอธิบดีกรมชลประทาน ลงพื้นที่ตำบลเชียงคาน ชี้แจงการดำเนินโครงการประตูประบายน้ำศรีสองรัก ให้กับชาวบ้านในพื้นที่ โดยกล่าวว่าประตูประบายน้ำที่กำลังจะสร้างเป็นหลักการเดียวกันกับฝายทดน้ำ พร้อมทั้งนำเสนอถึงรายละเอียดของโครงการอีกด้วย ที่สำคัญจะกักเก็บน้ำเลยไว้ใช้สำหรับการทำเกษตร แก้ไขปัญหาภัยแล้ง และอุทกภัย โดยชี้แจงขั้นตอนดำเนินการว่า จะเสนอให้กับคณะรัฐมนตรีพิจารณาอนุมัติโครงการฯ ในปี 2560

8 พฤศจิกายน 2559 ชาวบ้านกลาง ยื่นหนังสือคัดค้านการดำเนินโครงการประตูประบายน้ำศรีสองรัก ไปยังสำนักนายกรัฐมนตรีผ่านช่องทางไปรษณีย์

11 พฤศจิกายน 2559 กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.) นำโดย เตือนใจ ดีเทศน์ ประธานคณะอนุกรรมการด้านสิทธิชุมชนและฐานทรัพยากร พร้อมด้วยคณะอนุกรรมการฯ เริ่มลงพื้นที่ดำเนินการตรวจสอบโครงการก่อสร้างประตูประบายน้ำศรีสองรัก หลังจากที่บ้านยื่นหนังสือร้องเรียนไป ครั้งแรก เมื่อวันที่ 29 กุมภาพันธ์ 2559 กับครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 19 ธันวาคม 2559 ชาวบ้านกลางเดินทางไปยังหนังสือคัดค้านการดำเนินโครงการประตูประบายน้ำศรีสองรัก ให้กับศูนย์ดำรงธรรม จังหวัดเลย (ยื่นครั้งที่2) และผู้ว่าราชการจังหวัดเลย แต่ทว่าผู้ว่าฯ ไม่ยอมออกมารับหนังสือจากชาวบ้าน

29 พฤศจิกายน 2559 กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.) นำโดย เตือนใจ ดีเทศน์ ประธานคณะอนุกรรมการด้านสิทธิชุมชนและฐานทรัพยากร พร้อมด้วยคณะอนุกรรมการฯ ลงพื้นที่ตรวจสอบการดำเนินโครงการประตูประบายน้ำศรีสองรัก และโครงการโขง-เลย-ชี-มูล หลังจากมีตัวแทนชาวบ้านและภาคประชาชนยื่นเรื่องร้องเรียนไปยังคณะกรรมการสิทธิให้ดำเนินการตรวจสอบโครงการดังกล่าว

30 พฤศจิกายน 2559 กรรมการสิทธิฯ นำโดย เตือนใจ ดีเทศน์ และคณะอนุกรรมการ จัดประชุมในจังหวัดเลย โดยเชิญหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการประตูประบายน้ำศรีสองรักมาชี้แจงและให้ข้อมูล ประกอบด้วย ตัวแทนกรมชลประทาน ทหาร ส่วนราชการในจังหวัดเลย และชาวบ้านในพื้นที่

10 ตุลาคม 2560 คณะรัฐมนตรี มีมติอนุมัติในหลักการ ให้กรมชลประทาน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (กษ) ดำเนินการก่อสร้าง โครงการประตูประบายน้ำศรีสองรัก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ระยะเวลาดำเนินโครงการ 6 ปี (ปีงบประมาณ 2561-2566) รวมวงเงินโครงการฯ รวมทั้งสิ้นจำนวน 5,000 ล้านบาท และการใช้จ่ายงบประมาณให้เป็นไปตามความเห็นของ สำนักงบประมาณ ทั้งนี้ได้มีการออกอากาศมติการอนุมัติโครงการประตูประบายน้ำศรีสองรัก ออกอากาศในรายการเดินหน้าประเทศไทย เมื่อช่วงเย็นวันที่ 10 ตุลาคม 2560

5 ธันวาคม 2561 การออกอากาศ “รายการเดินหน้าประเทศไทย ประตูประบายน้ำศรีสองรัก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ” ความยาว 18.35 นาที นำเสนอถึงรายละเอียดโครงการประตูประบายน้ำศรีสองรักฯ ผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ พร้อมกันกับสภาพพื้นที่และสถานการณ์การจัดการน้ำในพื้นที่ภาคอีสาน โดยเฉพาะจังหวัดเลยกับพื้นที่ลุ่มน้ำเลย ซึ่งนำเสนอโดยพลเอกฉัตรชัย สาริกัลยะ รองนายกรัฐมนตรี นายสำเริง แสงภู่วงศ์ รองเลขาธิการสำนักทรัพยากรน้ำแห่งชาติ และนายทองเปลว กองจันทร์ อธิบดีกรมชลประทาน จุดที่น่าสังเกตคือ การนำเสนอเสียงชาวบ้านในพื้นที่ดำเนินโครงการฯ นั้น เป็นความเห็นของชาวบ้านในพื้นที่ ซึ่งเป็นความเห็นด้านบวกเพียงอย่างเดียว เช่น ความต้องการและความจำเป็นในการใช้น้ำ ความคาดหวังถึงผลประโยชน์จากโครงการฯ แต่กลับไม่มีการสะท้อนข้อกังวลของชาวบ้านในพื้นที่ ดังที่ชาวบ้านกลางมีความกังวลใจต่อโครงการฯ

บ้านม่วง

1.การสื่อสารเวทีในชุมชน มีการจัดกิจกรรมในชุมชน เช่น กิจกรรม “เ็นขวัญปลาถิ่นมาโขง” เป็นเวทีเพื่อเป็นสื่อกลางสำหรับสื่อสารถึงคนในชุมชนและคนภายนอกชุมชน ให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขง

โดยเฉพาะการขึ้นลงของระดับน้ำที่ไม่เป็นธรรมชาติ ส่งผลต่อระบบนิเวศ วิธีการพึ่งพาแม่น้ำ และชีวิตของสัตว์น้ำประเภทต่างๆ วิธีการปล่อยปลาโดยการสนับสนุนพันธุ์ปลาจากกรมประมงเป็นการสื่อสารให้กับคนในชุมชนได้รู้ว่า ปลาธรรมชาติลดจำนวนลง จำเป็นต้องมีการทดแทนจากภายนอก ปลาลดลงเป็นผลจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ปิดกั้นแม่น้ำโขงตอนบน

นอกจากนั้นแล้วชุมชนได้ร่วมกับวัดในการจัดทำเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาเพื่อเป็นพื้นที่ปลอดภัยให้ปลาในธรรมชาติของแม่น้ำโขง เพื่อสื่อสารการสร้างทางเลือกต่ออาชีพการหาปลาและมีแหล่งขยายพันธุ์ปลา เพื่อให้ชุมชนมีปลาในระยะยาวจากธรรมชาติที่ผันผวนจากการพัฒนาในแม่น้ำโขงที่ทำให้อาชีพหาปลาของชาวบ้านเริ่มหดหาย ด้วยปริมาณปลาที่ลดลง ซึ่งกิจกรรมนี้ได้รับความร่วมมือจากชุมชนเป็นอย่างดี และได้ขยายแนวคิดและการเพิ่มจุดเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาไปยังหมู่บ้านข้างเคียง จนทำให้เกิดเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาเพิ่มขึ้นอีก 1 แห่งของบ้านตาดเสริม ซึ่งเป็นการรวมตัวกันของคนหาปลาในหมู่บ้านและชาวบ้านร่วมกันจัดทำขึ้น

2.การสื่อสารเชิงนโยบาย เป็นการสื่อสารเพื่อให้ผู้มีอำนาจในการตัดสินใจได้รับรู้ข้อมูล ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขง ที่ส่งผลต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชน นักวิจัยได้นำเสนอข้อมูล ข้อคิดเห็นผ่านเวทีวิชาการ เวทีเสวนาต่างๆ ได้อย่างชัดเจน และเนื้อหาครอบคลุม เช่น การเข้าร่วมเวทีเสวนา เขื่อนไซยะบุรี: การเปลี่ยนแปลงของน้ำโขงที่ไม่หวนคืน ในวันที่ 28 ตุลาคม 2562 ที่ อ.ปากชม จ.เลย โดยเสวนาในหัวข้อ “เขื่อนไซยะบุรี กับการเปลี่ยนแปลงทางนิเวศและวิถีชุมชนลุ่มน้ำโขงที่ไม่หวนคืน” โดยตัวแทนนักวิจัยได้กล่าวตอนหนึ่งว่า “เราเก็บข้อมูลข้อเท็จจริงไม่ได้พูดจากความรู้สึก มีเรื่องเขื่อนเข้ามาทำให้มีคำถามว่าเชื่อมโยงกับวิถีอย่างไร เชื่อมโยงระดับน้ำ และเขื่อน ซึ่งทำให้เราได้รับผลกระทบที่ชัดเจน วิถีเปลี่ยนไปทำให้มีการเก็บข้อมูลระดับน้ำอย่างละเอียดมากขึ้น ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่ไม่เคยเกิดขึ้นกับแม่น้ำโขง”

นอกจากการร่วมเวทีเสวนานำเสนอข้อเสนอของชาวบ้านผ่านเวทีแล้ว ยังมีกิจกรรมร่วมกับประมงจังหวัดหนองคาย โดยมีการจัดกิจกรรมนำเสนอข้อกังวลและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากแม่น้ำโขงด้านอาชีพหาปลา และการลดลงของปลาในแม่น้ำโขง ทางกรมประมงและประมงจังหวัดหนองคายจึงมีแผนร่วมกับชาวบ้านในการปล่อยพันธุ์ปลา ลูกปลาลงในเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาที่ชาวบ้านจัดทำขึ้น นอกจากการปล่อยลูกปลาแล้วยังมีการจัดอบรมและสร้างความร่วมมือกับชุมชนในการเพาะพันธุ์ปลาแบบ (Mobile Hatchery หรือชุดเพาะฟักเคลื่อนที่) เพื่อให้ชุมชนสามารถเรียนรู้วิธีการและการมีส่วนร่วมในการเพาะขยายพันธุ์ลูกปลาได้ด้วยชุมชนเอง โดยมีเจ้าหน้าที่ประมงจังหวัดหนองคายเป็นที่ปรึกษา ซึ่งกิจกรรมนี้เป็นส่วนหนึ่งของทางเลือกและการปรับตัวของชาวบ้าน และสามารถนำไปสู่นโยบายหากได้รับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องด้านเทคโนโลยีและงบประมาณในการเพาะขยายพันธุ์ลูกปลาลงในพื้นที่เขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาของชาวบ้าน ในระยะยาวสามารถสร้างแรงจูงใจให้เกิดเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลามากขึ้นในแม่น้ำโขงและแม่น้ำสาขาค่อยไป

3.การสื่อสารและการขยายเครือข่าย การเดินทางไปแลกเปลี่ยนกับชาวบ้านในพื้นที่อื่น เช่น การเดินทางไปแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับชาวบ้านที่ ต.สะเอียบ อ.สอง จ.แพร่ นอกจากเป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลกันแล้ว ยัง

เป็นวิธีการสร้างเครือข่ายกันระหว่างชุมชนแม่น้ำโขงกับชุมชนภายนอก รวมถึงการได้ให้ข้อมูลจากพื้นที่ให้ออกไปอย่างกว้างขวาง จากการเก็บข้อมูลข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น นอกจากนี้การเดินทางเข้าศึกษาพื้นที่ของกลุ่มศึกษากลุ่มต่างๆ และการให้ข้อมูลผ่านสื่อมวลชนก็สามารถสร้างเครือข่ายได้อีกทางหนึ่ง เป็นวิธีการสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มและขยายพื้นที่กลุ่มคนในการสื่อสารเรื่องราวจากพื้นที่ได้อย่างกว้างขวางขึ้น

4.การถ่ายรูปและการนำเสนอข้อมูลผ่านเฟสบุ๊ค เพจ โดยมีนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยเป็นที่ปรึกษา ได้ทำให้ข้อมูลจากพื้นที่ถูกเผยแพร่สู่สาธารณะอย่างต่อเนื่อง เช่น การจัดทำเพจ “Mekong Voice เสียงจากลำน้ำโขง” นับเป็นสื่อกลางให้คนภายนอกที่ติดตามข่าวสารความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับชุมชนและแม่น้ำ ซึ่งนับได้ว่าเป็นการสื่อสารจากคนในชุมชนอย่างแท้จริง

บ้านห้วยลึก

1.การสื่อสารเวทีในชุมชน การจัดกิจกรรมสืบชะตาแม่น้ำและเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลา

2.การสื่อสารเชิงนโยบาย

-สถาบันพระปกเกล้าลงพื้นที่แลกเปลี่ยนประสบการณ์ของชุมชน

-เข้าร่วมเวทีการประชุม “Technical Consultation Meeting” ระหว่างเครือข่ายประชาชนไทย 8 จังหวัดลุ่มน้ำโขง และผู้แทนบริษัทค้าถ้ำเมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน 2561 ที่คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

-การนำเสนอข้อมูลงานวิจัยเวทีวิชาการ การประชุมวิชาการระดับชาติด้านชายแดนศึกษาและการพัฒนาระหว่างประเทศ ครั้งที่ 2 "อาเซียนกับความ (ไม่) เชื่อมโยง: ความเสี่ยง การเปลี่ยนรูป และการอยู่ร่วมกัน" วันที่ 5 - 6 กันยายน 2562

3.การสื่อสารและการขยายเครือข่าย

-แม่โขงสู่ลุ่มพื้นที่ศึกษาผลกระทบและข้อกังวลของชุมชนต่อโครงการเขื่อนปากแบง

-สารคดี ไทยพีบีเอส น้ำเปลี่ยน ปลาเปลี่ยน คนเปลี่ยน : ภูมิภาค 3.0 วันที่ 19 พฤษภาคม 2562

<https://www.youtube.com/watch?v=Pxlx3-AVE2c> มีผู้เข้าชมทางยูทูป 5,622 ครั้ง

ใช้ข้อมูลจากงานวิจัยของชาวบ้านบ้านห้วยลึก และบ้านม่วง ซึ่งมีการนำเสนอผ่านช่อง TPBS สารคดีมีความยาว กว่า 55 นาที

บ้านหาดไคร้

1.การสื่อสารเวทีในชุมชน

-กิจกรรมพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อปลาบึก

2.การสื่อสารเชิงนโยบายระดับท้องถิ่น

-ความร่วมมือกับเทศบาล ในการจัดนิทรรศการ และนำเสนอผลงานวิจัยในพื้นที่พิพิธภัณฑ์ปลาบึก

3. การสื่อสารและการขยายเครือข่าย

-การนำเสนอข้อมูลงานวิจัยเวทีวิชาการ การประชุมวิชาการระดับชาติด้านชายแดนศึกษาและการพัฒนาระหว่างประเทศ ครั้งที่ 2 “อาเซียนกับความ (ไม่) เชื่อมโยง: ความเสี่ยง การเปลี่ยนรูป และการอยู่ร่วมกัน” วันที่ 5 - 6 กันยายน 2562

5.2 การเผยแพร่สื่อสังคมออนไลน์

เพจสมาคมแม่น้ำเพื่อชีวิต

เพจกลุ่มฮักแม่น้ำเลย

เพจ Mekong Voice เสียงจากลำน้ำโขง

ตารางผังรายการเผยแพร่สื่อสังคมออนไลน์

	เนื้อหา	หาดไคร้	ห้วยลึก	บ้านกลาง	บ้านม่วง
1	ประวัติหมู่บ้าน	7 ต.ค. 62	8 ต.ค. 62	9 ต.ค. 62	10 ต.ค. 62
2	วิถีและทรัพยากร	11 ต.ค. 62	12 ต.ค. 62	13 ต.ค. 62	14 ต.ค. 62
3	ชุมชนกับการพึ่งพาแม่น้ำ	15 ต.ค. 62	16 ต.ค. 62	17 ต.ค. 62	18 ต.ค. 62
4	ชุมชนกับการพึ่งพา ดิน น้ำ ป่า	19 ต.ค. 62	20 ต.ค. 62	21 ต.ค. 62	22 ต.ค. 62
5	การเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำ	23 ต.ค. 62	24 ต.ค. 62	25 ต.ค. 62	26 ต.ค. 62
6	ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชน	27 ต.ค. 62	28 ต.ค. 62	29 ต.ค. 62	30 ต.ค. 62
7	การเคลื่อนไหวบรรณารักษ์ของชุมชน	1 พ.ย. 62	2พ.ย. 62	3พ.ย. 62	4พ.ย. 62
8	ผลการศึกษา	5พ.ย. 62	6พ.ย. 62	7พ.ย. 62	8พ.ย. 62
9	ผลการศึกษา	9พ.ย. 62	10พ.ย. 62	11พ.ย. 62	12พ.ย. 62
10	ผลการศึกษา	13พ.ย. 62	14พ.ย. 62	15พ.ย. 62	16พ.ย. 62
11	ข้อเสนอ ทางออก	17พ.ย. 62	18พ.ย. 62	19พ.ย. 62	20พ.ย. 62
12	ข้อเสนอ ทางออก	21พ.ย. 62	22พ.ย. 62	23พ.ย. 62	24พ.ย. 62

ตารางสรุปตัวอย่างผู้เข้าเยี่ยมชม การเผยแพร่สื่อสังคมออนไลน์ ในช่วงการดำเนินโครงการระยะที่ 2

บ้านหาดไคร้

ครั้งที่	จำนวนไลค์	จำนวนคนที่เข้ามาดู	จำนวนการมีส่วนร่วม	แชร์
1	23	457	86	5
2	38	4,785	847	44
3	45	1,526	256	11

4	33	1,424	322	10
รวม 4	139	8,192	1,511	70

บ้านม่วง

ครั้งที่	จำนวนไลค์	จำนวนคนที่เข้ามาดู	จำนวนการมีส่วนร่วม	แชร์
1	15	904	120	4
2	14	724	99	6
3	4	150	13	1
4	8	171	14	1
5	7	167	11	1
6	14	173	24	1
7	26	490	98	5
รวม 7	88	2,779	379	19

บ้านห้วยลึก

ครั้งที่	จำนวนไลค์	จำนวนคนที่เข้ามาดู	จำนวนการมีส่วนร่วม	แชร์
1	7	172	18	0
2	14	261	55	2
3	27	301	70	2
4	37	14,760	1,282	24
5	28	683	124	6
รวม 5	113	16,177	1549	34

บ้านกลาง

ครั้งที่	จำนวนไลค์	จำนวนคนที่เข้ามาดู	จำนวนการมีส่วนร่วม	แชร์
1	11	184	29	0
2	17	428	53	3
3	29	823	186	2
รวม 3	57	1,435	268	5

การสื่อสารที่ชาวบ้านทำได้เองในแต่ละพื้นที่

1.บ้านกลาง การสื่อสารที่ชาวบ้านทำได้เอง ยกตัวอย่าง คือ

- 1.การขึ้นป้ายประกาศ เจตนารมณ์ ไม่เห็นด้วยกับ โครงการริมถนนทางเข้าหมู่บ้าน และเขียนติดหน้าบ้านของตนเอง
- 2.การนำเสนองานวิจัยต่อชุมชน
- 3.การจัดประชุมภายในชุมชนเพื่อสรุปและชี้แจงความคืบหน้าของโครงการ
- 4.นำเสนอข้อมูลต่อผู้ว่าราชการจังหวัดเลย 3 ครั้ง
- 5.เวทีขยายเครือข่ายชุมชนรอบข้าง 2 ครั้ง บ้านแก่งมีและบ้านนาข้าว เพื่อชี้แจงเหตุผลคัดค้าน โครงการและหาแนวร่วมชุมชนรอบข้าง
- 6.การสื่อสาร ผ่านเพจกลุ่มสภาน้ำเลย

การสื่อสารที่ชาวบ้านกลางทำได้เองในช่วงการทำวิจัยถือเป็นพัฒนาการที่เป็นรูปแบบที่ชัดเจนมากขึ้น เมื่อเทียบกับการเคลื่อนไหวของชาวบ้านก่อนการทำงานวิจัยร่วมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) ซึ่งระหว่างการทำงานวิจัยได้มีการกำหนดวางแผนการทำงานอย่างเป็นรูปแบบโดยใช้กระบวนการงานวิจัยเข้ามาช่วยวางแผนและวิเคราะห์สถานการณ์ เรียงลำดับความสำคัญของงานและทำงานตามช่วงเวลาเพื่อให้เหมาะสมกับการสื่อสารที่มุ่งเน้นการสื่อสารภายในและการเชื่อมโยงการเคลื่อนไหวภายในชุมชนของตนเองกับชุมชนรอบข้างและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กิจกรรมส่วนใหญ่ที่ชาวบ้านทำและเกิดการสื่อสาร เกิดประโยชน์โดยตรงต่อชาวบ้าน 1.ทำให้ชุมชนเกิดความเข้าใจร่วมกันซึ่งเป็นการสร้างศักยภาพการรวมกลุ่มของชุมชนโดยที่ชุมชนให้ความร่วมมือและมีแนวทางไปในทิศทางเดียวกัน 2.เกิดการวางบทบาทของกลุ่มและบุคคลให้มีหน้าที่อย่างชัดเจนต่อการรวมกลุ่มเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการ อันเห็นได้จากการตั้งกลุ่มอ้อมน้ำเลย ซึ่งมีการแบ่งหน้าที่ประธาน รองประธานและฝ่ายต่างๆ ด้วยคนในชุมชนเอง รวมถึงการระดมทุนเพื่อตั้งกองทุน 3.การเคลื่อนไหวทั้งในระดับชุมชน หรือจังหวัดมีการสื่อสารอย่างต่อเนื่องทั้งการสื่อสารภายในชุมชนและสื่อสารสาธารณะ โดยชาวบ้านใช้ช่องทางการสื่อสารภายในชุมชนด้วยกลไกคณะกรรมการที่ถูกตั้งขึ้น และการประกาศผ่านระบบเสียงตามสายของชุมชน ส่วนการสื่อสารภายนอกใช้ช่องทางสื่อสังคมออนไลน์ เช่น เฟสบุ๊กส่วนบุคคล กลุ่มไลน์ และเพจอ้อมน้ำเลย

การสื่อสารที่ชาวบ้านทำได้เองเป็นการสื่อสารที่ต่อเนื่องและพัฒนารูปแบบกันเองผ่านการประชุมปรึกษาหารือ ถือเอามติของชุมชนเป็นหลัก การดำเนินการเคลื่อนไหวและการสื่อสารแบบนี้ส่งผลดีต่อชุมชนและการเคลื่อนไหวของชาวบ้าน การดำเนินกิจกรรมและการสื่อสารอย่างต่อเนื่องทำให้ชาวบ้านเรียนรู้วิธีการและมีทักษะในการนำเสนอข้อมูลอย่างตรงประเด็นและมีเนื้อหาสาระที่ชัดเจน ที่สำคัญสื่อที่ชาวบ้านทำได้เองเป็นการยืนยันว่าชาวบ้านทำเองไม่มีการยุยงปลุกปั่น ทำด้วยเจตนาที่จะแสดงจุดยืนต่อการไม่เห็นด้วยกับโครงการและมีข้อเสนอในการทบทวนหรือการศึกษาเพิ่มเติมข้อกังวลที่ชาวบ้านสงสัยและเป็นกังวลซึ่งที่ผ่านมาหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ได้ชี้แจงรายละเอียดที่ครบถ้วน

การสื่อสารที่ชาวบ้านดำเนินการได้ส่งผลให้ 1.เกิดความเข้มแข็งมากขึ้นในชุมชนและมีทิศทางเดียวกันทั้งชุมชน 2.ข้อมูลที่น่าสนใจมีขั้นตอนที่เป็นลายลักษณ์อักษรสามารถตรวจสอบได้ตามขั้นตอนของทางราชการ 3.เกิดเครือข่ายชุมชนรอบข้างและพันธมิตรทั้งในระดับจังหวัดและเครือข่ายระดับประเทศ

สื่อที่ทีมสื่อดำเนินการหนุนเสริมชุมชน

- 1.การประชุมงานวิจัยท้องถิ่นกับพลังการสื่อสารเพื่อการพัฒนาแม่น้ำโขง-เลย อย่างยั่งยืน ณ ศาลาประชาคมจังหวัดเลย
- 2.เวทีแลกเปลี่ยนกลุ่มฮักบ้านเกิด
- 3.การฝึกอบรมเทคนิคการเจรจากับหน่วยงาน อบรมเชิงปฏิบัติการความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 ในเรื่องของสิทธิชุมชน สิทธิในการได้รับข้อมูลข่าวสารทางราชการ และพระราชบัญญัติการชุมนุมสาธารณะ พ.ศ. 2558 รวมถึงพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 พร้อมทั้งเสริมสร้างทักษะการเจรจาต่อรอง โดยมีแกนนำกลุ่มฮักแม่น้ำเลย เข้าร่วมฝึกอบรมเพื่อพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน “กลุ่มฮักแม่น้ำเลย”
- 4.วันที่ 29 กันยายน 2562 กลุ่มฮักน้ำเลยร่วมแถลงการณ์กับเครือข่ายแม่น้ำประเทศไทย ณ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- 5.ผลิตสื่อแผนที่ชุมชน แผนที่ระบบนิเวศ
- 6.การประสานสื่อมวลชน
- 7.การประสานเครือข่ายและภาคีภายนอก
- 8.การเผยแพร่ สื่อสังคมออนไลน์

กิจกรรมที่ทีมสื่อได้เข้าไปหนุนเสริมชาวบ้านมีการหนุนเสริมชุมชนทั้งการสื่อสารภายในและสาธารณะ ส่วนใหญ่เป็นการจัดเวทีเสวนา การจัดอบรม การเข้าร่วมเวทีกับเครือข่าย การผลิตสื่อ และการเผยแพร่สื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นการจัดกระบวนการให้กับชุมชนโดยอำนวยการรวมกลุ่มของชุมชน และหนุนเสริมการสื่อสารภายนอกผ่านสื่อสังคมออนไลน์ โดยนำเอาข้อมูลและกิจกรรมของชุมชนออกมาเผยแพร่

การสื่อสารภายใน เป็นการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยมีวิทยากรจากองค์กรเครือข่ายจากภายนอกและตัวแทนชุมชนที่เป็นเครือข่าย เข้าไปใช้ความรู้กับชุมชนและแกนนำ เพื่อให้แกนนำและชาวบ้านได้เห็นมุมมองและข้อมูล อันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานในด้านต่างๆ ที่ชุมชนสามารถทำได้ภายใต้กฎหมาย เพื่อให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับข้อมูลเพื่อเสริมสร้างศักยภาพของแกนนำและชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน กลุ่มฮักน้ำเลยซึ่งได้มีการผลักดันและร่วมกันระหว่างชาวบ้านและเครือข่าย จัดตั้งขึ้นในการเป็นศูนย์กลางของการประสานงานและรวมใจกันของชุมชน นอกจากการจัดอบรมความรู้ด้านต่างๆ ของวิทยากรจากภายนอกแล้ว การประสานงานและอำนวยความสะดวกในการสร้างเครือข่ายพันธมิตรกับชุมชนรอบข้างและเครือข่ายอื่นๆ ทีมสื่อก็ได้ทำหน้าที่ในการเชื่อมประสาน เช่น การพาชาวบ้านไม่ร่วมงานของเครือข่ายอื่นๆ นอกพื้นที่ให้เกิดการ

เรียนรู้และมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และเห็นพื้นที่จริงและพูดคุยกับกลุ่มที่ทำงานมาก่อนผ่านการถ่ายทอดประสบการณ์จริงให้กับชาวบ้านกลาง ในการนำกลับมาปรับประยุกต์ใช้ในการทำงานของกลุ่มตนเอง

2. บ้านห้วยลึก การสื่อสารที่ชาวบ้านทำได้เอง ยกตัวอย่าง คือ

1.การจัดกิจกรรมสืบชะตาแม่น้ำและเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลา การจัดกิจกรรมเป็นการจัดงานที่เน้นการสื่อสารให้คนภายในชุมชน ซึ่งผลที่เกิดขึ้นชาวบ้านในชุมชนได้รับทราบข้อมูลและมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมซึ่งเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาเป็นส่วนหนึ่งที่ชุมชนได้พยายามปรับตัวให้มีทางออกต่อการขยายพันธุ์ปลาในธรรมชาติ เพื่อให้ชาวบ้านมีปลาในระยะยาว เป็นการปรับตัวหลังจากคนในชุมชนได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขงมากกว่า 20 ปี ในช่วงการจัดงานที่ชาวบ้านร่วมกันจัดงานได้มีการจัดเวทีให้ข้อมูลเรื่องสถานการณ์และข้อมูลเชิงตอนบน โครงการระเบิดแก่งและโครงการเขื่อนปากแบง โดยมีตัวแทนชาวบ้านทีมนักวิจัยและวิทยากรจากโสมเฮียนแม่น้ำของเข้าร่วมให้ข้อมูลในเวทีเสวนา

สื่อที่ทีมสื่อดำเนินการหนุนเสริมชุมชน

1.ประสานกลุ่มและองค์กรลงพื้นที่ชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลและศึกษาดูงาน ซึ่งระหว่างการทำงานวิจัยได้มีกลุ่มต่างๆเข้าไปแลกเปลี่ยนและศึกษาดูงาน 3 กลุ่ม ซึ่งกลุ่มดังกล่าวเป็นองค์กรทั้งในประเทศและต่างประเทศ เช่น สถาบันพระปกเกล้า กลุ่มแม่โขงสตูล และกลุ่มภาคประชาสังคมประเทศฟิลิปปินส์ หัวข้อการศึกษาดูงานเป็นเรื่องผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาในแม่น้ำโขงต่อชาวบ้านห้วยลึก ชาวบ้านได้นำเสนอผลจากงานวิจัยต่อกลุ่มองค์กรที่มาศึกษาดูงานโดยทีมสื่อช่วยในการเตรียมข้อมูลและสื่อนำเสนอ

2.การนำเสนองานวิจัยในงานวิชาการและเวทีเสวนา ทีมสื่อได้ช่วยการประสานงานและเตรียมข้อมูลให้ชาวบ้านเข้าร่วมนำเสนอในงาน เวทีการประชุม “Technical Consultation Meeting” ระหว่างเครือข่ายประชาชนไทย 8 จังหวัดลุ่มน้ำโขงและผู้แทนบริษัทต้าถั่ง คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และการนำเสนอเวทีวิชาการการประชุมวิชาการระดับชาติด้านชายแดนศึกษาและการพัฒนาระหว่างประเทศ ครั้งที่ 2 “อาเซียนกับความ (ไม่) เชื่อมโยง: ความเสี่ยง การเปลี่ยนรูป และการอยู่ร่วมกัน” มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย

3.การประสานงานสื่อมวลชน ในการผลิตสื่อ สารคดีของช่องไทยพีบีเอส ผลิตสารคดี น้ำเปลี่ยน ปลาเปลี่ยน คนเปลี่ยน : ภูมิภาค 3.0 ได้นำเสนอข้อมูลงานวิจัยและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชาวบ้านห้วยลึกผ่านการเล่าเรื่อง การหาปลาของนักวิจัย ออกอากาศในช่องไทยพีบีเอส และยูทูบมีผู้เข้าชมแล้วกว่า 5,622 ครั้ง

นอกจากนั้นยังได้มีการผลิตสื่อแผนที่ชุมชน แผนที่ระบบนิเวศ บ้านห้วยลึก ใช้ในการจัดนิทรรศการในชุมชนและ เผยแพร่ สื่อสังคมออนไลน์

3.บ้านหาดไคร้ การสื่อสารที่ชาวบ้านทำได้เอง ยกตัวอย่าง คือ

- 1.เวทีนำเสนอผลงานวิจัยต่อชุมชน
- 2.กิจกรรมพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อปลาบึก
- 3.ความร่วมมือกับเทศบาลเวียงเชียงของในการจัดนิทรรศการและนำเสนอผลงานวิจัยในพื้นที่พิพิธภัณฑ์ปลาบึก
- 4.ประสานและร่วมผลิตสื่อ เรื่อง โกล สาหร่ายแม่น้ำโขงกับสื่อมวลชน

สื่อที่ทีมสื่อดำเนินการหนุนเสริมชุมชน

1. การนำเสนองานวิจัยในงานวิชาการและเวทีเสวนา ทีมสื่อได้ช่วยการประสานงานและเตรียมข้อมูลให้ชาวบ้านเข้าร่วมนำเสนอ ในงานการประชุมวิชาการระดับชาติด้านชายแดนศึกษาและการพัฒนาระหว่างประเทศ ครั้งที่ 2 "อาเซียนกับความ (ไม่) เชื่อมโยง: ความเสี่ยง การเปลี่ยนรูป และการอยู่ร่วมกัน" มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย
- 2.ผลิตสื่อแผนที่ชุมชน แผนที่ระบบนิเวศ แผนที่ระบบนิเวศบริเวณบ้านหาดไคร้ทำให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่หลังเกิดการพัฒนา ซึ่งการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศดังกล่าวเป็นผลมาจากการพัฒนาโครงการในระดับท้องถิ่น และผลจากการเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขงทางตอนบน เมื่อเทียบแผนที่ระบบนิเวศดั้งเดิมและปัจจุบันจะให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลโดยตรงต่อชาวบ้านหาดไคร้และบ้านใกล้เคียงทั้งในประเทศ ไทยและประเทศลาว เพราะระบบนิเวศที่ชาวบ้านเข้าไปใช้ประโยชน์ถูกทำลายอย่างไม่สามารถฟื้นฟูกลับมาใช้ประโยชน์ได้อีกต่อไป

การผลิตสื่อคลิปวิดีโอพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อปลาบึก เป็นงานประจำปีของบ้านหาดไคร้และอำเภอเชียงของที่จะจัดพิธีเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวและรำลึกถึงพิธีกรรมดั้งเดิมของชาวบ้านหาดไคร้กับการจับปลาบึก จึงได้มีการจัดทำคลิปวิดีโอพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อปลาบึกเพื่อเผยแพร่ในสื่อสังคมออนไลน์ให้สาธารณะทั่วไปได้รับรู้เรื่องราวอันเป็นตำนานแหล่งจับปลาบึกแห่งเดียวในโลกของบ้านหาดไคร้

4.บ้านม่วง บ้านภูเขาทอง และบ้านหนอง การสื่อสารที่ชาวบ้านทำได้เอง ยกตัวอย่าง คือ

1. กิจกรรม “เอ็นขวัญปลาคืนมาโขง” เป็นเวทีเพื่อเป็นสื่อกลางสำหรับสื่อสารถึงคนในชุมชนและคนภายนอกชุมชน ให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขง โดยเฉพาะการขึ้นลงของระดับน้ำที่ไม่เป็นธรรมชาติ ส่งผลต่อระบบนิเวศ วิธีการพึ่งพาแม่น้ำ และชีวิตของสัตว์น้ำประเภทต่างๆ วิธีการปล่อยปลาโดยการสนับสนุนพันธุ์ปลาจากกรมประมงเป็นการสื่อสารให้กับคนในชุมชนได้รับรู้ว่า ปลาธรรมชาติลดจำนวนลง จำเป็นต้องมีการทดแทนจากภายนอก ปลาลดลงเป็นผลจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ปิดกั้นแม่น้ำโขงตอนบน

2.การจัดทำเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาเพื่อเป็นพื้นที่ปลอดภัยให้ปลาในธรรมชาติของแม่น้ำโขง เพื่อสื่อสารการสร้างทางเลือกต่ออาชีพการหาปลาและมีแหล่งขยายพันธุ์ปลา เพื่อให้ชุมชนมีปลาในระยะยาวจากธรรมชาติที่ฟื้นผวนจากการพัฒนาในแม่น้ำโขงที่ทำให้อาชีพหาปลาของชาวบ้าน เริ่มหดหาย ด้วยปริมาณปลาที่ลดลง ซึ่งกิจกรรมนี้ได้รับความร่วมมือจากชุมชนเป็นอย่างดี

และได้ขยายแนวคิดและการเพิ่มจุดเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาไปยังหมู่บ้านข้างเคียง จนทำให้เกิดเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาเพิ่มขึ้นอีก 1 แห่ง ของบ้านตาดเสริม ซึ่งเป็นการรวมตัวกันของคนหาปลาในหมู่บ้านและชาวบ้านร่วมกันจัดทำขึ้น

3.นำเสนอข้อมูล ข้อคิดเห็นผ่านเวทีวิชาการ เวทีเสวนาต่างๆ ได้อย่างชัดเจน และเนื้อหาครอบคลุม เช่น การเข้าร่วมเวทีเสวนา เชื้อนไชยะบุรี: การเปลี่ยนแปลงของน้ำโขงที่ไม่หวนคืน ในวันที่ 28 ตุลาคม 2562 ที่ อ.ปากชม จ.เลย โดยเสวนาในหัวข้อ “เชื้อนไชยะบุรี กับการเปลี่ยนแปลงทางนิเวศและวิถีชุมชนลุ่มน้ำโขงที่ไม่หวนคืน” โดยตัวแทนนักวิจัยได้กล่าวตอนหนึ่งว่า “เราเก็บข้อมูลข้อเท็จจริงไม่ได้พูดจากความรู้สึก มีเรื่องเชื่อนเข้ามาทำให้มีคำถามว่าเชื่อมโยงกับวิถีอย่างไร เชื่อมโยงระดับน้ำ และเชื่อน ซึ่งทำให้เราได้รับผลกระทบที่ชัดเจน วิถีเปลี่ยนไปทำให้มีการเก็บข้อมูลระดับน้ำอย่างละเอียดมากขึ้น ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่ไม่เคยเกิดขึ้นกับแม่น้ำโขง”

4.ให้สัมภาษณ์ สื่อมวลชน ในช่วงเดือนตุลาคม 2562 ผู้สื่อข่าวจากสำนักข่าวต่างๆ ได้ลงพื้นที่ตำบลบ้านม่วง เพื่อติดตามการทำข่าวเรื่องการเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขงหลังการควบคุมระดับน้ำของเชื้อนไชยะบุรี นักวิจัยตำบลบ้านม่วงจึงเป็นทีมหลักที่ให้สัมภาษณ์ พานักข่าวลงพื้นที่ เพื่อนำเสนอผลกระทบที่เกิดขึ้น

5.การถ่ายรูปและการนำเสนอข้อมูลผ่านเฟสบุ๊ก เพจ โดยมีนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยเป็นที่ปรึกษา ได้ทำให้ข้อมูลจากพื้นที่ถูกเผยแพร่สู่สาธารณะอย่างต่อเนื่อง เช่น การจัดทำเพจ “Mekong Voice เสียงจากลำนํ้าโขง” นับเป็นสื่อกลางให้คนภายนอกที่ติดตามข่าวสารความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับชุมชนและแม่น้ำ ซึ่งนับได้ว่าเป็นการสื่อสารจากคนในชุมชนอย่างแท้จริง

สื่อที่ทีมสื่อดำเนินการหนุนเสริมชุมชน

5.ผลิตสื่อแผนที่ชุมชน แผนที่ระบบนิเวศ ระบบนิเวศที่มีความหลากหลายของพื้นที่แม่น้ำโขงบริเวณที่ชาวบ้านเรียกว่าพันโขดแสนไคร้ ของตำบลบ้านม่วง ถูกอธิบายผ่านแผนที่ระบบนิเวศที่อธิบายตามความรู้ท้องถิ่นของชาวบ้านในการใช้ประโยชน์ และทำมาหากินในพื้นที่ ชาวบ้านนักวิจัยได้แบ่งระบบนิเวศ ได้แก่ ก้อน ดอน กก หนอง บุ่ง โข คอน แชน เวิน แก่ง และหาด เป็นต้น

รูปแบบการสื่อสารที่หลากหลายในท้องถิ่นกับการนำมาใช้ประโยชน์ในด้านการสื่อสาร ของพื้นที่ทั้ง 4 แห่ง เห็นได้ว่าเป็นการสื่อสารที่ใช้การสื่อสารภายในชุมชนที่อิงกับการละเล่น ประเพณี วัฒนธรรมและความเชื่อ

การใช้กลอุบายการสั่งสอนและเตือนสติของคนในชุมชน จึงเป็นสื่อที่สามารถเข้าถึงคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี ดังนั้นภายใต้การสื่อสารของโครงการจึงทำการเก็บข้อมูลรายละเอียดที่ลงลึกชัดเจนในแต่ละเรื่องเพื่อใช้ในการสื่อสารที่หลากหลายของชุมชนแต่ละชุมชน ให้เป็นแนวทางการสร้างการสื่อสารปัญหาของชุมชน โดยจะออกแบบกิจกรรมการใช้สื่อพื้นบ้าน เช่น นิทานพื้นบ้าน สุภาษิต เพลงพื้นบ้าน ประเพณีพื้นบ้าน งานมหรหรรพ์พื้นบ้าน การละเล่นของแต่ละชุมชน นำมาผลิตสื่อสิ่งพิมพ์ ชุมนิทรรศการ วนิลประวัตินชุมชน แผนที่ชุมชน แผนที่ระบบนิเวศกับการใช้ทรัพยากร เผยแพร่ในสื่อสังคมออนไลน์ และเผยแพร่ภายในชุมชน และการจัดเวทีสาธารณะนำเสนอการใช้สื่อพื้นบ้าน ในการสื่อสารข้อมูลชุมชนและปัญหาที่เกิดขึ้นที่ชาวบ้านเผชิญอยู่ให้สามารถสื่อสารได้กับทุกคนในชุมชนทำให้เกิดความเข้าใจและตระหนักต่อปัญหาที่ชาวบ้านเผชิญอยู่และร่วมกันแก้ไขปัญหาด้วยชุมชนเอง

การจัดเวทีสาธารณะโดยใช้รูปแบบการสื่อสารที่หลากหลายในท้องถิ่นจะให้ความสำคัญต่อการสื่อสารภายในชุมชนเป็นหลัก เนื่องจากเป็นส่วนสำคัญต่อการรับรู้ปัญหาและความท้าทายที่ชาวบ้านเผชิญอยู่ให้เกิดการรับรู้ที่เท่าทันและเท่าเทียมกันของคนภายในชุมชนก่อน โดยจะใช้พื้นที่วัด โรงเรียน เป็นพื้นที่สื่อสารภายใน เนื่องจากวัดเป็นพื้นที่สื่อสารทางวัฒนธรรมของชุมชนที่ชุมชนทุกคนใช้ร่วมกัน

การสื่อสารภายในเป็นสื่อและกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากชุมชนทำตัวเอง ผลที่เกิดขึ้น คือ 1.เกิดความเข้มแข็งมากขึ้นในชุมชนและมีทิศทางเดียวกันทั้งชุมชน 2.ชาวบ้านได้ค้นหาปัญหา วิเคราะห์สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแม่น้ำโขงรวมถึงตระหนักถึงผลกระทบที่ชุมชนได้รับและช่วยกันหาทางออกด้วยตัวของชุมชนเอง นอกจากนั้นกระบวนการวิจัยยังช่วยให้ชุมชนอื่นทั้งในภาคเหนือและภาคอีสานที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงในแม่น้ำโขงได้เรียนรู้เกี่ยวกับปัญหาของแต่ละพื้นที่ผ่านการสื่อสารในรูปแบบต่างๆ ที่ชุมชนได้คิดค้นสื่อสารร่วมกัน 3.สร้างกระบวนการเรียนรู้ด้านการสื่อสารได้เพิ่มศักยภาพและสร้างความมั่นใจในการใช้ข้อมูลท้องถิ่นจากงานวิจัยในการสื่อสารภายในชุมชนและสาธารณะช่วยให้กระบวนการทำงานและวิธีการสื่อสารได้เป็นระบบ สอดคล้องและตอบสนองกับปัญหา 4.ทำให้นักวิจัยใน 4 พื้นที่ได้คิดค้นวิธีการสื่อสารให้มีประสิทธิภาพ เพื่อให้เกิดการยอมรับและมีพื้นที่ในการสื่อสารปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยตัวเอง

การหนุนเสริมการสื่อสารของทิมสื่อ คือ การผลิตสื่อนิทรรศการแผนที่ชุมชน แผนที่ทรัพยากร

การสื่อสารเรื่องราวของชุมชนทั้ง 4 แห่ง เกิดการรวบรวมข้อมูลของชุมชนไว้อย่างเป็นระบบ เกิดเครื่องมือสื่อสารภายในชุมชน เช่น ชุมนิทรรศการแผนที่ชุมชน แผนที่ทรัพยากรชุมชน ที่สามารถอธิบายโดยชุมชนด้วยความรู้ท้องถิ่น และเกิดสารคดีน้ำเปลี่ยน ปลาเปลี่ยน คนเปลี่ยน นำเสนอปัญหาของพื้นที่สื่อสารต่อสาธารณะ รวมถึงการจัดเวทีเสวนาและการเข้าร่วมเวทีต่างๆ ในช่วงการทำวิจัย มีทั้งชาวบ้าน นักวิชาการ กลุ่มองค์กรเครือข่าย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าร่วม ทำให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถใช้ข้อมูลนี้ได้ ข้อมูลบางส่วนทำให้เกิดความภาคภูมิใจของชุมชนต่อการเสนอทบทวนโครงการพัฒนา ทำให้โครงการเหล่านั้นหยุดชะงัก ชะลอโครงการ หรือมีกลไกทำให้เกิดหน่วยงานเข้ามาแก้ไขปัญหาช่วยชาวบ้านเพิ่มขึ้น

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัย ข้อเสนอแนะ

ผลการดำเนินโครงการโครงการสร้างการสื่อสารสู่การรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีพและระบอบอาหารของชุมชนชาติพันธุ์ลุ่มน้ำโขง จากวัตถุประสงค์ของโครงการประการที่หนึ่งเพื่อค้นหาวิธีการสื่อสารที่เหมาะสมกับชุมชนชาติพันธุ์ลุ่มน้ำโขง ประการที่สองเพื่อสร้างกระบวนการสื่อสารที่เหมาะสมกับชุมชนลุ่มน้ำโขงสู่การรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีพและระบอบอาหารของชุมชนชาติพันธุ์ลุ่มน้ำโขง ประการที่สาม เพื่อได้ “สื่อ” ที่เหมาะสมกับการสื่อสารข้อมูล ความรู้ และความเคลื่อนไหวภายในชุมชนและสาธารณะต่อการรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีพและระบอบอาหารของชุมชนชาติพันธุ์ลุ่มน้ำโขง

ด้านกลุ่มนักวิจัย สามารถเกิดกลุ่มงานวิจัยที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกันเองทั้งรูปแบบการแบ่งบทบาทหน้าที่การเก็บข้อมูล การจัดทำเอกสาร และด้านบัญชี ทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างเป็นระบบของการทำงานวิจัยแบบชาวบ้านสู่งานวิชาการ ตลอดระยะเวลาดำเนินโครงการ ท่ามกลางที่นักวิจัยและชุมชนมีกิจกรรมของชุมชนที่หลากหลายและมีอยู่ตลอดเวลา ทั้งงานภายในและจากนอกชุมชนที่มาอย่างต่อเนื่อง

ด้านชุมชน ประกอบไปด้วย ผู้นำชุมชน วัด โรงเรียน ตัวแทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นกลไกที่ดี เช่น กลุ่มผู้นำทางการ ผู้อำนวยการโรงเรียน ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในพื้นที่ทำงานวิจัยทั้ง 4 แห่ง เข้าใจ ให้โอกาส ร่วมสนับสนุน อำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรม การส่งเสริมช่วยประชาสัมพันธ์งาน ช่วยให้กำลังใจ ช่วยแนะนำผู้รู้ในชุมชนร่วมกับนักวิจัย ด้านหน่วยงานที่เกี่ยวข้องประกอบไปด้วยหน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โรงเรียน วัด เข้าใจหลักในการทำงานวิจัยแบบท้องถิ่น การรวบรวมข้อมูลชุมชนด้านต่างๆ ไม่สามารถทำได้โดยเด็ดขาดต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนของชุมชน สิ่งสำคัญที่เกิดขึ้นได้เห็นความใส่ใจและความสนใจในการให้ความสำคัญกับงานวิจัยจากหน่วยงานที่กล่าวมาข้างต้นมาโดยตลอด การทำงานวิจัยท้องถิ่น ต้องให้ชุมชนและท้องถิ่นเป็นศูนย์กลางในการจัดกระบวนการเรียนรู้และสื่อสารของชุมชน

สิ่งดีๆ ที่ค้นพบจากการศึกษางานวิจัยทั้ง 4 แห่ง คือ

1. นักวิจัยแต่ละพื้นที่ที่มีแรงจูงใจที่อยากสื่อสารเรื่องของตนเอง และอยากนำเสนอปัญหาและข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหา

2. วิธีการเรียนรู้ในการสื่อสารและการทำงานวิจัย นักวิจัยทุกท่านใช้ความพยายามสูงมากในการเรียนรู้กระบวนการวิจัย และมีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาตนเองให้สำเร็จตามความมุ่งหวังของตนเองภายใต้การสนับสนุนจากครอบครัว ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

3. การยกระดับการพัฒนาทักษะความรู้ด้านการสื่อสารของนักวิจัยพื้นที่ทั้ง 4 แห่ง การสื่อสารในโลกออนไลน์ ทุกคนเป็นผู้ผลิตสื่อและผู้รับสาร อุปกรณ์ที่มีอยู่ สามารถอำนวยความสะดวกได้อย่างรวดเร็ว

โครงการสื่อสารฯในครั้งนี้ทำให้เกิดบุคลากรด้านการสื่อสารเพิ่มขึ้น สร้างความมั่นใจในการใช้ข้อมูลสื่อสาร ผ่านเวทีฝึกฝนทักษะสามารถจัดการสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นเมื่อเทียบกับก่อนช่วงทำวิจัย กรณีที่ศึกษาสามารถสร้างพลังคนที่มีความเชื่อมั่นพัฒนาต่อยอดต่อไปได้

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ สิ่งดี ๆ ที่เกิดขึ้น สามารถอธิบายได้ดังนี้

นักวิจัย ชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้รับรู้ เข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเองและช่วยกันหาทางออกด้วยกัน เช่น ผลกระทบที่เกิดขึ้น หรือข้อกังวลต่อโครงการพัฒนาที่จะเกิดขึ้นใหม่ ต้องมีกระบวนการการมีส่วนร่วม ที่สามารถปฏิบัติได้จริง ผ่านกลไกที่มีตัวแทนทุกภาคส่วนร่วมกันทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และนานาชาติ

1. ผลจากการพัฒนาที่เกิดขึ้นแล้วและเป็นผลเชิงประจักษ์ ส่งผลต่อคนในลุ่มน้ำโขง 8 จังหวัดประเทศไทย สามารถนำเอาข้อมูลจากงานวิจัยครั้งนี้ใช้เป็นข้อมูลในการแก้ไขปัญหาหรือวางแผนการปรับตัว รวมถึงเป็นส่วนหนึ่งของข้อมูลการวางแผนการพัฒนา แก้ไขเยียวยา ตามข้อเสนอที่ค้นพบจากงานวิจัยที่ยั่งยืนต่อทรัพยากรลุ่มน้ำโขง

2. โครงการพัฒนาที่จะเกิดขึ้นใหม่ ต้องคำนึงถึงสิทธิ และการมีส่วนร่วมของชุมชน เช่น กรณีโครงการประจวบฯ น้ำศรีสองรัก

3. การสื่อสารเรื่องราวของชุมชนทั้ง 4 แห่ง เกิดการรวบรวมข้อมูลของชุมชนไว้อย่างเป็นระบบ เกิดเครื่องมือสื่อสารภายในชุมชน เช่น ชุมนิเทศการแผนที่ชุมชน แผนที่ทรัพยากรชุมชน ที่สามารถอธิบายโดยชุมชนด้วยความรู้ท้องถิ่น และเกิดสารคดีนำเสนอปัญหาของพื้นที่สื่อสารต่อสาธารณะ ทำให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถใช้ข้อมูลนี้ได้ ข้อมูลบางส่วนทำให้เกิดความภาคภูมิใจของชุมชนต่อการเสนอทบทวนโครงการพัฒนา ทำให้โครงการเหล่านั้นหยุดชะงัก ชะลอโครงการ หรือมีกลไกทำให้เกิดหน่วยงานเข้ามาแก้ไขปัญหาช่วยชาวบ้านเพิ่มขึ้น

ข้อเสนอแนะเชิงพัฒนา

การแก้ไขปัญหาและการสื่อสารเรื่องผลกระทบจากแม่น้ำโขง จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการติดตามอย่างยาวนาน เพื่อให้เกิดข้อมูลเชิงเปรียบเทียบเห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะมีกระบวนการวิจัยแบบท้องถิ่นที่ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดเก็บข้อมูลเชิงงานวิจัย และมีหน่วยงานที่ติดตามอย่างต่อเนื่องในระยะยาว การแก้ไขปัญหาแม่น้ำโขงเป็นเรื่องความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับประเทศสมาชิกกว่า 6 ประเทศจึงต้องมีกลไกระดับรัฐในการประสานข้อมูลงานวิจัยและให้เกิดเครือข่ายภาคประชาชนในการสร้างเครือข่ายงานวิจัยที่มีข้อมูลเชิงวิชาการเป็นที่ยอมรับเพื่อวางแผนการฟื้นฟูและแก้ไขปัญหาาร่วมกัน รวมไปถึงนำข้อมูลไปวางแผนการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อทรัพยากรและประชาชนในลุ่มน้ำโขง

ข้อเสนอแนะด้านวิจัย

เสนอให้นำแนวคิดและกระบวนการงานวิจัยไปบ้านเข้ามาปรับใช้ในกระบวนการงานวิจัยของชาวบ้าน เนื่องด้วยกระบวนการเรียบเรียงเอกสารและการบันทึกข้อมูลยังมีข้อจำกัดของชาวบ้าน หากมีการออกแบบให้ชาวบ้านเป็นนักวิจัย ควรมีผู้ช่วยนักวิจัยที่ช่วยในกระบวนการอำนวยความสะดวกการจัดเวทีประชุม เก็บข้อมูลรวมถึงการเรียบเรียงเอกสาร

ภาคผนวก

1.ภาพการอบรมและการสร้างความเข้าใจของชุดโครงการ และการนำเสนอรายงานความก้าวหน้า

2.ลงพื้นที่เก็บข้อมูล

3.การฝึกอบรมในชุมชน และการฝึกอบรมผลิตสื่อ

4.เวทีวิชาการ

5.กิจกรรมในชุมชน

6.หารือร่วมกับตัวแทนหน่วยงาน

7.การผลิตสื่อ และการให้สัมภาษณ์สื่อมวลชน

